

XXII JORNADA
D'ANTROPONÍMIA
I TOPONÍMIA
(POLLENÇA, 2009)

Universitat de les Illes Balears
Servei Lingüístic

Govern de les Illes Balears
Conselleria d'Educació i Cultura
Direcció General de Política Lingüística

**XXII JORNADA
D'ANTROPONÍMIA
I TOPONÍMIA
(POLLENÇA, 2009)**

Coordinadors: Ramon Bassa i Martín
i Francesca Latorre Sánchez

Palma, 2010

© del text: els autors

© de l'edició: Universitat de les Illes Balears, 2010

Disseny de la coberta: Gràfiques Planisi, a partir de la idea original de Jaume Falconer

Edició: Universitat de les Illes Balears

Servei Lingüístic <<http://www.slg.uib.cat>>

Edicions UIB <<http://edicions.uib.es>>

Cas Jai. Campus universitari. Cra. de Valldemossa, km 7.5

07122 Palma (Illes Balears)

Maquetació i impressió: Gràfiques Planisi. Gremi Boneters, 28. Polígon de Son Castelló. 07009 Palma

ISBN: 978-84-8384-137-2

Dipòsit legal: PM 83-2010

No es permet la reproducció total o parcial d'aquest llibre ni de la coberta, ni el recull en un sistema informàtic, ni la transmissió en qualsevol forma o per qualsevol mitjà, ja sigui electrònic, mecànic, per fotocòpia, per registre o per altres mètodes, sense el permís dels titulars del copyright.

ÍNDIX

PRÒLEG	9
Tema 1: TOPONÍMIA. ASPECTES GEOGRÀFICS	13
<i>La invenció del pont Romà de Pollença</i> , per Pere Salas Vives	15
<i>Toponímia en disseminat a la perifèria de Palma (III): el barri dels Indioters (1830-1841)</i> , per Antoni Ginard Bujosa	27
<i>Topònims costaners de Pollença des de la conquesta fins al segle XIX</i> , per Joan M. Torres Velasco	59
Tema 2: TOPONÍMIA. ASPECTES HISTÒRICS	75
<i>Llocs, termes i valls de Pollença a l'època medieval i moderna</i> , per Pere Salas Vives i Joan M. Torres Velasco	77
<i>Fonts manuscrites per a l'estudi de l'antroponímia medieval als arxius de les terres de Ponent (Lleida)</i> , per Moisès Selfa i Sastre	95
<i>Petjades romanes al territori de Mallorca. El camí de Palma a Pollentia</i> , per Antoni Borràs Seguí	101
<i>El districte de Bulansa i la toponímia repartimental</i> , per Guillem Rosselló Bordoy	113
<i>La toponímia del repartiment al districte de Sineu</i> , per Antoni Ginard Bujosa i Andreu Ramis Puig-gròs	121
Tema 3: ANTROPONÍMIA. TOPONÍMIA. ASPECTES FILOLÒGICS I HISTÒRICS	145
<i>Estudi sobre els llinatges més comuns de Santa Maria del Camí a partir del «Corpus d'antroponims mallorquins del segle XIV» de Joan Miralles i Monserrat</i> , per Maria del Camí Dols Martorell	147
<i>Els noms de les mines de lignit d'Alcúdia i Pollença i la seva toponímia en disseminat</i> , per Gabriel Alomar Garau i Manuel Espinosa Galán	155

<i>Noms d'alguns personatges de la història de Mallorca d'etimologia dubtosa o no prou aclarida</i> , per Antoni Llull Martí	167
<i>Alguns malnoms de Pollença a principi del segle XVI</i> , per Maria Barceló Crespí .	175
<i>Sobre una llista de monedatge de Montüiri de 1308</i> , per Joan Miralles i Monserrat	181
Annex: XXI JORNADA D'ANTROPONÍMIA I TOPONÍMIA.	
Santa Maria del Camí, 2008	195
<i>Fenòmens atmosfèrics a la morfologia urbana de Mallorca. Els vents</i> , per Catalina Busquets Vallcaneras	197

PRÒLEG

El Gabinet d'Onomàstica del Servei Lingüístic de la Universitat de les Illes Balears edita, com cada any, un nou recull de comunicacions presentades a la jornada anual d'antroponímia i toponímia. La Sèrie Jornades, formada pels llibres composts per les comunicacions presentades a les diferents jornades, *Sobre onomàstica. Jornades d'Antroponímia i Toponímia (1993-2002)*, *Jornades d'Antroponímia i Toponímia (2003-2004)*, *XVIII Jornada d'Antroponímia i Toponímia (2005)*, *XIX Jornada d'Antroponímia i Toponímia (2006)*, *XX Jornada d'Antroponímia i Toponímia (2007)* i *XXI Jornada d'Antroponímia i Toponímia (2008)* i també pels treballs del *Seminari de Metodologia en Toponímia i Normalització Lingüística (2005)*, *II Seminari de Metodologia en Toponímia i Normalització Lingüística (2006)*, *III Seminari de Metodologia en Toponímia i Normalització Lingüística (2007)* i *IV Seminari de Metodologia en Neotonímia i Normalització Lingüística (2008)*, esdevé una col·lecció fonamental i de referència en aquest camp.

A les portes de la celebració de la XXIII Jornada d'Antroponímia i Toponímia - V Seminari de Metodologia en Toponímia i Normalització Lingüística, a Porreres, el Gabinet d'Onomàstica del Servei Lingüístic de la Universitat de les Illes Balears presenta la compilació de les comunicacions exposades a la XXII Jornada, que tingué lloc a Pollença el dia 28 de març de 2009.

Per tant, tot i les diferents opinions, així com la varietat de punts de vista i continguts presentats en les comunicacions, que són de responsabilitat exclusiva dels comunicants pel que fa al contingut, com cada any queden publicades totes les comunicacions presentades a la jornada.

En concret, aquest volum aplega tretze comunicacions que abracen un ampli ventall temàtic, dividides en tres seccions, tal com es presentaren en el moment oportú: a la primera, dedicada a la toponímia i als aspectes geogràfics, hi trobam tres comunicacions: «La invenció del pont Romà de Pollença», en la qual Pere Salas analitza l'evolució dels noms imposats a l'antic pont de pedra de Pollença, situat a l'inici del torrent de Sant Jordi; Antoni Ginard ens presenta un estudi del barri dels Indioters, juntament amb una sèrie de relacions de propietats d'aquesta zona, amb la comunicació: «Toponímia en disseminat a la perifèria de Palma (III): el barri dels Indioters (1830-1841)»; i a l'últim, i dins aquest grup, amb el treball «Topònims costaners de Pollença des de la conquesta fins al segle XIX», Joan M. Torres estudia els topònims costaners de Pollença mitjançant una llista de topònims, ordenada en funció de la data en què han passat a formar part d'un document o un text.

Les comunicacions del segon grup, sobre la toponímia vista des d'un enfocament més històric, són cinc. El primer treball presentat és un article conjunt de Pere Salas i Joan M. Torres, titulat «Llocs, termes i valls de Pollença a l'època medieval i moderna», que té com a

objectiu establir l'organització de l'espai a l'interior de la parròquia i universitat de Pollença a l'època medieval i moderna; a continuació, Moisès Selfa dóna a conèixer, des de la perspectiva històrica i filològica, el treball «Fonts manuscrites per a l'estudi de l'antroponímia medieval als arxius de les terres de Ponent (Lleida)», amb el qual presenta la documentació dipositada als arxius més importants de les terres de Ponent i com aquella ha ajudat a fer estudis d'onomàstica en general i, més particularment, d'antroponímia medieval; a continuació, Antoni Borràs estudia la prova del fet que el territori de Mallorca va ser centuriat i, per tant, ordenat territorialment pels romans, amb el treball «Petjades romanes al territori de Mallorca. El camí de Palma a Pollentia»; tot seguit, Guillem Rosselló tracta la toponímia àrab del districte de Bulansa a l'estudi «El districte de Bulansa i la toponímia repartimental»; finalment, Andreu Ramis i Antoni Ginard presenten «La toponímia del repartiment al districte de Sineu».

La tercera part del volum reuneix cinc comunicacions que estudien fenòmens de l'antroponímia des d'un caire filologicohistòric: la primera, «Estudi sobre els llinatges més comuns de Santa Maria del Camí a partir del "Corpus d'antropònims mallorquins del segle XIV" de Joan Miralles i Monserrat», de Maria del Camí Dols, tracta els llinatges comuns al poble de Santa Maria del Camí al segle XIV a partir de la llista d'homes d'armes de la Part Forana de 1359, recollida i publicada per Joan Miralles i Monserrat; tot seguit, i amb l'estudi «Els noms de les mines de lignit d'Alcúdia i Pollença i la seva toponímia en disseminat», Gabriel Alomar i Manuel Espinosa expliquen la col·lecció dels noms de les mines de lignit d'Alcúdia i Pollença i inclouen, també, un recull de topònims de tot l'entorn geogràfic de les mines; Antoni Llull contribueix, amb «Noms d'alguns personatges de la història de Mallorca d'etimologia dubtosa o no prou aclarida», a explicar l'etimologia, l'origen lingüístic i el significat de tota una sèrie d'antropònims; a continuació, Maria Barceló presenta un conjunt de malnoms de Pollença al segle XVI amb l'estudi «Alguns malnoms de Pollença a principi del segle XVI»; i, per acabar el recull de comunicacions, Joan Miralles dóna a conèixer la llista de monedatge de Montuïri corresponent a l'any 1308 amb el treball «Sobre una llista de monedatge de Montuïri de 1308».

Per un problema tècnic no poguérem incloure al llibre sobre les jornades editat l'any passat la comunicació «Fenòmens atmosfèrics a la morfologia urbana de Mallorca. Els vents», que Catalina Busquets presentà a la XXI Jornada, celebrada a Santa Maria del Camí (2008). Sigui aquesta addenda una rectificació a aquesta mancança.

Des dels inicis de la llarga història de les jornades fins al dia d'avui, som conscients que l'interès per la toponímia i l'antroponímia va en augment, pel fet que al principi eren unes reunions quasi familiars, mentre que avui s'ha arribat a un punt en què més d'un centenar d'assistents (en algunes trobades n'hi havia més de cent trenta) poden gaudir de les comunicacions elaborades pels professors i pels estudiosos o fins i tot pels companys, i compartir-les. Això també és degut a la col·laboració i la participació dels membres dels departaments de Ciències de la Terra i de Filologia Catalana i Lingüística General, juntament amb el Gabinet d'Onomàstica, creat el 1995, que de llavors ençà és l'organisme encarregat d'organitzar i coordinar aquests encontres.

PRÒLEG

Pensam que aquests treballs de recerca, juntament amb la tasca diària del Gabinet d'Onomàstica, ajuden a completar les seves funcions d'investigar i assessorar sobre qüestions onomàstiques (toponímia i antroponímia), contribueixen a difondre i promocionar la normalització lingüística en el camp de l'antroponímia (noms de pila i cognoms) i de la toponímia (toponímia urbana i rural i cartografia), i al mateix temps ajuden a donar a conèixer i divulgar els treballs que es fan en aquests camps. Volem ara agrair l'ajut de la Direcció General de Política Lingüística del Govern de les Illes Balears per a l'edició d'aquestes comunicacions, com també l'acolliment de l'Ajuntament de Pollença per poder dur a terme la jornada.

Illes Balears, març de 2010

Ramon Bassa i Martín
(Director del Servei Lingüístic)

Francesca Latorre Sánchez
(Tècnica del Gabinet d'Onomàstica)

Tema 1

**TOPONÍMIA.
ASPECTES GEOGRÀFICS**

LA INVENCIÓ DEL PONT ROMÀ DE POLLENÇA

Pere Salas Vives

EL PONT DE CUBELLES/HORTA

L'objectiu d'aquesta comunicació és analitzar l'evolució dels noms imposats a l'antic pont de pedra de Pollença, situat als inicis del torrent de Sant Jordi. Per descomptat, es tracta d'un estudi de l'evolució toponímica d'aquest element i, en cap cas, no és un treball d'arqueologia. Per aquest motiu, les fonts utilitzades han estat documents escrits, tant primaris com bibliogràfics, que fan referència a la denominació del pont.

Seguint la descripció que en fa Antoni Borràs, es pot dir que:

“es tracta d'un pont de dos ulls amb llums desiguals, salvades per dos arcs diferents executats amb carreus escairats (un arc rebaixat per salvar la llum més gran i de mig punt per salvar la més petita) entre els que se situa el pilar amb dos esperons de planta triangular (un en contra i l'altre a favor del corrent) sobre els quals, i coincidint amb els ronyons centrals, es troba un arc de descàrrega de dimensions reduïdes també de mig punt. La llum de l'arc petit és de 4,83 m (no es pot descartar el possible desplaçament d'uns centímetres del pilar central, així com es pot apreciar una certa desviació de l'esperó cap a l'est), mentre que la llum del major és de 7,20 m, quedant una proporció 2:3 (una vegada i mitja el petit) entre els dos.

Per sobre dels arcs, l'obra és de maçoneria poc acurada que forma els ampits de la calçada a les vores de la sola amb suau pendent cap al punt central de major altària. No és simètric, tot i que es pot intuir una certa centralitat a causa de la situació del pilar, les pendents de la sola i l'arc de descàrrega situat als ronyons. L'obra té una amplària total de 2,9 m i un pas lliure de 1,9 m en la calçada. Aquesta amplària era suficient per al pas, en un sol sentit, d'un carro traccionat per bèstia o per al pas de vianants”¹.

Si aquesta és l'exacta descripció, no es pot dir el mateix de la data de construcció que ens resulta, a hores d'ara, totalment desconeguda. Només es pot afirmar que el 1403 el pont ja s'ha d'adobar i reparar², per tant havien passat molts d'anys des que l'havien bastit, la qual cosa no és una dada qualsevol, ja que s'ha de tenir present que en aquella època a Mallorca hi havia pocs ponts de pedra d'aquestes dimensions.

1 Antoni BORRÀS SEGUÍ (2007), pàg. 349-368.

2 Arxiu Municipal de Pollença-Llibres de Jurats i determinacions de Consell-1413, f. 11.

Però quin nom tenia aleshores? Concretament, els jurats de Pollença es refereixen a “Lo pont d’anar a Cubelles sigui adobat i reparat”. És a dir, el topònim indica la via per dirigir-se a la zona actualment coneguda com l’Horta, antesala de la gran possessió de Ternelles, zona de gran importància hidràulica, amb presència de molins fariners hidràulics, almanco des de l’època musulmana³, i zona també d’un dels castells roquers de Mallorca, conegut en aquells moments com “Castell de Pollença” i molts d’anys més tard, com “Castell del Rei”. Precisament el 1408 Mateu Rotger aporta un document a l’annex de la seva *Història de Pollença*, en el qual es refereix a les despeses de netejar les séquies que anaven als molins [de l’Horta de Cubelles], des del “pont amunt com hom va al castell”⁴. La següent cita correspon al 1416, i senzillament és un document que es refereix al “pont del torrent”⁵. Com es pot comprovar, en cap cas apareix el qualificatiu “romà” en aquells anys. Aquest fet, així com que tampoc es faci cap altra referència toponímica al seu origen —com podria ser, per exemple, “pont dels moros”—, podria ser un indicatiu que per als pollencins de l’època medieval no era veritablement tan antic. O el que és el mateix: que no l’havien trobat fet quan els seus avantpassats s’establiren a Pollença en els primers temps de la repoblació catalana durant el segle XIII o principi del XIV. A més, si tenim present que segons les darreres aportacions dels especialistes en la matèria no existiria cap vila al lloc on se situa l’actual Pollença fins després de la conquesta de 1229-32, la presència d’un pont en aquest indret es més difícil d’explicar abans d’aquesta data⁶. De fet, en el *Llibre del Repartiment* no es fa referència a cap pont, encara que, evidentment, això no vol dir que no hi fos.

El mateix topònim es mantindrà en els segles successius. Així, en el capbreu de l’orde de Sant Joan de 1657-66⁷ es pot llegir com l’honor Bernardí Cerdà, fill de Joan, capbreva una peça de terra anomenada los Fiters, al terme de Cuxach, que afronta amb torrent de l’Horta junt al pont, via pública al pont de l’Horta, via pública al camí de l’Horta, i via pública a Cuxach. En aquest cas ha desaparegut “Cubelles” de la denominació i s’ha substituït pel nom català d’Horta, que és l’actual. En el fons, és el mateix que durant l’època medieval.

LA INVENCIÓ D’UNA ÀREA ROMANA A POLLENÇA: TERNELLES I L’HORTA

A final del segle XVI es va produir una novetat en la consideració del territori de Pollença. Concretament es creà el que podríem anomenar una àrea romanitzada. L’autor de

3 Per a una descripció acurada de la zona de Cubelles o de l’Horta, vegeu el magnífic treball de Mercè ARGEMÍ RELAT (1999).

4 Mateu ROTGER CAPLLONCH (1995).

5 Arxiu Parroquial Pollença-1156, dia 8-12-1416, f. 40r.

6 Miquel SEGÚÍ NOGUERA (1998). Concretament Miquel afirma: “En definitiva, el que vull donar a entendre és l’origen de Pollença segons la teoria de Maria Magdalena Riera [...] seria més tardà del segle V; s’entén que el territori de Pollença és del segle XII i com a nucli de població, vila, seria del segle XIII, 1229, amb l’arribada de Jaume I. Segons Guillem Rosselló Bordoy aquest nucli aplegaria l’alqueria del mercat que era la zona de trobada de totes les alqueries del districte de Pollença com un centre de compra-venda. En època de Jaume I s’identificaria com a una zona que la població té com a punt de referència. En el repartiment, aquest s’agafaria com a nucli. Aquesta teoria pot durar fins que hi hagi noves troballes” (pàg. 103).

7 AMP-Censals-Capbreu-517 de 1657/66.

la invenció fou Joan Binimelis, gràcies a la seva *Història General del Regne de Mallorca* en la qual dedica un extens capítol a Pollença. Com a bon home del Renaixement, per a ell Pollença va ser fundada al segle V quan els habitants de Pollentia —població efectivament fundada pels romans al costat de l'actual Alcúdia— mudaren d'emplaçament cercant un lloc més segur, terra endins, a causa de la invasió del gots. Pollença s'havia convertit de cop i volta en filla de Roma. A més, Binimelis també destaca la important petjada que deixaren els romans abans, fins i tot, de l'esmentada fundació de la vila, ja que necessitaven l'aigua de Ternelles per a bastir Pollentia. Concretament, afirma:

“Diu-se, d'esta aigüe de Tarnellas, que en temps dels antichs romans, arribaven per un asquadutto y calçada a le antiga ciutat de Pollença; que diuen los naturals de allí que estava edificade entre Alcúdia y ara Pollença: resten encare vui vestigis d'esta calçade en molts parts: y vui lo vulgo li diu la siquia dels moros, y axí se fa de totes les altres antiquitats que descobran explicant-ho tot (com ignorant) obra e inventió dels moros.⁸ Aquest territori de Ternelles, o la sua font se deya antigament la Font de Cubelles”⁹.

En altres paraules, per a l'autor de la primera història de Mallorca existia una construcció romana que connectava Ternelles-l'Horta amb la ciutat de Pol·lèntia. I per derivació, es pot deduir que les restes arquitectòniques més destacades de la zona havien de ser romanes. Contràriament a allò que deia el “vulgo” o la denominació popular, el qual, fruit de la seva ignorància —sempre segons Binimelis—, atribueix la séquia —i qui sap si altres construccions— al temps de la dominació musulmana. No es pot obviar, per tant, i com era propi del Renaixement, que per primer cop un destacat autor afirma que existeix una relació directa de Pollença amb Pol·lèntia, així com importants petjades romanes a l'Horta i a Ternelles, precisament la zona on s'ubica el pont en qüestió. Tanmateix, Binimelis ni tan sols l'esmenta. Per tant, el pont segueix sense tenir un qualificatiu que el connecti amb un origen concret i popularment continua com una genuïna i original construcció de pedra digna de ressaltar, però sense cap tipus de llegenda referida als seus orígens, al contrari de la séquia de l'Horta, identificada amb el pretès aqüeducte a la ciutat de Pol·lèntia —per part de Binimelis—, o amb el temps dels moros, —per part del poble—.

En definitiva, a final del cinc-cents s'havia creat una àrea romana a Pollença, que abastava tota la vall de Ternelles inclosa l'antiga Horta de Cubelles. Però tan important com això és que l'obra del seu autor, J. Binimelis, exercirà una gran influència sobre els futurs interessats en la història de Mallorca i de Pollença. Aquest darrer punt es demostra gràcies a la transcripció de la part referida a Pollença de la seva obra que en va fer Bartomeu Martorell el 1688, encara conservada a la Biblioteca Nacional¹⁰, el qual repeteix fil per randa la descripció de Binimelis i, així mateix, reafirma la romanitat de Pollença i de l'Horta.

Curiosament, quasi cent anys després que Martorell, Jeroni Berard i Solà en el seu *Viaje a las villas de Mallorca*, també segueix al peu de la lletra J. Binimelis pel que fa a la

⁸ Ignorància popular que ha arribat fins als nostres dies.

⁹ ROSSELLÓ VAQUER i SALAS VIVES (2001), pàg. 28.

¹⁰ Per a conèixer més dades sobre aquesta transcripció, vegeu ROSSELLÓ VAQUER i SALAS VIVES (2001).

influència llatina sobre l'actual Pollença. Lògicament, aquest autor a més de confirmar les petjades romanes a Ternelles, també les estén fins a Colonya. Concretament escriu: “Los romanos construyeron un famoso acueducto, con que conducieron esta agua a la vall de Colonia, cuyos evidentes resquicios, que aún hoy permanecen, prueban bastante lo que dijimos al principio”¹¹. Tanmateix, com el seu predecessor, ni tan sols esmenta el pont.

I evidentment, el pont existeix. L'Arxiduc Lluís Salvador visità Pollença per recaptar informació de primera mà sobre la realitat del municipi; segurament a principi dels anys setanta del vuit-cents. I un dels indrets on va anar fou a la vall de Ternelles. “El camí fins allà parteix de Pollença, devora el rentador de la Princesa, i hom veu la conducció d'aigua que va baixant de Ternelles, que en aquesta banda és dirigida per damunt el torrent d'en Marc amb dos arcs, llavors amb una filera d'arcs rodons, un dels quals de la grandària del torrent, després vénen molts altres arcs petits de mig punt i finalment una paret a l'altra banda. El nostre camí també travessa el torrent per un pont de pedra”¹².

Per a l'Arxiduc, el més destacable del pont, senzillament, és que fos de pedra, car en aquell temps continuaven com a elements poc abundants a Mallorca i, a Pollença, únic quant a les seves dimensions. Per a ell, i és de suposar que tampoc per als seus informadors locals, no hi ha res de romà en el pont en si, ni en el pretès aqüeducte de Ternelles, ni en la nova font de la vila inaugurada el 1813¹³. Igualment, s'ha de suposar que el pont encara no tenia cap altre denominació popular, al marge de la del “pont de l'Horta”, ja que si no hagués estat així, ho hagués reflectit en la seva curosa obra, com era costum en l'Arxiduc. En prova d'això, sí que anomena amb la denominació oficial els “rentadors de la Princesa”.

LA INVENCIÓ D'UN TOPÒNIM: PONT ROMÀ O DELS ROMANS

Les fonts consultades segueixen utilitzant la fórmula “Pont de l'Horta” per referir-se al “nostre” pont fins al 1885. Així, el 17 d'agost de 1879, el batle de Pollença va donar compte als regidors que diversos veïns havien manifestat la necessitat d'eixamplar el “puente de la Huerta a fin de facilitar el transito de carros, especialmente a los vecinos de la valle d'en March hacia el camino del Puerto”¹⁴. Curiosament, en aquests moments ja està habilitada la duana del Port de Pollença i el més important del pont ja no era la comunicació amb l'Horta o Ternelles, sinó amb el Moll. Per sort, no es va eixamplar, tot i que la idea seria represa amb posterioritat, com veurem. En l'àmbit de la toponímia, el més interessant és que aquest és el darrer cop en què s'utilitza la denominació “Pont de l'Horta”, almanco en els documents que han arribat a les nostres mans.

Serà durant la dècada dels vuitanta del segle XIX quan es canviï la denominació tradicional del pont per una de nova. La primera evidència correspon a l'àlbum fotogràfic que

11 Jeroni BERARD I SOLÀ (1983), pàg. 4.

12 Arxiduc LLUÍS SALVADOR D'AUSTRIA (2002), vol. 5, pàg. 283.

13 Per cert, aquest aqüeducte, construït entre 1810-1813, no es va fer aprofitant cap altra construcció preexistent, ni es va fer cap referència a un suposat aqüeducte anterior, com es demostra a CIFRE CIFRE i SALAS VIVES (1999).

14 AMP-Actes Municipals-1714, 17-8-1879

publicà el prevere pollencí Sebastià Llobera el 1884, recentment reeditat en part, en el qual sota la imatge del fins ara pont de l'Horta deixa escrit l'autor: "Puente Romano". Pel que sabem, és la primera anotació d'aquest estil i la primera vegada que apareix publicat. També podria ser el primer cop en què el pont era fotografiat.

Quasi immediatament després, el secretari de l'Ajuntament de Pollença va deixar anotat al marge d'una acta municipal del llibre corresponent a la sessió de 13 de setembre de 1885: "Puente de los romanos. Huerta". El títol fa referència al següent acord:

"El señor Rotger [regidor] propone la necesidad de reparar el paretel del puente sobre el torrente de la Huerta"¹⁵.

És a dir, en el cos del text de l'acta que reflecteix les demandes i discussions dels regidors, encara s'utilitza la forma tradicional de denominació. A més, al costat de la paraula "romanos" del títol, s'anota "Huerta", perquè no hi hagi dubtes sobre l'indret. Això vol dir que el nou topònim no està consolidat i, per tant, es troba en fase de creació, cosa que es reflecteix en la burocràcia oficial de la mà del secretari, però no de l'aportació dels regidors que transcriu el propi secretari, els quals no anomenen cap pont romà.

Seguint aquesta argumentació, sembla lògic pensar que el canvi no es produeix de baix cap a dalt, sinó en sentit invers. És a dir, no seria fruit de cap ressò popular, sinó dels polítics i funcionaris locals seguint les premisses formulades per determinats erudits que, a principi dels anys vuitanta, varen prendre un gran protagonisme a Pollença. Segurament ells foren els pares de la invenció. S'ha de precisar que en aquells moments Pollença va viure una gran eferescència cultural i una gran preocupació per la recuperació del passat local. Fet perfectament visible en la recreació de les festes patronals de fort contingut historicista, en la publicació d'articles a la premsa o al Butlletí de la Societat Arqueològica Lul·liana, en l'ordenació de l'Arxiu Municipal, en la creació de la galeria de fills il·lustres i, fins i tot, en la publicació de la primera Història de Pollença¹⁶.

Els protagonistes d'aquesta renaixença no foren uns lletraferits qualssevol, sinó que per la seva extracció social i, en determinats casos, per la vàlua intel·lectual que demostraren, foren capaços d'influir sobre els qui detenien el poder a Pollença i sobre un conjunt més ampli de la població. Antoni Maria Cerdà Cerdà destacava entre tots ells per la seva empena i personalitat i, a més, es donava la circumstància que era un gran admirador de l'obra de Joan Baptista Binimelis. Tant era així que creia firmament que era pollencí i va costejar del seu pecuni particular un retrat de l'historiador perquè figuràs a la galeria de fills il·lustres, una altra de les novetats de l'època. Lògicament, com havia deixat escrit Binimelis, devia pensar que només la ignorància popular podia atribuir a les construccions antigues de la zona de Ternelles, entre elles el pont, un altre origen que no fos romà.

Altres membres d'aquest informal grup de lletraferits foren Miquel Costa i Llobera, Pere J. Serra Cortada, Joan Guiraud Rotger, Ramon Martorell Bennàsar o Mateu Rotger

¹⁵ AMP-Actes Municipals-1716, 13-9-1885.

¹⁶ Sobre aquest tema, vegeu Pere SALAS VIVES (1995) i MAS VIVES i SALAS VIVES (2003). També SERRA DE GAYETA I D'ASPRER (1981), SERRA DE GAYETA I D'ASPRER (2005) i CIFRE CIFRE (1999), aporten dades interessants sobre aquest context històric.

Capllonch. El més interessant és que tots ells també es manifesten partidaris dels orígens llatins de Pollença i de les restes que aquesta civilització havia deixat sobre el seu territori. Miquel Costa ho deixarà ben clar a les seves poesies, i Mateu Rotger al capítol inicial del primer volum de la *Història de Pollença* editat el 1898. Per a aquest autor, seguint un cop més la idea de J. Binimelis, però ara reforçada per les troballes de monedes i ceràmica considerada romana pels estudiosos mallorquins de l'època, a més de les opinions de J. M. Quadrado en el mateix sentit, no hi ha dubte que el Castell del Rei té uns orígens romans així com de l'existència d'un aqüeducte a Ternelles per bastir la ciutat de Pol·lència¹⁷.

Assenyalem, però, que Rotger no qualifica de romà el pont de l'Horta, encara que, com passa amb els investigadors actuals, no pot demostrar la data de la seva construcció. I això que va investigar en profunditat la documentació de l'Arxiu Municipal de Pollença corresponent a l'Edat Medieval. És aquest un fet cabdal, ja que si el gran historiador pollencí, autor de la primera i alabada *Història de Pollença*, no pot trobar la data de construcció del pont situat en una de les zones més romanitzades del terme, segons la mentalitat de l'època fàcilment es pot arribar a la conclusió que no va ser fet després de la conquesta catalana, sinó abans, és a dir, pels mateixos que construïren l'aqüeducte. I aquests, segons els paràmetres de la cultura dominant de l'època, no poden ser altres que els romans.

Es podria argumentar la possibilitat que el pont fos obra dels musulmans, però aquesta és una hipòtesi inversemblant pel referit col·lectiu d'erudits. De fet, aquest col·lectiu es manifesta decididament conservador i catòlic, encara que no integrista¹⁸. Per a ells, la recuperació del passat ha de servir per a demostrar les arrels cristianes del poble, que alhora sorgiren des del món clàssic. Així, la romanització es pot entendre com una necessitat civilitzadora que propiciaria l'arribada del cristianisme. Tot al contrari que l'islam, que no és altra cosa que un parèntesi abans de la "Reconquesta" catalano-cristiana. Mateu Rotger és explícit quan afirma:

"Al realizarse la conquista, la población sarracena de Pollensa era muy reducida, y sus habitantes, esparcidos por las alquerías de su vasto distrito, mejor que vivir consagrados al trabajo y a la agricultura, protegidos por la quebrada y sinuosa configuración de la costa, dedicábanse al corso y a la piratería, y con sus violentas hazañas se atraían el odio de los que cruzaban el Mediterráneo y sobre todo de los pueblos del litoral de Cataluña, dispuestos, para su seguridad, a seguir al Monarca de Aragón en la expedición que proyectó y que, llevada al Monarca de Aragón en la expedición que proyectó y que, llevada a buen término, logró acabar con aquella raza indolente y aventurera"¹⁹.

Evidentment, aquesta "raza indolente y aventurera" mai de la vida no podia haver construït un dels únics ponts de pedra de Mallorca. Ni tampoc la canalització d'aigua de l'Horta, cosa que, a diferència del pont, era del tot probable que hagués estat així²⁰. Si a

17 Mateu ROTGER CAPLLONCH (1995).

18 La relació dels erudits d'aquesta època amb el conservadorisme no és un tret exclusiu de Pollença, també ho és de l'àmbit mallorquí, com bé afirma Ignacio PEIRÓ MARTÍN (1992).

19 Mateu ROTGER CAPLLONCH (1995), tom. 1 pàg. 12.

20 Sobre aquest tema, vegeu Mercè ARGEMÍ RELAT (1999).

aquesta consideració li sumam el fet de la impossibilitat de datar-lo i de la creença en la romanització de Pollença, la deducció sembla força lògica: si el pont sobre el torrent de Sant Jordi que va a Ternelles no és cristià (perquè no se n'ha pogut datar l'origen) ha de ser per força romà. Així, no és estrany que el secretari de l'Ajuntament, Miquel Capllonch, també un erudit força interessat per la història local i que en el moment de la jubilació fou proposat al Consistori per a desenvolupar tasques d'arxiver, fos el primer en escriure oficialment el nou topònim en un llibre d'actes.

Sigui com sigui, el cert és que l'adopció del nom "Pont Romà" es va fer sense el concurs de cap investigació arqueològica ni de cap informe amb garanties acadèmiques que l'avalés, per altra part força improbable en uns moments en què tot just despertava aquesta ciència a l'Estat espanyol. Com hem vist, el més aproximat a tot plegat va ser el redescobriments de l'obra de Joan Binimelis i d'algunes monedes i trossos de ceràmica suposadament romanes a la vall de Ternelles.

En aquest estat de coses, no és estrany que historiadors i erudits de cert renom, com el mateix Mateu Rotger, no s'atrevisin mai a deixar per escrit que el pont fos romà. Podria ser que ho pensassin, però els faltava la troballa documental que garantís aquesta afirmació. De forma diferent es va comportar un cercle més ampli de lletraferits i de persones de cultura general, que segurament varen tenir manco escrúpols a l'hora de definir el monument. Aquest segurament va ser el cas del prevere Sebastià Llobera.

No és difícil d'imaginar que els viatgers que visitaven Mallorca en aquesta època connectassin amb els integrants del cercle ampli d'interlocutors, molts cops simples propietaris rendistes impregnats d'una certa cultura general i amb temps més que suficient per fer d'amfitrions als visitants de cert renom. I entre les seves funcions figurava la d'improvisats guies fins als llocs més emblemàtics de la localitat. Entre ells, la vall de Ternelles, el castell del Rei, l'Horta i l'antic pont de pedra.

Precisament Gaston Vuiller fou un d'aquells viatgers que s'apropà a Pollença a final de la dècada dels vuitanta, el 1888. El seu cas il·lustra perfectament el nostre argument, ja que va arribar a bastir una intensa amistat amb el prevere Sebastià Llobera. Lògicament, Vuiller va visitar els principals monuments del terme, així com Ternelles i l'Horta assessorat per Llobera. D'aquesta forma, no sobta que, quan decidís publicar les seves impressions del viatge a les Balears, no tingués cap dubte en presentar als lectors el "nou" topònim de "Pont romà" aplicat al pont de l'horta, tant en el cos del relat com en el peu d'un dels seus excel·lents gravats²¹. Definitivament, la denominació Pont Romà s'havia elevat a la categoria bibliogràfica. Curiosament, també ho feren les murades d'Alcúdia, que el mateix autor, a la pàgina 137, no dubta en qualificar de romanes²².

21 Gaston VUILLER (1990). Textualment aquest autor afirma: "Un passeig travessat d'un pont romà d'un bell caràcter" (pàg. 86).

22 "[Alcúdia] fundada pels romans i amb tota seguretat fortificada per ells, com ho demostren l'antiga porta ornada d'arabescs produïts per les mossegades del vent" (VUILLER (1990), pàg. 137). Voldria destacar que aquesta opinió ja no era compartida pels historiadors illencs coetanis, i molt manco posteriors, sobretot gràcies al fet que va quedar perfectament identificats i datats, tant els orígens medievals de les murades com de la ciutat de Pollentia.

LA CONSOLIDACIÓ D'UN TOPOCULTISME

El cert és que, a partir de la dècada dels vuitanta, l'antic pont de Cubelles sempre serà qualificat com a romà per un nombre creixent de mallorquins, ja siguin erudits o no. Així, el 1891, a la seva guia, Pere d'Alcàntara Peña publicà una fotografia del pont amb un peu de foto on hi ha escrit "Puente Romano"²³. Uns anys més tard, el 1899, els regidors de Pollença es refereixen a les actes explícitament al pont Romà i el 1916 al "puente llamado romano"²⁴. Pràcticament no es necessita afegir res més, ara tothom ja sap a quin indret es refereixen, a diferència del 1885, quan encara era necessari agregar, després de *romà*, la referència de l'Horta, per esvair dubtes als qui no sabessin identificar-lo.

Ara bé, que el topònim s'hagi consolidat encara no implica una total assumpció per part dels historiadors del fet que el pont fos veritablement construït pels romans. Cosa que es tradueix en la manca de cap estudi històric que en faci referència. Faltava la confirmació acadèmica. En certa forma, això es tradueix en els dubtes que apareixen en la documentació oficial, (cas de les actes municipals, quan es refereixen al pont "dit" romà) o en les poques publicacions històriques que s'ocupen de Pollença. Així, Jaume Lladó en el seu inventari de l'Arxiu Municipal publicat el 1944 en un peu de foto es pot llegir la frase "Puente llamado romano"²⁵. En certa manera, és com si els historiadors més seriosos, com abans havia fet Mateu Rotger, no s'acabassin de refiar de l'època de construcció i, per tant, dels orígens llatins de l'antic pont de l'Horta, encara que presentin menys dubtes respecte als orígens romans de Pollença i de les construccions esmentades de l'Horta. Tanmateix, el topònim ja s'havia fixat, i seguidament rebria noves empentes que l'acabarien de consolidar.

Entre la majoria de la població es va produir un altre fet que de bon segur va ajudar a la total popularització del topònim inventat pels erudits a la dècada dels vuitanta del XIX. Es tracta de la construcció el 1926 d'un nou pont per accedir a la vall de Ternelles, molt proper a l'antic. A partir d'aquests moments, el primer seria denominat unànimement "de l'Horta" i el segon "Romà". De fet, era una necessitat de l'economia del llenguatge per evitar confusions entre dos ponts tan propers amb una mateixa funció²⁶. A partir d'ara, el Pont Romà ja no es tornaria a identificar amb l'antiga denominació de l'Horta i, molt manco amb Cubelles, la primitiva forma d'aquella.

I per si tot això no fos suficient, no faltaren altres suports al nou topònim. A mesura que el turisme anava aclaparant l'economia i dictant normes de comportament, l'existència d'un monument d'origen romà era massa llaminer com per ser posat en dubte. D'aquesta forma, s'incrementarà la presència del pont en fulletons i cartells de tota mena, amb la corresponent denominació romana²⁷, així com en reportatges televisius i audiovisuals a partir

23 ALCANTARA PEÑA (1891), pàg. entre la 306 i 307.

24 AMP-Actes Municipals-1720, 27-10-1899 i AMP-Actes Municipals-1726, 12-1-1916.

25 LLADÓ FERRAGUT (1944). Aquest autor concretament afirma: "Puente llamado romano. Está situado a la salida del pueblo yendo a la Huerta. En 1899 perdió uno de sus perfiles a causa de los grandes aguaceros que cayeron aquel año (pàg. entre 20 i 21).

26 El problema de l'antic pont de l'horta i actual Pont Romà era la seva amplària, massa estreta per permetre el trànsit habitual de carros i molt manco d'automòbils.

27 Com ja sabem, el fenomen no era nou. Abans de la guerra civil les primeres guies de viatge també solien recollir aquest monument, com fan, per exemple, FERRÀ (1927?) o TOUS MAROTO (1933), els quals destaquen en les seves publicacions una fotografia titulada "Puente Romano".

dels anys setanta. I lògicament, des de les institucions es donarà oficialitat al nom amb la retolació de plaques i cartells, no només referits al pont, sinó a partir de 1963 a un carrer proper, anomenat “del Pont Romà”²⁸. Tot plegat, s’ha vist reforçat en els darrers temps per la publicació de treballs didàctics, de divulgació, o totes dues coses, realitzats des d’àmbits aliens a la història i a l’arqueologia, que tampoc no han dubtat en declarar la romanitat del pont, sinó tot el contrari. Fins i tot investigadors de la talla de Damià Cerdà —recentment desaparegut i al qual cal retre, al marge de qualsevol altra consideració, un merescut recordatori per tots els treballs que realitzà en el camp de l’arqueologia—, han destacat que el pont era veritablement romà, així com el suposat aqüeducte que, segons ja va dir J. B. Binimielis, portava l’aigua a Ternelles²⁹. Afirmació que, això sí, amb més prevencions, també s’ha fet seva Antoni Borràs en un article publicat recentment al BSAL³⁰.

En canvi, des de l’arqueologia acadèmica lògicament els dubtes han estat més importants, encara que tampoc no s’ha desmentit que el pont fos romà. Ni s’ha engegat cap estudi seriós i amb profunditat per tal d’esbrinar-ne els autèntics orígens, o almanco els més probables des del punt de vista científic. De fet, el silenci dels arqueòlegs sembla més aviat donar la raó a aquells que sense base científica afirmen que el pont és romà. Fins i tot Javier Aramburu, un dels primers i únics que ha criticat radicalment la tesi que existís un aqüeducte d’època romana des de Ternelles a Pollentia³¹, recolza la idea que la base del pont podria ser d’època romana, i més concretament del segle I dC³², encara que després, segons afirma, el més probable és que fos reconstruït en època medieval. És com si el nom del pont, assumit ara ja de forma popular i oficial, suposàs una llosa massa gran pels científics, que es veuen condicionats per la pròpia denominació. Una mena de dictadura del nom, que condiciona fins i tot la investigació arqueològica.

ALGUNES CONSIDERACIONS FINALS

Fins aquí he intentat demostrar les dificultats existents per a establir el significat concret d’un nom de lloc. En la generació de topònims intervenen elements diversos, que poden crear naturaleses distintes de les formes de denominació. Per exemple, ara sabem que l’indret conegut com “el Lleó” a Pollença no obeeix a cap llegenda ni a una derivació fonètica d’un paraula més antiga. Senzillament es va generar com a conseqüència del lleó de pedra col·locat quan es va inaugurar la font que portava aigua de Ternelles el 1813, al qual li rajava l’aigua per la boca. Fins i tot això va donar nom a un carrer. Igualment, el gall de ferro del capcurucull de l’hídria de l’antiga plaça de l’Almoïna ha motivat que aquell espai també, i

28 AMP-Actes Municipals-1743, 10-06-1963.

29 CERDÀ JUAN (1993). Vull tornar a remarcar que aquesta afirmació no significa cap retret a l’insigne investigador pollencí, recentment traspasat, que dedicà gran part de la seva vida a estudiar les arrels del seu poble.

30 BORRÀS SEGUÍ (2007).

31 ARAMBURU-ZABALA: www.arqueobalea.es/articulos/ager_pollentinus. *El poblamiento de los alrededores de la ciudad de Pollentia (Mallorca)*.

32 ARAMBURU-ZABALA, GARRIDO et al. (1994).

de forma creixent, sigui conegut com la font del Gall o la plaça del Gall. En ambdós casos, el topònim no s'entén sense els esdeveniments que varen ocórrer en aquells indrets. Així, no fan referència a cap animal viu, de carn i ossos. Cap lleó perseguia la gent ni cap gall especialment cridaner esvoletegava antigament per la placeta. Sinó que foren objectes inanimats, un lleó de pedra i un gall de ferro els qui prengueren tot el protagonisme. En aquests exemples fou el poble, de forma espontània, però a partir d'unes dates i uns fets concrets, qui posà el nom. Qui rebatejà aquells espais, tot i substituint altres noms més antics i també populars: els Friters, en el primer cas, i l'Almoina, en el segon.

El cas del Pont romà, com hem vist, és diferent. En principi, el nom popular era de Cubelles, després de l'Horta de Cubelles i finalment quedà únicament com el Pont de l'Horta. Seran els lletraferits, intel·lectuals i autoritats de tota mena, locals o externs, els que, en diverses fases, creïn el nou topònim. Només un cop succeït el canvi des de dalt, el poble assumirà el nom i es popularitzarà. Però de la denominació culta, el "topocultisme", no s'infereix el significat, ni molt manco la història del monument, encara que la ciència tampoc no ha estat capaç fins a dia d'avui de datar els seus orígens. I si no ho ha fet la ciència actual, manco ho varen poder fer els erudits de la segona meitat del segle XIX, per molt bones intencions que tinguessin.

De totes formes, és veritat que de la nostra argumentació no es podran deduir els orígens del Pont en qüestió. No era la nostra intenció. L'objectiu tan sols era l'anàlisi de la genealogia d'un determinat topònim i de com aquest es va crear seguint una lògica pròpia, i que després es consolidà i popularitzà per diverses causes. A més, en aquest cas, hem pogut observar com, fins i tot, una determinada denominació pot influir en l'àmbit acadèmic. Exemplificar aquest cas pot ser rellevant per repensar altres aspectes de la toponímia, però també posicionaments ideològics o d'altra mena, els quals són assumits de forma objectiva o natural quan realment són construccions socials que obeeixen a problemàtiques o interessos de determinats col·lectius en uns contextos històrics precisos³³.

Per tant, el pont podria ser romà, atès que no sabem la data en què fou bastit. O podria ser una reconstrucció medieval sobre les restes d'un antic pont d'època romana. Però això no tindria res a veure amb el topònim. És més, som de la opinió que és inversemblant que fos construït en època romana, ja que els especialistes ens indiquen que el més probable és que tampoc no existís ni la pretesa canalització d'aigua de Ternelles fins a Pol·lència ni, tan sols, la vila en època romana. Dos aspectes cada cop més assumits pels historiadors, encara que Pollença deixi de ser, ai peccat!, filla de Roma. Per això crec que seria interessant que almanco la incertesa del seu origen figuràs en les publicacions didàctiques o de difusió històrica.

Per últim, vull remarcar que no es tracta, tampoc, de llançar cap croada en favor de la recuperació d'un antic topònim o de rebatejar el pont, car no tindria sentit. El sorgiment del nom "Pont Roma" obeeix a una determinada realitat històrica, segurament aliena a la data de la construcció material del pont, però íntimament relacionada amb un dels períodes més fascinants de la història de Pollença i de Mallorca, el darrer terç del segle XIX. Així, de tot

33 Evidentment, aquesta qüestió supera el marc teòric d'aquest article, però és evident que els topònims, com els conceptes en general, tenen un origen socio-històric, que cal conèixer per entendre el passat. Sobre aquest tema, vegeu l'obra clàssica de KOSELLECK (1993), mentre que per a una introducció al tema és molt interessant la síntesi que fan FERNÁNDEZ SEBASTIÁN i FUENTES (2002).

plegat, podem deduir que el topònim “Pont Romà de Pollença” no vol dir “construït pels romans fa dos mil anys”, sinó “inventat” pels lletraferits de fa poc més d’un segle.

BIBLIOGRAFIA

- ALCANTARA PEÑÀ, P. D. (1891): *Guía manual de las Islas Baleares*. Palma de Mallorca, Librería de J. Tous.
- ARAMBURU-ZABALA, J. “Ager pollentinus. El poblamiento de los alrededores de la ciudad de Pollentia (Mallorca).” www.arqueobaleaer.es/articulos/ager_pollentinus
- ARAMBURU-ZABALA, J., C. GARRIDO, et al. (1994): *Guía Arqueológica de Mallorca*. Palma de Mallorca, J. J. Olañeta.
- ARGEMÍ RELAT, M. (1999): “A les voreres dels torrents.” *Anuari de l’Ajuntament de Pollença*, 6, pàg. 8-131.
- BERARD I SOLÀ, J. (1983): *Viaje a las villas de Mallorca 1789*. Palma de Mallorca, Ajuntament de Palma.
- BORRÀS SEGUÍ, A. (2007): “És veritablement romà el pont de Pollença?” *BSAL*, 63, pàg. 349-368.
- CERDÀ JUAN, D. (1993): “Homenatge a Damià Cerdà.” *Cala Murta*, 14.
- CIFRE CIFRE, M. (1999): *Joan Mas. La història i el mite*. Pollença, Gall Editor.
- CIFRE CIFRE, M. i P. SALAS VIVES (1999): “Les aigües públiques a Pollença”. *Actes del Vè Congrés el nostre patrimoni cultural: el patrimoni menor*. G. Rosselló Bordoy. Palma de Mallorca, Societat Arqueològica Lul·liana, pàg. 111-130.
- FERNÁNDEZ SEBASTIÁN, J. i J. F. FUENTES (2002): “Introducción”. *Diccionario político y social del siglo XIX español*. J. Fernández Sebastián i J. F. Fuentes. Madrid, Alianza, pàgs. 23-60.
- FERRÀ, B. (1927?): *Guía de Mallorca*. Palma de Mallorca, Librería Escolar.
- KOSELLECK, R. (1993): *Futuro pasado. Para una semántica de los tiempos históricos*. Barcelona, Paidós.
- LLADÓ FERRAGUT, J. (1944): *Catálogo de la sección histórica del Archivo Municipal de Pollensa y de las Curias de los Templarios y Hospitalarios de San Juan de Jerusalén*. Palma de Mallorca, Impr. S.S. Corazones.
- LLUÍS SALVADOR D’AUSTRIA, A. (2002): *Les Balears descrites per la paraula i la imatge*. Palma de Mallorca, Govern de les Illes Balears - Grup Serra - “Sa Nostra”.

- MAS VIVES, J. i P. SALAS VIVES (2003): “Moros i cristians”. *Diccionari del Teatre a les Illes Balears*. J. Mas Vives. Palma de Mallorca, Leonard Muntaner - Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pàg. 464-466.
- PEIRÓ MARTÍN, I. (1992): *El mundo erudito de Gabriel Llabrés y Quintana*. Palma de Mallorca, Ajuntament de Palma.
- ROSSELLÓ VAQUER, R. i P. SALAS VIVES (2001): *El Barroc a Pollença. Noticiari de la Història de Pollença*. Pollença, Gall Editor.
- ROTGER CAPLLONCH, M. (1995): *Historia de Pollensa*. Pollença, Punt Gràfic.
- SALAS VIVES, P. (1995): “Mateu Rotger, els erudits locals i la recuperació del passat”. *Historia de Pollensa*. M. Rotger Capllonch. Pollença, Ochogavia Font, Josep, pàg. s/p.
- SEGUÍ NOGUERA, M. (1998): “Final de l'època antiga. Principi de l'Islam.” *Anuari de l'Ajuntament de Pollença*, 5, pàg. 99-103.
- SERRA DE GAYETA I D'ASPRER, F. (1981): *Aportació a la història de Pollença*. Palma de Mallorca, Edicions Cort.
- SERRA DE GAYETA I D'ASPRER, F. (2005): *Nova aportació a la Història de Pollença*. Pollença, Gall Editor.
- TOUS MAROTO, J. M. (1933): *Guía de la isla de oro. Mallorca*. Palma de Mallorca, Tipografía de Amengual y Muntaner, S. A.
- VUILLER, G. (1990): *Les illes oblidades. Viatge a les Illes Balears*. Palma de Mallorca, Moll.

TOPONÍMIA EN DISSEMINAT A LA PERIFÈRIA DE PALMA (III): EL BARRI DELS INDIOTERS (1830-1841)

Antoni Ginard Bujosa

INTRODUCCIÓ

La toponímia és útil per a conèixer l'evolució de les propietats en disseminat de sa Indioteria, que es remunten a final del segle XVII i mitjan segle XVIII. En ambdós treballs anteriors (GINARD, 2008 i 2009), s'han pogut identificar els topònims dels establiments més antics de la barriada. A partir de l'any 1784, una vintena de topònims s'incrementava fins a la cinquantena l'any 1831. L'entramat rural en petita propietat, embrionari l'any 1784, és ben identificable i apareix ben consolidat durant el primer quart del segle XIX. A partir de 1826 s'hi van afegir noves parcel·lacions de terres situades en direcció al camí de Sóller.

Els anys 1830-1832 representen una vertadera fita, perquè el conjunt de propietats, documentades prèviament com a peces individuals per separat, s'identifica per primera vegada per un topònim major, el "barri dels Indioters", que és un precedent de l'actual sa Indioteria. Fins al 1845, segueixen quatre relacions de propietats més, dues de les quals (dels anys 1836 i 1841) s'encapçalen pel nom de [barri dels] "Indioters" i les altres dues corresponen a la parròquia de Sant Jaume. També hi ha un padró general de 1838 de la població masculina de la parròquia de Sant Jaume.

EL BARRI DELS INDIOTERS (1830-1832)

Els anys 1830-1832 el conjunt de propietats disperses s'agrupa per primera vegada mitjançant el topònim major *Barrio dels Andioters* [sic], un precedent clar del nom de sa Indioteria. Són les primeres referències conegudes al col·lectiu de la barriada, denominada "barri dels Indioters", que s'han de datar entre el 10 de desembre de 1830 i el 13 de gener de 1832. Fins ara, amb el mateix topònim (*Andioters*), els noms més antics que coneixíem eren de 1836 i de 1841 (vegeu GINARD, 2004).

Els documents de 1830-1832 són dues relacions de propietats, encapçalades pel nom *Barrio dels Andioters* [sic], que registren les propietats del terme de Palma, dins la parròquia de Sant Jaume (AMP FP 359/8, s/f). A les respectives portades hi consten els anys

1831 i 1832, encara que, com hem dit, la primera està signada i datada el 10 de desembre de 1830, mentre que la segona és de 13 de gener de 1832. A continuació del nom de la barriada, segueixen els topònims de les propietats en disseminat. Les dues relacions de noms de finques són gairebé idèntiques,¹ encara que la segona és més precisa que la primera, perquè indica el nom del propietari i el topònim. En total, agrupen quaranta-cinc propietats, ordenades amb un sentit itinerant de caràcter circular.

I. [1830-1831]

Termino de Palma. Año 1831. Propiedades de la Parroq^a de Sⁿ. Jayme (AMP FP 359/8, s/f) [signada a Palma el 10 de desembre de 1830].

Barrio dels Andioters

<i>Hostal de Buñola</i>	30	[Lliures]
<i>Can Pereyó Matheu Carrio</i>	12	
<i>S. Casas Novas Mestre Malcion Carrio</i>	50	
<i>Can Gaspar Frau</i>	10	
<i>Can Moranta Marg^a. de Bart^e. Roig</i>	4	
<i>Ca el sen Macianet</i>	4	
<i>Jaume Balaguer als. Curt</i>	1	10
<i>Pedro Juan Balaguer</i>	1	
<i>Can Moranta Jaume id.</i>	8	
<i>Can Lluch</i>	6	
<i>Son Borrás Juan Vidal</i>	25	
<i>Can Casetas</i>	10	
<i>Cas Mice</i>	2	
<i>Can Enrich</i>	1	
<i>Can Pesquet</i>	8	
<i>Can Gotleu</i>	8	
<i>Can Ratat den Segui</i>	8	
<i>Can Martí Cañellas</i>	15	
<i>Ca mado Maria Batle</i>	14	10
<i>N. Fran^{ca}. V^a. de Miguel Frau</i>	3	
<i>Can Santandreu</i>	9	
<i>Can Simó Nou</i>	7	10
<i>Can Simó Vey</i>	7	10
<i>Cas Xamarró den Calet</i>	3	
<i>Id. Catalina Blanch</i>	1	10

¹ La diferència és que *Id. hereus de Maria Llinas*, de 1830, no consta el 1832. A la relació de 1832 se sumen les "terres a Son Pons", a Cas Fuster, de Melcion Carrió.

<i>Id. Silvestre Blanch</i>	4	
<i>Cas Xamarró pral Catt^a. Blanch</i>	8	
<i>Cas Fusté</i>	29	
<i>Can Fedalich</i>	18	
<i>Can Barrera Bart^e. Porsell</i>	8	
<i>Can Barrera Ant^a. Bordoy y altra</i>	12	
<i>Can Barrera Margalida Bordoy</i>	2	10
<i>Cana Fosca</i>	3	10
<i>Can Caragol</i>	2	
<i>S. Bomba</i>	50	
<i>Cas Pedasé Nou y Can Pera Oguer</i>	18	10
<i>Id. Catalina Llinas</i>	7	
<i>Id. hereus de Maria Llinas</i>	7	
<i>Id. hereus de Maciana Llinas</i>	2	
<i>Id. hereus de Juana Llinas</i>	4	
<i>Cana Biniali</i>	4	
<i>Can Gall Miquel Estela</i>	1	
<i>Can Gall Marg^a. Santandreu</i>	1	10

II. [1832]

Termino de Palma. Año de 1832. Propiedades de la Parroq^a de Sⁿ. Jay^e (AMP FP 359/8, s/f) [signada a Palma el 13 de gener de 1832].

El Barrio dels Andioters

<i>Hostal de Buñola</i>	30	[Lliures]
<i>Can Pereyó Matheu Carrio</i>	12	
<i>S. Casas Nobas, Mestre Malcion Carrió</i>	50	
<i>Can Gaspar Frau</i>	10	
<i>Perts. de Can Moranta Marg^a. de Bart^e. Roig</i>	4	
<i>En id. Ca el sen Macianet</i>	4	
<i>Jaume Balaguer als. Curt</i>	1	10
<i>Pedro Juan Balaguer</i>	1	
<i>Can Moranta Jaume Balaguer</i>	8	
<i>En id. en Lluch</i>	6	
<i>Son Borrás Juan Vidal</i>	25	
<i>Can Casetas Ant^a. Vidal</i>	10	
<i>Cas Micé perts. de Son Borrás</i>	2	
<i>Can Enrich Guiem Compañy</i>	1	
<i>Can Pesquet Ant^a. Ros</i>	8	
<i>Can Gotleu Baltazar Grau</i>	8	
<i>Can Ratat den Segui ferrer</i>	8	

<i>Can Martí Cañellas</i>	15	
<i>Ca mado Maria Batle Juan Frau y</i>		
<i>Cond^a. de Marg^{da}. Cañe^s.</i>	14	10
<i>Fran^{ca}. V^a. de Miguel Frau</i>	3	
<i>Can Santandreu Catalina Cañellas</i>	9	
<i>Can Simó Nou Macia Juan</i>	7	10
<i>Can Simó Vey Guiem Gramanera</i>	7	10
<i>Cas Xamarró Juan Jaume Calet</i>	3	
<i>En id. Catalina Blanch</i>	1	10
<i>Cas Xamarró de Silvestre Blanch</i>	4	
<i>Cas Xamarró pral Catalina Blanch</i>	8	
<i>Cas Fusté Malcion Carrio y per terras a Son Pons</i>	29	
<i>Can Fadalich Pedro José Jaume</i>	18	
<i>Can Barrera Bart^e. Porsell</i>	8	
<i>Can Barrera Ant^a. Bordoy y Fran^{ca}. Id.</i>	12	
<i>Can Barrera Margalida Bordoy</i>	2	10
<i>Cana Fosca V^a. den toni frau</i>	3	10
<i>Can Caragol Margalida Palmer</i>	2	
<i>S. Bomba</i>	50	
<i>Cas Padasé Nou y Can Pera Oger</i>	18	10
<i>En id. Catalina Llinas</i>	7	
<i>En id. hereus de Maciana Llinas</i>	7	
<i>En id. hereus de Juana Llinas</i>	2	
<i>Cana Biniali Juana Maria Comellas [sic]²</i>	4	
<i>Can Gall Miquel Estela</i>	1	
<i>Can Gall Margalida Santandreu</i>	1	10

Les relacions de 1830-1832 confirmen dues qüestions. Primera, el nom *Indioters* (*Barrio dels Andioters*) és la forma toponímica, de caràcter col·lectiu, més antiga, que es repeteix els anys 1836 i 1841 (*Andiotes* [sic]) i que, posteriorment, derivarà en *Cals Andiotés* [sic],³ *Pla dels Indioters* i sa *Indioterapia* (vegeu GINARD, 2004). Segona, el nucli de la barriada és perfectament definit i identificable. Tots els topònims de les relacions de 1830-1832 s'han de situar dins el rectangle format pel camí dels Reis–polígon de Son Castelló–camí de Bunyola–torrent Gros. Respecte a l'any 1784, a més d'alguns topònims nous, un dels que hi resta fora és Can Digadarra o Son Llorens, més proper al camí de Sóller. Sense incloure les propietats més grans dels voltants, hi figuren quaranta-cinc propietats el 10 de desembre de 1830 i el 13 de gener de 1832. Sens dubte, les dues relacions de 1830 i de 1832 són la base tant de la relació de 1836 com de la de 1841.

2 *Cana Biniali Juana Maria Comellas* [sic] hauria de ser Joana Maria Casellas.

3 Segons còpia d'escriptura de compravenda de dia 12 de maig de 1877, del notari Guillem Sancho de Palma

ELS TOPÒNIMS DE LES PROPIETATS

A partir de les dues relacions, de 1830-1832, del *Barrio dels Andioters* (i també d'altres fonts), és possible oferir una primera visió de conjunt de la toponímia més antiga de sa Indioteria. El punt de partida són els topònims inicials coneguts des de 1784 i la seva evolució. Així mateix, és possible observar alguns casos de malnoms. Tanmateix, a sa Indioteria el topònim en moltes ocasions es correspon amb el malnom (En/Na + nom de pila + *de* + topònim).

TOPÒNIM	1830-1832
<i>Hostal de Buñola</i>	<i>Meson de Buñola</i> (1784). És s'Hostalet.
Can Perelló	<i>Son Vent</i> (1784). Can Perelló és un topònim que prové de Miquel Perelló, a qui, el 7 de juliol de 1748, establien catorze quarterades, procedents de Son Orpina, entre el torrent Gros i la síquia de na Cerdana. Melcion Carrió les adquiria el 16 de novembre de 1766. A causa d'una divisió, de 3 de novembre de 1822, la peça major és actualment Ca sa Viuda, mentre que la peça menor (confrontant amb s'Hostalet) ha conservat el nom Can Perelló.
Ses Cases Noves [Ca sa Viuda]	<i>Son Vent</i> (1784). En diversos documents, seguint un ordre itinerant, el topònim <i>Ses Cases Noves</i> , situat a vegades després de Can Perelló, ha de correspondre a la peça major del primitiu Can Perelló com a resultat de la divisió de 3 de novembre de 1822. El valor assignat l'any 1832, comparat amb Can Perelló, també és indicatiu. Des del 1807, <i>Ses Cases Noves</i> (de mestre Melcion Carrió) és el primer nom de la propietat actual de Ca sa Viuda, que el 1818 també s'anomenava Can Perelló.
Can Gaspar Frau	L'any 1816 el topònim era <i>Ses Cases Noves</i> , de Gaspar Frau; posteriorment Can Gaspar i Can Gaspar Frau. De procedències de Can Moranta, confrontava amb l'antic Can Perelló (Ca sa Viuda). Ha arribat <i>Can Gaspar</i> .
Can Moranta	<i>Ca ne Moranta</i> (1784). Seguia Can Moranta.
<i>Ca el sen Macianet</i>	Topònim situat dins les terres de Can Moranta. Ha de referir-se a <i>Matias Sans</i> , documentat des del 1807.
<i>Can Lluch</i>	Topònim dins les terres de Can Moranta. Ha de referir-se a Lluç Mesquida, documentat des del 1805 (amb 17 anys). El 21 de gener de 1846 es documenta com a confronta de Can Gaspar Frau (AMP AH 1972/1, f. 14).
Son Borràs	<i>Son Borràs</i> (1784). Seguia Son Borràs.
Can Casetes	Des del 1800 es documenta <i>Casas Novas den Borràs</i> en relació a Antoni Pizà. Posteriorment, Can Casetes o Can Borràs Nou. És una peça de terra de procedències de Son Borràs. Ha arribat Can Casetes.
Cas Misser	Cas Misser era Son Borràs Nou (1826); <i>Cal Sent Juan des Mise</i> , de Pere Joan Barceló (1829) i <i>Cas Misé</i> (1831).
Can Enric	<i>Can Enric</i> (1784). Seguia Can Enric.

TOPÒNIM	1830-1832
Can Pasquet	Can Pasquet, proper a Can Enric i a la síquia de na Cerdana (camí dels Reis), és un topònim molt representatiu, però és difícil concretar-ne l'origen. Potser estava en règim de lloguer o eren diferents peces de terra amb el mateix nom. Els anys 1800-1805 està relacionat amb el llinatge Serra; més endavant, amb Joan Frau (1817) i Antoni Pizà (1817 i 1818). El topònim apareix tres vegades el 1816, mentre que els anys 1829 (<i>Son Pesquet</i>) i 1831 es relaciona amb el llinatge Salom. L'any 1832, amb Antoni Ros. S'ha conservat com a topònim i com a malnon.
Can Gotleu	<i>Ca ne Rotge</i> [sic] (1784). Després de moltes vacil·lacions, sembla que a partir de 1832 era <i>Can Gotleu</i> . S'ha conservat Can Gotleu.
Can Ratat [Can Caietano]	Can Ratat, documentat el 1807, tot i que potser sigui anterior. És un cas clar de canvi toponímic. El 1818 era Can Ratat, de Margalida Company. El 1830-1832 era <i>Can Ratat den Segui</i> i <i>Can Ratat den Segui ferrer</i> . L'any 1836 seguia com Can Ratat (<i>Can Retat den Seguí es Ferrer</i>). El 1841 el topònim canviava per l'actual de Can Caietano, agafant el nom de pila del propietari (<i>Can Cayetano Seguí</i>). Quant a la identificació del propietari, Antoni LLULL (2006: 126) reproduïx la notícia següent de 10 de juliol de 1811: “ <i>El que quisiere comprar unas casas sitas en la calle del Deganato número 7 con zaguan, acuda al herrero Cayetano Seguí á la herreria de avall para tratar de ajuste. (10-7-1811)</i> .” El carrer de sa ferreria d'avall, anava del carrer de ses Minyones a la placeta de Sant Francesc de Paula, situada al jardinet de la plaça de la Reina (LLULL, 2006: 126, nota 141). Per tant, és possible que aquell Caietano Seguí, ferrer, adquirís la propietat de Can Ratat. També ha donat nom a l'actual camí de Can Caietano, o camí de Can Gaietà, des del camí Roig cap a Can Caietano.
Can Martí	<i>Can Onofre</i> (1784). Can Martí prové de Martí Frontera (mort el 1756), titular d'un establiment dels més antics (15 d'agost de 1744). Després de ser <i>Can Onofre</i> (1784), seguia Can Martí, per Martí Cañellas, fill d'Onofre Cañellas i nét de Martí Frontera.
Ca madò Maria Batle	El 2 de juliol de 1793, Joan Frau capbrevava una propietat confrontant amb Can Martí. L'any 1800 es documenta Joan Frau <i>Balla</i> ; posteriorment, també Miquel Frau de <i>Can Balle</i> .
Can Santandreu	<i>Can Santandreu</i> (1784) – <i>Can Vadell</i> (1784). Respecte a 1784 es manté Can Santandreu, però ha desaparegut Can Vadell, a causa de la unificació dels dos topònims. El 26 de maig de 1834, Catalina Cañellas, viuda de Pere Antoni Vadell, i Anna Vadell, filla, per indivís, capbrevaven una quarterada i mitja de terra, <i>con casas llamadas Can Santandreu</i> , confrontant amb terra de Catalina Frontera, amb Son Orpina, amb Son Daviu, amb terra de Rafael Ferriol i amb la dels successors de Joan Calafat (Cas Ximarró). Com a hereu de Jaume Vadell, fill i germà, que moria el 9 de febrer de 1832. Jaume Vadell era hereu de Pere Antoni Vadell, son pare, segons testament de 10 d'abril de 1814, vàlid per la seva mort dia 14 d'abril de 1814 (capbrevada el 12 de juliol de 1793). Prové de dues quarterades de Jaume Vadell (establiment de 15 d'agost de 1744).

TOPÒNIM	1830-1832
Can Simo Nou	<i>Can Simó</i> (1784). Procedent de la divisió de Can Simó. Nom documentat des del 1807.
Can Simo Vell	<i>Can Simó</i> (1784). Té l'origen en dues quarterades de Joan Bauzà (establiment de 15 d'agost de 1744).
Cas Xamarró Juan Jaume Calet	<i>Can Calet</i> (1784). El topònim incorpora el malnom del propietari, Joan Jaume <i>Quelet</i> , a Cas Ximarró. El 23 d'agost de 1855 es documenta una confronta amb terra dels hereus de Joan Jaume <i>Quelet des Copins</i> (ERC 1124, f. 394). L'origen del malnom és Miquel Jaume, natural de Llorito.
Cas Xamarró	<i>Can Vicens</i> (1784). El 5 de febrer de 1810 es documenta Vicenç Busquets <i>alias Xamarró</i> (ARM ECR 586, f. 175v). Segueix Cas Ximarró com a topònim i malnom.
Cas Fuster	<i>Son Vent</i> (1784). Era <i>Cas Fuster</i> , per Melcion Carrió, fuster, fill de Melcion Carrió, fuster (establidor de 15 agost de 1744). Igualment identificat per Can Melcion i, sobretot, Cas Mestre.
Can Fedelic	<i>Can Fedelic</i> (1784). Segueix Can Fedelic.
Can Barrera	<i>Can Poncell</i> (1784). Segueix Can Barrera com a topònim i malnom.
Ca na Fosca	<i>Can Poncell</i> (1784). <i>Ca na Fosca</i> era una propietat confrontant amb Sa Bomba i Can Barrera. El 4 d'agost de 1793, Antoni Frau, marit de Margarita Garí, capbrevava dues propietats de la dona, confrontants amb el camí <i>que va a Son Castelló</i> , amb terres d'Onofre Aguiló (Sa Bomba), amb terra de Bartomeu Porcell (Can Barrera). Les posseïa com a successora d'Aina Porcell, sa mare (capbreu de 20 de juny de 1783) i com a hereva de Joana Porcell, sa tia, en testament de 5 de desembre de 1784, vàlid per la seva mort el 9 de juliol de 1790. El 1818 era Can Barrera.
Can Caragol	<i>Can Caragol</i> (1784). Segueix Can Caragol.
Sa Bomba	<i>La Bombarda</i> (1784). Segueix Sa Bombarda o Sa Bomba als documents, però popularment és Sa Bomba (nom documentat des del 1800).
Cas Pedacer	<i>Cas Pedacer</i> (1784). Terres dels hereus de Maciana Frau. Segueix Cas Pedacer Vell i Cas Pedacer Nou. Ha seguit Cas Pedacer. Una part important de Cas Pedacer Vell és l'actual Can Climent.
Can Pere Oguer	<i>Can Pere Oguer</i> (1784). El 5 de febrer de 1810 es documenta Joan Casellas <i>Parogue</i> [sic] (ARM ECR 586, f. 176). El 15 de maig de 1834, Catalina Llinàs, <i>de Can Pere Hogue</i> [sic], capbrevava una quarterada i un quartó de terra, confrontant amb el camí de na Cerdana, amb terra de Miquel Frau, amb el camí <i>Roix</i> [sic], amb Son Estaca i amb terra Maria Casellas. La procedència són dues quarterades de Miquel Casellas (que moria el 9 de març de 1769), per establiment de 15 d'agost de 1744.
Ca na Biniali	Ca na (o Can) Biniali, documentat des del 1807, prové de les dues quarterades de Miquel Casellas (establiment de 15 d'agost de 1744).
Can Gall	<i>Can Gallet</i> (1784). Per divisió de la propietat, que prové de dues quarterades de Miquel Casellas (establiment de 15 d'agost de 1744).

NOVES CAPBREVACIONS (1833-1835)

Durant el segon terç del segle XIX, entre 1833 i 1861, el seguiment dels registres dels capbreus informa dels canvis de propietaris, de les divisions i de la formació d'algunes finques concretes. Per mantenir un criteri d'ordre cronològic, a continuació segueixen les capbrevacions de 1833 a 1835, que afecten sobretot propietats aleshores existents i conegudes, amb poques novetats:⁴ Can Caragol, Can Martí, s'Hostalet, Ca na Fosca, Can Barrera, Can Pere Oguer, Cas Pedacer, l'actual Can Climent, Cas Ximarró, l'actual Ca sa Viuda, Can Santandreu, Can Simó, Cas Mestre o Sa Bomba.

8 de febrer de 1833. Joan Pou, fill de Pere i de Catalina Oliver, natural de la *Villa de Algayde*, dos quartons de terra (de tres quarterades i un quartó), de pertinències de Son Fuster, que confrontava amb terres de Margarita Bordoy, amb les de Pere Joan Jaume, amb el **Predio la Bomba de D. Juan Vives** i amb terres del denunciante. Les comprà a Margarita Palmer en acta de 22 de gener de 1833 (ARM ERC 1124, f. 24; ECR 591, f. 139). [vegeu capbreus anteriors de 18 de gener de 1830 i de 29 de desembre de 1829].⁵

2 de maig de 1834. Martí Cañellas, fill d'Onofre i de Catalina Frontera, tres quartons de terra, que confrontaven amb terres de Joan Frau, amb terres de Margalida Roca, amb la síquia de na Cerdana i amb terres del denunciante (ARM ERC 1124, f.78v-79). El mateix Martí Cañellas els havia capbrevat el 12 de juny de 1829. [vegeu capbreu de 29 de juny de 1793].

2 de maig de 1834. Martí Cañellas, fill d'Onofre i de Catalina Frontera, tres quartons de terra, que confrontaven amb la síquia de na Cerdana, amb terres de Melcior Carrió i amb **Son Borràs** (ARM ERC 1124, f. 79). Abans capbrevats el 12 de juny de 1829. [vegeu capbreu de 14 juliol de 1793].

3 de maig de 1834. Bartomeu Jaume, fill de Jaume i de Joana Maria Serra, quatre quarterades i mitja de terra, *con casas llamadas el Meson de Buñola* [és a dir, s'Hostalet], que confrontaven amb el camí de Bunyola, *con torrente Rl., con tierras que fueron de Melchor Carrió*, amb les de Margarita Anna Casellas, amb les de Maria Casellas i amb les de Maria Frau. Com a hereu universal de Bartomeu Jaume, son pare, segons testament de 23 d'agost de 1829, davant Joan Oliver i Mascaró notari, vàlid per defunció dia 24 d'agost de 1829. Capbrevades el 13 de juliol de 1825 (ARM ERC 1124, f. 84-84v).

7 de maig de 1834. Anna Frau, viuda d'Antoni Pou, filla d'Antoni i de Margarita Garí, mig quartó de terra *con unas casas* [d'un quartó, *donde se hallaban dos casas llamadas Cane Fosca*]. [No hi ha confrontes]. Com a hereva de Margarita Garí, sa mare, i per divisió amb Melcior Frau, son germà, de 22 de juliol de 1829, davant Gabriel Oliver i Salvà, notari. Capbrevat per Margarita Garí, sa mare, el 22 de setembre de 1825 [sic] (ARM ERC 1124, f. 96) [vegeu capbreu de 4 d'agost de 1793].

7 de maig de 1834. Melcior Frau, fill d'Antoni i de Margarita Garí, mig quartó de terra *con casas en el construidas* [d'un quartó, *con dos casas llamadas Cane Fosca*], que

4 Com hem indicat repetides vegades, només coneixem els capbreus de les terres situades del camí de Bunyola fins al camí Terminal. Tampoc no vol dir que recullin totes les propietats.

5 Les referències a les dates de les capbrevacions anteriors, fins al 1833, també inclouen les dels treballs precedents (GINARD, 2008 i 2009).

confrontava amb terres dels hereus de Bartomeu Porcell, *con el predio la Bomba*, amb terra de Margarita Bordoy **Barrera** i amb la d'Aina Frau, sa germana. Com a hereu de Margarita Garí, sa mare, i per divisió amb Aina Frau, sa germana, de 22 de juliol de 1829, davant Gabriel Oliver i Salvà, notari. Capbrevat per Margarita Garí, sa mare, el 22 de setembre de 1825 [sic] (ARM ERC 1124, f. 96v-97) [vegeu capbreu de 4 d'agost de 1793].

12 de maig de 1834. Magdalena Bordoy, filla de Guillem i de Margarita Porcell, un quartó i mig i vuit sous de terra, *con casas edificadas llamadas Can Barrera*, que confrontava amb terres de Margalida i Francisca Bordoy, ses germanes, amb terres de Joaquim Vives, amb les de Margarita Garí i amb les de Bartomeu Porcell. Abans capbrevades el 30 d'agost de 1825 [sic] (ARM ERC 1124, f. 99v-100). [vegeu capbreu d'11 de setembre de 1825].

12 de maig de 1834. Margarita Bordoy, filla de Guillem i de Margarita Porcell, un quartó i mig i vuit sous de terra, *con casas*, que confrontava amb terres Francisca i Magdalena Bordoy, amb les de Pere Josep Jaume, amb les de Guillem Palmer i amb les de Joaquim Vives. Abans capbrevades l'11 de novembre de 1825 (ARM ERC 1124, f. 100v).

15 de maig de 1834. Catalina Llinàs, *de Can Pere Hogue* [sic, *Can Pere Oguer*], filla de Jaume i de Margarita Casellas, una quarterada de terra de pertinències de Son Orpina, que confrontava amb el camí de na Cerdana, amb terra de Miquel Frau, amb el camí **Roix** [sic], amb Son Estaca, amb terra de Maria Casellas i amb terra de la denunciant (ERC 1124, f. 105v-106) [vegeu registre següent].

15 de maig de 1834. Catalina Llinàs, *de Can Pere Hogue* [sic], filla de Jaume i de Margarita Casellas, un quartó de terra (unida a l'anterior), que confrontava amb terra de la denunciant, amb la de Maria Casellas, amb la de Miquel Frau i amb el camí **Roix** [sic]. Les posseïa com a hereva universal de Margarita Casellas, sa mare, segons testament de 2 de febrer de 1804, davant Antoni Francesc Cànaves, notari, vàlid per la seva mort el 29 de novembre de 1805. Les dues peces abans capbrevades el 31 de desembre de 1803 (ERC 1124, f. 106).

15 de maig de 1834. Jordi Llinàs *als. Carals*, fill de Jaume i de Maciana Frau, dues quarterades de terra, *con casas en ellas construidas llamadas Cas Padase Nou* [sic] (de set quarterades), de pertinències del rafal Son Fuster, que confrontaven amb la síquia de na Cerdana, amb camí de Bunyola, amb terra de Catalina Llinàs de les mateixes pertinències [vegeu capbreu de 26 de juny de 1834], amb terra de Bartomeu Jaume [vegeu capbreu de 3 de maig de 1834], amb una altra *llamada Can Biniali*, amb una altra *llamada Can Pere Hogue y con dicho camino* [de Bunyola]. Les posseïa com a fill únic de Maciana Frau, sa mare, que va morir el 17 de setembre de 1802. Maciana Frau les posseïa per donació de Maciana Frau, sa mare, en contemplació de matrimoni, el 19 de setembre de 1790, davant Pere Fullana, notari. Maciana Frau, padrina del denunciant, havia capbrevat les set quarterades l'11 de juny de 1783 (ERC 1124, f. 106v-107). [vegeu capbreu de 2 de març de 1774].

16 de maig de 1834. Antònia Bordoy, filla de Guillem i de Margarita Porcell, posseïa *casas, cisterna, establos y dos corrales uno delante y el otro detras, ambos de tenor de medio corton y diez sueldos de tierra*, que confrontaven amb terres de Joaquim Vives, amb terres i cases dels hereus de Bartomeu Porcell i amb terres de Francisca Bordoy, sa germana. Abans capbrevades el 30 d'agost de 1825 [sic] (ARM ERC 1124, f. 107v-108). [vegeu capbreu d'11 de novembre de 1825].

16 de maig de 1834. Francisca Bordoy, filla de Guillem i de Margarita Porcell, un quartó i mig i vint-i-quatre sous de terra, *con casas en el construidas*, que confrontava amb terres dels hereus de Bartomeu Porcell, amb terres de Margalida y *otras sus hermanas*, amb les de Pere Josep Jaume i amb les de Joaquim Vives. Abans capbrevades el 22 de novembre de 1825 (ARM ERC 1124, f. 108v).

21 de maig de 1834. Catalina Blanch, filla de Silvestre i de Catalina Bujosa, *consorte de Bartolomé Frau*, mitja quarterada *con unas casitas*, que confrontava amb terres de Miquel Jaume, amb les de Maria Bauzà, amb les de Sebastiana Calafat, amb les de Catalina Blanch y *con el predio Son Orpina*. Com a hereva de Silvestre Blanch, son pare, que moria el 16 de gener de 1832. Capbrevades el 22 de setembre de 1825 (ARM ERC 1124, f. 109-109v).

22 de maig de 1834. Joana Anna Cañellas, viuda de Joan Borràs, filla de Pere i d'Isabel Pou, com a mare i administradora de Joan Borràs, son fill, la meitat de mitja quarterada de terra, que confrontava amb terra de Jaume Vadell, amb la de Melcior Carrió i amb la de Martí Cañellas. El fill la posseïa com a hereu de Joan Borràs, son pare. Capbrevada per Joan i Onofre Borràs el 28 de gener de 1826 (ARM ERC 1124, f. 110). [vegeu també capbreu de 14 de juliol de 1793].

22 de maig de 1834. Antònia, Francisca, Catalina i Bartomeu Porcell *als. de Can Barrera*, fills de Bartomeu i de Catalina Frau, per indivís, una quarterada i un quartó i mig de terra, *con casas llamadas Can Barrera*, que confrontava amb terra i cases de les mateixes pertinències de Guillem Bordoy, amb la de Bru Cortès [sa Bomba], amb la de Bartomeu Castelló [Son Castelló], amb Son Orpina i amb Son Estaca. La posseïen com a hereus de Bartomeu Porcell, son pare, que moria el 29 de setembre de 1829. Capbrevat el 17 de novembre de 1814 (ARM ERC 1124, f. 110v-111). [vegeu capbreu de 31 de desembre de 1803].

24 de maig de 1834. Melcior Carrió, fill de Mateu i de Catalina Frau, onze quarterades i un quartó (de catorze quarterades), que confrontaven amb torrent de Bunyola, amb terres de Joan Escalas, amb les de Gaspar Frau, amb les de Joan Vidal, amb les de Martí Cañellas, amb la síquia de na Cerdana, amb el camí *Roix* i amb *lo Hostalet* de Bartomeu Jaume. Abans capbrevades el 30 d'agost de 1825 (ARM ERC 1124, f. 111v-112). [vegeu la divisió de 3 de novembre de 1822, peça a].

26 de maig de 1834. Catalina Cañellas, viuda de Pere Antoni Vadell, filla de Mateu i de Joana Anna Gelabert, i Anna Vadell, filla, per indivís, una quarterada i mitja de terra, *con casas llamadas Can Santandreu*, que confrontava amb terra de Catalina Frontera, amb Son Orpina, amb Son Daviu, amb terra de Rafael Ferriol i amb la dels successors de Joan Calafat. Com a hereus de Jaume Vadell, fill i germà, que moria el 9 de febrer de 1832. Jaume Vadell era hereu de Pere Antoni Vadell, son pare, segons testament de 10 d'abril de 1814, davant Josep Tous notari, vàlid per la seva mort dia 14 d'abril de 1814. Abans capbrevada el 12 de juliol de 1793 (ARM ERC 1124, f. 114).

2 de juny de 1834. Maties, Anna i Gabriel Juan, germans, fills de Joan i de Joana Maria Bauzà, per indivís, una quarterada de terra, *con casas llamadas Can Simó Nou*, que confrontava amb terra de les mateixes pertinències de Bartomeu Bauzà, *con camino RI.*, amb terra de Jaume *Santandreu* i amb la dels hereus de Joan Calafat. La posseïen com a fills de Joana Maria Bauzà, sa mare, que moria el 12 de novembre de 1820. Capbrevada el 12 de juny de 1809 (ARM ERC 1124, f. 116). [vegeu capbreu de 17 de juliol de 1793].

22 de juny de 1834. Melcior Carrió, fill de Melcior i de Gerònima Frau, tres quar-

terades, que confrontaven *con la acequia ne Cerdana*, amb el camí *Roix*, amb terres del denunciant i amb les de Bartomeu Bauzà. Abans capbrevades el 30 d'agost de 1825 (ARM ERC 1124, f. 118v). [vegeu la divisió de 3 de novembre de 1822, peça c].

22 de juny de 1834. Melcior Carrió, fill de Melcior, dues quarterades, que confrontaven amb terres del denunciant, amb les de Martí Cañellas, per dues parts, i amb la síquia de na Cerdana. Abans capbrevades el 30 d'agost de 1825 (ARM ERC 1124, f. 119v). [vegeu la divisió de 3 de novembre de 1822, peça d].

26 de juny de 1834. Catalina Llinàs, muller de Rafel Barceló, filla de Miquel i de Catalina Frau; Miquel Oliver, viudo de Maciana Llinàs, fill de Miquel i de Francisca Campins; i Antònia i Catalina Villalonga, germanes, filles de Gabriel i de Joana Maria Llinàs, posseïen per indivís amb Miquel i Francesc Villalonga, germans i nebots respectius *ausentes de este Reyno*,⁶ quatre quarterades i tres quartons de terra (de set quarterades), *con casas llamadas Cas Padase Vey* [sic], que confrontaven amb el *predio la Bonbarda* [sic], amb terra de Jordi Llinàs [vegeu capbreu de 15 de maig de 1834], amb *lo Hostalet*, amb *Can Pere Hogue* i amb camí de Bunyola. Els quatre germans les posseïen com a fills de Joana Maria Llinàs, que moria l'11 de gener de 1817; Miquel Oliver, com a hereu usufructuari de Maciana Llinàs, segons testament de 10 d'octubre de 1820, davant Gabriel Oliver Salom, notari, efectiu per la seva mort el 19 d'octubre; Joana Maria, Maciana i Catalina Llinàs eren filles i hereves de Catalina Frau, sa mare, que moria el 19 d'octubre de 1810; Catalina Frau les posseïa com a hereva de Maciana Frau, sa mare, segons testament de 6 d'agost de 1778, davant Joan Oliver Oliver, notari, vàlid per la seva mort el 9 de setembre de 1791. Maciana Frau les havia capbrevat el 2 de març de 1774 (ARM ERC 1124, f. 119v-120).

26 d'agost de 1834. Joan Vives, *oficial primero de la Pagaduria Militar*, fill de Joaquim i de Joaquina Bravo, *un predio o rafal llamado la Bonbarda* [sic], de divuit quarterades, *con casas mayores y menores*, que confrontava amb Son Castelló, amb el camí de Bunyola, amb la síquia de na Cerdana, *con rafal llamado Can Caregol, con rafal llamado Can Barrera y con rafal llamado Cane fosca* [sic]. Com a hereu de Joaquim Vives, son pare, per adquisició a Bru Cortès de 24 d'agost de 1802 (ARM ERC 1124, f. 137).

26 d'agost de 1834. Joan Vives, *oficial primero de la Pagaduria Militar*, fill de Joaquim i de Joaquina Bravo, set quarterades de terra, *llamadas Son Estaca*, de pertinències de Son Orpina, que confrontaven amb terres de Joaquim Bibiloni [Son Orpina], amb les dels hereus de Bartomeu Porcell, amb terra de Guillem Barrera, amb terra *llamada Can Fedelic*, amb la síquia de na Cerdana, *con camino publico*, amb terra de Melcior Frau, amb terres *llamadas Can Simó*, i amb les de *Vicente Busquets*.⁷ Com a hereu de Joaquim Vives, son pare, per adquisició a Maria Josepa Amorós de 5 de febrer de 1810 (ARM ERC 1124, f. 137v i ECR 586, f. 175). Aquesta peça és interessant, perquè les terres anomenades *Son Estaca* es documenten com a confrontes a partir del 15 d'agost de 1744 i del 14 de febrer de 1767. El topònim també té relació amb una part de les terres de Son Orpina dins l'actual polígon de Son Castelló. En aquest cas, és molt probable que sigui un romanent de l'establiment de les

6 Segons acta de 16 d'agost de 1846, Miquel Villalonga havia mort en *el Servicio de las Armas fuera de esta Isla* (ARM ECR 822, f. 54).

7 El 5 de febrer de 1810 es documenten Vicenç Busquets *alias Xamarro* i Joan Casellas *Parogue* [sic, Pere Oguer] (ARM ECR 586, f. 175v i 176).

terres de Son Orpina de 15 d'agost de 1744. La mateixa peça encara es mantenia el 27 de març de 1839 (vegeu el capbreu de Miquel Nadal). S'ha de situar la confluència camí Roig, camí del Fred, camí de na Cerdana. Casualment, més endavant, potser a la segona meitat del segle XIX, ha de ser una de les zones amb una major densitat de cases de sa Indioteria.

7 de juliol de 1835. Melcior Carrió, fill de Mateu i de Catalina Frau, una quarterada de terra (de dues quarterades i un quartó), situada en el *parage llamado Can Caragol*, que confrontava amb la síquia *La Cerdana*, amb terres de Pere Josep Jaume, amb les de Joan Pou i amb les del *Predio La Bombarda*. La comprà a Guillem Palmer el 16 de juny de 1835. Capbreuada el 20 de desembre de 1826 (ARM ERC 1124, f. 253v; ECR 591, f. 364-365).

EL BARRI DELS INDIOTERS, 1836

La documentació corresponent a una *Relacion de todos los predios, huertos y fuentes pertenecientes á esta Ciudad y término. Por parroquias. (Desde 1836 al 45)* (AMP FP 936/2) és una font molt interessant sobre sa Indioteria durant la primera meitat del segle XIX, per mitjà de quatre relacions de propietats que tenen característiques concretes:

- 1) La primera, de 1836, és una llista del conjunt de propietats, agrupada i identificada pel nom *Andiotes* [sic].
- 2) La segona és un plec, sense datar, destinat a actualitzar el registre dels canvis de propietat.
- 3) La tercera és un altre plec, sense datar, que és l'apèndix de l'anterior registre de canvis de propietat.
- 4) La quarta, de 1841, és una altra llista del conjunt de propietats, també identificada pel nom *Andiotes* [sic].

La primera llista del conjunt de propietats, agrupada i identificada pel nom *Andiotes* [sic], és de l'any 1836: *Termino Año de 1836 / Parroquia de San Jayme / Relacion de todos los Predios y Huertos pertenecientes á la parroquia de San Jayme; del Termino de esta Ciudad correspondiente al Año de 1836*.

L'enumeració de propietats encapçalada pel terme *Andiotes* [sic] comença al foli 54v i continua clarament al foli 57r, a causa de l'evidència que hi ha interposats els folis 55 (r-v) i 56r (el 56v, en blanc), que contenen un *Padron de los predios dados en Ariendo ó Aparceria pertenecientes a la Parroquia de San Jayme*, que també ens interessa.

El terme *Andiotes* [sic], que hem d'interpretar com “[Barri dels] Indioters”, en base a les denominacions de 1830-1832, encapçala la següent relació de propietats (foli 54v i foli 57r i 57v).

[1836]
[f. 54v] *Andiotes*

Hostal de Buñola per son conte

50

Can Pereyó Mateu Carrio per son conte

14

<i>Casas Noves de Mestre Molcion Carrio id.</i>	52
<i>Can Gaspar Frau per son conte</i>	10
<i>Pertenencias de Can Morante Margalita de Bartomeu Roix per son conte</i>	5
<i>Pertenencias de Can Morante del sent Macianet</i>	10
<i>Jaume Balager alias Curt per son conte</i>	3
<i>Pera Juan Balager per son conte</i>	3
[f. 57r] <i>Can Morante Jaime Balager per son conte</i>	8
<i>Can Morante en Lluch per son conte</i>	6
<i>Son Borrás de Juan Vidal Arendat</i>	40
<i>Can Casetes Antonina Vidal per son conte</i>	15
<i>Cas Misé perts. de Son Borrás per son conte</i>	3
<i>Can Enrich Guiem Compañy per son conte</i>	50
<i>Can Pasquet Antoni Ros per son conte</i>	8
<i>Can Gotleu Baltasar Garau per son conte</i>	10
<i>Can Retat den Seguí es Ferrer per son conte</i>	18
<i>Can Marti Cañellas per son conte</i>	30
<i>Ca madó Maria Juan Frau y cond. de Margalita Cañelles per son conte</i>	23
<i>Francina de Miguel Frau per son conte</i>	3
<i>Can Santandreu Catalina Cañelles per son conte</i>	9
<i>Can Simo Nou Macia Juan per son conte</i>	9
<i>Can Simo vey des calatravi Arendat</i>	18
<i>Cas Chamarró Juan Jaume Calet per son conte</i>	3
<i>Cas Chamarró Catalina Blanch per son conte</i>	1,10
<i>Cas Chamarró den Silvestre Blanch per son conte</i>	6
<i>Cas Chamarró Pral. de Catalina Blanch per son conte</i>	8
<i>Cas Fuster Melcion Carrio y terras en Son Pons id</i>	29
<i>Can Fedalich Pera Jusep Jaume per son conte</i>	28
<i>Can Barrera Bar. Poncell per son conte</i>	10
<i>Can Barrera Antonina Bordoy y Franna. Bordoy id</i>	12
<i>Can Barrera Margalida Bordoy per son conte</i>	4,10
<i>Cane Fosca Va de Antoni Frau Arendat</i>	6
<i>Can Caragol Margalida Palmer per son conte</i>	3
<i>S. Bomba per son conte</i>	60
<i>Cas Padase Nou y Can Pera Oger per son conte</i>	18
<i>Cas Padase Catalina Llinas per son conte</i>	17
<i>Cas Padase Hareus de Maciane Llinas per son conte</i>	17
<i>Cas Padase Hareus de Juan Llinas per son conte</i>	2
<i>Cane Biniali Juane Maria Cañelles per son conte</i>	4,10
<i>Can Gall Miguel Estelá per son conte</i>	1
[f. 57v] <i>Can Gall Margda. Santandreu per son conte</i>	4
<i>Can Barrera Magdalena Bordoy per son conte</i>	4
<i>Son Borrás Nou Barme. Mir per son conte</i>	3
<i>Terra Can Morante Catalina Sans per son conte</i>	2
<i>Can Alorde Juan Ant. Gabelli per son conte</i>	15

<i>Can Alorde Terras del Capella Mateu Arendat</i>	3
<i>Can Alorde Jaume el viudo per son conte</i>	3
<i>Terras Can Paparre Barme. Fullane per son conte</i>	2
<i>Terras Can Caragol de Bernat Palmer id.</i>	12
<i>Terra y Casas Can Caragol Guillem Palmer id.</i>	24
<i>Terra Can Caragol Juan Pou per son conte</i>	14
<i>Terra y Casas de Juana Frau Muller de Jaume Tugores per son conte</i>	4
<i>Cas Sastre Terra y Casas per son conte</i>	50
<i>Terra y Casas de la Va. Can Digadarre per son conte</i>	80
<i>Cas Sucre de Plasa Arendat</i>	30
<i>Set Corterades de Terra de Son Casteyo Arendat</i>	
<i>y las de la viuda de Can Digadarre</i>	100
<i>El Rafalet de Simo Jaume Mateu per son conte</i>	40
<i>Son Bibiloni Hereus de Antoni Canelles id.</i>	500
<i>Son Bibiloni de dn. Pera Jusep Moya id.</i>	225
<i>Son Bibiloni de dn. Juan Tomas id.</i>	225
<i>Son Bibiloni de dn. Mariano Morey id.</i>	112
<i>Son Bibiloni del sr. Castella id.</i>	112
<i>La Cabane de Son Bibiloni del credic public arendat</i>	225
<i>Olivar y Terras de Son Casteyó Arendat</i>	

En realitat, la llista de 1836, comparada amb les de 1830-1832, coincideix en les quaranta-cinc primeres propietats, pràcticament sense cap canvi. A continuació, és més extens perquè registra diverses peces dites Can Alorda, que s'han de situar a partir del cantó camí dels Reis—camí 140. Igualment, Cas Sastre, al camí 140. Les *terras en Son Pons*, assignades a *Cas Fuster Melcion Carrio y terras en Son Pons*, per dades posteriors, han de referir-se a l'actual terra de Sa Punta (de Cas Cubano), al camí 140.

D'altra banda, la part final de la llista supera clarament l'àmbit estricte de sa Indioteria. Les terres de Can Caragol, Can Digadarra o Cas Sucre estan molt a prop de Son Llorens i del camí de Sóller. Finalment, les cinc parts de Son Bibiloni són interessants a causa de la divisió de l'antiga propietat de la cartoixa de Valldemossa arran de la desamortització de 1835: *Hereus de Antoni Canelles; dn. Pera Jusep Moya; dn. Juan Tomas; dn. Mariano Morey* i el *sr. Castella*. És també el cas de *La Cabane de Son Bibiloni del credic public arendat*, referit a sa Cabana des Frares. Uns anys després, a una relació de la *Intendencia de Baleares*, que fa esment de les *Fincas enagenables cuya tasacion no se halla solicitada en el dia. Rusticas. Cartujos de Valldemosa*, hi figura *Una parte del predio son Bibiloni conocida por la cabana junto con la tanca llamada la Font y otra dicha los Morers de 52 aranzadas⁸ de estension en junto mas ó menos con una parte de casa* (*Diario Constitucional de Palma*, núm. 70, 12 de març de 1841, pàg. 4).

8 Una *aranzada* és una mesura peninsular que a Castella era equivalent a 0,4472 hectàrees. És a dir, 52 *aranzadas* serien equivalents a 232.544 metres quadrats, o sigui, 32,74 quarterades.

PROPIETATS GRANS (1836)

Com s'ha indicat, els folis 55r-v i 56r (56v, en blanc) de la llista de 1836 contenen igualment un *Padron de los predios dados en Ariendo ó Aparceria pertenecientes a la Parroquia de San Jayme*, que inclou una sèrie de propietats grans, entre les quals:

[...]

Son Castelló

Olivar de Son Castelló

Terras de Son Castelló

Son Arpina

Son Estaca

Son Daviu

Can Digadarra Nou

Can Digadarra Vey

Cas Sucre

Se Bombe

Son Llompart

Son Pons dels Uyastres

Son Suat

Can Alorda

Can Gaballi

A més de Son Castelló, Son Orpina, Son Estaca, Son Daviu, Son Llompart i Son Pons dels Ullastres, interessien també els dos Can Digadarra (nou i vell) i Cas Sucre, a les terres de Son Llorens, prop del camí de Sòller, però sobretot Son Suat, Can Alorda i Can Gabellí, al camí 140, i també sa Bomba, dins sa Indioteria.

NOVES REFERÈNCIES DE PROPIETATS (1832-1836)

Com hem indicat, els documents de la *Relacion de todos los predios, huertos y fuentes pertenecientes á esta Ciudad y término. Por parroquias. (Desde 1836 al 45)* (AMP FP 936/2) inclouen dos plecs, que són complementaris, per actualitzar els canvis de propietats. Ambdós estan encapçalats pel títol *Parroquia de San Jaime*, sense data de realització. Entre d'altres aspectes, detallen els topònims i la procedència de noves peces de terra, més el nom del propietari i el nom del propietari anterior (de 1818). Els dos plecs registren la major part de les propietats de sa Indioteria.

El primer plec, *Parroquia de San Jaime*, conté fins a 267 registres. Les diferents columnes informen, per aquest ordre, d'un número de foli (*Folio*), del nombre correlatiu corresponent (Núm.), del topònim i la procedència (3: *Nº de casa y denominación de la propiedad*), del nom del propietari (4: *Nombre del actual propietario*), del nom del propietari de l'any 1818 (6: *Nombre del Propietario en 1818*) i de les característiques de la

propietat (7: *Clase de propiedad*). En alguns casos concrets, remet a l'apèndix que és el segon plec.

Sembla que la seva finalitat era posar al dia els noms dels propietaris. Diverses referències concretes del primer plec permeten datar-lo entre 1832 i 1836. L'apèndix, que és el segon plec, incorpora dades posteriors (de les quals en farem ús més endavant). Les cinquanta-vuit finques i peces identificades al primer plec (1832-1836) són les següents:

[1832-1836]					
FOLIO	NÚM.	3	4	6	7
57	20	<i>P. de S. Pons dels Ullastres</i>	<i>La Viuda (Vease el apendice)</i>	<i>Juan Alorda</i>	
57	21	<i>Id. Id.</i>	<i>El mismo Cañellas</i>	<i>Guillermo Cañellas</i>	
57	22	<i>Id. Id.</i>	<i>El mismo Juan y /u/ Melchor Carrio</i>	<i>José Juan</i>	
57	23	<i>Id. Id.</i>	<i>El mismo Rullan</i>	<i>Francisco Rullan</i>	
57	24	<i>Id. Id.</i>		<i>Maciana Alcover</i>	
123	31	<i>S. Llorens</i>	<i>Vease en el apendice</i>	<i>Juan Ferra Brusca</i>	<i>4 cuarteradas</i>
224	50	<i>S. Borrás</i>	<i>El mismo Barceló</i>	<i>Pedro Jose Barceló</i>	
224B	51	<i>Cas Chamerró</i>	<i>Catalina Blanch</i>	<i>Silvestre Blanch*</i>	
225	52	<i>Casa y un cuarton</i>	<i>La misma</i>	<i>Catalina Blanch</i>	<i>Casa y un cuarton</i>
225B	53	<i>Can Morante</i>	<i>Jaime Balaguer</i>	<i>Juan Balaguer</i>	
226	55	<i>Can Morante</i>	<i>Lucas Mesquida</i>	<i>Antonia Balaguer</i>	
226	56	<i>Can Morante</i>	<i>El mismo</i>	<i>Id. menor</i>	
227	57	<i>Id.</i>	<i>Antonio Riutort</i>	<i>Margarita Balaguer</i>	<i>½ cuartda. y casa</i>
227B	58		<i>El mismo</i>	<i>Jayme Balaguer</i>	<i>Casa y un cuarton</i>
228	59	<i>Can Morante</i>	<i>Juan Munar</i>	<i>Pedro Juan Balaguer</i>	
228B	60	<i>Id.</i>	<i>Vease el apendice</i>	<i>Juana Ana Bestard</i>	
229	61	<i>Can Barrera</i>	<i>Guillermo Ferrer</i>	<i>Francisca Bordoy</i>	

* Silvestre Blanch va morir el 16 de gener de 1832 (vegeu capbreu de Catalina Blanch de 21 de maig de 1834).

[1832-1836]					
FOLIO	NÚM.	3	4	6	7
229B	62	<i>Id.</i>	<i>La misma</i>	<i>Magdalena Bordoy</i>	
230B	64	<i>Can Barrera</i>	<i>La misma</i>	<i>Antonia Bordoy</i>	
232B	68	<i>S. Llorens</i>	<i>Melchor Carrió y Juan Barceló</i>	<i>Juan Barceló</i>	
235B	75	<i>Can Simó</i>	<i>Vease el apendice</i>	<i>Maria Bauzá</i>	
241	87	<i>Can Enrich</i>	<i>El mismo</i>	<i>Guillermo Company</i>	
241B	88	<i>Can Retat</i>	<i>Cayetano Seguí</i>	<i>Margarita Company</i>	
242	89	<i>Can Binimelis [sic, Ca na Biniali]</i>	<i>La misma</i>	<i>Juana Maria Casellas</i>	
242B	90	<i>Cas Mestre</i>	<i>El mismo</i>	<i>Melchor Carrió hijo del mismo carpintero</i>	
243	91	<i>Can Perelló</i>	<i>El mismo</i>	<i>Melchor Carrió de Mateo</i>	
244	92	<i>Can Martí</i>	<i>El mismo</i>	<i>Martin Cañellas</i>	
244B	93	<i>Id.</i>	<i>Anta. Mª Frau y Juana Ana Cañellas</i>	<i>Margta. Cañellas</i>	
245	94	<i>Id.</i>	<i>Martin Cañellas</i>	<i>Catalina Cañellas</i>	
245B	95	<i>Can Santandreu</i>	<i>Ana Vadell</i>	<i>Id. Viuda</i>	
249B	106	<i>Cas Chamarró</i>	<i>Vease el apendice</i>	<i>Sebastiana Calafat</i>	
257	125	<i>Can Balle</i>	<i>Los hijos de Ml. Frau</i>	<i>Miguel Frau</i>	<i>Casa y ½ qda.</i>
257B	126	<i>Id.</i>	<i>M^a V^a de otro Frau</i>	<i>Juan Frau</i>	<i>Id. Id.</i>
257B	127	<i>Can Martí</i>	<i>Id.</i>	<i>Id.</i>	<i>Id.</i>
257B	128	<i>Can Pasquet</i>	<i>Id.</i>	<i>Id.</i>	<i>Id.</i>
258	129	<i>Can Perelló</i>	<i>El mismo</i>	<i>Mateo Carrió de Melchor</i>	<i>2 quarts.</i>
258B	130	<i>Can Morante</i>	<i>Isabel Frau su V^a</i>	<i>Gaspar Frau</i>	<i>Casa y ½ qda.</i>
259	131	<i>Can Barrera</i>	<i>Barte. Frau Barrera su hijo</i>	<i>Antonio Frau</i>	<i>Casa y un cuarton</i>

XXII JORNADA D'ANTROPONÍMIA I TOPONÍMIA

[1832-1836]					
FOLIO	NÚM.	3	4	6	7
269	152	<i>Son Gotleu</i>	<i>Catalina Garau</i>	<i>Baltasar Garau</i>	<i>Casa y 3 corts.</i>
269B	153	<i>Id.</i>		<i>Magdalena Garau</i>	<i>1 qda. campo</i>
272	158	<i>Hostelet del camí de Buñola</i>	<i>Hereds. de Jayme Jaume</i>	<i>Jayme Jaume</i>	<i>Casa y 4 ½ qs.</i>
272B	159	<i>Can Fidelis</i>	<i>El mismo</i>	<i>Pedro José Jaume</i>	<i>Casa y 3 qs.</i>
273	160	<i>Cas Chamarró</i>	<i>Juan Jaume</i>	<i>Miguel Jaume</i>	<i>Casa y 1 cuarton</i>
273B	161	<i>Cas Padaser</i>	<i>Miguel Oliver*</i>	<i>Maciana Llinas</i>	<i>Casa y 1 ½ qda.</i>
274	162	<i>Id.</i>	<i>La misma</i>	<i>Catalina Llinas</i>	<i>Casa y dos qs. y 1 cn.</i>
274B	163	<i>Id.</i>	<i>Vease el apendice</i>	<i>Jayme Llinas</i>	<i>Casa y 2 q.</i>
274B	164		<i>El mismo</i>	<i>Id.</i>	<i>Casa y 1 qda.</i>
277	173	<i>Son Borrás</i>	<i>Hereds. del mismo sus hijos</i>	<i>Barte. Mir</i>	<i>Una quartda.</i>
287	193	<i>Can Caragol</i>	<i>Vease el apendice</i>	<i>Guillermo Palmer</i>	<i>Casa y 3 qs.</i>
289	201	<i>Son Borrás</i>	<i>El mismo</i>	<i>Antonio Pizá</i>	<i>Casa y 2 qs.</i>
289B	202	<i>Can Pasquet</i>	<i>El mismo</i>	<i>Id.</i>	<i>Id. Id.</i>
292	209	<i>Can Barrera</i>	<i>Vease el apendice</i>	<i>Bartolomé Porcell</i>	<i>1 qs. y 1 cuarton</i>
297	220	<i>Can Simo Vey</i>	<i>Anta. Muger de Martin Gari curtidor</i>	<i>Antonio Ros Balaguer**</i>	<i>Casa y una qda.</i>
298B	223	<i>Can Santandreu</i>	<i>El mismo</i>	<i>Miguel Santandreu</i>	
300	229	<i>Cas Gallet</i>	<i>Herederos de Margarita Santandreu</i>	<i>Margta. Santandreu</i>	<i>Casa y 1 cuarton</i>
307	245	<i>La Bomba</i>	<i>D. Juan Vives</i>	<i>D. Joaquín Vives</i>	
307B	247	<i>Cas Padasé</i>	<i>Climent Tejidor delante S. Nicolas</i>	<i>Gabriel Villalonga</i>	<i>Una qda. y 3 corts.</i>
308	248	<i>S. Borrás</i>	<i>Gabriel Vidal</i>	<i>Juan Vidal</i>	<i>7 qs.</i>

* Vegeu capbreu de 26 de juny de 1834.

** L'any 1818 és Antoni Ros *Blanquer* [sic].

Les dades són indicatives de parcel·lacions de les terres de Son Pons. Sens dubte, la propietat de Joan Alorda de 1818 (núm. 20) donava nom a Can Alorda (al camí 140). La núm. 22, de Melcion Carrió, ha de ser sa Punta (de Cas Cubano), també al camí 140, i ha de correspondre a les anomenades “terres a Son Pons” de la llista de 1832.

Dins sa Indioteria, són interessants els dos Can Perelló: el primer (num. 91) és l'actual Ca sa Viuda i el segon (núm. 129) és Can Perello, per divisió de 3 de novembre de 1822. Tanmateix, el cas més significatiu són els set quartons del foli 307B, núm. 247, de Cas Pedacer. El 22 de maig de 1836, el prevere Lluç Juan, beneficiari de la parròquia de Sant Jaume, adquiria la terra anomenada *Cas Padasé Vell*, de set quartons, confrontant amb el camí de Bunyola, amb terres de Miquel Oliver, amb les de Catalina Llinàs, amb les de *Pedro Huget* [sic, *Pedro Oguer*] i amb les de Jordi Llinàs. La venien Gabriel Villalonga, viudo de Joana Maria Llinàs, i Catalina i Antònia Villalonga, filles (vegeu a continuació el capbreu de 6 de juny de 1836). Aquesta és la primera de quatre adquisicions de Lluç Juan (vegeu també els capbreus de 20 de novembre de 1841, 22 d'octubre de 1844 i 2 de setembre de 1846). Totes les peces acabaven formant una única propietat, documentada el 1841, com *Cas Capella Lluç Juan*, fins a sumar uns 20.548 m². Sens dubte, és la finca actual de *Can Climent*. El topònim ha de tenir l'origen en l'esmentat *Climent Tejidor delante S. Nicolas*,⁹ que figura novament a l'apèndix posterior.

CAPBREVACIONS DE PROPIETATS (1836-1841)

Entre els anys 1836 i 1841, els capbreus confirmen noves segregacions i canvis de propietat per compravenda. Sembla, fins i tot, que la seqüència repetitiva dels capbreus es manté fins a 1834. Tot fa pensar que, a partir de 1835, les noves capbrevacions es fan efectives només com a conseqüència de vendes o de nous establiments.

6 de juny de 1836. Lluç Juan, prevere, fill de Francesc, beneficiari de la parròquia de Sant Jaume, una propietat de terra, *llamada Cas Padasé Vell*, de set quartons (de quatre quarterades i tres quartons), que confrontava amb el camí de Bunyola, amb terres de Miquel Oliver de les mateixes pertinències, amb les de Catalina Llinàs de les mateixes pertinències, amb les de *Pedro Huget* [sic, també *Pedro Oguer*] i amb les de Jordi Llinàs. La comprà a Gabriel Villalonga, viudo de Joana Maria Llinàs, i a Catalina i Antònia Villalonga, filles, en acta de 22 de maig de 1836, per quatre-centes lliures mallorquines (ARM ERC 1124, f. 257v; ECR 591, f. 474-475). [vegeu també capbreus de 20 de novembre de 1841, de 22 d'octubre de 1844 i de 2 de setembre de 1846].

28 de gener de 1837. Martí Cañellas, fill d'Onofre i de Catalina Frontera, tres quartons de terra (de catorze quarterades), situats en el *lugar de Can Perelló*, districte de Sant Llorenç, que confrontaven amb la síquia de na Cerdana, amb terra de Gabriel Vidal i amb

⁹ Si llegim “davant Son Nicolau”, la finca de Can Climent encara conserva el portell al camí de Bunyola. Els establits de les terres de Son Nicolau són a l'altra part del camí.

les de Melcior Carrió de Mateu. Els comprà a Melcior Carrió de Melcior i Melcior Carrió de Mateu,¹⁰ en acta de 5 de gener de 1837 (ARM ERC 1124, f. 260; ECR 592, f. 3-4).

27 de març de 1839. Miquel Nadal, fill de Miquel i de Margarita Manera, set quarterades de terra, *llamadas Son Estaca*, de pertinències de Son Orpina, que confrontaven amb terra del doctor Joan Bibiloni [Son Orpina], amb la de Bartomeu Porcell, amb la de Guillem Barrera, amb terres *llamadas Can Federich*, amb la síquia de na Cerdana, *con camino publico*, amb terres de Melcior Frau, amb terres *llamadas Can Simó*, i amb les de **Vicente Busquets (a) Xamarro**. Les comprà a Joan Vives, en acta de 23 de març de 1839 (ARM ERC 1124, f. 266; ECR 592, f. 222-223). [vegeu capbreu de 26 d'agost de 1834].

20 de novembre de 1841. Lluç Juan, prevere, fill de Francesc i de Catalina Rubí, mitja quarterada de terra (de dues quarterades), *llamadas Cas Padasé Nou*, que confrontava amb terres del denunciante, amb les de **Pedro Hoguer** [també **Oguer**], *con las llamadas Can* [també **Cane**] **Biniali**, amb les de Bartomeu Jaume i amb la romanent a Jordi Llinàs. La comprà a Jordi Llinàs, fill de Jaume i de Maciana Frau, en acta de 15 de novembre de 1841, per 135 lliures mallorquines (ARM ERC 1124, f. 274v-275; ECR 820, f. 213v-214). [vegeu capbreu de 15 de maig de 1834; també els de 6 de juny de 1836, de 22 d'octubre de 1844 i de 2 de setembre de 1846].

APÈNDIX (1836-1841)

El segon plec de la *Relacion de todos los predios, huertos y fuentes pertenecientes á esta Ciudad y término. Por parroquias. (Desde 1836 al 45)* (AMP FP 936/2), amb el títol de *Parroquia de San Jaime*, és l'apèndix corresponent a la llista dels registres del primer plec [de 1832-1836]. Les respectives columnes indiquen, per aquest ordre, el nombre correlatiu corresponent (Núm.), del topònim (3: *Nº de casa y denominación de la propiedad*), del nom del propietari (4: *Nombre del actual propietario*), del nom del propietari de l'any 1818 (6: *Nombre del Propietario en 1818*), de les característiques de la propietat (7: *Clase de propiedad*) i de la seva procedència.

Aquest segon plec tampoc no està datat, però és una ampliació del primer, entre 1836 i 1841. El nombre correlatiu és el mateix que el del primer plec de 1832-1836. Les vint-i-cinc propietats identificades són les següents:

APÈNDIX [1836-1841]					
NÚM.	3	4	6	7	PROCEDÈNCIA
20	<i>Ps. de S. Pons ó S. Alegre</i>	<i>D. Antonio Jordá</i>	<i>Juan Alorda</i>	<i>6 qs. y Casa Nueva</i>	<i>S. Pons</i>

¹⁰ Els tres quarts de Martí Cañellas es repeteixen en diverses ocasions. El 26 de novembre de 1775, Melcior Carrió els havia establert a Onofre Cañellas (ARM ERC 1122, f. 28-29 i 37). En aquest cas, l'acta de 5 de gener de 1837 potser s'hagi de relacionar amb la quitació del cens que gravava els tres quarts.

APÈNDIX [1836-1841]					
NÚM.	3	4	6	7	PROCEDÈNCIA
20	<i>Ps. Id. Cas Llauné</i>	<i>Bernardo Villalonga</i>	<i>Id.</i>	<i>1 y media qda. y Casa Nueva</i>	<i>Id.</i>
20	<i>Ps. de Id.</i>	<i>Capellan Meleu</i>	<i>Id.</i>	<i>2 y 1/2 qs.</i>	<i>Id.</i>
22	<i>Ps. de Id.</i>	<i>Melchor Carrio</i>	<i>José Juan</i>	<i>1 1/2 qda. y Casa Nueva</i>	<i>Id.</i>
31	<i>Ps. de S. Llorens</i>	<i>Pedro Juan Figuerola</i>	<i>Juan Ferra Brusca</i>	<i>Una qda.</i>	<i>S. Llorens</i>
31	<i>Id.</i>	<i>José Vidal Casetas Carpinto.</i>	<i>Id.</i>	<i>Media qda.</i>	<i>Id.</i>
31	<i>Id.</i>	<i>Francisco N. Mayoral de S. Pardo</i>	<i>Id.</i>	<i>Una qda. y 1/2</i>	<i>Id.</i>
31	<i>Id.</i>	<i>Ferra Brusca</i>	<i>Id. su padre</i>	<i>Una qda.</i>	<i>Id.</i>
60	<i>Can Morante</i>	<i>Juana Ana Sans</i>	<i>Juana Ana Bestard</i>		
60	<i>Id.</i>	<i>Margarita Sans</i>	<i>Id.</i>		
60	<i>Id.</i>	<i>Herederos de Catalina Sans sus hijos</i>	<i>Id.</i>		
75	<i>Can Simó</i>	<i>Matias Juan</i>	<i>Maria Bauzá</i>		
75	<i>Id.</i>	<i>Juana Ana Juan</i>	<i>Id.</i>		
106	<i>Cas Chamarró</i>	<i>Juan Busquets</i>	<i>Sebastiana Calafat</i>		
106	<i>Id.</i>	<i>Gabriel Busquets</i>	<i>Id.</i>		
106	<i>Id.</i>	<i>Herds. de Vicente Busquets</i>	<i>Id.</i>		
106	<i>Id.</i>	<i>Juana Ana Busquets</i>	<i>Id.</i>		
163	<i>Cas Padaser*</i>	<i>Mestre Clemente Tejidor</i>	<i>Jayme Llinas</i>		
163	<i>Id.</i>	<i>Antonio Salom</i>	<i>Id.</i>		

* El prevere Lluç Juan comprava una part de Can Climent el 15 de novembre de 1841 a Jaume Llinàs (vegeu capbreu de 20 de novembre de 1841).

APÈNDIX [1836-1841]					
NÚM.	3	4	6	7	PROCEDÈNCIA
193	<i>Can Caragol</i>	<i>Coloma Pou*</i>	<i>Guillermo Palmer</i>		
193	<i>Id.</i>	<i>Melchor Carrió**</i>	<i>Id.</i>		
209	<i>Can Barrera</i>	<i>Bartte. Porcell</i>	<i>Barte. Porcell</i>		
209	<i>Id.</i>	<i>Anta. Mª Porcell</i>	<i>Id.</i>		
209	<i>Id.</i>	<i>Franca. Porcell</i>	<i>Id.</i>		
209	<i>Id.</i>	<i>Catalina Porcell</i>	<i>Id.</i>		

Són especialment significatives les noves peces procedents de l'antic Son Pons (camí dels Reis—camí 140). Les tres del núm. 20 provenien de Joan Alorda que era el propietari l'any 1818: la primera, denominada *Son Alegre*, és Can Jordà, per Antoni Jordà; la segona, Cas Llauner, i la tercera, *Cas Capellà Meleu* (o Mateu), entre Can Jordà i Cas Llauner (camí dels Reis). A més a més, la peça del núm. 22, de Melcion Carrió, ha de ser altra vegada sa Punta (de Cas Cubano), al camí 140.

EL BARRI DELS INDIOTERS, 1841

La Relacion de todos los predios, huertos y fuentes pertenecientes á esta Ciudad y término. Por parroquias. (Desde 1836 al 45) inclou una segona llista de propietats, datada l'any 1841, encapçalada igualment pel topònim *Andiotes* [sic] (AMP FP 936/2, f. 58 i ss): *Termino Año de 1841 / Parroquia de San Jayme / Relacion de todos los Predios y Huertos pertenecientes á la parroquia de San Jayme; del Termino de esta Ciudad correspondiente al Año de 1841.*

Tot just abans d'enumerar les propietats del “barri dels Indioters”, la llista consigna una sèrie de finques, en règim de lloguer o d'amitgeria (f. 62v):

[...]

<i>Terras de pertenencia de Son Castello Arredad</i>	450
<i>Son Castello Arrendatario</i>	250
<i>Oliva y terres de Son Castello Arrendatario</i>	150
<i>Se Bonbe aparzero</i>	100

* Coloma Pou té relació amb Joan Pou i una quarterada de terra *Campo*, situada en el *lugar llamado Can Caragol*, comprada a Guillem Palmer el 16 de desembre de 1829 [vegeu capbreus de 20 de desembre de 1826, 29 de desembre de 1829 i 18 de gener de 1830].

** El 16 de juny de 1835, Melcion Carrió havia comprat a Guillem Palmer una quarterada de terra a Can Caragol (vegeu capbreu de 7 de juliol de 1835).

<i>Son Rigo aparcerero</i>	170
<i>Son Estaca Arrendatario</i>	80
<i>Son Rosiñol Arrendatario</i>	600
<i>Son Llorens Arrendatario</i>	200
<i>Son Arpina Arrendatario</i>	160
<i>Son Daviu Arrendatario</i>	600
<i>Son Pons dels Uyastras Arrendatario</i>	600
<i>Son Llompart Arrendatario</i>	600
<i>Son Reus Arrendatario</i>	950
<i>Cas Sallate Jusep Juan por su cuenta</i>	26
<i>Can Alorde Arrendatario</i>	12
<i>Cas Llaune Bernat Vila ronga por su cuenta</i>	3
<i>Cas Capella Meleu [o Mateu] arrendatario</i>	6
<i>Can Jordá id.</i>	12
<i>Cases y terras de Malcion Cario por su cuenta</i>	8
<i>Son Galabert y Cas Pejes de Guien Cañellas por su cuenta</i>	60
<i>Cas Sastre por su cuenta</i>	55
<i>Cas Ferre Pera Juan Aparcerero</i>	35

De manera continuada, el terme *Andiotes* [sic], que encapçala les propietats del “barri dels Indioters”, ocupa la darrera fila del foli 62v i l’enumeració segueix als folis 63r, 63v, 64r i 64v:

[1841]

[f. 62v] ***Andiotes***

[f. 63r] <i>Son Borrás de Gabriel Vidal por su cuenta</i>	30
<i>Can Morant Jayme Balage por su cuenta</i>	17
<i>Can Morante Jayme Balage Curt por su cuenta</i>	3
<i>Can Morante Antoni Membre por su cuenta</i>	8
<i>Can Morante Masia Bañeta por su cuenta</i>	2
<i>id. Bartomeu Mir y terras de Partinencias de Boras id.</i>	6
<i>Can Morante Isabet Frau por su cuenta</i>	10
<i>id. Lluç Mesquida por su cuenta</i>	6
<i>Can Morante Guiem Salom por su cuenta</i>	1,10
<i>Can Gaspa Frau por su cuenta</i>	12
<i>Case Viuda Malsion Cario por su cuenta</i>	30
<i>Can Pareyjo Matheu Cario por su cuenta</i>	12
<i>Sostelet Bartomeu Jayme por su cuenta</i>	30
<i>Cas Gallet Catalina Castella por su cuenta</i>	3
<i>Cas Gellet Miguel Estella por su cuenta</i>	3
<i>Cane Biniali Juan Balager por su cuenta</i>	5
<i>Can Pera Oger Nicolau Buscest por su cuenta</i>	7
<i>Cas Capella Lluç Juan por su cuenta</i>	7
<i>Cas Padace Miguel Jacés por su cuenta</i>	7

<i>Can Refael Bacelo por su cuenta</i>	7
<i>Can Caralos Jordi Llinas por su cuenta y terras</i>	6
<i>Cas Cabrit Arredatario</i>	5
<i>Can Caragol Guien Palmer por su cuenta</i>	9
<i>Can Caragol Juan Astaca por su cuenta</i>	12
<i>Can Caragol Malcion Cario por su cuenta</i>	11
<i>Can Fedelic Aparcero</i>	40
<i>Ca Mestre Miquel perdiu por su cuenta</i>	35
[f. 63v] <i>Can Barrera Miguel Salom por su cuenta</i>	4,10
<i>Can Barrera Francesc Serra por su cuenta</i>	4,10
<i>Can Barrera Antonina Bordoy por su cuenta</i>	6
<i>Can Barrera Martomeu Ponsell por su cuenta</i>	3
<i>Can Barrera Francisca Ponsell por su cuenta</i>	2,10
<i>Can Barrera Antonina Ponsell por su cuenta</i>	2
<i>Can Barrera Catalina Ponsell por su cuenta</i>	2
<i>Cane Fosca Malcion Frau Arredatario</i>	2,10
<i>Cane Fosca Ayne Frau Arredatario</i>	2,10
<i>Cas Chemeró Jaime Mesquida Arredatario</i>	2,10
<i>Cas Chemeró Gabriel Buscest por su cuenta</i>	2
<i>Cas Chemeró Juan Buscest por su cuenta</i>	2
<i>Cas Chemeró Visens Buscest por su cuenta</i>	2
<i>Cas Chemeró Siuvestre por su cuenta</i>	4,10
<i>Can Simo vey Arredatario</i>	16
<i>Can Simo Nou Macia Juan por su cuenta</i>	4,10
<i>Can Simo Juanayne Juan por su cuenta</i>	3
<i>Cas Mestre Melcion Cario por su cuenta</i>	40
<i>Cases y terras de Jayme Tugores por su cuenta</i>	2,10
<i>Can Calet Juan Jayme por su cuenta</i>	3,10
<i>Case y terras de Catalina Blanc Major por su cuenta</i>	1,10
<i>Can Santandreu Catalina Cañellas por su cuenta</i>	8
<i>Can Balle Maria Cabre por su cuenta</i>	8
<i>Can Balle Antoni Frau por su cuenta</i>	2,10
<i>Can Balle Juanayna Frau por su cuenta</i>	2,10
<i>Can Cayetano Segui por su cuenta</i>	15
<i>Can Golleu Catalina Grau por su cuenta</i>	10
[f. 64r] <i>Can Pescet y Altre Corterade de Maria Cabre Arredatario</i>	12
<i>Terras de Juanayna Cañellas por su cuenta</i>	1
<i>Can Casetas y Can Pesquet Antoni Piza por su cuenta</i>	11
<i>Can Anric Guiem Con pani por su cuenta</i>	30
<i>Cas Mise Pera Juseph Barcelo por su cuenta</i>	4
<i>Terras Miquel Ferra alias Brusca Arredatario</i>	11
<i>Terras de Juan Ferra de Barthomeu Arredatario</i>	6
<i>Terras de Barthomeu Ferra de id. Arredatario</i>	6
<i>Terras de Francesc Ferra por su cuenta</i>	11

<i>Terras de Juan Ferra manor por su cuenta</i>	11
<i>Case y terras de Miguel Palmer alias Caragol por su cuenta</i>	20
<i>2 Cases y terras de Miguel Palmer mano por su cuenta</i>	12
<i>Cases y terras de Barnat Palmer por su cuenta</i>	9
<i>Case Mestre de Malcion Cario por su cuenta</i>	12
<i>Can Chorondo Miguel Santandreu por su cuenta</i>	50
<i>Case y terra de Francesc Palmer por su cuenta</i>	20
<i>Terras de Pera Mariayna por su cuenta</i>	6
<i>Case y terra de Masia Frau por su cuenta</i>	12
<i>Rafal de Barthomeu Fullane y altres Case y terras Can Paparre</i>	55
<i>Terras de Pera Antoni Campana por su cuenta</i>	8
<i>Terras de Catalina Miró por su cuenta</i>	7
<i>Terras de Vicens Castello por su cuenta</i>	8
<i>Cas Sort den Jayme Pallicer por su cuenta</i>	12
<i>Ces Firas terras de Mateu Palmer por su cuenta</i>	10
<i>Firas de Catalina Palmer por su cuenta</i>	10
<i>Can Digadara de la S.a Sal aparvero</i>	135
[f. 64v] <i>Can Digadara de Francisco Alemañ por su cuenta</i>	12
<i>Cas Sucre Arrendatario</i>	30
<i>Can Morante Miquela Fontenet</i>	3

Com hem vist, la llista de propietats de 1841, abans del “barri dels Indioters”, fa esment a les propietats grans de Son Castelló, Son Rigo, Son Estaca, Son Rossinyol, Son Llorens, Son Orpina, Son Daviu, Son Pons dels Ullastres, Son Llompart i Son Reus. Igualment, de Cas Selleter, Can Alorda, Cas Llauner, *Cas Capellà Meleu* (o Mateu), Can Jordà, sa Punta (*Cases y terras de Malcion Cario*), Cas Sastre, Cas Ferrer i Sa Bomba.

El grup pròpiament de sa Indioteria està format per una seixantena de peces. Han augmentat respecte a 1836, amb diferents novetats: Can Moranta d’Isabel Frau i Can Gaspar Frau serien una divisió de Can Gaspar; per primera vegada apareix el topònim de Ca sa Viuda, separat de Can Perelló; *Cas Capella Lluc Juan* és l’actual Can Climent; és nou el topònim de *Can Cayetano Segui* (actual Can Caietano, per l’antic Can Ratat); també és nou Cas Cabrit (vegeu capbreu de 8 de juny de 1843).

La llista s’estén cap a Son Llorens i al camí de Sóller. Sembla que abasta les propietats situades entre el camí vell de Bunyola i la carretera de Sóller (el cas de *Can Chorondo*, per exemple). L’àmbit territorial coincideix amb l’assignat al districte municipal anomenat sa Indioteria.

UN PADRÓ DE 1838

En paral·lel al procés de configuració de l’estructura de petites propietats en disseminat, un padró de Palma de 1838 identifica els caps d’una bona part de les famílies de sa Indioteria. Com en altres casos, la informació del *Padron General* de 1838 és incompleta,

perquè tan sols registra part de la població masculina (cinquanta-set persones), però inclou la toponímia. Les dades de la zona de sa Indioteria estan dins el terme de Ciutat: *Termino Año 1838 / Parroquias Santa Eulalia San Miguel y San Jayme* (AMP FP 82/1, s/f). Els fulls corresponents a *San Jayme* tenen la denominació de *Cuartel 16 Barrio 51*.

El document té els registres numerats. S'han transcrit des del 17 fins al 77; al padró, la seqüència és continuada. És segur que una part de les famílies no hi tenen cap representant, però és útil per al seguiment de grups familiars, de topònims i de malnoms concrets.

1838					
NUM.	PREDIOS	NOMBRES	EDAD	ESTADO	OCUPACION
17	<i>Se Bomba</i>	<i>Jaye. Pons de Jose difunto y de Anta. Llompart</i>	36	<i>Solº.</i>	<i>Torrero</i>
18	<i>Can Caral</i>	<i>Antonio Calafell de Franco. y de Isabel Masot difunta</i>	32	<i>Casado</i>	<i>Jornº.</i>
18	<i>Id.</i>	<i>Jorge Llinas de Jaye. y de Maciana Frau</i>	40	<i>Casado</i>	<i>Jornº.</i>
19	<i>Cas Padasé</i>	<i>Miguel Barceló de Rafael y de Cata. Llinas</i>	20	<i>Solº.</i>	<i>Licenciado</i>
21	<i>Can Caragol</i>	<i>Guillo. Palmer de Guillo. y de Franca. Garau difunta</i>	28	<i>Solº.</i>	<i>Jornº.</i>
23	<i>Cane Fosca</i>	<i>Gabriel Berga de Pedro Jose y de Margta. Frau</i>	36	<i>Casado</i>	<i>Jornº.</i>
24	<i>Can Franch. des Porxo</i>	<i>Guillo. Serra de Franco. y de Magna. Bordoy</i>	18	<i>Solº.</i>	<i>Jornº.</i>
25	<i>Can Gramanera</i>	<i>Migl. Salom de Miguel y de Margta. Bordoy</i>	27	<i>Solº.</i>	<i>Jornº.</i>
		<i>Anto. Salom de Miguel y de Margta. Bordoy</i>	21	<i>Solº.</i>	<i>Jornº.</i>
27	<i>Can Barrera</i>	<i>Guillermo Ferrer de Mateo y de Margta. Bujosa</i>	45	<i>Viudo</i>	<i>Jornº.</i>
27	<i>Id.</i>	<i>Matias Garau de Baltazar y de Catalina Garau</i>	36	<i>Casado</i>	<i>Jornº.</i>
28	<i>Can Fedelich</i>	<i>Anto. Cañellas de [sic]</i>	31	<i>Casado</i>	<i>Jornº.</i>
28	<i>Can Tomeu</i>	<i>Barte. fullane</i>	27	<i>Casado</i>	<i>Jornº.</i>
29	<i>Can Simo</i>	<i>Pedro Juan Manera de Anto. y de Anta.</i>	47	<i>Casado</i>	<i>Jornº.</i>
30	<i>Cas Chamarró</i>	<i>Jaye. Crespi de Sebn. y de Maria Salom</i>	26	<i>Casado</i>	<i>Jornº.</i>
30	<i>Cas Chamarró</i>	<i>Vicente Busquets de Juan y de Isabel Mir</i>	22	<i>Solº.</i>	<i>Jornº.</i>

1838					
NUM.	PREDIOS	NOMBRES	EDAD	ESTADO	OCUPACION
31	<i>Id.</i>	<i>Vicente Busquets de Vicente y de Sebna. Calafat</i>	34	<i>Casado</i>	<i>Jornº.</i>
32	<i>Id.</i>	<i>Gabriel Busquets de Vicente difº. y de Sebastiana Calafat</i>	45	<i>Casado</i>	<i>Jornº.</i>
		<i>Vicente Busquets de Gabl. y de Angela Serra</i>	19	<i>Solº.</i>	<i>Jornº.</i>
33	<i>Can Siuvestre</i>	<i>Barte. Garau de Berndo. y de franca. Vila</i>	30	<i>Casado</i>	<i>Jornº.</i>
37	<i>Can Calet</i>	<i>Juan Jaume de Miguel y de Margta. Tomás</i>	49	<i>Casado</i>	<i>Jornº.</i>
38	<i>Can Santandreu</i>	<i>Guillo. Company de Guillo. y de Cata. Tomás</i>	40	<i>Casado</i>	<i>Jornº.</i>
40	<i>Can Digadarra</i>	<i>Juan Figuerola de Monserrate difº. y de franca. Tomás</i>	25	<i>Solº.</i>	<i>Conrador</i>
		<i>Miguel Figuerola de Monserrate difº. y de franca. Tomás</i>	18	<i>Solº.</i>	
40	<i>Id.</i>	<i>Antº. figuerola de Monserrate difº. y de franca. Tomás</i>	34	<i>Casado</i>	<i>Jornº.</i>
41	<i>Cas Sucre</i>	<i>Pedro Juan Figuerola de Monserrate difº. y de franca. Tomás</i>	41	<i>Casado</i>	<i>Arrendr.</i>
42	<i>Son Daviu</i>	<i>Pedro Juan Palmer de franco. y de Maria frau</i>	20	<i>Solº.</i>	<i>Arrendr.</i>
44	<i>Can Balle</i>	<i>Antº. Frau de Migl. y de Franca. Ana Vaquer difuntos</i>	26	<i>Solº.</i>	<i>Jornº.</i>
		<i>Damian Frau de Migl. y de Franca. Ana Vaquer diftos.</i>	22	<i>Solº.</i>	<i>Jornº.</i>
		<i>Miguel Frau de Migl. y de Franca. Ana Vaquer difuntos</i>	18	<i>Solº.</i>	<i>Jornº.</i>
46	<i>Cane Juana Balle</i>	<i>Jaye. Llinas de Gabriel y de Maria Juan</i>	40	<i>Casado</i>	<i>Jornº.</i>
46	<i>Can Balle Nou</i>	<i>Jaye. Mir de Bartte. y de Franca. Palmer difunta</i>	40	<i>Casado</i>	<i>Jornº.</i>
46	<i>Can Balle</i>	<i>Jaye. Togores de Migl. y de Margta. Bosch difuntos</i>	29	<i>Casado</i>	<i>Jornº.</i>
48	<i>Can Pera Oguer</i>	<i>Nicolas Busquets de Gabriel y de Geronima Bover</i>	37	<i>Casado</i>	<i>Jornº.</i>

XXII JORNADA D'ANTROPONÍMIA I TOPONÍMIA

1838					
NUM.	PREDIOS	NOMBRES	EDAD	ESTADO	OCUPACION
49	Can Perelló	Melchor Carrió de Mateo y de Cata. Frau difuntos	40	Casado	Propietario
51	Cane Gallet	Juan Estela de Migl. y de Antonia Ferrer	21	Solº.	Licenciado Jornº.
		Matias Estela de Migl. y de Antonia Ferrer	18	Solº.	Jornº.
52	Cas Gallet	José Moya de Gabriel y de Cata. Moya	32	Casado	Jornº.
53	Ostalet	Barte. Jaume de Jaye. diftº. y de Juana Ana ferra	30	Casado	Conrador
54	Can Perelló	Mateo Carrió de Melchor y de Geronima Frau	30	Casado	Jornº.
55	Can Gaspá	Melchor Frau de Gaspar diftº y de Isabel Frau	20	Solº.	Conrador
56	Can Roig	Bartte. Mir de Bernardo diftº y de Antº. Geyá	34	Casado	Conrador
57	Can Morante	Antº. Crespi de Sebn. y de Maria Salom	30	Casado	Jornº.
58	Can Morante	Pedro Antº. Balaguer de Jaye. y de Margalita Cañellas	20	Solº.	Jornº.
61	Can Lluch	Migl. Masquida de Lucas y de Juana Mª Pou	19	Solº.	Jornº.
62	Son Borrás	Gabriel Vidal de Juan difunto y de Cata. Piza	48	Casado	Propietario
64	Cane Golleu	Barte. Garau de Baltazar difto. y de Cata. Garau	24	Solº.	Jornº.
66	Can Casetas	Jose Salom de Miguel y de Catta.	40	Casado	Carpº. Blanco
		Miguel Salom de Jose y de Madalena Piza	20	Solº.	Jornº.
67	Can Enrich	Sebastian Company de Guillº. y de Isabel Mª Simo	19	Solº.	Jornº.
69	Can Casetas	Antonio Piza de Antonio y de Antonia Vidal difunta	34	Casado	Labrador
s n	Can Alorda	Jaye. Enseñat de Matias y de Catalina Bujosa	32	Casado	Licenciado y maestro de Escuela

1838					
NUM.	PREDIOS	NOMBRES	EDAD	ESTADO	OCUPACION
70	<i>Can Alorda</i>	<i>Rafael Cunill de Rafael y de Antonia Alemany</i>	19	<i>Solº.</i>	<i>Jornº.</i>
71	<i>Can Gabellí</i>	<i>Miguel Palmer de Migl. y de Coloma Oliver</i>	45	<i>Casado</i>	<i>Jornº.</i>
73	<i>Cas ferrer</i>	<i>Pedro Juan Frau de Guillo. y de Cata. Figuerola difuntos</i>	32	<i>Casado</i>	<i>Jornº.</i>
75	<i>Cas Sellaté</i>	<i>Monserate Monar de Juan y de Micaela Frontera</i>	18	<i>Solº.</i>	<i>Jornº.</i>
77	<i>Son Pons des Ullastres</i>	<i>Barte. Pons de Pedro Juan y de Cata. Planes difº.</i>	45	<i>Solº.</i>	<i>Arrendr.</i>

CONCLUSIONS

És evident que durant la primera meitat del segle XIX la divisió de les propietats augmentava, per les successions o per compravenda. Al mateix temps, s'incrementa el nombre dels microtopònims documentats, així com també augmenten els malnoms, en la major part dels casos relacionats amb el nom de la propietat. Les peces de terra documentades consoliden l'estructura en petita propietat. A partir de 1835 els documents mostren un increment notable de les divisions, sobretot entre el camí Roig¹¹ i el camí vell de Bunyola i a l'eix de la síquia de na Cerdana. L'excepció a la progressiva segregació la constitueix el cas de Can Climent: el prevere Lluç Juan, beneficiari de la parròquia de Sant Jaume de Palma, a través de quatre compres (1836, 1841 i 1844) formava una peça de terra de gairebé tres quarterades, d'uns 20.548 m², que s'ha conservat fins a l'actualitat.

Els anys 1830-1832, 1836 i 1841 es documenta una primera forma toponímica de caràcter col·lectiu, el "barri dels Indioters". La llista de 1830-1832 agrupa unes quaranta-cinc famílies. L'any 1836, el còmput augmenta fins a la cinquantena, si es consideren els quaranta-cinc primers registres més altres propietats situades a tramuntana del camí dels Reis. Les relacions de propietats de 1832-1836 i l'apèndix de 1836-1841 fan referència a una seixantena de finques. El document del 1841 inclou una setantena d'unitats, pròpiament dins sa Indioteria (una seixantena en petita propietat i unes vuit de més grosses a tramuntana del camí dels Reis). Finalment, el padró general de 1838 identifica unes cinquanta-tres famílies. En definitiva, creixien les divisions de les finques i el nombre de famílies: unes quaranta-cinc (1830-1832); una cinquantena (1836 i 1838), i fins a una setantena (1841). Els padrons o

¹¹ En relació al camí Roig, es confirma que l'actual tram del camí dels Reis (de 355 m), que connecta fins al camí vell de Bunyola, era de fet la continuació física del camí Roig, un cop superada la síquia de na Cerdana (pel Pontet). Segons un capbreu de 10 de setembre de 1834, una de les confrontes del *Rafal llamado Son Ugo* era el *camino que va a Buñola llamado el Camí Roix* (ARM ERC 1124, f. 153v). Per tant, era el camí que, per l'interior de les terres de l'actual polígon industrial de Son Castelló, enllaçava amb el camí vell de Bunyola.

l·listes de propietats tenien, sens dubte, una intencionalitat cadastral o fiscal i de recaptació de contribucions territorials.

A partir de les dues relacions de 1830-1832, sa Indioteria es defineix pròpiament entre el camí dels Reis (tram camí de Sól·ler-síquia de na Cerdana), el polígon de Son Castelló, el camí de Bunyola i el torrent Gros. Per completar l'àmbit territorial tradicional, tan sols s'hi han d'afegir una sèrie de propietats a l'actual camí 140 (procedents de Son Pons), algunes possessions a les terres que ocupa l'actual polígon de Son Castelló i, dins Marratxí, els establiments de Can Buc i diverses possessions fins al camí de Muntanya.

Els petits propietaris, pagesos i jornalers dominen absolutament, treballant pel seu compte, amb pocs casos de lloguer o amitges. El terme *Jornº*. (jornaler) defineix l'ocupació de la gran majoria dels homes inscrits en el padró general de 1838. Les úniques excepcions són la mitja dotzena que hi consten com a propietaris (*Propietario* o *Conrador*), els tres llogaters (*Arrendr.*), un fuster i un mestre d'escola. Respecte a l'origen del topònim "barri dels Indioters", no hem documentat —ni vol dir que ho puguem fer— cap referència a la cria d'indiots, però, pel fet de ser dins el terme de Palma, prop de la ciutat, podria ser una dedicació complementària per a algunes famílies; els animals es venien al mercat de la porta de Sant Antoni, fora de les murades, abans de les festes de Nadal.

A partir de 1830-1832 la mateixa existència d'un topònim de caràcter col·lectiu, el barri dels Indioters, havia de contribuir a estructurar i a reforçar la identitat comunitària d'un nombre de famílies reduït, però que tenien molts d'elements en comú, que els permetien identificar-se com a un grup específic: el territori i el mode de subsistència, les relacions de veïnatge o els lligams familiars, o la distància o llunyania amb altres grups. Les vivències col·lectives havien de reforçar la cohesió. La proximitat, la interrelació, els vincles personals, l'intercanvi i la col·laboració eren probablement els eixos d'una vida social que donava forma a una identitat local, lligada a un espai concret, que començava a desenvolupar un sentit incipient de comunitat.

En resum, en un procés que dura uns 160 anys, les vendes i els establiments de terres es diferencien en quatre grups, segons les dates i les procedències. El conjunt de parcel·les configuren quatre franges contigües, els límits aproximats de les quals poden situar-se sobre l'eix de la síquia de na Cerdana, de nord a sud:

- 1) 1679-1711. Terres procedents de l'antic Son Fuster: des del camí de Bunyola fins a l'actual camí del Fred.
- 2) 1744-1748. Terres procedents de Son Orpina: des del camí del Fred fins al camí Terminal.
- 3) Abans de 1748. Terres procedents de Son Daviu: des del camí Terminal fins al camí dels Reis. No hem pogut documentar les adquisicions de peces de Son Daviu, però les terres de diversos compradors de procedències de Son Daviu consten el 7 de juliol de 1748, com a confrontes de les catorze quarterades de Son Orpina establides a Miquel Perelló (ECR 572, f. 245v-247). El 28 de febrer de 1774, n'eren terres confrontants les de *Catalina Morante* i *Catalina Borràs*. El 1784, s'hi documenten les peces de Can Enric, Son Borràs i Can Moranta.
- 4) 1826-1841. Terres procedents de Son Pons dels Ullastres: a tramuntana de l'actual camí dels Reis. Les adquisicions s'han documentat entre 1826 i 1841.

BIBLIOGRAFIA

- GINARD BUJOSA, Antoni (2004) “Sa Indioteria. Un cas de pervivència d’un topònim popular”. A PLANISI GILI, Hermínia; ROSSELLÓ GAIÀ, Margalida (Coord.) *Sobre Onomàstica. Jornades d’Antroponímia i Toponímia (1993-2002)*. Palma: Universitat de les Illes Balears. Pàg. 305-316.
- GINARD BUJOSA, Antoni (2008) “Toponímia en disseminat a la perifèria de Palma: sa Indioteria, segle XVIII”. A BASSA I MARTÍN, Ramon; PLANISI GILI, Hermínia; VALLÈS MORAGUES, Aina (Coord.) *XX Jornada d’Antroponímia i Toponímia (La Real, 2007)*. Palma: Universitat de les Illes Balears. Pàg. 73-100.
- GINARD BUJOSA, Antoni (2009) “Toponímia en disseminat a la perifèria de Palma (II): sa Indioteria, 1784-1831”. A BASSA I MARTÍN, Ramon; LATORRE SÁNCHEZ, Francesca; PLANISI GILI, Hermínia (Coord.) *XXI Jornada d’Antroponímia i Toponímia (Santa Maria del Camí, 2008)*. Palma: Universitat de les Illes Balears. Pàg. 13-67.
- LLULL MARTÍ, Antoni (2006) *Premsa i societat. Una visió a través de la publicitat al primer diari de Mallorca (1808-1814)*. Palma: Edicions Documenta Balear (Arbre de Mar; 25).

TOPÒNIMS COSTANERS DE POLLENÇA DES DE LA CONQUESTA FINS AL SEGLE XIX

Joan M. Torres Velasco

La costa pollencina és la més llarga de les Illes Balears, i atesa la seva posició i diversitat d'accidents geogràfics, els noms de molts d'ells han estat representats en multitud de mapes, cartes i portolans. També han estat citats i explicats als llibres d'historiadors, viatgers, excursionistes, etc.

Precisament, aquest treball té com a objectiu l'estudi dels topònims costaners de Pollença en època medieval i moderna. Per això, s'han utilitzat fonts arxivístiques, bibliogràfiques o cartogràfiques per documentar cada un dels noms i poder copsar la primera data d'aparició en una font escrita. Això ha permès presentar una llista de topònims ordenada segons la data en què ha passat a formar part d'un document o un text. En total, 49 noms. Evidentment, només es tracta de la punta de l'iceberg, representada per aquelles referències que quedaren escrites en el context d'una cultura encara bàsicament oral. De ben segur que els mariners i els pagesos propers a la costa coneixien molt més indrets amb designacions específiques, però que no han quedat reflectits a cap document, perquè no era necessari per a l'administració de l'època. Ara bé, aquesta és només una primera aproximació que pot donar lloc a noves troballes en un futur pròxim. També ha de permetre un posterior estudi, molt més analític, d'aquesta mateixa toponímia, ja que de moment ens hem conformat en la presentació de cada topònim i les seves primeres referències documentals.

1. CAP DE FORMENTOR // PROMONTORE (1265) // PUGLIANA O PUGLIENZA // FORMENTELLI // FORT MÊNTOR

Formentor té l'honor de ser el topònim de la costa més antic que apareix a un document.

Segons Joan Coromines¹ *Formentor* deriva del llatí “Promontorium” —cap, d'una costa—. Documentat com a “Promontore” (~ 1265) i a diferents cartes nàutiques de l'Escola de Cartografia Mallorquina, com la carta catalana anònima del British Museum (~ 1327) i la d'Àngel Dulcert, datada el 1339.

¹ DD.AA (1989).

Antoni Ginard Bujosa al seu llibre *La cartografia mallorquina a Mallorca*, ens fa saber que apareix com a Promontore a un Portolà anomenat “Il Compasso da Navigare”, de 1269 que reproduïx un prototipus anterior de 1250-1265 considerat d'origen pisà.

Al llibre de comptes del calvari de Pollença, 1329-1359², ja figura com a “el Cap de Formantor”. I també a un llibre de Cúria Reial, de 1383³, sobre delimitació i fites entre les alqueries d'Albercutx i Formentor.- “Bernat Balaguer, habitador de Pollença i talayer en la talaya del Cap de Formentor...”.

Al llibre *La Toponímia i Cartografia antigues a les Illes Balears*, de Mascaró Pasarius, figura com a “Promontor” (amb variants), fins mitjans segle XV, i com a “Formentor” i les seves variants des del segle XIV endavant.⁴ Als dibuixos anònims que il·lustren el text manuscrit de la Història de Mallorca de Joan Binimelis, conservat al British Museum, figura com a “Cabo de Formentor”.⁵ Al mapa de Vicenç Mut (1683) figura com a “Cap de Formêtor”. A la Cartografia de les Illes Balears, editada per Sa Nostra, el trobam com a “Cabo Formentelli” (italianitzat) a diferents cartes i autors.⁶ També el trobam com a “Cabo Pugliana o capo Puglienza” al Mapa de Vincenzo Maria Coronelli (1692). A l'últim, cal afegir que l'historiador Binimelis no es complica la vida i el cita com a “Promontori de Formentor”.

2. ALBERCUIX, PUNTA D' (1299) // PUNTA DE L'AVANÇADA // CAP DE POLLENÇA // PUNCTETA DEL BERCUIX, DE BERCUX, ALBARCUX //

Àngel M. Rodríguez Carreño⁷ transcriu un text del 1299 en el qual s'afirma que:

“L'alqueria Albercuix és l'antiga Alcheria Bincluis: X jo. del Repartiment, dins la porció del Temple. Als establiments que fa Petrus Aragonensis es reserva els agrestos, les cabres munteses, i el corral de la Punta d'Albercuix”.

Binimelis també el cita com a “punta de Albarcux”.

El mapa de Landaete de 1736 posa “C. de Pollença”, i el de Tofiño del 1786, “P. de Pollença”.⁸

2 AMP-Llibre de comptes del clavari-1131, (1329-1359), fol. 10r.

3 AMP-Cúria Reial-Llibre comú-46, (1383), fol 135.

4 A l'obra de J. MASCARÓ (2000), pàg. 138 figura com a “Premetor” en els Mapes Anònim de Pisa (c.1300), de Petrus Vesconte (1313), del Arxiu de la Corona d'Aragó (c. 1420); “Premôtor” en Angelf Dulcert (1339); “Promotor” en Battista Becharius (1426); “Formentor” en Mapa de Abraham Cresques (1375), Guillem Soler (1385); Macià de Viladestés (1413); Gabriel de Vallseca (1439); “Fort Mâtor” de l'Anònim de L'Estense (s. XV); “Formêtor” de l'Anònim d'Upsala (s. XV); “Fformant(or)” en Pere Rossell (1482); i “Formantor” en Mapes d'Arnau Domenech (1486), de Jaume Bertran (1489), i Jehuda Ben Zara (1497).

5 DD.AA. (1994).

6 Al mapes de Langenes (1598) Jacob Aertsz “Colom” (1633), Blaeu (1635), Janszoon (1635), Merian el Vell (1635), Sanson d'Abbeville (1653), Goos (1662), Levanto (1697), Coronelli (169?), Du Val (1664), Jansz (1682), van del AA (1707), Ottens (1630), Bellin (1740), figura com a “Cabo Formentelli” (italianitzat) (CARTOGRAFIA (2000)).

7 RODRÍGUEZ CARREÑO (2000), pàg. 118.

8 DD.AA (1989).

3. COLOMER, ILLA DEL (1331)

A l'Arxiu Municipal de Pollença trobam la notícia de l'avistament de “tres galeres de genovesos” en aquest indret el 1331⁹. També d'una galera el 23 de maig de 1395¹⁰.

Si miram la Cartografia de les Illes Balears, a una carta de Benedetto Bordone, any 1528, figura un “môcolomber”, situat més o manco en aquesta posició; i a les cartes de Jacques Nicolas Bellin apareix com a “Port Colomer, pour des barques”.

4. CASTELL, CALA (1350)

Es té notícia que, el 1350, el governador va visitar els punts estratègics del mar de Pollença i va disposar el següent: “Cuando se vean dos galeras enemigas, deben enviarse enseguida treinta hombres armados al ‘predio de Avicent’ [predi d'Ariant], treinta a la bahía de ‘Castell’, cuarenta a las dos bahias de ‘San Vicens’, treinta a Formentor, quince a ‘Boquer’ y cuarenta al puerto de Albercuix”¹¹.

5. LLENAIRA, ROCA DE (1350)

A l'esmentat llibre de l'Arxiduc¹² i a la *Història de Pollença* de Mateu Rotger, figura com a un dels punts designats per a col·locar talaies ordinàries.¹³ També trobam una notícia similar pocs mesos després de l'assalt a Pollença per part de Dragut.¹⁴

6. ARIANT, CALETA D' (1361)

A l'*Onomasticon Cataloniae*, de J. Coromines, a l'entrada *Ariant* s'escriu que “l'any 1361 ja existeix el topònim Coll de la Cala d'Ariant”¹⁵

I J. Binimelis afirma que en aquesta cala ‘hi ha una aigua per a proveir dos galeres’.¹⁶

9 AMP-Llibre de comptes del clavari-1131, (1329-1359), f. 10r.

10 “-Item a 19 de juliol de 1395 per una letre dels jurats trameten Alcúdia per I galea era junta pres del Colomer, portaley en Berenguer Serdà”.- AMP-Llibres de jurats i determinacions de consells-1409, (1391-1396), fol. 123-123v.

11 LLUÍS SALVADOR D'ÀUSTRIA (1983), pàg. 91.

12 “En los distintos pueblos se habían elegido los picos de las montañas sobre los cuales apostaban una guardia, como por ejemplo en “Pollenza” el “Pico de la Torre de Formentor”, el “Morrel de Roques” [Morral de Boquer] y la “Roca de Lan.” [Roca de Llenaira]. En caso de gran peligro o de guerra se debían reforzar las guardias y colocaban algunas en la Sierra de “Curach” [Cuixac], sobre las “Rocas dels Beguins” y sobre el Calvario, y a veces tambien en el Puig de Santa Maria” (LLUÍS SALVADOR (1983), pàg. 85).

13 “Los puntos designados en Pollensa para colocar atalayas ordinarias eran el pico de la torre de Formentor, el Morral de Bóquer y la Roca de Lanayra. En caso de gran peligro o de guerra, se aumentaban los vigías, colocándolos además en la sierra de Cuxach, en las rocas dels Beguins, en el Calvario y algunas veces en el Puig de Santa Maria” (ROTGER (1995), tom I, capítol XIII, pàg. 197).

14 “Datos sobre una invasión de mahometanos en Pollensa, por D.M. Bonet”, segons un Llibre de Clavaria de Pollença, dels anys 1550/1551: 21 d'octubre de 1550 “Item per fer sinch barraques una als Baguins, altre a Santuiri, altre a mar a la Roque, altre a Sant Vicent y altre a la Punta, per star los que fan guarda” (BONET (1885), tom I, núm. 18, pàg. 5).

15 COROMINES i MASCARÓ (1989).

16 BINIMELIS (1927).

7. CABRERA, CALA D'EN (1383) // CALÓ DE COVANBORJAS (1785)

Apareix aquest topònim en un document del segle XIV, sobre delimitació i fites entre les alqueries d'Albercutx i Formentor.¹⁷ Es tracta del caló de Cova d'en Borges o Covanborjas.

8. PEDRERES, LES (1417) // O EL MARESSAR

Segons el Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana hi va haver un desembarcament de cinc esclaus moros que fugen de Barcelona i arriben “a la cala de Sant Vicent” dia 15 d'abril de 1417. Un d'ells resultà mort a la zona de “les padreres vers la mar”¹⁸. Es podria tractar del lloc conegut com a “el Maressar de San Vicenç”.

9. SANT VICENÇ, CALA DE (1417) // PORTO PESCADOR (1692)

Figura com a “Porto Pescador” en el mapa de Vincenzo Maria Coronelli (1692).¹⁹

Encara que Jeroni de Berard digui que aquí va desembarcar Sant Vicenç Ferrer quan va arribar a Mallorca l'any 1413²⁰, i que l'historiador M. Rotger posi en dubte el fet que predicàs a Pollença, com diu la tradició²¹, el cert és que el Sant “va arribar a Pollença a peu procedent d'Inca, pel que degué entrar pel carrer de Mallorques abans del 9 d'octubre de 1413”.²²

10. MURTA, CALA (1493)

En un article de M. Rotger publicat al *BSAL*, titulat “Avisos al batle de Pollensa de fustes de moros vistes en les mars de la illa”, es pot llegir com dia 18 d'agost de 1493 “lo talayer lo qual diu que la fusta fa la via de Cala Murta”.²³

En un mapa de Nicolàs de Fer de l'any 1715 també l'hem vist grafiada com a cala Mata.

17 AMP-Cúria Reial-Llibre comú-46, (1383), f. 143 v.

18 “Desembarco de moros en Pollensa en 1417” (ROTGER (1898)).

19 CARTOGRAFIA (2000).

20 “...torre y cala San Vicente, cn manantial del agua de la fuente que procede de Cuxach. Tiene esta cala un placer peligroso en tiempo de mucha mar.- Aquí desembarcó San Vicente Ferrer cuando llegó a Mallorca en el año de 1413, de cuya memoria conserva el nombre y una pequeña capilla sobre un pie de piedra.” (BERARD (1983), pàg. 85).

21 “Dice la tradición que en la plazuela de la Almoyna predicó San Vicente Ferrer. Lo único que confirmaría esta tradición sería la imagen del Santo que se ve sobre la entrada de aquella casa; sin embargo en nada se menciona este acontecimiento al dar relación, en 1678, de la inauguración de aquella pintura con estas palabras del libro de esta Universidad: “Més se fa memòria com en dit any se posà la figura del gloriós St. Vicens Ferrer demunt el portal de la casa de la Almoyna per devoció”.” (ROTGER (1995), tom I, Capítol IX, pàg. 132).

22 MAYOL (2009).

23 El 18-08-1493 Mateu ROTGER (1903), pàgs. 30 a 32, afirma: “lo talayer lo qual diu que la fusta fa la via de Cala Murta”.

11. PORT DE LES ALZINES (1550) // PORT D'ALBERCUTX (1350)

Aquest nom peculiar del Port de Pollença està documentat en el Capbreu de l'Orde de Sant Joan i de Jerusalem de 1584, quan descriu afrontaments de terres amb “via pública per quam tenditur ad portum dictum de las Alsinas”²⁴; i així mateix figura als llibres *Joan Mas, la Història i el Mite* de Miquel Cifre Cifre²⁵; a l'*Aportació a la Història de Pollença* de Francesc Serra de Gaieta²⁶; i a la *Història de Mallorca* de Joan Binimelis.²⁷

L'any 1350 aquest indret surt documentat com a Port d'Albercutx, com hem vist abans.

12. EXTREMER, CALA (1537) // CALA ENTREMAR // CALA EXTREMERÀ

Mateu Rotger ens descriu un desembarcament de moros en aquesta cala l'any 1537, fet que es difícil d'entendre ja que J. Binimelis explica el mateix succés, però situat a la Cala de Sant Vicenç, la qual cosa és més comprensible, ateses les dificultats orogràfiques de cala Extremer.

També l'hem vist escrita com a cala Estramer²⁸, cala Extremés²⁹, cala Extremera³⁰ i cala Entremar³¹.

13. FORMENTOR, ILLA DE (1584)

En un article aparegut al *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana* núm. 209 titulat “Sobre la construcció de onze torres para defensa de Mallorca (1584)”, entre altres, figura una torre a l'illa de Formentor i una altra al cap de Bequer.

24 Antonina Lufria, viuda de l'honor Llorenç Andreu, capbreva una vinya al terme de l'Alcaria Rotja, que afronta amb “via publica per quam tenditur ad portum dictum de las Alsinas”, vinya de Leonart Capdebou sastre, garroverar de Lluç Totxa, i amb mateix garroverar. (AMP-Llibre de capbreus de censals-513, (1585), f. 309.

25 “a mar á las Alsinas y á San Visent per mirar ahont tandrian las ascoltas” (CIFRE (1999), pàg. 39).

26 “El primer que va fer Gurrea va ser enviar una ordre de rendició a Pollença (per barca i al “port de les Alzines” a la qual, orgullosament, el Consell de la nostra vila li donà la “callada per resposta”).” (SERRA DE GAYETA (2005), pàg. 196).

27 Segons Juli Moll, al seu estudi [en preparació] sobre la Història de Mallorca de l'historiador Binimelis, diu: “En doblant la Punta d'Albercutx està lo Port de Pollença, que altres nomenen d'Albercutx, e altres, de les Alzines, aon hi ha un desembarcador o reclau, en lo qual lloc, en l'any 1550, desembarcaren cossaris, (...)”. Després, quan explica l'atac corsari, diu que desembarcaren en el Caló.

28 BINIMELIS (1927)

29 DD.AA. (1994)

30 BERARD (1983)

31 Al document titulat *Castells de Mallorca, Castell del Rei*, de l'equip redactor dirigit per Margalida Salvà Llompard, Arquitecta Superior, a la pàgina 28 es pot llegir: “El 17 de febrer de 1585 el virrei Lluís Vich i Manrique el va visitar, el qual explica: “... Es deruhido y precipitoso a todas partes, podrá caber en él a su tiempo la gente inútil de Pollença; ordené unos reparos, molino y conserva para agua, tien debaxo del cala Castel y cala Entremar y a la otra parte hay cala Martorell y cala Romagueral, que tiene agua...”

14. FERRERS, PUNTA DELS (1570) // PUNTA DE LA TORRE DE SANT VICENÇ

Documentat el 1570 segons M. Rotger³², i en el llibre *Torres y Atalayas de Mallorca*, de l'Arxiduc³³, perquè es va bastir una torre en aquest lloc. Des de llavors seria coneguda com a Punta de la Torre de Sant Vicenç.

15. PUNTA BECA // CAP DE BEQUER (1584) // CAP DE BECAR // VAQUER, CAP D'EN

Aquest accident de la costa l'hem vist representat com a Cap de Bequer i Cap de Becar des de l'any 1584. També com a Cap d'en Vaquer (1841) i, finalment, com a Punta de la Beca o Punta Beca, que és la denominació actual.³⁴

16. MARTORELL, RACÓ D'EN (1585)

Documentada l'any 1585, a una visita del virrei Lluís Vich i Manrique.³⁵

17. ROMEGUERAL ,CALA (1585)

Documentada igualment gràcies a la mateixa visita del virrei Lluís Vich i Manrique.³⁶

32 “[6/08/1570...] fer una torre a la puntete dels farrés [...]” (ROTGER (1995), tom I, pàg. 211, nota 9).

33 “Los payeses del valle de San Vicens, hartos de tantos atropellos y cautiverios por parte de los piratas, solicitaron del consell de la villa y de su capitán que se convocara una asamblea, que tuvo lugar el 6 de agosto de 1570. En ella presentaron su triste situación y las ventajas que le reportaría una torre de defensa en la ‘Sitja dels ferrers’, que separa ambas orillas. (...) En concejo de 11 de marzo de 1571, el municipio acordó cumplir el mandato del virrey y procedió al contrato de la obra. El maestro albañil Antonio Genovard de Sineu aceptó la empresa y empezó los trabajos (...)” (A. LLUIS SALVADOR (1983) pàg. 36).

34 “... Aquests noms terminats en -er, àton, dels quals ja s'han fet notes, sobre Míner, Búger, Cúber, Síller, Bóquer, Sóller, Selva (<Sélver), etc., tots els quals, o quasi en su totalitat, són de origen pre-romà” (COROMINES i MASCARÓ (1989)).

Als dibuixos anònims que il·lustren el text manuscrit de la *Història de Mallorca* de Joan Binimelis, conservat al British Museum, figura com “Collado de Bequer”.- Al Mapa de Vicenç Mut (1683) figura com “Cap de Bequer” (DD.AA. (1994))

BINIMELIS (1927), pàg. 104: “Lo primero que ocurre en dicha costa es el promontorio de Becar, en cuyo lugar es necesario se edifique una torre de guarda (...)”.

“Construcción de una torre en Cap de Becar (1588)” (FAJARNES (1897), núm. 202, pàg. 31). A “Sobre la construcción de once torres para defensa de Mallorca (1584)” (FAJARNES (1897)), entre d'altres figura una torre a la illa de Formentor i altra al cap de Bequer. A més, es documenta el 1841 com a cap d'en Vaquer (DD.AA. (1989)).

35 Al document *Castells de Mallorca, Castell del Rei*, de l'equip redactor dirigit per Margalida Salvà Llopart, Arquitecta Superior, i que es troba a la Biblioteca de Pollença, a la pàgina 28 s'escriu: “El 17 de febrer de 1585 el virrei Lluís Vich i Manrique el va visitar, el qual explica: “... Es deruhido y precipitoso a todas partes, podrá caber en él a su tiempo la gente inútil de Pollença; ordené unos reparos, molino y conserva para agua, tien debaxo del cala Castel y cala Entremar y a la otra parte hay cala Martorell y cala Romagueral, que tiene agua...”

36 Vegeu nota anterior.

18. CALA BÓQUER (1595) // CALA DE BOCA (1785)³⁷

A la *Història de Mallorca*, de Joan Binimelis publicada el 1595, apareix aquest nom de lloc de la costa pollencina. També apareixen els topònims que seguidament pas a relacionar, els quals, per tant, són documentats per primer cop gràcies a aquesta obra.

19. CALA FIGUERA (1595)³⁸**20. CALA GONÇALVO, GONSALVO, GONZALVO, GONZALES (1595) // ENGOSSALBA, ENGOSAUBA, ENDOSAGUA, ANGOSSALBA // CALA EN GOSSALBA**

J. Binimelis anomena l'actual cala en Gossalba com a cala Gonçalvo³⁹, i als mapes que il·lustren el text manuscrit de la seva *Història de Mallorca* figura com a cala Gonzales⁴⁰.

Amb posterioritat, està documentada com a cala Angossalba l'any 1652⁴¹ i, segons Jeroni de Berard, com a “cala Engosauba (y conforme otro Endosagua)”⁴².

21. FELIU, CALA EN / CALA FELIU (1595) / CALA FELIO⁴³

Documentada per primer com per J. Binimelis com a cala Feliu.

37 DESPUIG (1785).

38 “Cala Figuera que es al presente el refugio de los Corsarios se sigue después; témenla mucho por el mar y por la tierra; pero en el invierno poco se detienen en ella, por la transversia del Griego y del Norte que en tal tiempo suele soplar reciamente siguese despues Cala Murta y Cala Gonzalvo, dentro de la cual pueden recogerse hasta seis bajeles y tiene una fuente de agua en su orilla” (BINIMELIS (1595), pàg. 106).

I segons BERARD (1789), pàg. 86: “Luego [de la cala de Boca] la Nau y Colomer que es un islote, punta de Font Salada y cabo de Cataluña, que es algo saliente, no tan alto como las tierras de más al O., pero tambien cortado a pique como el Castillo, de donde dista cerca de ocho millas al E 1/4 N. A su parte del E. está cala Figuera, con una torre en su interior, inútil, aunque con mucho saco por aquí por la mucho agua y mar que entra.”

39 “Despues del promontorio de Formentor se sigue la Cala Gonzalvo muy importante y capaz de 20 galeotas y de mucho fondo; está pero descubierta por la transversia del levante y xaloque: casi todo el año está ocupada de corsarios” (BINIMELIS (1927) pàg. 106).

40 Als dibuixos anònims que il·lustren el text manuscrit de la *Història de Mallorca* de Joan Binimelis, conservat al British Museum, figura com “cala Gonzales” (DD.AA. (1994).

41 Figura com “Cala Angossalba” el 1652 a PUJOL (1992) pàg. 84.

42 A BERARD (1983), figura com “cala Engosauba” i es descrita com un “calucho y punta, con una torre (y conforme otro Endosagua). Entre esta punta y la punta Negra, de Alcudia, forman la abertura de la bahía de Pollença”

43 Figura com “cala de Felio” (MORENO (1858)). A la CARTOGRAFIA (2000) figura com “Cala Felio”, concretament al Mapa General de Tomás López de Vargas Machuca (1773). Al mapa DESPUIG (1785) figura com “cala Enfaliu”. Als dibuixos anònims que il·lustren el text manuscrit de la *Història de Mallorca* de Joan Binimelis, conservat al British Museum, figura com “cala Feliu” (DD.AA. (1994)).

I a BINIMELIS (1927) pàg. 106, diu el següent: “La Cala Feliu (..) es pequeña; en ella no pueden estar más de tres bajeles muchas veces entran dentro de ella los corsarios por la comodidad de el agua de una fuente muy buena que tiene.” El 16 de febrer de 1795 consta com a una de les Guardes secretes en la guerra contra França.- (SERRA DE GAYETA (1981), pàg. 58).

22. EL CALÓ (1595)

Petita cala on desembarcaren els corsaris turcs segons J. Binimelis, sota el comandament de Dragut el 1550.

23. FERRADURA GRAN, LA (1605)

Mateu Rotger descriu la troballa efectuada en aquest lloc d'Ariant, el mes de setembre de 1605, d'una Marededéu de fusta que, baix l'advocació de Nostra Senyora de la Mar, es venera a l'Oratori de Sant Jordi, de la vila de Pollença.⁴⁴

24. FERRADURA, LA (1628)

Aquesta Ferradura es troba a Sant Vicenç, i està documentada des de l'any 1628.⁴⁵

25. GOLA, LA (1648)

El 1648 apareix aquest topònim en el llibre de drets reials sobre "l'Estany de la Gola"⁴⁶.

26. NAU, PUNTA DE LA (1683)⁴⁷

Documentada el 1683 en el mapa de Vicenç Mut, és citada freqüentment als mapes i obres posteriors.

44 "En el mes de septiembre de 1605, encontrándose pescando Pedro Cifre y Miguel Martorell, descubrieron una pequeña imagen de la Virgen en madera que las olas habían sacado a la orilla." (Bajo la advocación de Nuestra Señora de la Mar se venera en el Oratorio de Sant Jordi) (ROTGGER (1995), tom II, pàg. 221). Al mapa del cardenal DESPUIG (1785) figura com a "la Ferredura".

"(...) y es lo primero la caleta de Ariant, con una torre y una fuente capaz de abastecer dos medianos barcos, y en un rincón del otro cabo del poniente, otro manantial de agua para cuarenta navios que llaman la Fuente Dulce, con desembarcadero, y su transversia de nordoveste a norte. Síguese la punta de Beca, dos millas y media del single del Pi, del término de Escorca, la Ferradura, con otra torre. Y dos millas al E 1/4 NE se halla el pas den Piñol, cala de poco uso; el Farreyó y el Bancalet." (BERARD (1983) pàg. 85).

45 El dia 9 de juliol de 1628, Bartomeu Malia, "morí de desgracia, (e)spenyat en St. Vincent, en lo lloc dit la Ferradura, cullint fonoll mari" (PUJOL (1992) pàg. 81).

46 LLADO (1944), pàg. 43.

47 CARTOGRAFIA (2000).

"Luego [de la cala de Boca] la Nau y Colomer que es un islote, punta de Font Salada y cabo de Cataluña, que es algo saliente, no tan alto como las tierras de más al O., pero tambien cortado a pique como el Castillo, de donde dista cerca de ocho millas al E 1/4 N. A su parte del E, está cala Figuera, con una torre en su interior, inútil, aunque con mucho saco por aquí por la mucho agua y mar que entra." BERARD (1983) pàg. 86.

Figura com "La Nau" (DESPUIG (1785)). Als dibuixos anònims que il·lustren el text manuscrit de la Història de Mallorca de Joan Binimelis, conservat al British Museum, figura com a "La Nau", així com al Mapa de Vicenç Mut (1683) (DD.AA. (1994))

27. TOPINA, PUNTA (1688) // LA TOBINA (1789)

El 21 de desembre de 1688, Rafel Torrens, pescador, es despenyà i caigué al mar, essent trobat mort dies després a la cala Castell⁴⁸.

28. PAS D'EN PINYOL (1785)⁴⁹

Aquest topònim, i els següents de l'any 1785, apareixen escrits per primera vegada en el Mapa del Cardenal Despuig, que cita 39 topònims costaners del terme de Pollença.

29. EL FAREYÓ (1785)⁵⁰

Segons la normalització actual seria 'Els Farallons'.

30. EL BANCALET (1785)⁵¹

31. GALERA, CAP DE LA (1785)⁵²

32. ÀGUILA, PUNTA DE L' (1785)

Igualment apareix en el mapa de Despuig com a "Pta. de laguila". Sobre el significat d'aquest topònim vegeu el llibre de Moreu-Rey⁵³.

48 Segons PUJOL (1992), pàg. 87, el 21 de desembre Raphel Torrens, pescador, "essent a la Topina a pescar, a la cala dita del Castell se despenyà i caigué al mar, del qual no se ha tingudes notícies més de ell, més que se naguà, puis se troba tot lo ornament de pescar, el qual fa atetxar."

Segons BERARD (1983), pàg. 85, "Y cerca de dos millas del pas den Piñol, al mismo rumbo, se halla el ya referido Castillo de Pollensa. Cerca, el cabo de la Tobina y la Cala Castell, con otra torre. El cabo la Galera cierra dicha cala, cala Extremera, punta del Aguila, Covas blancas y torre y cala San Vicente, en manantial del agua de la fuente que procede de Cuxach. Tiene esta cala un placer peligroso en tiempo de mucha mar."

A DESPUIG (1785) figura com a "la Topina". I també és interessant llegir el topònim "Portopi" a COROMINES i MAS-CARÓ (1989).

49 "(...) y es lo primero la caleta de Ariant, con una torre y una fuente capaz de abastecer dos medianos barcos, y en un rincón del otro cabo del poniente, otro manantial de agua para cuarenta navios que llaman la Fuente Dulce, con desembarcadero, y su transversia de nordoveste a norte. Síguese la punta de Beca, dos millas y media del single del Pi, del término de Escorca, la Ferradura, con otra torre. Y dos millas al E 1/4 NE se halla el pas den Piñol, cala de poco uso; el Farreyó y el Bancalet." (BERARD (1983), pàg. 85).

50 Vegeu nota anterior.

51 Ídem anterior.

52 Al document Castells de Mallorca, Castell del Rei, de l'equip redactor dirigit per Margalda Salvà Llompart, Arquitecta Superior, a la pàgina 21 s'escriu: "(any 1343) Una coca o galera, propietat de Jaume Ternelles i Guillem Morell, va dur fins a la vorera de mar, tan a prop com va ser possible del campament assetjador, les màquines de guerra i les pedres o projectils, i és possible que el nom de punta Galera procedís d'aquest fet, ja que va ser allà on es va fer el desembarcament, perquè a causa de la tempesta i del calat de la nau no va ser possible descarregar a la platja."

53 "... Considerà que s'havia produït una modificació, per etimologia popular -és a dir, per recerca analògica-, del radical

33. COVES BLANQUES (PUNTA DE) (1785)⁵⁴**34. LASTÓ (1785) // ASTOR, FONT DE L' ⁵⁵**

Normalitzada actualment com a la 'Font de l'Estó', el significat és incert.

35. PAÑAL (PENYAL), MORRO DEL (1785)// MORRO DEL PINYOL // PUNTA DE PESO // MORRO DE LA VALL // MORRO DE BÓQUER

L'actual Morro de Bóquer apareix documentat com a Morro del Pañal en el referit mapa de 1785. També apareix més tard com a Morro del Pinyol (1789), Punta de Peso (1858) i Morro de la Vall (1871).⁵⁶

36. PUNTA DE FONTS SALADES (1785)⁵⁷**37. CAP DE CATALUNYA (1785)⁵⁸****38. PUNTA D'EN TOMÀS (1785)⁵⁹****39. BANCAL DEL DÈNTOL (1785)⁶⁰**

"-acu" ("acutu-", "aculeu-"), en "aqui-", arribant a una confusió entre els derivats d'"aguilla", "agulló" i el de àguila", i la substitució dels primers pels segons: la veu popular havia fet membres de la família d'"àguila" els que pertanyien a la d'"agulla" (MOREU-REY (1999), pàg. 32).

54 DESPUIG (1785).

55 A BERARD (1983) i a DESPUIG (1785) figura com a "Lastó". I a MOREU-REY (1999) pàg. 27, figura com a Font d'Astor. Es tracta d'un genèric acompanyat d'un nom de persona.- pàg. 132: el nom té origen germànic. Prové d'*staer*, Astar, s. IX, X.

56 Vicente Tofiño l'anomena Morro del Piñal. Hi ha altra entrada a l'Enciclopèdia (v. Pinyol, morro del).- DD.AA. (1989). A DESPUIG (1785), figura com a "Mor. del Pañal".-

57 Vegeu nota 38.

58 Vegeu nota 47.

59 BERARD (1983), pàg. 86: "Síguese [a cala Figuera] la punta den Tomás y el Cabo de Formentor que está al ENE, dos millas largas del referido cabo Cataluña, que es lo más septentrional de la isla. Es bastante saliente, de mediana altura cortado a pique, y visto de 8 a 10 leguas parecen islas las desigualdades de las tierras que se forman. Entre estos dos cabos hay una montaña que por los tres cuartos de su altura está taladrada de una parte a otra, de modo que se ve la luz. La nombran Na Foradada."

60 Vegeu la nota següent.

40. VENT, PUNTA DEL (1785)⁶¹

41. MORRO DEL PONT (1785)⁶²

42. EL CASTELLET (1785)⁶³

43. CAP DEL VI O DEL UI (1785) // C^o ULL, UY, VI, UI O LLI⁶⁴

La *Gran Enciclopèdia de Mallorca*, segons Mascaró Pasarius, confón a causa de l'obra *Viaje a las villas de Mallorca* de Jeroni de Berard, l'actual "Punta del Vent", amb el "cap del Lli" [de l'Ull, Ui o Vi], on es troba actualment la "punta del Conill".

44. LA MONEYA (1785)⁶⁵

45. LA PLATJOLA (1785)

46. RAVELL, PUNTA (1785)

47. PLATJA DE BOCA (1789)⁶⁶

Actual Platja d'Albercuix.

61 DESPUIG (1785). I segons BERARD (1983), pàg. 86: "Síguese [al cabo Formentor] lo que llaman el bancal del Dentol y punta del Vent, morro del Pont y un calucho y punta llamado Engosauba, con una torre (y conforme otro endosagua) tres millas al SO 2/4 S del cabo Formentor."

62 Vegeu la nota anterior.

63 Vegeu la nota següent.

64 "Desde la punta y cala Engosauba mira la costa y a dentro de dicha bahía al OSO 1/2/4 S, distancia dos millas hasta la punta del Viento, con las caletas llamadas cala Murta, con una fuente manantial de agua en su interior, Castellet que es una isleta junto al cabo de esta cala, donde hay otra torre y fuente y cabo del Uy o del viento, que con el de la Moneya forma otra cala con una torre, frente a la cual se halla la pequeña isla Formentó. Es alta y limpia, pero tan cerca de tierra que no permite paso sino para barcos de pescar." (BERARD (1983) pàg. 86). A DESPUIG (1785) Figura com "Cabo del VÍ" [o del "Ui"]; "Cap del Uy" (BERARD (1983) o Cap del Ull (GRAN ENCICLOPEDIA DE MALLORCA), pot ser una transcripció errònia del "cap del Vi" del mapa Despuig.

65 Vegeu la nota anterior.

66 Segons J. de BERARD (1983), pàg. 87: "(...) esto es, al recodo que hace el puerto hacia la playa de Boca, que sigue hacia la de la Gola y hacia la villa de Pollensa hasta la Albufereta, en cuya orilla acaba este término y comienza el de la ciudad de Alcudia."

48. GOLA, PLATJA DE LA (1789)⁶⁷

Correspon a l'actual Arenalet.

49. CALA DEL PI DE LA POSADA (1795)

Documentada a l'Acta de l'Ajuntament dia 16 febrer de 1795, amb motiu de posar guardes secretes a causa de la guerra contra França⁶⁸. Els segles anteriors apareix amb el nom de *Platja de Formentor*⁶⁹, *Cala Falsa*⁷⁰ i *Playola*⁷¹. I a un document de l'any 1673 observam que a la possessió de Formentor afegeixen el qualificatiu de “pi de la posada”⁷². Després, al segle XIX, es corromp el topònim i surt documentat com a *Pi de la Poada* o *Pouada*⁷³, fins a començament del segle XX, que torna a aparèixer com a *Pi de la Posada*.

APÈNDIX

Relació comparativa entre els topònims que apareixen al llibre de J. Binimelis (1595), al mapa del Cardenal Despuig (1785) i al llibre de J. de Berard (1789).

Cala d'Ariant	Caleta d'Ariant	Caleta d'Ariant
Promontori de Becar	Pta de Beca	Pta de Beca
	La Ferredura	La Ferredura
	Pas den Piñol	Pas den Piñol
	El Fareyó	El Farreyó
	El Bancalet	El Bancalet
	La Topina	Cabo la Tobina

67 Vegeu la nota anterior.

68 SERRA DE GAYETA (1981), pàg. 58.

69 CARTOGRAFIA (2000), Figura com a “Playa de Formentor”: Mapa general de Tomás López de Vargas Machuca (1773).

70 A CARTOGRAFIA (2000), figura com a “Calle Falsa (cala Falsa)”: Mapa de Nicolau Sanson d'Abbeville (1653).

71 Als dibuixos anònims que il·lustren el text manuscrit de la *Història de Mallorca* de Joan Binimelis, conservat al British Museum, figura com a “Playola” (DD.AA (1994)).

72 “1673, agost, 31, Pollença: Gabriel Suau Canaver anomena procurador al discret Joan Sureda de la Ciutat de Mallorca, per a que en nom seu recuperi una barca de tres banchs de trenta tres palms circum circa, dues veles i sinch rams, ques troban a la ciutat de Barcelona per haverlasen portada de la possessió de Formentor del pi de la posada del terma de dita vila Jaume Casses de Tortosa segons deia que habitava en esta vila, lo qual sen anà estos dies passats ab Joana Cifre filla de Martí natural de dita vila.” (ARM-Actes del notari Andreu Corró 1671-1674, Sig. 3374, f. 245v).

73 “Este predio [Formentor] tiene cinco pinos enormes que el propietario no quiere que corten nunca. El mayor de ellos crece a orillas del mar y se llama Pi de la Pouada.” (A. LLUIS SALVADOR (1984), tom II, pàg. 273).

“Por detrás de ella [la Illa de Formentor] se abre la ensenada del Pi de la Pouada, cerrada por un lado por la Punta de la Plana y por otro por la Punta de la Moneya, a la que acuden las embarcaciones a anclar al abrigo de la isla.” (A. LLUIS SALVADOR (1984), tom III “La Costa”, pàg. 109).

TOPÒNIMS COSTANERS DE POLLENÇA DES DE LA CONQUESTA FINS AL SEGLE XIX

Cala Castell	Cala Castell	Cala Castell
	La Galera	Cabo la Galera
Cala Estramer	Cala Extremar	Cala Extremera
	Pta de la guila	Punta del Aguila
	Covas Blancas	Covas Blancas
	Tor de San Vicente	Torre de San Vicente
Cala de Sant Vicent	Cala San Vicente	Cala San Vicente
	Lastó	Lastó
	Morro del Pañal	Morro del Piñol
Cala de Bóquer	Cala de Boca	Cala de Boca
	La Nau	La Nau
	Colomer	Colomer , que es un islote
	Pta de Fonts Saladas	Punta de Font Salada
	Cabo de Catalunya	Cabo de Catalunya
Cala Figuera	Cala Figuera	Cala Figuera
	Pta de Thomás	Punta den Tomás
Promontori de Formentor	Cabo de Formentor	Cabo de Formentor
	Bancal del Dentol	Bancal del Dentol
	Pta del Vent	Punta del Vent
	Morro del pont	Morro del pont
Cala Gonçalvo	Cala Engossauba	Engosauba (“y conforme otro Endosagua”)
Cala Murta	Cala Murta	Cala Murta
	Castellet	Castellet
Cala Feliu	Cala Enfaliu	
	Cabo del Vi	Cabo del Uy o del Viento
Illa de Formentor	I. Formentor	Isla Formentó
	La moneya	La Moneya
	Caló de Covanborjas	Cabo de Covanborjas
lo Caló	El Caló	El Caló
Punta d’Albercutx	La Avansada	Punta del Castillo de Pollensa
	La Playola	
	Pta del revell	

Port de Pollença, que altres nomenen d'Albercutx, e altres, de les Alzines.		
		Playa de Boca
		Playa dela Gola

ABREVIATURES

AMP = Arxiu Municipal de Pollença.

ARM = Arxiu del Regne de Mallorca.

BIBLIOGRAFIA

- ARGEMI RELAT, Mercé (1999): "A les vores dels torrents". *Anuari de l'Ajuntament de Pollença*, 6.
- BERARD I SOLA, Jerònim (1983): *Viaje a las villas de Mallorca 1789*. Palma de Mallorca, Ajuntament de Palma
- BINIMELIS, Joan (1927), *Historia del reyno de Mallorca*, ed. Palma.
- BONET, D.M. (1885): *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*. Any 1885, núm. 18. pp 3 a 6. Datos sobre una invasión de mahometanos en Pollensa.
- CARTOGRAFIA (2000): *Cartografia de les Illes Balears: compendi de mapes impresos durant els segles XVI, XVII i XVIII: catàleg descriptiu i il·lustrat: estudi cartobibliogràfic*. [Palma], "Sa Nostra", Obra Social i Cultural.
- CIFRE CIFRE, Miquel (1999): *Joan Mas. La història i el mite*. Pollença, El Gall Editor.
- COROMINES, Joan i MASCARO PASARIUS, Josep (1989), *Onomasticon Cataloniae*, Toponímia antiga de les Illes Balears.
- DD.AA. (1989) *Gran Enciclopèdia de Mallorca*, Promomallorca Ediciones.
- DD.AA. (1994), *Joan Binimelis, Historiador de Mallorca (1539-1616)*. Societat Arqueològica Lul·liana.- Palma de Mallorca, Gráficas Miramar.
- DESPUIG (1785), *Mapa del Cardenal Despuig*. Gravet per Josep Muntaner. Escala 1:73.000.
- FAJARNES, D.E. (1897), *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*. Any 1897, núm. 202, Construcció de una torre en Cap de Becar (1588) i núm. 209, Sobre la construcció de onze torres para la defensa de Mallorca (1584).

- LLADO FERRAGUT, Jaume (1944): *Catálogo de la sección histórica del Archivo Municipal de Pollensa y de las Curias de los Templarios y Hospitalarios de San Juan de Jerusalén*. Palma de Mallorca, Imprenta S.S. Corazonos.
- LLUÍS SALVADOR D'AUSTRIA, Arxiduc (2002): *Les Balears descrites per la paraula i la imatge*. Palma de Mallorca, Govern de les Illes Balears –Grup Serra– “Sa Nostra”.
- LLUÍS SALVADOR D'AUSTRIA, Arxiduc (1984), *Las Baleares*. José J. de Olañeta, Palma.
- LLUÍS SALVADOR D'AUSTRIA, Arxiduc (1983), *Torres y Atalayas de Mallorca*.- José J. De Olañeta, Editor, Palma Mca., Colección Pequeña Biblioteca Calamus Scriptorius.
- MORENO Y RAMIREZ, Pedro (1858), *Plano Geométrico*, Museu de Pollença.
- MASCARO PASARIUS, Josep (1962), *Corpus de Toponimia de Mallorca*. Palma de Mallorca, Gráficas Miramar
- MAYOL LLOMPART, Antoni (2009), *La festa a l'època medieval*. Pollença, El Gall Editor.
- MOREU-REY, Enric (1999), *Els nostres noms de lloc*, Editorial Moll. Mallorca.
- PUJOL BERTRAN, Anton (1992), *Aspectes sanitaris de Pollença. Segle XVII*. Anuari de l'Ajuntament de Pollença, 2.
- RODRÍGUEZ CARREÑO, Àngel M. (2000), “El Territori de Pollença sota l'orde del temple (1298-1304)”. *Anuari de l'Ajuntament de Pollença* núm. 7, pp. 1-295.
- ROSSELLO VAQUER, Ramon i SALAS VIVES, Pere (2001), *El Barroc a Pollença. Noticiari de la Història de Pollença*. Pollença, El Gall Editor.
- ROTGER CAPLLONCH, Mateu (1995), *Historia de Pollensa*. Pollença, Punt Gràfic.
- ROTGER CAPLLONCH, Mateu (1903), *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*. Any 1903, núm. 280 i 281. Avisos al batle de Pollensa de fustes de moros vistes en les mars de la illa - Agost de 1493 a Abril de 1495.
- ROTGER CAPLLONCH, Mateu (1898), *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*. Any 1898, núm. 222, Desembarco de moros en Pollensa en 1417.
- SERRA, Pedro José (1885), *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*. Any 1885, núm. 22, El Castillo del Rey, Pollensa.
- SERRA DE GAYETA I D'ASPRER, Francesc (1981), *Aportació a la història de Pollença*. Palma de Mallorca, Edicions Cort.

Tema 2

**TOPONÍMIA.
ASPECTES HISTÒRICS**

LLOCS, TERMES I VALLS DE POLLENÇA A L'ÈPOCA MEDIEVAL I MODERNA

Joan Manuel Torres Velasco i Pere Salas Vives

A cada època l'home ha organitzat l'espai d'una forma determinada. En el cas de Mallorca, arran de la conquesta catalana de 1229-32 es va imposar un nou orde polític-administratiu que, tot i que en principi només considerava l'existència d'un sol municipi, la Ciutat de Mallorca, prest el naixement de viles a la part forana al voltant de primitives parròquies va ser una realitat. I les viles, ja al segle XIV, esdevingueren universitats. Alhora, la part forana s'organitzava com una realitat pròpia per fer sentir la seva veu al Gran i General Consell.

De totes maneres, l'home medieval va necessitar reconèixer una altra realitat espacial molt més reduïda per desenvolupar la seva existència. És a dir, es tractava d'organitzar el territori en un àmbit inferior al de la parròquia o la universitat per poder situar-se ell mateix, així com les seves propietats individuals, les vies de comunicació, el sistema productiu, les diverses jurisdiccions o els accidents geogràfics.

Precisament la comunicació que presentam intentarà establir l'organització de l'espai a l'interior de la parròquia-universitat de Pollença a l'època medieval i moderna. Per això, s'identificaran i s'intentaran delimitar aquelles unitats espacials situades en una escala immediatament inferior als límits que corresponien a la Universitat i superior a la propietat feudal. De forma més concreta, es tracta de les valls, que serien els espais més grans després de la parròquia, però que alhora es dividien en altres unitats més petites, dites invariablement termes o llocs. Per sota d'aquests, normalment se situaven les possessions, rafals, sorts, horts o peces de terra explotats pels pagesos, ja sigui com a terres infeudades a senyors jurisdiccionals o de forma lliure.

S'ha de precisar que l'organització administrativa d'Antic Règim no respon sempre a uns pressupòsits tan racionals com a l'època contemporània. Així, l'esquema parròquia-vall-terme-propietat no es va utilitzar mai sistemàticament en la forma burocratitzada que al segle XIX es va imposar. De fet, la documentació ens demostra que la utilització d'una o altra forma per organitzar l'espai esdevenia senzillament un sistema pràctic per localitzar les propietats o els esdeveniments diversos. Per tant, si no feia falta anotar sempre el nom de la vall perquè era de domini públic, la localització dels termes no es feia. I si el que ocupava pràcticament tot aquest territori era una possessió, existia una equivalència entre propietat i terme. Tanmateix, el més comú era localitzar les diverses propietats en els seus respectius termes, a causa de la variabilitat de nom de les més petites i de la duplicitat de topònims que potencialment podien presentar moltes altres possessions incloses.

Segurament per aquests motius, els conceptes més genuïns de l'època siguin els termes i llocs; mentre que les valls, moltes vegades, són absents dels documents, especialment dels més antics. De fet, va ser la utilitat dels primers el que va provocar que estiguessin presents al llarg de cinc segles a la documentació i segurament a la vida quotidiana dels pollencins. Per la mateixa raó, la progressiva pèrdua de protagonisme a mesura que l'espai es cartografiava i que donà lloc a noves formes administratives de divisió del territori, els varen condemnar a la desaparició, mentre perdurava el nom de les propietats per raons òbvies. Tanmateix, no va ser una desaparició qualsevol, ja que moltes d'aquestes denominacions derivaven d'antigues alqueries o rafals d'època andalusina, i, per tant, gaudien de topònims precatalans que varen deixar de ser utilitzats per primer cop amb l'arribada de la contemporaneïtat. L'estudi d'aquests topònims, per tant, esdevé clau per recuperar formes d'organitzar el territori avui oblidades, però també expressions lingüístiques i, fins i tot, referències històriques que no ens podem permetre el luxe d'obviar.

Les fonts utilitzades per realitzar aquesta comunicació han estat molt diverses, encara que la gran majoria provenen de l'Arxiu Municipal de Pollença (AMP). En l'àmbit de les fonts primàries destaca el buidatge sistemàtic dels Capbreus de Censals de l'Orde de Sant Joan de Jerusalem de 1515, 1584, 1657 i 1687. Es tracta d'una documentació excepcional, ja que descriu cada propietat en el temps i l'espai. El problema és que no abraça tot el territori de Pollença, sinó solament les terres sota jurisdicció de l'orde de Sant Joan, quasi un 70% del municipi. De totes maneres, també s'han buidat diversos estims i cadastres dels segles XV al XVIII, encara que en aquest cas les referències toponímiques són molt més escasses i en pocs casos estan situades en un espai concret. Aquestes llacunes molts cops han estat compensades per les notícies aparegudes en altres sèries documentals, com ara els Llibres de Manaments del mateix Arxiu.

Molt important també ha estat la utilització de fonts secundàries, especialment les publicacions d'Àngel Rodríguez i Carreño, Mercè Argemí o el documentari de Joan Rosselló¹, gràcies a la gran quantitat de dades sobre topònims que aporten els seus treballs.

Seguidament, presentarem el conjunt de valls amb els seus respectius termes i llocs de Pollença i amb les propietats més significatives de cada un d'ells. En el cos del text, sempre que sigui possible, utilitzarem la forma normalitzada dels topònims, encara que a la nota de peu de pàgina oferirem altres formes arcaïques significatives. En cas que això no sigui possible, s'utilitzaran les formes més comunament utilitzades pels historiadors en el mateix cos del text. Per altra part, els límits geogràfics de les valls són els actuals, ja que les fonts consultades no ens permeten establir la delimitació precisa durant l'Antic Règim i perquè aquests serien molts similars als d'avui.

¹ ARGEMÍ RELAT (1999), ROSELLÓ LLITERES (1985) i RODRÍGUEZ CARREÑO (2000). S'ha de destacar que el treball de Rodríguez Carreñol ens ha permès utilitzar dades del document més antic de l'Arxiu de Pollença, el Llibre del Temple de 1298.

1. VALL D'EN MARC

La primera referència documental apareix al Capbreu de 1584². S'ha de fer constar que en algunes ocasions apareixen les expressions *vall de Canalitx*, tan sols una vegada trobam la forma “la vayl de Benatizer”³, les quals segurament serien equivalents als corresponents termes de *Canalitx* i *Binitíger*. Per la seva part, Joan Binimelis empra la forma Vall de *Valig*⁴. Aquest darrer punt ha provocat que escriptors i investigadors posteriors identificassin el topònim *Valig* com la forma més antiga d'anomenar tota la vall. Realment, a la documentació que hem utilitzat, *Valig* sempre es refereix a un terme d'aquesta vall.

Els límits actuals de la Vall d'en Marc són:

- Torrent de Ternelles, Rotes de Can Sales, línia que passa pels cims de Penya del Migdia, les Penyes Vermelles, el Paraigua, el puig de l'Esbaldregat, puig de Gironella, el Pa de Figa, el Puig Gros de Ternelles i el Coll dels Coloms.
- Costers del Calvari, coll d'en Patró, cims de la serra de la Coma i possessions de Fartàritx.
- Litoral marí i terme municipal d'Escorca.

Els seus termes o llocs que hem identificat serien:

1a. *Binitíger*

Suma de les propietats anomenades Son Marc, Can Melsion, Ca l'Herevet, Can Pascol i el Molinet. Estaria limitat pel torrent de Mortitxet, el torrent de Muntanya, el torrent d'Uruig o del Cavall Bernat i la partió del terme municipal amb Escorca.⁵

2 Antoni Grua denuncia “tenere et possidere quendam possessionem sitam in presenti termino, in valle den March, dicta Son Grua (...)” (p. 90). Bernat March capbreva “quondam petiam terrae juxta crucem de la horta (...). Et affrontatur ex una parte cum via publica de la horta. Et ex alia parte cum torrente de Valix. Et ex alia parte cum campo heredum Petri Joannis Torandell, dita lo camp radó. Et ex alia parte cum camino de la vall den March.» (pàg. 126). Pàg.: Gabriel Brullet declara “duos molendinos aquarios, sitos in termino vallis den March, dictos de Llinas.” (pàg. 139) (AMP-Llibre de Capbreus de censals-513, any 1584).

3 “(...) It doní an Rog sag qui anà a la vayl de Banatizer per citar los pròmens per la dita raó.—II sols. VI.” (Rotger i Capllonch, Mateu.- Història de Pollença.- 1897) Tom III, apèndix III, pàg. XXIX:

4 Nosaltres hem utilitzat la versió catalana de la part de Pollença que figura a ROSSELLÓ VAQUER i SALAS VIVES (2001).

5 Per exemple a AMP-Llibre de Capbreus de censals-512, any 1515, pàg. 129, Guillem March declara “possidere pro domo Ordinis Sancti Joannis Hyerosolimitani quondam alchariam vulgo nuncupatam de Binitiger. (...) Et affrontatur ex una parte cum possessione Laurentii March, et ex alia cum Alcharia Martini Cifre vulgo dicta Morell Parrochia de Scorcha, et ex alia cum aquis vessantibus montis de Fartarig ; Et ex alia cum Possessione Petri Martí ; et ex duabus partibus cum Possessione Guillelmi Vila ati pey ; et ex alia cum petia terrae Laurentii March ; et ex alia cum torrente per quod labuntur aqua de Morell ; et partim cum torrente de luruix”.

A la pàg. 136 del mateix document, es pot llegir que Llorenç March, fill de Miquel March, declara una possessió, anomenada “Benitíger”. Té un molí amb una roda farinera i afronta amb via pública que transita prop del torrent que va a Lluc fins al cap inferior de na Santmartina, amb torrent que davalla aigua de “Pedruxella”, rafal de Bernat Farrer, muntanya anomenada la Pedrissa, possessió de Guillem March, alqueria de Pere Martí, amb la font del Molinet des de la qual sèquia fa partió fins a la bassa, possessió de Guillem Vila *Pey*, peça de terra o clos de Pere Martí, camí reial que va a Lluch.

També apareix la forma Binitiger a AMP-Llibre de Capbreus de censals-513, any 1584 pàg. 46, 127 i 128.

1b. Vàritx

S'estenia des dels límits que marcava Can Serra, les muntanyes de Fartàritx, el torrent del Molinet i el torrent de la vall d'en Marc. Inclouria les possessions del Pujol, Son Perot, la Plana, Can Cerdà, Can Llobera *Toro*, Vàritx dels Marc *Llorensinos* i Can Barba.⁶ Actualment només fa referència a una font de la zona, encara que alguns propietaris han tornat a recuperar el nom per als seus habitatges.

Normalment s'utilitzaven les formes *Valig* i *Balix*⁷, encara que també s'escrivia *Pobla de Valig*, *Valix*, *Varig*, *Varitg* i *Valitx*. Una de les primeres referències és del 1249⁸.

1c. Ariant

Limitava amb els termes de Pedruixella, Mortitx, litoral marí, Ternelles i possessió de Son Grua. Incloua el Rafal d'Ariant o de les Malese (la Malè), l'Alqueria Blanca (després coneguda per la Torre d'Ariant) i l'actual Ariant de Baix.⁹

1d. Pedruixella¹⁰

Confrontava amb les possessions de Mortitx, Ariant, Ternelles, Son Grua i Son Marc. Inclou les possessions de Pedruixella Gran i Petit. S'ha de fer constar que inclouen l'alqueria de *Tanga/Teujar/Tuixà/Taujà*¹¹.

1e. Canalitx¹²

També són comunes les formes *Canalig* o *Canarig*¹³. Es tracta de l'antic "rahal Canalux" del *Llibre del Repartiment*¹⁴, avui dia està dividit en les possessions de Can Prats, Can Huguet i Can Pontico. Afrontava amb el rafal Abencasim (Son Serra) i amb l'alqueria

6 A AMP 513-Llibre de Capbreus de censals-any 1584, pàg. 85, 94 i 101 sempre figura com a terme de Valig.

7 1478, 18 febrer es registra una venda de certes peces de terra en el terme de "Balitx", que limiten amb el torrent que baixa a "Benitiges", honor dels hereus de Rafel Cerdà i camí que va a les cases de "Balitx" i a Torrolloses, i alzinar de l'alqueria de Binitiger (ROSSELLÓ LLITERES (1985)).

8 "1249, 6 idus d'abril: El bisbe reconeix que Guillem d'Ager, comanador del Temple, ha dotat la Seu de Mallorca, per raó de les cavalleries que el Temple havia rebut del rei, entre altres rendes, amb el delme del molí que Joan de Torrella té, pel Temple, a Valig." (ARGEMÍ RELAT (1999), pàg. 62.)

9 Al Repartiment del districte de Pollença, figura com "alqueria Hirian Alcannelet" de 2 jovades d'extensió, a les alqueries de les Muntanyes. (ROTGER CAPLLONCH (1995), tom I, apèndix IV, pàg. XIX).

10 "Tenere et possidere quandam possessionem dictam Padruixella sitam in terminis praesentis villa Pollentia, in loco dicto de Padruixella" (AMP-Llibre de Capbreus de censals-513, any 1585, pàg. 97).

11 AMP-Llibre de Capbreus de censals-512, any 1515, pàg. 152.

12 Possessió de Son Pontico al "terme de Canalitx". (AMP-Actes i capbreu del llegat de Pere Cerdà-485, any 1670) pàg. 109.

13 A AMP-Llibre de Capbreus de censals-517, any 1657, pàg. 278v Francina Pallisser, filla de Joan i Margarita Guarnals, declarava "tenir y posehir un molí fariner ab son casal, y tros de garriga tancat junt à la casa del dit molí, scituat en lo terma de dita villa, en lo avall de Son March, en lo lloc de Canarig, olim dit de Alguetzeni", que afrontava "per una part ab Possº de Llinas, de altra ab possº dita son grua, olim el Castell, dels hereus de Pere Juan Bosch ciutadá, olim de Jaume Grua, de altra ab possº son Serre dels hereus de Bernadi Serre, de altra ab los molins de dit Jaume Pellisser, y de altra ab lo torrent que devalle de la Possº de llinas".

14 ROTGER CAPLLONCH (1995), tom I, Apèndix 4, pàg. XVI.

Castel (Son Grua). Al principi pertanyia al Temple, i posteriorment va ser inclosa dins les Cavalleries dels Homes de Tortosa.¹⁵

1f. Paxera

Situat entre els costers del Calvari, torrent de Ternelles i de la vall d'en Marc, camí vell de Lluc i camí de l'Horta.¹⁶

2. VALL DE TERNELLES

Segons Joan Binimelis i Jeroni de Berard és una de les sis valls en què es divideix el terme de Pollença. Segurament seria equiparable a la vall actual, que tindria els següents límits:

- Torrent de Ternelles, Rotes de Can Sales, línia que passa pels cims de Penya del Migdia, les Penyes Vermelles, el Paraigua, el puig de l'Esbaldregat, puig de Gironella, el Pa de Figa, el Puig Gros de Ternelles i el Coll dels Coloms.
- Serra de la Font, coll de Cuixac, serra de Cornavaques i Punta de l'Àguila.
- Litoral marí.

A la pràctica, tota la vall funciona com a un terme, ja que abunden les referències “a Ternelles”, encara que no hem trobat explícitament la referència “terme” o “lloc” de Ternelles.

2a. Ternelles

Dins el teòric terme de Ternelles se situaven els molins de la Torre i Sobirans, alqueries d'en Ferragut i d'en Nato que seria la part més important de l'actual possessió de Ternelles, la Cel·la, el Castell de Pollença —després conegut com a del Rei—, i una sèrie de possessions anomenades castells, a causa de la seva proximitat amb l'esmentada fortificació. Els noms concrets d'aquestes eren de Ca l'amo en Toni (després castell del Ros), Can Torrens (castell de Miquelet o de Conte) i ca na Garineva (o ca na Garrovina, després castell d'en Plorador).

En línies generals, el terme limitava amb Ariant, l'Horta de Cubelles, vall de Cuixac i vall de Sant Vicenç.

¹⁵ AMP-Llibre de Capbreus de censals-517, any 1657, pàg. 278 i AMP-Llibre de Capbreus de censals-519, any 1687, pàg. 185.

¹⁶ A AMP-Llibre de Capbreus de censals-512, any 1515, pàg. 160, Pere Porquer declara tenir dues peces de terra “scituatas in termino de la paxera”, que afronten amb via pública, torrent que du les aigües de Ternelles i Valig, honor de Martí Miret, camí a Valig, garriga de Jaume Roger, garriga de Berenguer Llobera, garriga dels hereus d'en Cabanellas i via crucis. Entre d'altres també trobam a la pàg. 177 de la mateixa font que Joan Martí, *de Plaça*, declara tenir una altra sort.

3. VALL DE SANT VICENÇ

A grans trets es devia correspondre amb l'alqueria de Sant Vicenç que figura en el *Llibre de Repartiment*, la qual tenia dotze jovades i se situava dins la part del Temple. És també una de les sis valls de Joan Binimelis i Jeroni de Berard.

Els seus límits actuals són:

- Coll de Cuixac, serra de Cornavaques, Punta de l'Àguila.
- Coll de Cuixac, Torrent fondo, Can Vela, carretera de Sant Vicenç, serra de la Punta.
- Serra de la Punta, coll de Síller, Racó del Cavall Bernat.
- Litoral marí.

Igual que Ternelles, durant l'època estudiada, aquesta vall s'identifica amb el terme o lloc de Sant Vicenç, però en aquest cas sí que trobam referències explícites als capbreus consultats.

3a. Sant Vicenç

El terme va derivar de la gran alqueria que apareix en el *Llibre de Repartiment*, una de les més grans de Pollença. Abarcava la totalitat de la vall i es troba emmarcada per les serres de la Punta al sud-est i la de Cornavaques i Sant Vicenç al nord-oest. Amb el temps es va dividir en Torre i Hort de Sant Vicenç, Can Botana, ca l'Hereu, Can Martorell —actualment la part més important de la qual està dins Can Martorellet—, Can Vic i Can Tirana¹⁷.

Després d'una primera divisió de l'alqueria el 1298, varen anar sorgint totes aquestes propietats, les quals pràcticament estaran formades al segle XVI i XVII. Per exemple, el 1515 encara no estaven separades Can Botana i Ca l'Hereu, però ja existien els dos topònims. Així, Llorenç i Guillem Cabanelles declaren tenir una possessió anomenada ca l'Hereu o Botana, al terme de Sant Vicenç, que té casa i molí fariner, i afronta amb camí reial que va al mar, possessió de Síller, possessió de Beni Gomar, possessió d'Antoni Malonda, possessió d'en Suau, i amb via que du al molí de Cuxach¹⁸.

4. VALL DE BÓQUER

Es tracta d'una altra de les valls històriques de Pollença i per això figura en la Història de J. Binimelis. Els seus límits actuals són:

¹⁷ Sobre Sant Vicenç i la resta de possessions de la vall, vegeu RODRÍGUEZ CARREÑO (2000), pàg. 127 i MARQUÈS LUIS i SALAS VIVES (2003).

¹⁸ AMP-Llibre de Capbreus de censals-512, any 1515.

- Serra de la Punta, coll de Síller, Racó del Cavall Bernat, carretera Pollença al Moll, des de rotonda de Can Berenguer.
- Torrent de Sant Jordi.
- Litoral marí.

A l'època medieval i moderna incloïa els següents termes i llocs:

4a. Alqueria Roja / Alcaria Reia, Rega o Roia

Es tracta de terres situades entre els actuals Can Moragues i Can Blai, camí de Can Cama-roja, camí de Formentor i torrent de Sant Jordi.¹⁹

4b. Fontxica

Terme situat entre el puig de Llenaira, camí de Fontxica a Alcúdia, torrent de Sant Jordi i Can Cama-roja. Inclou les propietats anomenades Can Barrió, Can Bregat, ca n'Escandeu, ca na Fogassa, cal Rei i la vinya dels Frases.²⁰

4c. La Punta²¹

Incloïa les actuals propietats rústiques de Can Suau, Can Seguí, Can Suavet i la Punta. S'estén des del creuer de la carretera de Pollença al Port amb la carretera de Sant Vicenç, entre el camí de Can Cama-roja, terme de Fontxica, la urbanització del Vilar i la serra de la Punta.

El topònim és una contracció de la denominació anterior —*Punta de Milach*—²², encara que amb posterioritat, i a causa de la influència de la possessió propera més gran, prendrà el nom de Punta den Suau.²³

19 Segons Àngel RODRÍGUEZ CARREÑO (2000), pàg. 81 “L'alqueria Reia és esmentada amb tres grafies diferents [al llibre del Temple de 1298]: Reia (7 cops), Rega (1 cop) i Roia (8 cops), però no presenta dubtes sobre la seva identitat com a conjunt definit sota el control de Guilelmus de Cabanellist. És difícil identificar-la amb alguna alqueria del Repartiment. Tanmateix, la referència al camí entre la vila de Pollença i Albercutx, i el significat del nom popular amb què era anomenada -'reha', molí en àrab- permetria reconèixer-la com l'alqueria Pedruxella”.

20 Figura com a “Benigotmar Font Xica” a la porció dels Pobladors, i com a “Bengotmar Soncicha”, a la porció del Rei, al *Llibre del Repartiment* (ARGEMÍ RELAT (1999)).

21 Joan Ferrer, prevere, i la dona Joana Ferrer capbreven “una sola pessa de terra dita la punta (...) affronta de una part ab camí qui va albarcuix, y de altre part ab lo camí de la font xicha, i de altra part ab pessa de terra de Bart. Sureda, y part ab pessa de terra de Pere Sureda y de altra part ab poss^o dita son Camarrojta” (AMP-Capbreu de censals-515, any 1627 pàg. 176).

22 Gabriel Ferrer confessa posseir “duas petias terrae scituatas in termino de la puncta de Milach (..) Et affrontatur ex una parte cum via qua itur Albarcux, et ex alia cum via qua itur a font xica, et ex alia cum sorte Petri Orrach et cum carrorono quo itur a son Totxa” (AMP-Capbreu de censals-515, any 1627 pàg. 127).

23 “Blay Cifre (...) y confessa tenir y possehir una pessa de terra, que antes eren dos tanques vulgarment ditas son Tau-lada. Scituadas en lo terma de la dita vila de Pollensa, en lo lloch de la punta den Suau” (AMP -Llibre de Capbreus de censals-517, any 1657), p. 169.

4d. Llenaira

El terme de Llenaira estava entre el mar, Gotmar, camí de Font Xica i torrent de Sant Jordi. Inclou principalment la propietat corresponent a la possessió de Llenaira, però també els Vilars o el Vilar i el Camp de la Mar.²⁴

4e. Bóquer

En el Repartiment, de 1232 va ser de la porció de Guilelmus de Claromonte i Raimundus Alamanni. Poc temps després l'alqueria passà a Arnaldus de Turritella, Comanador del Temple el 1284, el qual probablement va establir una part a Petrus Andree. Els límits en aquella època eren "l'alqueria Sileri, l'alqueria St.Vicent i el mar, el mar, i l'alqueria Albercuix i l'honor de l'hereu de Berengarius Baiuli i sa muller Barciries; aquests últims tenien una part, o potser la resta de l'alqueria".²⁵

El fet que la primitiva alqueria es dividís en diverses porcions, tot i mantenir-se una propietat més gran que acabaria per esdevenir la possessió de Bóquer, provocarà que totes les seves terres formassin el terme de Bóquer i segurament una altra part formaran el terme de Síller²⁶.

4f. Síller

El "1230, 28 novembre: El rei En Jaume fa donació en franc i lliure alou a fra Berenguer de Montoliu en nom del prior del Sant Sepulcre de Jerusalem, l'alqueria Jardelas, alqueria Alfíça, alqueria Santarcheri i alqueria Xelur."²⁷ Essencialment les seves terres formaran la possessió de Síller, però també tota la contrada.

4e. Gotmar

Als Capbreus de l'Hospital apareix la variant *Gommar* en alguns afrontaments amb propietats veïnes. Estava situat entre Can Mosson, l'Ullal, el Vilar i la serra de la Punta. En

24 "L'alqueria Lanayre estava situada a la vora de la mar, limitant a l'est amb la Badia de Pollença, al nord amb l'alqueria Xilur, a l'oest amb l'alqueria Benigotmar Fontxica, i al sud amb el Rafal Massot." Correspongué al Temple, que la va establir a Samson Nin, Petrus March i Petrus Nigri (RODRÍGUEZ CARREÑO (2000), pàg. 37. Al AMP-Llibre de Capbreus de censals-512, any 1515) pàg. 131, figura com a "Lanayre", propietat de Salvador Perdigó, afronta amb el litoral marí, alqueria Benigommar Serdani Gelabert, alqueria d'Antoni Malonda, camí que va a font xica, torrent que du aigua de Ternelles i de Valig, peça de terra dita lo Vilar d'Andreu Campos, antigament d'en Roca.

25 RODRÍGUEZ CARREÑO (2000), pàg. 119. Per la seva part, segons AMP-Llibre de Capbreus de censals-512, any 1515, pàg. 41, pertanyia a Joan Campamar, per establiment que li va fer el Magnífic Gaspar Thomas l'any 1503, i afrontava amb la possessió Síller de Pere Campamar, litoral marí, possessió Albercuix i litoral marí al nord.

26 "El 27 abril de 1249 Bernat Pasqual de Pollença compareix a la presència de Pere de Caldes, lloctinent de l'Infant Jaume, demanant li fos refeta l'escriptura de donació que li féu Guillem de Cabrera a Elicsenda filla de dit Cabrera i al seu marit Ponç Palmada de les possessions tenguades en nom de la Casa del Temple i part del Bisbe de Mallorca, i l'escriptura és que dit Cabrera i muller Carbon dóna a Elicsenda sa filla i marit Ponç Palmada, la meitat de l'alqueria 'Bocher', terme de Pollença, tenguut en nom de la Casa del Temple a delme i tasca. Més la meitat de l'alqueria Silor veinada de la sobredita, tenguuda en nom del Bisbe de Mallorca a delme i tasca." (ROSSELLÓ VAQUER (1995)).

27 ROSSELLÓ VAQUER (1995).

el Repartiment figura l'alqueria “Benigotmur Almaczeni”, que segurament va ser l'origen d'aquest lloc²⁸. Al segle XVI la propietat senyera de la zona era la possessió de Gotmar i era el punt de referència de la contrada²⁹.

4f. Albercuix

Es tracta d'una alqueria que figura al Repartiment del districte de Pollença com a “Biuchus (tal vez Abu-Chus)”; de deu jovades d'extensió. Des del principi va correspondre al Temple³⁰. Pràcticament, com en els dos casos anteriors, també es correspon la possessió d'Albercuix amb el lloc d'Albercuix. Afrontava amb la possessió de Formentor, litoral marí (al sud i tramuntana) i la possessió de Bóquer.

4g. Formentor

Comprèn la totalitat de la península de Formentor fins als límits que marca la possessió d'Albercuix. Tot i que al repartiment figuràs com a una sola alqueria que va correspondre a Berenguer Bruguet, el 1239 va ser dividida i donada en establiment a Bernat Cabré i Ferrer Aragonés³¹. Almanco fins a principi del segle XVI va estar dividit en diverses propietats. Totes elles, però, situades al lloc de Formentor³². La seva unificació a partir d'aquest segle provocarà que la possessió de Formentor abraci tot l'antic terme de Formentor i sigui la de més extensió de Pollença.

5. VALL DE CASTELLÓ I SANTUÏRI

Aquesta vall no figura com a tal a cap obra ni document consultat durant l'època medieval i moderna. Els seus límits actuals són:

- Torrent de Sant Jordi.
- Carretera (MA-2202) a la badia de Pollença (camí veinal d'Almadrava).
- Litoral marí.

En canvi, en aquests mateixos anys sí que existien diversos termes i una mena de sub-termes en aquesta zona.

28 RODRÍGUEZ CARREÑO (2000), ROSSELLÓ VAQUER (1995) o ROTGER CAPLLONCH (1995).

29 Igual que Siller, no tenim cap referència documental explícita de l'expressió “terme” o “lloc” de Gotmar, a causa de no pertànyer a l'Orde de Sant Joan i, per tant, no apareixen aquestes terres en els seus acurats Capbreus.

30 ROTGER CAPLLONCH (1995), tom I, apèndix IV, pàg. XVII. A AMP-Llibre de Capbreus de censals-512, any 1515, pàg. 75, era propietat de Perot Camaró, de Ciutat, que la va comprar a Joan Bertran i la seva dona el 25 d'octubre de 1501. Afrontava amb la possessió de Formentor, litoral marí (al sud i tramuntana) i la possessió de Bóquer.

31 MASCARÓ PASSARIUS (1963).

32 “1245, 27 novembre. Blasco, batle reial de Mallorca, estableix a Bernat Caba[?i] i sa muller i Ferrer Aragonès i muller Guillema una alqueria i rafals al lloc de Formentor.” (ROSSELLÓ VAQUER (1995)).

5a. Santuïri

Aquest terme estava compost per una sèrie de termes menors que responien al nom d'Eres de Santuïri, que limitava amb el puig de Santuïri, sèquia la Solana, la Quarterada i el camí d'Almadrava.³³ També es trobava al seu interior el lloc anomenat els Gorgs³⁴ o *Monplaer*³⁵, situat entre el camí d'Almadrava, sèquia la Solana i el torrent del Rec. Els dos topònims es referien a la mateixa contrada fins a meitat del segle XVI, en què va predominar el primer i que ha perdurat fins als nostres dies. Per últim cal parlar del lloc de Les Contesses, situat a la zona de Cal Xino, entre el puig de Santuïri, camí de Llenaira i torrent de Sant Jordi.³⁶

5b. Castelló

Segons Mateu Rotger, l'alqueria Castilione confrontava amb els actuals carrers del Temple, l'Almoïna, Montesion, i de l'Horta, amb el torrent de Sant Jordi, el puig de Santuïri, el camí reial d'Almadrava i amb el carrer de l'Abeurador. Per tant, se situava molt a prop de la vila i algunes de les seves terres varen formar part d'una primera expansió urbana³⁷.

6. VALL DE CUIXAC

Aquesta vall actual segons l'administració municipal, en època medieval i moderna era un sol terme, anomenat Cuixac, que derivaria de l'alqueria "Cuxer" del Repartiment³⁸.

33 Bernat March declara una peça de terra al terme de Santuïri. "Afrontatam ex una parte cum heriis de Santuiri. Et ex alia parte cum sequia regali dicta la Solana. Et ex alia parte cum petia terrae Petri Calafat dita la quarterada; et ex alia parte cum via publica dita de Almadrava." (AMP-Llibre de Capbreus de censals-513, any 1585, pàg. 126).

34 Sebastià Santacreu, batlle reial, declara tenir "quondam possessionem scituatam in termino de Sanctuherio, vulgo nuncupatam los gorchs (...) Pro ut affrontatur ex una parte cum camino regali, et ex alia cum sorte Joannis Catalá, nunch Joannis Gruat, et Bartholomei Torres, et ex alia cum torrente, et ex alia cum rafallo Jacobi Sant Angel, et ex alia cum rafallo Egidii Costa, et ex alia cum rafallo et coma Michaelis Verger." (AMP-Llibre de Capbreus de censals-512, any 1515, pàg. 60).

35 Als Estims dels anys 1470 al 1478 (AMP-1517,1531 i 1533) figura com a 'Monpler': Bernat Porquer tenia un tros de terra en aquest terme. A l'Estim de l'any 1484 (AMP-1534) figura com a 'Mon pler o Moypler': Joan Llufríu era propietari d'una rota d'un quartó de terra en aquest terme. A AMP-Llibre de Capbreus de censals-512, any 1515, pàg. 60, Sebastià Santacreu, batlle reial, tenia una sort de terra en aquest terme, que afrontava amb la via pública i amb el rafal de Miquel Verger.

36 Al Llibre de comptes del clavari-Pere Cabanellas, 1399-1400 f.34v. de 26-12-1399 (AMP-1144) el clavari dóna a Guillem Marí, mostassaf, 45 sous com a ajuda per adobar el camí de la Contesa, que va a Llenaira. En els Estims dels anys 1470 al 1478 (AMP-1517,1531 i 1533) Antoni Totxa, propietari del rafal d'en Totxa, era propietari d'una vinya en aquest terme. A AMP-Llibre de Capbreus de censals-512, any 1515, pàg. 14, figura com a terme de "la Contesa" i a la pàgina 91 figura també com a "les Compesses" on Bernat Porquer hi tenia una vinya. A la pàgina 123 es pot llegir que Pere Cànaves hi tenia una vinya "scituatam in termino de las Contessas", que afrontava "ex una parte cum via qua itur apud lanayre, et ex alia cum podio de Sanctuero, et ex alia cum torrente per quam labuntur aqua de balig, et ex alia cum vinea Martini Comellas."

37 ROTGER CAPLLONCH (1995), tom I, pàg. 17. Per altra part, a AMP-Llibre de Capbreus de censals-512, any 1515, pàg. 123. "Ego Petrus Torandell [...] possidere pro Domo Ordinis [...] domos meas aciatas intus presentem villam, in termino de quastilione...".

38 "L'alqueria Cuxach és esmentada en el *Llibre del Repartiment* com a *alcheria Cuxer: XII jo.*, dins la part del Temple (...) Encara que "Cuxach" sigui una evolució filològica anormal, la contigüitat en l'espai amb la Vall de Sant Vicent, i en el *Llibre*

El límits actuals de la vall són:

- Coll de Cuixac, torrent fondo, Can Vela, carretera de Sant Vicenç, serra de la Punta.
- Carretera de Lluc, des del camí de cal Beato, carretera Pollença-Moll fins a la Punta.
- Camí de cal Beato, camí de ca na Rostoia, camí de Ternelles.
- Puig de Can Groc, serra de la Font, coll de Cuixac.

7. L'HORTA

Caldria identificar aquesta zona amb l'antiga *Cubelles* o l'horta de *Cubelles*³⁹; la qual també estaria formada per un sol terme, que prendria els mateixos noms. Els seus límits actuals i històrics eren:

- Camí de cal Beato, camí de ca na Rostoia, camí de Ternelles.
- Torrent de Ternelles fins a l'Estret.

8. COSTERS I GARROVERAR

Zona propera al casc urbà de Pollença, que actualment està situada entre

- Can Berenguer, carretera de circumval·lació fins a la carretera d'Alcúdia (MA-2201).
- MA-2201, torrent de Sitges, límit de la finca Son Brull amb el Puig de Maria.
- Roservell, al camí de Can Mos, el Garroverar, esquena del rafal d'en Solà, Calvari, fins camí de cal Beato.

del Repartiment amb l'*alcheria Sant Vincent* permeten postular la identificació Cuxer->Cuxach. L'alqueria estava situada a l'actual Vall de Cuixac; pel nord limitava amb l'alqueria Sant Vicent; pel nord-est, amb l'alqueria Pedruxella –al *Repartiment*, *Rahal Petruxella: V jo.* dins la part del Rei-, i amb el camí cap a Albercuix; pel sud i sud-oest, probablement arribava fins a l'alqueria Cubeles o bé l'*alcheria Capelles Abenaveir: III jo.* o bé l'*alcheria Capellos Azolemi: II jo.*, ambdues compreses dins la part *De domo Templi*, (...). Per l'oest és possible que arribés fins les serres de Cornavaques i Sa Font i, pel sud-est, a la serra de La Punta." (RODRÍGUEZ CARREÑO (2000), pàg. 66).

³⁹ El topònim amb què es coneix l'Horta prové del nom de dues alqueries d'època andalusina que surten documentades al '*Llibre del Repartiment* com a "Capelles Abenaveir" -o "Abenaxeir"- i "Capellos Azolemi" (ARGEMÍ RELAT (1999)).

Comprenia els següents termes:

8a. *Les Gandofes*

Es tracta d'un terme que donava la volta a una part del puig de Maria, des de l'actual possessió de Son Brull fins a la possessió del Pontarró i delimitat per un camí de Pobladors (actual carrer Cecili Metel).⁴⁰ Inclouria l'actual zona coneguda com els costers del Puig.

8b. Rafal d'en Solà

Situat entre el coll d'en Patró, Can Mos i el Garroverar.⁴¹

Al Capbreu de 1584 apareix amb la denominació de Son Sala, encara que creiem que és una deformació de Son Solà, perquè ambdós topònims ocupen el mateix espai.⁴²

9. VALL DE COLONYA

És una altra de les valls històriques relacionades per J. Binimelis, normalment grafada com a "Colonia". Al seu interior també trobam l'anomenada vall de la Nou, que també podria ser entesa com a un terme situat dins la vall⁴³.

Els límits de la vall de Colonia actualment són:

- Costers del Calvari, coll d'en Patró, cims de la serra de la Coma i possessions de Fartàrix.
- Roser-vell, costers del Puig, camí de Son Brull, MA-2200 fins a la Salve (km 48'700).
- La Salve, penya del Rafalet, penya Mascorda, mirador de Can Sion i pla d'en Caragol.

Els termes que hem localitzat a l'interior d'aquesta vall han estat:

40 Mateu ROTGER CAPLLONCH (1995), tom I, pàg. 18, nota 11, afirma que "Muchos terrenos de la falda del Puig de Santa Maria fueron establecidos a Gandolfo de Naulo, genovés, y hoy ha quedado todavía el nombre de 'les gandofes'." Vegi's també RODRÍGUEZ CARREÑO (2000).

41 "Bernardo Solà recibió asimismo de los Templarios el rafal junto a la villa, comprendido entre las calles de Mallorca y del Roser vell y la falda del monte (Garrovera), cuyo nombre arábigo no hemos podido identificar con toda certeza por denominarse siempre Rafal den Solà, 'satis prope viam Pollentiae', aunque creemos formaba parte del rafal Benirasmén que abarcaba todo el término del arrabal. Este Solà, a su vez, estableció porciones para edificar casas, que pronto se unieron al grupo de la alquería arábiga de Alacantí." (ROTGER CAPLLONCH (1995), tom I, pàg. 17).

42 AMP-Llibre de Capbreus de censals-513, any 1584, pàg. 80.

43 A AMP 35-Llibre comú-any 1368 fols 34v a 38v: camí de Fartàritx que travessa la vall de la Nou i va a Mallorca i Huialfàs.

9a. *Paralix / Palarig*

Es tracta de les actuals propietats de Can Gallardó, Son Guilló del Cap de la Paret i Can Lloberina.⁴⁴ Inclou el subterme anomenat **La Cova / les Coves** ⁴⁵.

9b. La Rafal (del Temple)

Es tracta d'un topònim encara plenament utilitzat per referir-se a aquesta contrada. Es trobava entre la capella del Roser Vell, camí de Pobladors —actual camí de Colonya—, camí del coll d'en Patró, via pública a Ciutat i camí de Can Bibí.

Els topònims anteriors de la zona havien estat *la Marmodina*⁴⁶ i *rahal Benirasmen*. Curiosament, a les fonts del segle XVI encara s'utilitza de forma molt habitual el topònim *Rafal marmodina*.

9c. Colonya⁴⁷

En el repartiment figuren dues alqueries que segurament varen formar aquest terme. Es tracta de Culunia Axarquia, de sis jovades d'extensió, i Culuinia Algarbia, un rahal de dues jovades. Ambdues varen correspondre als Templers⁴⁸.

Limitava amb la serra de la Coma, la cuculla de Fartàritx, la Mola, el cingles de Sant Francesc, el coll d'en Tibora, la penya Mascorda, la penya del Rafalet, pujol de Can

44 Pere Llobera declara una possessió en el terme de *Paralix*. Afrontava amb camí de Ciutat, camí que va a Colonia de Miner, alcaria de Joan Cifre, rafal de Antoni Llobera i amb possessió seva dita el Cap de la Paret. (AMP-Llibre de Capbreus de censals-512, any 1515, pàg. 62). A la pàgina 92 de la mateixa font, Pere Llobera, major, era el propietari de l'alqueria anomenada "lo Cap de la Paret", al terme de Palarig, que afrontava amb la possessió dels germans Puig, camí de Ciutat, possessió de Miquel Llompart, i possessió de Pere Llobera.

45 "Ítem, fa en March Masquida vna qra. de forment per la sua vinya situada en lo terme de la Coua, la qual fone consignada sobre dita vinya per en Jaume Totxa e Anthoni March al dit Bernat Totxa segons appar per instrument públich clos per en Guillem Conill, notari, a XVIII de Agost l'any MCCCCXXXV, la qual fou comprada per lo dit Anthoni March e de nou encarregada per lo dit Jaume Totxa a Renouarda, muller sua, per pagar-li lo preu de la alcaria de Benetiger e imposada sobre lo alou del seller d'en Bernat Delmau e generalment sobre tots lurs bens, segons appar en poder del dit notari lo dia y any demunt dits. E és cert que lo dit Jaume Totxa possehia dit censal per títol de donació a ell feta per la dona Catherina, mare sua, la qual lo hauria per consignació a ella feta per Arnau Company, frare seu, per paga de sos dretes dotals. Ara la fa Pere Joffre." (BARCELÓ ADROVER (2006), pàg. 167).

A AMP-Llibre de Capbreus de censals-512, any 1515, pàg. 62, Jaume Cifre capbreva quatre sorts en el terme de la Cova, que afronten amb possessió seva dita Colonya, carreró de la Cova, camí de Pobladors i torrent. Uns anys més tard, Martí i Bartomeu Cifre, germans, declaren tenir "una pessa de terra dita las covas, scituada en lo terma de dita vila en lo lloch de la vall de coloiya." (AMP-Llibre de Capbreus de censals-517, any 1657, pàg. 278).

46 En el capbreu de 1515 (AMP-Llibre de Capbreus de censals-512) surt per primer cop la denominació "La Rafal olim marmodina", (o també "marmondina" o "marmudina"), igualment en el Capbreu de 1657. En aquests casos apareix en moltíssimes ocasions referida a quasi bé tota la petita propietat d'aquesta zona. Per exemple: "una vinya situada a la rafal olim marmodina". En canvi no apareix aquesta denominació en els estims analitzats del segle XVI ni XVII, però sí en el de 1690 amb la forma "marmudina" (només 2 cops), prova que, segurament, el topònim s'anava perdent.

47 A AMP-Llibre de Capbreus de censals-512, any 1515, pàg. 137, Rafel Oliver, prevere, tenia una peça de terra anomenada "los prats, scituatam in termino de Colonia [...] Et affrontatur ex una parte cum via antiquitus dicta de la vall de lanou, quo itur apud Capellam Virginis Mariae de luch"; amb sort de Pere Vives, sort de Jaume Torandell, sort de Pere Torandell, possessió de Jaume Cifre de Colonya, torrent de la vall de Colonya, i camí al pou de la Cova.

48 ROTGER CAPLLONCH (1995).

Lloberina, el torrent de Can Lloberina, la carretera de Ciutat, el camí de Colonya i el camí de Can Bibí.

Les possessions senyeres del terme serien Colonya dels Jaume i Guillem Cifre i Colonya dels Martí Cifre, després coneguda com dels Martins i més tard com Can Cusset. Altres possessions del terme serien Lassarell, Can Bosc o Can Fanals.

9d. Fartàritx

Aquest terme comprèn les actuals possessions anomenades del Racó, d'en Roig, d'en Vila i Gran. Segons Àngel Rodríguez: “Al Repartiment figura com a Alcheria Fardarix, 5 jovades, dins la part ‘De domo Templi’ del districte d'al-Jibal. (...) Al Llibre d'Actes del Temple només figura una divisió de béns radicats a aquesta alqueria. Tant Geraldus de Ponte i sa muller Maria, com llur fill Guilelmus de Ponte pagaran el cens (...) als hereus de Bernardus Rotgerii; a més, Geraldus de Ponte pagarà 5 sous al Temple pel Clot de Fartarig, dins la seva part. Totes dues parts fruïran d'empru de pastures i, quan Geraldus sigui mort, el seu fill Guilelmus podrà accedir a la meitat del Clot pagant la meitat del cens (...). La part de Guilelmus inclou les cases de l'alqueria.”⁴⁹

9e. Míner

Es tracta de l'Alqueria Minur, de nou jovades, del Repartiment, situada dins la part *De domo Templi* del districte al-Jibal.⁵⁰

Els seus límits eren els termes municipals d'Escorca i Campanet, el terme de Fartàritx, els Rafals, Lassarell i Can Bosc. En aquesta època ja estava dividida en la Mola, Míner Gran i Míner Petit.

10.-VALL D'EIXARTELL (O VALL DE BINICREIXENT)

Amb el nom de vall de Benicreixent surt també citada a la *Història de Mallorca* de J. Binimelis. Els seus límits devien ser similars als actuals:

- La Salve, la penya del Rafalet, penya Mascorda, el mirador de Can Sion i el Pla d'en Caragol.
- MA-2200, camí de Can Gatul·Les, camí de Can Pelat, camí de Can Canonge.
- Límit del terme municipal de Pollença des de Can Canonge fins al pla d'en Caragol.

⁴⁹ A. M. RODRÍGUEZ CARREÑO (2000) pàg. 124. També podem afegir que el 23 de maig de 1489 Bartomeu Martí, de l'alqueria de Fartàritx, va vendre als germans Jordi, Rafel i Antoni Pont, de Pollença, una alqueria en el terme de Fartàritx, alou del Temple; confronta amb l'alqueria de Fartàritx de Joan Martorell, Pere Cànaves, alqueria de Bàlitx de Pere March, alqueria de Mantona de Pere Martí i Rafel Martorell, i alqueria del venedor, dita el Clot de la Sarell (ROSSELLÓ LLITERES (1985)).

⁵⁰ RODRÍGUEZ CARREÑO (2000), pàg. 125.

10a. Binicreixent

Es tracta del terme més important de la vall. Inclou les propietats actuals de Can Sion, Can Terrassa, Can Eixartell, Can Sureda, Can Llompart i Can Pelat⁵¹, Can Canonge i Can Ferrer, així com l'Arboçar, situada a l'altra part de la carretera de Pollença a la Pobla (Palma). Els límits se situaven en els cims de Can Eixartell, el límit del terme municipal de Pollença amb Escorca, el torrent d'Albudarca (actual torrent de Can Roig), el camí de Can Pelat i el coll de Can Llompart.

10b. Binimaimó

El terme abraçava les propietats de Son Vila, Can Llinars, Can Llinarset, i Can Fava, i estava delimitat pel torrent de Can Roig, l'alzinar de Navarra i el terme municipal de La Pobla i d'Alcúdia. És comú el topònim Son Vila de Binimaimó, que era la possessió més important del terme⁵².

10c. Navarra

El terme inclou les possessions de Can Guilló, Navarra i Can Rotger (en la forma normalitzada Can Roger). No està clar en la documentació consultada si era entès com a un terme propiament dit o se situava dins Binicreixent.

11. VALL DE CAN PELOTÀ I MARINA

Denominació actual de la contrada que està situada entre:

- Els costers del Puig, el camí entre Son Brull i l'Hort de Son Brull, MA-2200 (fins al km 48'500), la possessió de Can Puig fins al torrent de Can Roig.
- Costers del Puig, camí del Pontarró.
- MA-2201, fins al pont de Can Roig.
- Límit terme municipal amb Alcúdia.

En època medieval i moderna se situaven en aquesta zona els termes o llocs de:

11a. Formiguera

Situat a l'actual zona del camp de golf de Can Porquer, entre el puig de Catlar i el torrent de Marina. Inclou les propietats de Can Toni Pau⁵³, Can Porquer i el referit camp de golf.

51 En el mapa del Cardenal Despuig (1785), el seu nom era can Cap Pelat.

52 MARQUÈS LUIS i SALAS VIVES (2003).

53 A AMP-Actes i capbreu del llegat de Pere Cerdà-1485, anys 1565/1670-1786, pàg. 25 i 41 figura que Antoni Aloy té

11b. Rafal d'en Perelló

D'aquest terme només podem afirmar que estava situat al costat del puig de Maria, a la part sud-est.⁵⁴ Correspondria, a grans trets, amb l'actual possessió de Can Mosqueroles.

11c. Marina

Afrontava amb possessió d'*Alboraia* (Can Puig), torrent d'Albudarca (de Can Roig), Morell, camí reial d'Alcúdia, torrent de la font de Mal any, Mastaguera, i Can Porquer. Bàsicament les seves terres eren les d'una sola possessió que es va subdividir ja en el segle XVIII.

12. VALL DE MASTAGUERA I MORELL

Mastaguera és una vall, segons J. Binimelis, rica en collita de forments, figues, garrofes, oli i bestiar divers. És difícil delimitar-la en aquella època ja que no presenta uns límits geogràfics precisos. Actualment la vall de Mastaguera i Morell se situa entre:

- MA-2201, fins el pont de Can Roig.
- La carretera d'Almadrava (MA-2202) fins a la badia.
- Límit de terme municipal de Pollença.

Els termes situats en aquest territori a l'època estudiada eren:

12a. *Muntalegre*⁵⁵

Terme que afrontava amb les alqueries Almadraba i Alboraia (actual possessió de Can Puig), i al sud limitava amb el torrent d'Albudarcha (actualment de Can Roig). Aquesta contrada actualment és coneguda com a Can Roig, perquè el propietari de la majoria de les seves terres a mitjan segle XVII era el mateix que de Fartarig d'en Roig.

un rafal anomenat can Toni Pau, al terme de Formiguera.

54 "L'alqueria de [Arnaldus] Bartholomeus de Peralione rep aquest nom del seu establidor principal. Va ser de la part de G. de Montecatano, de qui la obtingué Bernardus de Magalatz, i Arnaldus Mercerii i la seva dona Guilelma, i va ser rebuda com herència per Guilelmus Felicis i la seva dona Nicholasa; Petrus Vives en comprà el domini, i la ven a Bartholomeus de Peralione. Estava situada molt a prop de Pollença, al costat del Puig de Santa Maria. Els límits generals són els següents: per un costat l'alqueria Ciges (també coneguda com Laularies), separada pel torrent provinent de l'alqueria Colonya i que avui s'anomena Son Bruï, que després s'uneix al torrent Rec, aleshores Almadraba; pel sud-oest confinava amb l'alqueria de Petrus Ferrariis de Reddis; a continuació, amb l'alqueria de Jacobus Pedroselli i Guilelmus Natalis (aquest últim, heretat per sa filla Maria, casada amb Felicis de Canali); finalment, amb l'alqueria Santueri i l'honor de Bernardus de Sancto Martino." (RODRÍGUEZ CARREÑO (2000), pàg. 85).

55 "L'alqueria Abenjaffar, altres cops anomenada Benjaffar, i gairebé sempre amb l'afegit *vulgariter munt alegre*, és documentada dins el Llibre del Repartiment com Rafal Abenjaffar, VI jo., dins la part De domo Templi" (RODRÍGUEZ CARREÑO (2000), p. 58).

12b. Morell

Designa un conjunt de propietats que confronten amb Can Estern, el torrent de la Font de Mal Any, ca na Magdalena Noia i el torrent de Sitges.

12c. Mastaguera

En el *Llibre del Repartiment* del districte de Pollença figura com a “Mastagarra Almagzen y Mastagarra Arraxa”. De sis jovades d’extensió cada una de elles va correspondre als Templaris.⁵⁶

Inclou les propietats de Malagarba, Can Pelotà, la Parejal, Mirabó, Mastaguera i Can Canaver.

12d. Almadrava

Es tracta de la zona que antigament ocupava l’alqueria d’Almadrava i el rafal *Massot*. Segons Àngel Rodríguez⁵⁷ la primera figura al llibre d’actes del Temple, que ell mateix va analitzar en profunditat, procedeix de la fusió de dues alqueries del Repartiment. Normalment, en aquesta font figura com a alqueria Almadraba, llevat d’un cas en què s’afegeix *ab antico baralian*. Aquestes dues alqueries serien el “Rahal Almadraba, IIII jovades, a la part ‘De domo Templi’ i l’alcharia Barrallan, VIII jovades, també a la mateixa part. Hi ha una altra alcheria Dalmadraba Ahen -aben, ibn- Maymon, V jovades, a la part reial que va ser entregada a la Casa de l’Hospital. Aquestes dues alqueries esmentades primerament van estar a la part de Guillem de Moncada, que a l’agost de 1232 estableix la meitat de les alqueries dites Balarhain i Almadraba a favor de Bernat Ametler. Estaven situades vora el puig d’Almadraba, al costat del rafal Massot, abastant fins a l’Albufereta i l’alqueria Abenjaffar, i travessada pel torrent Rec i el seu conluent, el torrent de la Font de Mal Any, respectivament anomenats torrent d’Almadraba i torrent de Bonany (Bon Any)”.

Actualment inclou les propietats del Bosc, Can Cap de Bou i Can Cullerassa —que en bona part formaven les terres de l’antic Rafal Massot—, Can Xandot i Can Canaveret.

BIBLIOGRAFIA

ARGEMÍ RELAT, M. (1999): “A les voreres dels torrents.” *Anuari de l’Ajuntament de Pollença*, 6, pp. 8-131.

BARCELÓ ADROVER, J. (2006): “Capbreu de Lluc de l’Herència del cavaller Baltasar Tomàs.” *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, 62, pp. 153-184.

56 ROTGER CAPLLONCH (1995), tom I. A AMP-Llibre de Capbreus de censals-512, any 1515, pàg. 61, era propietat de Juan Canoves ‘Mastaguera’ i afrontava amb via pública que va a Alcúdia, sort i torrent de Mal any, rafal de Guillem Cerdà, rota d’en Quart que és de Cilia, sorts d’en Sala, rafal d’en Domenech, i rafal d’Egidi Costa.

57 RODRÍGUEZ CARREÑO (2000), pàg. 53.

- MARQUÈS LUIS, A. i P. SALAS VIVES (2003): *Les possessions de Pollença*. Pollença, Gall Editor.
- MASCARÓ PASSARIUS, J. (1963): *Corpus de Toponímia de Mallorca*. . Palma de Mallorca, Gráficas Miramar.
- RODRÍGUEZ CARREÑO, À. M. (2000): “El Territori de Pollença sota l’orde del temple (1298-1304).” *Anuari de l’Ajuntament de Pollença*, 7, pp. 1-295.
- ROSSELLÓ LLITERES, J. (1985): *El pergamins de l’arxiu parroquial de Pollença*. Palma de Mallorca, Consell Insular de Mallorca.
- ROSSELLÓ VAQUER, R. (1995): *Aportació a la Història de Pollença. El segle XIII*.
- ROSSELLÓ VAQUER, R. i P. SALAS VIVES (2001): *El Barroc a Pollença. Noticiari de la Història de Pollença*. Pollença, Gall Editor.
- ROTGER CAPLLONCH, M. (1995): *Historia de Pollensa*. Pollença, Punt Gràfic.

FONTS MANUSCRITES PER A L'ESTUDI DE L'ANTROPONÍMIA MEDIEVAL ALS ARXIS DE LES TERRES DE PONENT (LLEIDA)

Moisés Selfa i Sastre

El Grup de Recerca Consolidat en estudis medievals 'Espai, Poder i Cultura' és un grup d'investigació interdisciplinar que treballa des de les Universitats de Lleida i Rovira i Virgili, de Tarragona, en l'estudi de l'època medieval en el sentit ampli d'aquest concepte. En aquest sentit, el treball que els presentem atén la perspectiva històrica i filològica.

El concepte de Terres de Ponent és un concepte històric-geogràfic basat en divisions administratives i comarcals. Quan l'utilitzem, ens estem referint a les comarques lleidatanes del Segrià, la Noguera, les Garrigues, el Pla d'Urgell, la Segarra i l'Urgell. Dit això, l'objectiu de la nostra comunicació serà presentar la documentació dipositada en els arxius més importants de les Terres de Ponent que ens ajudi a realitzar estudis d'onomàstica en general i, més particularment, d'antroponímia medieval.

1.-La Comarca del Segrià, amb Lleida com a ciutat més important, té tres arxius força importants per a l'estudi dels noms de persona i de lloc: l'Arxiu Capitular de Lleida (ACL), l'Arxiu Municipal de Lleida (AML) i l'Arxiu Històric de Lleida (AHL).

A.-L'Arxiu Capitular de la Càtedra de Lleida (ACL), que es troba a la Seu Nova, plaça de l'Almodí Vell, ha patit al llarg de la seva història una sèrie de canvis i circumstàncies vàries que han condicionat l'accés a la documentació actual: diversos trasllats des de la Seu Antiga a la Nova, passant per l'església de Sant Llorenç i la seu actual de l'Institut d'Estudis Ilerdencs (IEI), la guerra civil, diversos incendis i la climatologia, a vegades adversa, de la pròpia ciutat de Lleida. Després de la guerra civil i la posterior reconstrucció de la Catedral, la documentació es va ubicar en aquesta i a partir de 1992 es va començar gairebé de nou la ingent tasca de classificació dels pergamins i llibres que formen part del seu fons. El conegut arxiver, Dr. Pedro Rubio i Merino, va distribuir la documentació en tres fons: el de Lleida, el d'Àger i el de Roda. D'aquests tres, el de Lleida és el més nombrós. Conté tretze seccions (I.Índexs i Inventaris, I.Biblioteca, II.Pergamins, III.Secretaria, IV.Comptaduria, V.Fàbrica, VI.Justícia, VII.Causes Píadeses, VIII.Litúrgia, IX.Documents Pontificis, X.Documents Episcopals, XI.Institucions Civils, XII.Documents Fàctis) on podem cercar un tipus de documentació notarial molt rica en antropònims i, sobretot, topònims: els capbreus. En total, hi ha dipositats noranta-quatre capbreus que comprenen les dates extremes de 1375-1829. Relacionem, a continuació, la ubicació de cadascun d'aquests capbreus.

La secció IV, anomenada *Comptaduria*, és la que guarda en el seu si el major nombre de capbreus: trenta-quatre en total. Les dades extremes d'aquests trenta-quatre capbreus són les de 1421-1829. Destaquen, en aquesta secció, els vint-i-quatre capbreus referits als nuclis de Sucs i Raminat (anys 1421-1808) i els referits a Sudanell i sobretot Argentona, Sunyer i Alfés (anys 1508-1817). A més a més, hem de parlar d'un manual capbreu dipositat en la secció de *Tasses* (1768-1851), un en la secció de *Cultes*, el *Capbreu de la Capella dels Escolans* (anys 1790-1807), un altre en la secció de *Causes Pies* (anys 1399-1753) i quatre més solts, i sense classificar, (anys 1771-1829).

Altres seccions que contenen capbreus són la V de *Fàbrica*, que en té quatre (anys 1435-1714), la VI de Justícia on al caixó 161 trobem un capbreu dedicat als cens de la ciutat de Lleida encara sense datar, la VII de *Causes piadoses*, que en té trenta-dos (anys 1375-1836) i la X de *Documents Episcopals* on trobem dos capbreus més encara també sense datar.

B.-L'Arxiu Municipal de Lleida (AML) conserva la documentació produïda i rebuda per l'Ajuntament en l'exercici de les seves funcions. El primer document que es conserva és la carta de poblament de la ciutat, de l'any 1150. A partir d'aquest moment, l'arxiu va creixent, especialment a partir del segle XIV, en què la institució municipal pren embranzida. L'estructura i el contingut de l'arxiu seran, doncs, el reflex de les vicissituds que ha sofert la pròpia institució. I és també aquest document el que inicia la col·lecció de **pergamins** de l'AML (544 peces, que abracen des de 1150 fins a 1912), que recull un seguit de privilegis atorgats pels diferents monarques a la ciutat de Lleida, de butlles pontificies i un grup no menys nombrós de matèries diverses (actes de compravenda, èpoques, censos, sentències, etc.).

Una de les sèries més completes de l'AML és la de les **actes** dels òrgans de govern de la institució: Consell General, Consell Particular, Prohomenies, Ple, Comissions de Govern, etc. En total, 391 volums, des de l'any 1340 fins l'any 2002. A més, l'Arxiu també compta amb nombrosos volums que pertanyen al **Cadastr**e (319 volums, de 1716 a 1849) i altres dedicats a les **activitats econòmiques** (llibres del racional, del clavari, de propis, del sou del corregidor i altres tipologies de documentació econòmica més modernes). També es conserva en l'AML la documentació que pertany a la **Taula de Canvis i Dipòsits** (107 volums, de 1589 a 1775).

Altres llibres singulars que es conserven a l'AML són:

- *Privilegis, statuts e ordinacions de la ciutat de Lleida (Llibre Verd petit).*
- *Llibre dels Usatges i Constitucions de Catalunya.*
- *Llibre Vert de la ciutat de Leyda.*

C.-L'Arxiu Històric de Lleida (AHL) és un arxiu històric i comarcal que conté, a més a més de documentació del Segrià, documentació sobretot notarial, majoritàriament de les Garrigues, del Pla d'Urgell i de l'Urgell. Els dos fons notariaus d'aquest arxiu estan farcits de manuals notariaus i de capbreus. El fons del districte de Lleida (anys 1577-1905) comença amb documents de la Baixa Edat Mitjana (manuals notariaus i capbreus) referits sobretot a llocs com les Borges Blanques (capital de les Garrigues) i Mollerussa (capital del Pla d'Urgell), si bé trobem algunes escriptures de compravenda de Juneda (les Garrigues) i Bell-lloc d'Urgell (el Pla d'Urgell). L'altre fons notarial és el de la Seu d'Urgell (anys 1337-1862), si bé aquestes terres ja no formen part de les Terres de Ponent.

D'aquest arxiu també destaca la col·lecció de manuscrits medievals (anys 1163-1757) i la de documents solts (anys 1348-1848). Són dues bones fonts per conèixer l'antroponímia medieval i la progressiva inclusió de noms d'arrel germànica.

2.- A la comarca de La Noguera trobem l'*Arxiu Comarcal de la Noguera (ACN)* situat a la ciutat de Balaguer. Aquest arxiu presenta dotze fons. D'entre tots, destaquen per a l'estudi de l'onomàstica medieval, en primer lloc, el **fons notarial** on trobem manuals notariais i algun capbreu de la ciutat de Balaguer. Són uns documents a cavall entre la Baixa Edat Mitjana (els primers són de l'any 1550) i el Renaixement. Però, sens dubte, el fons més ric en documentació medieval és el **religiós**. Aquest presenta dues col·leccions documentals de dues comunitats religioses: la Comunitat del plebà, canonges i preveres de la Col·legiata de Balaguer (anys 1539-1852) i, sobretot, la ingent documentació del monestir de Santa Maria de Bellpuig de les Avellanes que abasta les dates extremes de 1057-1835. També cal dir que tota la documentació medieval i moderna del lloc de Tragó de la Noguera, dipositada a l'Archivo Nacional de Madrid, va ser digitalitzada pel professor Dr. Flocel Sabaté i Curull i dipositada a l'ACN per a la seva consulta. Es tracta d'una sèrie documental encara inèdita (donacions, inventaris i algun capbreu) que pot aportar llum als estudis d'onomàstica medieval.

3.- L'*Arxiu Comarcal de la Segarra (ACSG)* té la seva seu a la ciutat de Cervera. Estat dividit en onze fons documentals. D'aquests, destacarem el **fons notarial** nodrit amb documentació de caire administratiu del districte de Cervera (anys 1325-1907) que inclou els llocs de Cervera, Bellpuig, Guissona i Tàrraga com a ciutats més importants. En aquest mateix arxiu també caldrà que fem una ullada al fons religiós on trobarem documentació medieval (inventaris de béns, declaracions de compravenda i altra documentació) d'institucions religioses com són la Col·legiata de Guissona (anys 1360-1832), l'església de Sant Antoni Abat de Cervera (segle XIII-1804), la Comunitat de Preveres de Santa Maria de Cervera (anys 1316-1938) i la parròquia de Sant Miquel de Lloberola (anys 1388-1934).

4.- A la comarca de l'Urgell trobem dos arxius d'imprescindible consulta: l'*Arxiu Comarcal de l'Urgell (ACUR)* i l'*Arxiu del Monestir de Santa Maria de Vallbona de les Monges (AMVB)*. Del primer, cal destacar, per començar, les escriptures de compravenda, les de cessions i els inventaris de possessions de l'Hospital de Tàrraga (anys 1319-1996), documentació servada als fons d'institucions de l'ACUR i, en segon lloc, la documentació que va generar l'Ajuntament de Tàrraga i que comença l'any 1245: llibres de vàlues i altra documentació de caire administratiu on hi solen aparèixer noms de lloc i, sobretot, de persona. D'altra banda, l'*Arxiu del Monestir de Santa Maria de Vallbona de les Monges (AMVB)* presenta una documentació inventariada però encara no estudiada totalment. Aquesta documentació comença al segle XI i finalitza al XX. No cal dir que l'aprofitament d'aquesta seria una bona notícia per a l'estudi de l'onomàstica de la comarca de l'Urgell i de les Terres de Ponent en general.

5.- La documentació de la comarca de les Garrigues està força dispersada en diferents arxius de la contrada. Només cal que donem una ullada a l'excel·lent treball de Santi Arbòs, *Onomàstica de Fullea (Garrigues)*, per adonar-nos que la documentació medieval que aquest estudiós ha emprat es troba dividida en nou arxius diferents. Per exemple, els *Manuels Notarials* de Fullea utilitzats per aquest autor, documents rics en escriptures de compravenda, es troben majoritàriament a l'*Arxiu Històric i Arxidiocesà de Tarragona (AHAT)*. Són documents tardans que abasten les dates de 1563-1678. Els capbreus d'aquest lloc de les Garrigues (anys 1500 i 1526), documents dels quals ja hem ressaltat la seva importància per als estudis d'onomàstica medieval, alguns estan dipositats en l'Arxiu del Monestir de Poblet (AMP) i altres en l'*AHAT: Capbreu del Hospital del present lloch de Fullea (AHAT: Fullea, caixa 3, 18)*. Per últim, direm que a l'*Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA)* trobem un document imprescindible per a l'onomàstica: el *Llevador dels censos del poble de Fullea segons lo cabreu del any 1757 (ACA, 138, monacals, hisenda)*.

BIBLIOGRAFIA

- ARBÓS i GABARRÓ, Santi. *Onomàstica de Fullea*. Barcelona: Institut Cartogràfic de Catalunya, 2004. 198 pàgines + 2 mapes.
- CASES i LOSCOS, Lluïsa. *Catàleg dels protocols notuarials de Lleida*. Barcelona: Fundació Noguera, 1983 (*Inventaris d'Arxius Notuarials de Catalunya*, 2). 257 pàg.
- CANELA i GARAYOA, Montserrat; GARRABOU i PERES, Montserrat. *Catàleg dels protocols de Cervera*. Barcelona: Fundació Noguera, 1985, 348 pàgs. (*Inventaris d'Arxius Notuarials de Catalunya*, 8).
- CANELA i GARAYOA, Montserrat. "Inventari de l'antic Registre d'Hipoteques de Cervera". A: *Miscel·lània Cerverina*, núm. 3. Cervera: Centre Comarcal de Cultura, 1985, pàgs. 199 – 209.
- CANELA, Montserrat; FARRÉ, Joan i GONZALVO, Gener. "Els fons medievals dels Arxius Històrics Comarcals de Balaguer, Cervera i Tàrraga". A: *Palestra Universitària*, núm. 3. Cervera: Centre Associat U.N.E.D., 1988, pàgs. 243 – 253.
- DURAN I SANPERE, Agustí. "De la florida cultural de Catalunya. L'Arxiu Històric de Cervera". A: *D'ací d'allà*, núm. 8, agost 1920.
- DURAN i SANPERE, Agustí. "El Centre Comarcal de Cultura" dins *Llibre de Cervera*. Pàgs. 487 – 528. Barcelona: Curial, 2^a ed. 1977.
- FACI i LACASTA, M. Pilar. "Arxiu Històric de Lleida". A: *Guia dels Arxius Històrics de Catalunya*. Volum 2. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, 1987. Pàg. 71-95.

- FARRÉ I VILADRICH, Joan. “Arxiu Històric Comarcal de Balaguer”. A: Guia dels Arxius Històrics de Catalunya. Volum 3. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, 1983. Pàg. 117-157; Catàleg dels protocols de Balaguer. Barcelona: Fundació Noguera, 1991 (Col·lecció Inventaris d'Arxius Notarials de Catalunya, 13), 239 pàgs.
- GONZALVO I BOU, Gener. “Arxiu Històric Comarcal de Tàrrrega”. A: Guia dels Arxius Històrics de Catalunya. Volum 3. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, 1989. Pàgs. 159-169.
- LLOBET i PORTELLA, Josep M. La premsa de la Segarra. Cervera: Centre Comarcal de Cultura, 1981. [40] pàgs. (Notícia de Cervera i la Segarra, 16).
- LLOBET i PORTELLA, Josep M. Bibliografia certerina (1633 – 1978). Cervera: Centre Comarcal de Cultura, 1982. 144 pàgs.
- LLOBET i PORTELLA, Josep M. “Arxiu Històric Comarcal de Cervera”. A: Guia dels Arxius Històrics de Catalunya, vol. 1. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, 1982, pàgs. 35 – 49.
- LLOBET i PORTELLA, Josep M. “Manuscrits de Josep M. Arques conservats a l'Arxiu històric comarcal de Cervera” dins Mossèn Josep Arques, 1883-1949. Cervera: [s.n.], 1983 (Notícia de Cervera i la Segarra, 20).
- MARTÍNEZ HERNÁNDEZ, Montse. “L'organització i producció documental de la Comunitat de preveres i Confraria de Sant Nicolau de Cervera”. A: Lligall, núm. 15. Barcelona: Associació d'Arxivers de Catalunya, 1999, pàgs. 289 – 317.
- MONTAGUT BALCELLS, Dolors. “Inventari dels antics gremis i confraries de Cervera”. A: Miscel·lània Certerina, núm. 8. Cervera: Centre Municipal de Cultura, 1992, pàgs. 255 – 265.
- MONTAGUT BALCELLS, Dolors. “Documentació de la comarca de l'Urgell a l'Arxiu Històric Comarcal de Cervera”. A: Urtx. Revista cultural de l'Urgell, núm. 6. Tàrrrega: Museu Comarcal de l'Urgell – Arxiu Històric Comarcal de Tàrrrega, 1994, pàgs. 185 – 192.
- MONTAGUT BALCELLS, Dolors. “Agustí Duran i Sanpere i l'Arxiu Històric de Cervera”. A: Miscel·lània Certerina, núm. 14. Cervera: Centre Municipal de Cultura, 2002, pàgs. 21 – 33.
- MONTAGUT BALCELLS, Dolors; OLIVA i LLORENS, Jordi. “Inventari del fons municipal de Cervera (1900 – 1965)”. A: Miscel·lània Certerina, núm. 10. Cervera: Centre Municipal de Cultura, 1996, pàgs. 111 – 125.
- NAVASCUÉS, I.; BELLO, C.; GONZALVO, G. Inventari de l'arxiu del monestir de Santa Maria de Vallbona. Barcelona: Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, 1992. (Catàlegs-inventaris d'arxius eclesiàstics de Catalunya; 8). 421 pàgs.

PEDROL GIMÉNEZ, Maite (coord.). *Arxiu Comarcal de la Noguera: Guia didàctica*. Balaguer: Arxiu Comarcal de la Noguera, 2007 (guia didàctica per alumnes d'educació secundària).

TURULL i RUBINAT, Max; GARRABOU i PERES, Montserrat; HERNANDO i DELGADO, Josep; LLOBET i PORTELLA, Josep M. *Llibre de Privilegis de Cervera, 1182 – 1456*. Barcelona: Fundació Noguera, 1991 (Llibres de Privilegis, 1), 429 pàgs.

PETJADES ROMANES AL TERRITORI DE MALLORCA. EL CAMÍ DE PALMA A POLLENTIA

Antoni Borràs Seguí

L'objectiu de la present conferència és provar que el territori de Mallorca va ser centuriat i, per tant, ordenat territorialment pels romans.

Per això, aquí farem un resum de les dades més rellevants extretes en altres publicacions anteriors realitzades per qui ha elaborat la mateixa comunicació.

Val a dir que tot el que exposarem queda documentat i fonamentat essencialment en dos autors. El primer, i més important, és Florent Ulrix que l'any 1963 va publicar a la revista *Latomus* un article en el qual exposava el que havia après de la comparació de diferents territoris conquerits pels romans. En poques paraules, va apreciar que l'estructura

viària que utilitzaren els romans es desenvolupava sota una xarxa geomètrica rigorosa (Figura 1) a base de triangles equilàters d'una milla romana de costat de 1478,5 m. Aquesta xarxa s'articulava en unes vies principals, les quals, al mateix temps, en tenien dues de paral·leles, i un seguit de vies secundàries o *diverticulum*.

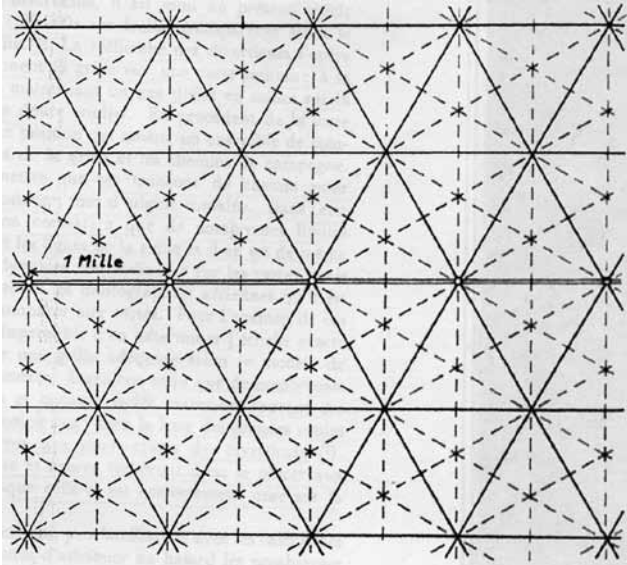

Figura 1. Ulrix proposa una xarxa geomètrica rigorosa a base de triangles equilàters d'una milla romana de costat de 1478,5 m. que forma una sèrie de nusos anomenats per l'autor carrusels.

L'altre autor en el qual es basa el present treball és L.R. Decramer, qui en el seu estudi sobre la centuriació d'Orange va observar que els angles segons els quals els agrimensors romans dibuixaven les seves traces resultaven no de la mesura que realitzaríem avui dia

amb un transportador d'angles sobre el plànol, sinó a base del que denominaven *ratio mundi* o ràtio (Figura 2). Aquestes ràtio s'obtenien a partir de la xarxa ortogonal de centuriació establerta sobre el territori, agafant una successió d'aquests quadrats que formen la xarxa de centuriació per la diagonal que resulta d'unir els seus vèrtex extrems i oposats. Així, per exemple, direm que utilitzem la ràtio 1/1 si agafem un sol quadrat, la diagonal del qual formarà 45° respecte al costat que conflueix en el mateix vèrtex que la diagonal. Si fem el mateix amb dos quadrats posats un vora l'altre, la ràtio serà 2/1 i la diagonal que uneix els seus vèrtex extrems i oposats formarà, amb la base, un angle de $26,56^\circ$, i així successivament amb les ràtios 3/1 ($18,43^\circ$), 4/1 ($14,03^\circ$), 5/1 ($11,3^\circ$). De la mateixa manera també podríem calcular els graus d'una ràtio superposant una altra filada de quadrats sobre l'anterior, obtenint la sèrie d'1/2 (d'angle $63,43^\circ$ complementari a l'angle corresponent a la ràtio 2/1 calculat anteriorment) 2/2 (d'angle igual a la ràtio 1/1 de 45° d'angle), 3/2, 4/2, etc.

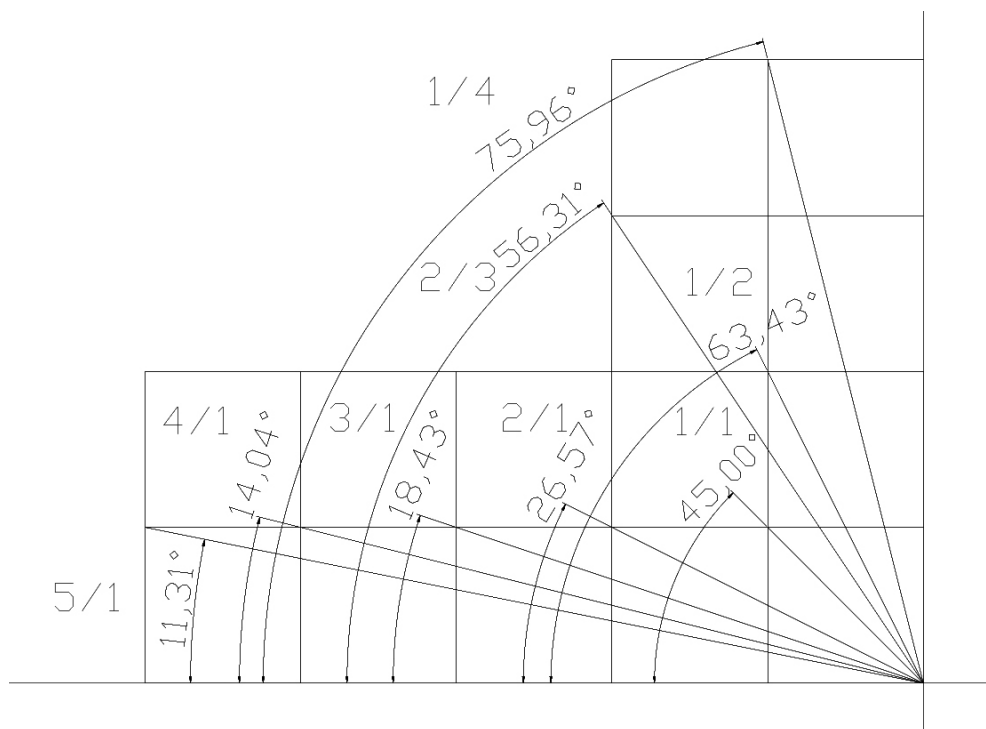

Figura 2. Càlcul d'angles a partir de la quadrícula ortogonal contant en horitzontal i vertical el nombre de quadrats.

D'aquesta simple metodologia podien obtenir, a partir d'una ràtio determinada, qual-sevol angle, per molts decimals que tingués l'angle desitjat, ja que, en tot cas, no era la seva intenció calcular-los com faríem avui dia.

Així, ja tenim les eines bàsiques per a dur a terme l'anàlisi territorial que aquí volem exposar.

S'ha pogut observar com la prolongació cap al sud-est del *decumanus* de *Pollentia*, carrer que formava 60° amb el nord solar¹ i que dividia la ciutat en dos quadrants desiguals, i conformava el fòrum de la ciutat quan es creuava amb el *Kardo*), se superposa en bona part al camí del Raiguer. Val a dir que aquest fet no és tan sols una coincidència, ja que, de les restes arqueològiques sabem que sota aquest eix se situen una bona quantia de jaciments de l'època. Per citar-ne alguns d'importants, llevat del propi i prèviament elegit de la ciutat de *Pollentia*, a partir d'aquesta ciutat podem citar: Son Simó, Son Siurana, Son Barba, Crestaix, Es Morull, Morneta, Bellveure, Son Palou, Son Braó, Cas Frares, Son Moragues, Camí de Sa Bomba, Son Sureda, Es Caülls, Son Rossinyol, Son Berga, Sa Mesquida i Puig de Sa Morisca (talaiòtic final molt romanitzat). Per tant, tot plegat, ens permet considerar la possibilitat que aquest camí es desenvolupà en una de les direccions principals de l'esquema geomètric proposat per Ulrix.

Per si no fóra prou l'exposat anteriorment, si mesurem sobre aquest eix la distància que existeix entre el seu punt d'origen (el fòrum), i la perpendicular² a aquest eix principal (que es correspon amb bona part del traçat del camí del raiguer) que passa per l'Estudi General Lul·lià de Palma (considerat pels experts l'encreuament del *Kardo* i *decumanus* de la Palma

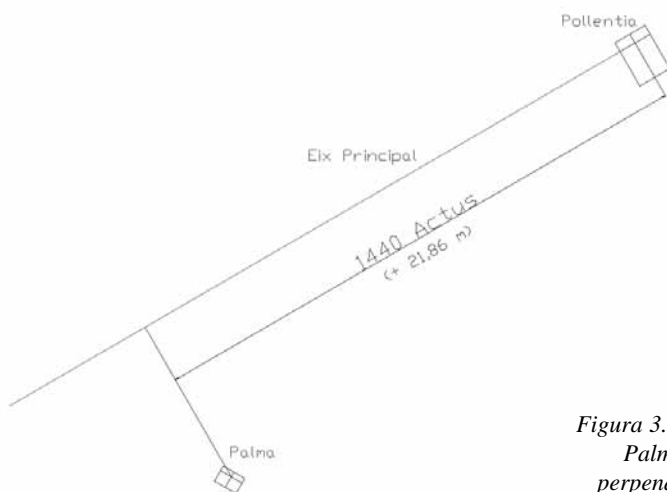

Figura 3. Càlcul de l'error comès al situar Palma, respecte de Pollentia, sobre la perpendicular a l'eix principal proposat.

1 La declinació es defineix com l'angle entre el nord magnètic, el nord vertader o solar. Segons l'estudi de l'arquitecte Lluís Moranta Jaume sobre *Lucus Augusti* El Nord Solar generalment presenta un angle desviat respecte al Nord Magnètic, que actualment ronda el valor d'uns 4°. És l'anomenada "declinació magnètica", oscil·lació variable existent entre el Nord Solar; pràcticament inamovible, i el Nord Magnètic, sotmès a variacions constants. Respecte a aquest Nord (on situa la hipotenusa d'un triangle rectangle de proporció 5,12,13) quedarien establerts els *decumanus* en adreça OSO.-ENE i els cardines en direcció NNO.-SSE..... L'orientació solar així aconseguida posseeix un angle respecte al nord magnètic actual de 4° aproximadament.

2 Si perllonguem aquesta perpendicular a l'eix principal, traçada des de Palma, fins a creuar-se amb la costa nord, ho fa en un punt on es troba Son Bunyola, lloc on s'han localitzat alguns fragments de ceràmica sigillata, trobats vora les cases actuals de la possessió. Al segle XIX ja es localitzaren proves del pas dels romans per la vall de Son Bunyola, concretament l'any 1834 Josep Me Bover va escriure que un historiador posseïa cinc medalles d'alt bronze que representaven a Caracalla, Agripa, Julia Marumea i Joan Cirmisces, que van ser extretes de la possessió.

romana on possiblement es va localitzar el fòrum d'aquesta ciutat), ens dona 51.170,66 m. Al mateix temps si transformem aquesta mateixa distància en mesures romanes, resulten 1.440 *actus* (es considera que cada 20 *actus* mesurava 710,4 m.), amb tal exactitud que tan sols es cometé un error de 21,86 m. de més (Figura 3). Això vol dir que el nostre *actus* mesurava 710,7 m. (3 dècimes més que el comunament establert).

Per altra banda, s'ha dividit tot l'eix principal, des del fòrum de Pollentia fins al punt més llunyà situat a la cresta del Puig de Ses Vinyes (just abans de creuar-se amb la costa de Santa Ponça), en 46 milles romanes que es corresponen amb 1.478,5 m. Aquesta mesura dista tan sols 57,7 m. dels 40 *actus* ($2 \times 710,4 = 1.420,8$ m.) i, per tant, suficientment diferent pel grau de precisió que hem pogut constatar anteriorment. La milla era una mesura utilitzada per calcular distàncies sobre les vies romanes, que al mateix temps cal diferenciar clarament dels *actus* que servien per mesurar distàncies agràries i, per tant, pròpiament de centuriació.

D'aquesta divisió es pot apreciar que just cada 4 milles, a partir de la tercera milla des del *Fòrum de Pollentia*, se succeeixen encreuaments (alguns molt visibles, i ja veurem com de no tant visibles), de traces fossilitzades, bé en parcel·lars o camins i carreteres actuals, orientades segons el nord solar³, que al mateix temps formen 60° respecte a l'eix principal i foren coneguts amb el nom de *diverticulum*. Per citar-ne alguns, tenim el cas de la successió de traces en aquesta direcció que es produeix a l'altura d'Inca que es creuen en punts molt propers a la milla 15 (a més aquesta traça se superposa al nord als pobles de Selva i Caimari, d'aquest darrer es coneixen troballes de l'època en el seu subsòl). Un altre encreuament més proper és el que es produeix a la milla 7, on es pot apreciar com l'actual carretera d'accés a Sa Pobla, la Ma 3420, segueix fidelment aquesta orientació segons el nord solar, que perllongada cap al nord se superposa a Crestaix, Pollença, el pont romà de Cubelles (Bibliografia) i el Castell del Rei (tots ells, punts d'una clara i ineludible romanització). Aquestes interseccions també es poden apreciar en punts coincidents en milles exactes, com és el cas de es Morull, a Lloseta, (lloc que alguns autors creuen que hi va haver una fortalesa i on s'hi ha trobat material de l'època tractada) que es troba sota la línia virtual orientada segons el nord solar que es creuria exactament sobre la milla 18.

Una altra de les superposicions, no múltiples de 4, es produeix sobre la milla 20, a l'altura de Binissalem, però aquest cop de manera perpendicular a l'eix principal, que es correspon amb el camí de Ca n'Arabí que, amb aquesta direcció, es dirigeix, previ pas pel Coll d'en Simonet, a la part oriental de la Vall d'Alaró fins a arribar a un punt situat sobre una elevació on he pogut localitzar un assentament ocupat des de l'època alt imperial fins a la tardoromana, moment en què fou abandonat i sepultat per alguna de les cultures posteriors.

És precisament al poble de Binissalem on l'eix principal se superposa, aquí, perfectament al camí del raiguer al llarg d'uns 1.700 m., i on s'hi poden apreciar un seguit de traces paral·leles fossilitzades en camins o carrers actuals, que aquí ens interessin especialment, i que se succeeixen a distàncies que clarament es reconeixen sobre l'esquema d'Ulrix. Es

³ Aquesta orientació era la més fàcil i comunament utilitzada o calculada amb un aparell tan simple com una estaca clavada al terra. Es dibuixava un cercle concèntric a la mateixa estaca, i allà on la seva ombra projectada es creuava amb el cercle, a ponent i a llevant, es traçava una línia la perpendicular de la qual era precisament la orientació del nord solar desitjada

tracta de quatre vies paral·leles; el propi eix principal o Camí del Raiguer, el camí conegut per els majors del poble com a Principal d'Alaró, el carrer de la Rectoria (ja conformant la trama urbana del poble, i el tram de la carretera de Palma a Alcúdia al seu pas pel poble) que es troben separades entre elles uns 639.33 m. de mitjana. Distància calculada a partir de la tercera part dels 1.919 m. que separen perpendicularment les dues vies dels extrems, és a dir, la del Camí del raiguer i la carretera Palma-Alcúdia.

Si agafem per tant dues parts, ens dóna una distància de 1.266,66 m., distància molt semblant a la qual obtenim si calculam l'alçada de la mediatriu 1280,4 m. d'un triangle equilàter que té per costat una milla romana (Figura 4). Per tant, ens trobem davant d'una altra coincidència (13,73 m. de diferència) força aproximada a l'esquema d'Ulrix i a les mesures romanes conegudes.

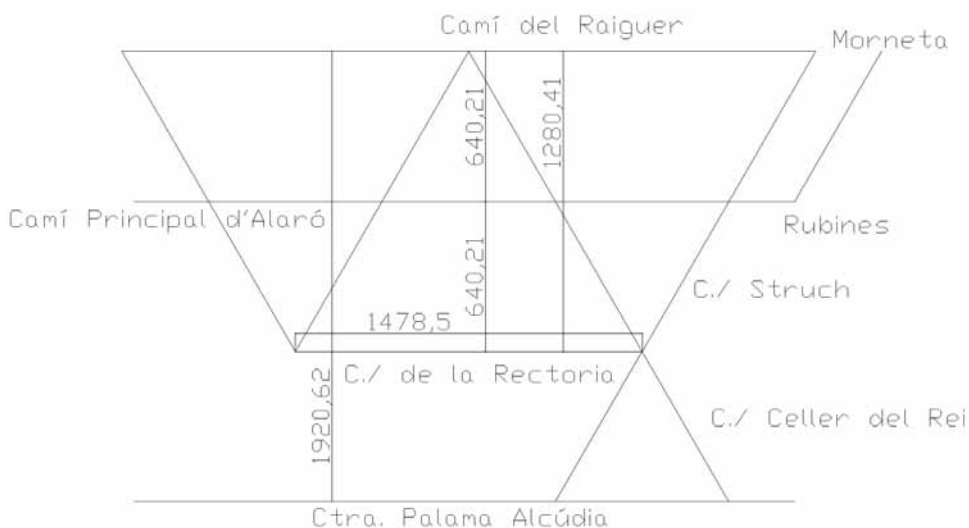

Figura 4. Esquema que representa geomètricament i segons la xarxa proposta per Ulrix, la situació teòrica dels carrers, carreteres i camins citats a Binissalem.

Un cop reconeguda la quasi exacta coincidència entre l'esquema d'Ulrix i les vies que es poden apreciar al nostre territori, hem de fer ús de les paraules d'aquest autor en el sentit que alguns dels pobles de Mallorca pogueren néixer en l'encreuament d'aquestes vies romanes, els mateixos encreuaments que l'autor anomena *carrusels*, els podem detectar en diferents dels municipis citats fins el moment i d'altres que citarem seguidament. Es tracta, un cop més, de Sa Pobla, on la traça que hem dit passa per la milla 7, es creua amb una altra simètrica procedent de la milla 9 (Ma3421), i just per aquest punt d'encreuament passa una perpendicular a l'eix principal per un punt proper a la milla 8 que es dirigeix a Muro (Ma3430). Per tant, ja tenim un primer carrusel reconegut.

El següent carrusel es produeix a Inca, on tornem a trobar tres vies que segueixen aquestes direccions principals derivades de la xarxa de triangles equilàters; es tracta de la carretera de Llubí Ma3440, la de Sineu Ma3240, i la de Sencelles Ma3120, aquesta darrera simètrica a la primera prenent la segona com a eix de simetria, i per tant que formen respectivament 60°, 90°, i 60°, respecte de l'eix principal. Traçades les dues simètriques de les milles 15 i 16 respectivament, i quedant a meitat la perpendicular, és a dir, a la milla 15,5.

Lògicament el següent carrusel es forma a Binissalem, on l'encreuament de les aspes a 60° es produeix sobre la perpendicular a la milla 20 coincident amb el camí de Ca n'Arabí, ja citat anteriorment. Les aspes (o vies) quedarien conformades pel carrer Estruch i el del Cellar del Rei d'aquest poble. Traçats, els dos, de les milles 19,5 i 20,5 respectivament.

Un cop definits aquests tres carrusels, es veu amb quina exactitud foren traçats respecte de les milles que hem situat sobre l'eix principal, la qual cosa ens demostra que no podem anar molt errats en el nostre plantejament.

D'aquests carrusels i els que resten per definir podem extreure una última conclusió de considerable vàlua. Però hi ha alguna cosa força inquietant en la situació dels citats pobles, ja que aquests no queden sota la direcció de l'eix principal, sinó tot el contrari, es troben situats a distàncies variables d'aquest eix. Però un fet insòlit ens fa advertir que els tres pobles es troben sota un altre eix de ràtio 12/1 que forma uns 4° amb el principal.

El primer que ens hem plantejat és per què la necessitat de traçar un altre eix amb una inclinació tan semblant a l'anterior? La resposta a aquesta pregunta és tan simple com insòlita l'existència del citat eix.

Abans de respondre aquesta qüestió, s'ha de dir que aquest nou eix que anomenarem "eix de cardinació" el podem trobar fossilitzat en l'actual camí Des Mitjans, camí que pràcticament (exceptuant el darrer tram) connecta el centre urbà de Binissalem amb la carretera de Lloseta a l'alçada de la cimentera. També el podem trobar fossilitzat a la carretera de Palma a Alcúdia al seu pas per Inca, que es perllonga sobre l'avinguda d'Alcúdia quan s'introdueix al centre del poble (i que conformaria la trama urbana d'aquesta barriada). Més endavant, el podem localitzar fossilitzat sobre el camí Vell de Llubí o Vell de Santa Magdalena que es dirigeix vorejant el torrent de Búger i creuant la comuna d'aquest poble i es perllonga sobre la carretera Ma3422, destí final de la qual és Sa Pobla. Per l'altre extrem d'aquest eix el destí final és Sa Vileta i se superposa al carrer o camí considerablement rústic que s'anomena 382. Anteriorment al seu pas pel polígon de Son Castelló, se superposa exactament sobre el Camí dels Reis⁴. Per tant, a Sa Vileta es produeix l'últim carrusel i es pot apreciar tímidament en una traça dibuixada des de la milla 35.5 segons el nord solar, que es materialitza en el carrer Mª Antònia Salvà, i un altre que forma 60° respecte a l'eix anterior i a l'eix principal simultàniament, que fou traçada des de la milla 34,5 i es dirigeix al cementiri del poble (on s'han localitzat restes romanes), aquesta traça fossilitzada pel Camí Vileta. La intersecció d'aquesta segona traça, orientada 60° respecte al nord solar amb la traça que procedent de la milla 36 es desenvolupa formant 30°

4 Possiblement els trams fossilitzats en camins actuals que marquen aquest eix de cardinació no són altra cosa que això: fòssils, ja que segurament la seva traça va ser marcada mitjançant punts elevats naturals (potser un d'ells va ser el localitzat a la zona elevada artificialment de Na Floreta a Santa Maria del Camí) des dels quals es podien fer senyals de fum o similars, i que posteriorment esdevingué, potser parcialment (o qui sap si totalment), en una altra via de comunicació entre els nuclis poblats als que se superposa.

respecte a l'eix principal, ens situa el cardine.

Aquest eix de cardinació se superposa a les restes construïdes que s'han localitzat a la zona de Son Espases, restes que, des del punt de vista de l'esquema aquí plantejat, i vista la seva planta pràcticament quadrada, de dimensions molt semblants a la fonamentació d'una torre d'uns 7 x 7 m, i d'orientació segons el nord solar d'un dels seus costats, tot plegat ens porta a pensar que en realitat es tracta de la base d'una torre d'època romana, possiblement construïda juntament amb altres per marcar aquest eix de cardinació⁵ al llarg del seu trajecte (i no un santuari talaïòtic com es ve afirmant categòricament). Tot i que la planta d'aquesta estructura té dos dels seus angles arrodonits, hem de considerar que per realitzar uns fonaments de perímetre més ample que es redueix a mesura que sobresurt del terreny, per adquirir les dimensions anteriorment citades no cal executar les seves arestes amb gran precisió. A més, aquests santuaris tenien forma de ferradura i una planta clarament rectangular, i no pràcticament quadrada com la que ens ocupa.

Entre aquest últim carrusel i el que hem descrit anteriorment a Binissalem, en restarien dos més de difícil interpretació avui dia, un dels quals es localitzaria proper a les cases de la possessió de Mainou, a Consell (on es coneix l'existència d'un assentament romà), i l'altre en l'encreuament d'aquest eix amb el camí de Sa Fita, al nord-oest de sa Indioteria, on possiblement es va situar la *Palma Altam* citada a les fonts clàssiques, que crec erròniament alguns autors situen a Son Sardina.

Per respondre la qüestió plantejada anteriorment, farem un càlcul geomètric que ens treurà definitivament de dubtes. Si des del punt on es creuen els *diverticula* (orientats segons el nord solar) amb el nou eix de cardinació fem una perpendicular a l'eix principal, resulta que les milles romanes de 1478,5 m. queden transformades, sobre aquest mateix eix, en 40 actus de 1420,8 m. (Figura 5). Per tant, un cop els romans varen determinar aquests punts

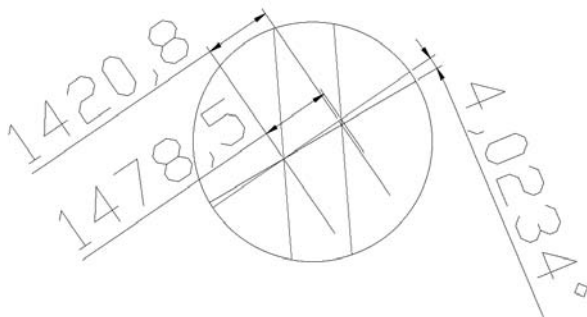

Figura 5. Eix principal en vermell, i en negre l'eix de cardinació que formen entre si un angle de 4,023° (o ràtio 12/1). A partir de la intersecció dels dos, prenem la mesura d'una milla sobre l'eix principal i situem a cada extrem les dues traces orientades segons el nord solar (magenta). Prenent la distància de la projecció ortogonal a l'eix principal del punt d'intersecció de la segona traça orientada segons el nord i l'eix de cardinació, obtenim la mesura exacta dels 40 actus.

⁵ Val a dir que aquest eix possiblement no devia ser pròpiament una via de comunicació, sinó tan sols això: un eix que serviria per ordenar el territori i, per tant, els trams fòssils localitzats es pogueren desenvolupar espontàniament al llarg de la seva utilització ja en època romana. Hem de pensar que aquest eix quedava determinat per una sèrie d'elevacions, o bé naturals (com la que es localitza a Santa Maria del Camí a la zona de Ca Na Floreta); o bé artificials, del tipus torre, com el que presumiblement podrien representar les restes d'una estructura edificada localitzada al jaciment de Son Espases.

d'encreuament, es varen disposar a traçar totes les línies perpendiculars a l'eix principal (els cardines de centuriació) separades entre si 160 actus (= 4 x 40 actus = 4 x 1420,8 m.). Així, la mesura de la retícula ortogonal o centuriació que ordenaria i permetria la fiscalització de tot el territori mallorquí, tindria un costat de 8 centúries (ja que 1420,8 m. = 40 *actus* és la distància que s'anomena centúria).

Això vol dir que a partir de l'esquema utilitzat per ordenar el territori mallorquí, es pot explicar la relació matemàtica i geomètrica existent entre dues unitats contrastades d'origen romà no explicada fins a aquest moment. Determinats els cardines, tan sols restava situar els *decumani* o línies paral·leles a l'eix principal i, per tant, ortogonals als cardines calculats anteriorment per acabar d'establir la retícula de centuriació. Per això, va ser necessari traçar un altre eix que hem anomenat "Eix de *Decumani*", traçat des del punt trobat anteriorment del carrusel de Sa Vileta amb una ràtio 2/1 que, com hem dit anteriorment, es correspon amb l'angle de 26,56°. La intersecció d'aquest eix amb cada dos cardines (excepte el primer que es dona al primer *cardine*) ens donarà la situació del seu corresponent *decumanus*, de tal manera que el primer *decumani* es dona en la intersecció d'aquest eix amb el Torrent de Cova, poc abans de confluir amb el Torrent Gros a l'altura de Sa Cabana; la següent intersecció, aquest cop als dos cardines següents, es produeix sobre Santa Eugènia, la següent es produeix sobre un parcel·lari ortogonal que té per directriu el *cardine* amb el qual es creua en un punt proper a Sineu; el següent encreuament es produeix en un punt proper a Ariany, en un lloc conegut amb el nom de Camp Cucurutx, topònim que es considera que prové d'alguna fita en forma de creu (no cristiana) existent antigament a aquest punt⁶. Així, successivament, es traçarien els successius *decumani* que conformarien definitivament la xarxa de centuriació aquí proposada.

Tal vegada és el moment de veure el que succeeix al llarg d'alguns cardines, per exemple el *cardine* que forma part del carrusel de Sa Pobla (el segon, contant a partir de *Pollentia*) se superposa seguidament i en el seu encreuament en el següent *decumani* a Muro, seguidament es creua amb el proper *decumani* en un punt molt proper a Santa Margalida (punt on s'han localitzat restes de sigillata, i on possiblement va existir algun assentament romà) sobre la intersecció de la carretera de Muro amb el camí de Rebosters, lloc on tal volta resultaria agosarat situar l'antic poblament d'Hero. Aquest mateix *cardine* seguidament es creua, com s'ha dit anteriorment, sobre el camp de Cucurutx, en un punt proper a Ariany.

En l'encreuament amb el següent *decumani* no s'ha localitzat cap punt especialment remarcable ja que el lloc és abrupte. Però un dels nuclis més importants en època musulmana, segons coneixem per les cròniques catalanes, queda situat sota la següent intersecció d'aquest *cardine* que analitzem amb el seu corresponent *decumani*; es tracta de Manacor.

El *cardine* 4°, ja sabem que se superposa al carrusel que es formà on es troba avui Inca, com també sabem que Santa Eugènia se superposa al *cardine* sisè. Entre aquets dos cardines es troba un altre poble: "Sencelles", topònim que es considera traslladat de Catalunya però que, atesa la seva situació sota l'encreuament del *cardine* cinqué amb el *decumanus* 2° (el

6 Cosme Aguiló proposa per a aquest topònim ja documentat l'any 1312, l'etimologia en llatí vulgar de CAMPO CRUCIS "camp de la creu", i conclou la seva dissertació amb les següents paraules: "Actualment no hi ha cap element visible en el lloc en qüestió que pugui haver motivat la denominació. No crec que es tracti de cap creu en el sentit cristià del mot, sinó d'alguna creu que fitava aquest important lloc de producció agrícola, que el 1361 encara no estava totalment roturat i es delimitaven amb fites les seves garrigues"

mateix decumanus que se sobreposa a Santa Eugènia) ens fa plantejar la possibilitat que aquest poble, com tots els altres pobles citats anteriorment, va néixer a partir d'algun assentament romà de certa rellevància preexistent i, potser, reutilitzat pels musulmans entremig, situats sobre els encreuaments de centuriació.

CONCLUSIÓ

Analitzada la trama urbana d'aquest darrer poble, resulta que aquesta trama queda conformada a partir dels seus principals carrers (c/ Sor Fracinaina Cirer i c/ Antoni Maura), disposats ortogonalment, i que se superposen inequívocament sobre la xarxa de centuriació.

Tots els pobles anteriorment citats, i bona part de la seva trama urbana i del parcel·lari agrari que els envolta, tindrien el seu origen en els encreuaments de la xarxa de centuriació o viària proposada, segurament en un lloc on anteriorment va existir algun tipus de poblament o, si més no, alguna activitat, tal volta com a punt de distribució agropecuària⁷, de rellevància en època romana.

De les traces descrites es poden extreure relacions geomètriques i matemàtiques exactes relacionades amb mesures contrastadament romanes i, així com s'ha pogut comprovar, replantejades sobre el territori amb un grau de precisió més que sorprenent.

Bona part del viari que avui utilitzem roman com a fòssil d'allò que traçaren els romans sota un esquema geomètric preestablert, que denota un extraordinari coneixement del territori i els recursos de Mallorca.

La centuriació no va ser un caprici geomètric, sinó que va ser un mitjà de fiscalització del territori mallorquí per part de l'imperi.

Tot plegat podria ser una extraordinària coincidència que podria seguir fidelment la teoria d'"Els llocs centrals" (1933), del geògraf alemany Walter Christaller (1893–1969)⁸, però difícilment aquesta geometria vindria estructurada sota mesures exactes contrastadament romanes com s'ha pogut comprovar al decurs del present treball.

Finalment, tan sols fer una crida desesperada als actuals responsables d'ordenar el territori mallorquí, per salvar un patrimoni que s'esvaeix progressivament i inexorablement en perjudici de les generacions futures.

⁷ Resta documentat que, en època àrab, Manacor va ser un punt de comercialització dels productes agraris. Aquesta activitat ben bé pogué ser heretada de les etapes anteriors (bizantina i romana) a l'encreuament dels eixos de centuriació. Això es desprèn del mot Alcaríat Azoch o sia *al-qaryat as-sūq* (=alqueria del mercat) que reflecteix de manera especial el lloc on se celebrava el mercat setmanal. El Repartiment el trobem a altres indrets (almanco a la plaça de Manacor i Inca) i a la Remembrança de Nunyo Sanç és l'antecedent directe de la vila de Manacor, (Mut Calafell, A i Rosselló Bordoy, G, 1993).

⁸ Val a dir que aquests estudis intentaven establir, a posteriori, un ordre de caràcter natural i certament inevitable i casual, del nombre, grandària i distribució de les ciutats o nuclis de població; model que resulta ser d'una geometria hexagonal semblant a la proposada en la teoria dels Polígons de Thissen. Per contra, el model geomètric proposat per Florent Ulrix (1963), que segons aquest autor varen utilitzar els romans a priori per dur a terme l'ordenació dels territoris conquerits o ocupats, també esdevé una retícula a base de triangles equilàters (que al mateix temps pot considerar-se una retícula d'hexàgons) els costats dels quals juntament amb les seves mediatrïus marcaven les direccions principals de les rutes romanes.

BIBLIOGRAFIA

- ARRIBAS Palau, Antonio. La Romanització de les Illes Balears. Palma de Mallorca. UIB. 1983
- ALBERCH Figueres Ramon, Viñas i Parramon. Jafre. Girona 1999 p 10-11
- ARRAYÁS Morales, Isaías. 2002. Tesis doctoral: El territorium de Tarraco. Les Fonts arqueològiques. B.4.588-2003/84-688-1008-8.
- ARRIBAS Palau A., La romanització de les Illes Balears. Lliçó inaugural del curs 1983-84, Universitat de les Illes Balears. 1983.
- BORRÀS Seguí, Antoni."Formentera a l'època romana". Revista Lluç, 2007, nº 856, (p. 39-45).
- BORRÀS Seguí, Antoni."Es veritablement romà el pont de Pollença?", Bolletí de la societat Arqueològica Lul·liana, 2007, BSAL, 63 (p. 349-368)
- BORRÀS Seguí, Antoni. El camí de Sa Bomba, romà o medieval?, Revista Estudis Balearics, nº 90/91, Febrer-Setembre de 2008, p. 165-180.
- BORRÀS Seguí, Antoni. La romanització de la vall d'Alaró, Revista Estudis Balearics, nº 90/91, Febrer-Setembre de 2008, p. 89-98.
- BORRÀS Seguí, Antoni. "Xarxa viària de la zona de Santa Maria del Camí en època clàssica". XXI Jornada d'Antroponímia i Toponímia. 2008
- BORRÀS Seguí, Antoni. "D'una quarterada a l'alçada de Jaume I". VI Jornades d'Estudis Locals de Santa M^a del Camí. 2008
- Bosch, M.C i Quetglas, P.J. (eds.). Mallorca i el món clàssic. Palma de Mallorca. Estudi General Lul·lià. 1991
- CERDÀ Damià. Homenatge a Damià Cerdà. Cala Murta, N°14 del Bolletí de la Fundació "Rotger-Villalonga". Octubre 1993
- FERRÀ i Martorell, Miquel. La primavera romana del cardenal Despuig. Publicació Palma de Mallorca: Miquel Font, 1994.
- FERRÀ i Martorell, Miquel. La Mallorca Romana, Passa a passa. Publicació Palma de Mallorca: Miquel Font, 2006.
- FORTEZA, Miguel. Las carreteras de Baleares. Ministeri d'obres públiques, 1958
- GARCÍA Rianza, Enrique, SÁNCHEZ León María Luisa. Roma y la municipalización de las Baleares. Palma de Mallorca. Universitat de les Illes Balears, Servei de Publicacions i Intercanvi Científic. 2000
- GRIMALT, Francesc. Els Camins de Calvià, Context i evolució de les vies preturístiques. Premi Rei en Jaume d'investigació. Col·lecció investigació. Patrimoni. Ajuntament de Calvià. 200.

- PALOL P., Les Illes Balears en temps cristians fins als àrabs. Institut Menorquí d'Estudis. 1984.
- Palladi, A. 1988. Los cuatro libros de arquitectura. Madrid Akal.
- Piranesi, G.B. 1998. De la magnificencia y arquitectura de los romanos y otros escritos. Madrid. Editorial Akal .
- ROSSELLÓ Verger, Vicenç M. “La persistencia del catastro romano en El Migjorn de Mallorca” dins V.M. Rosselló Verger: Estudios sobre centuriaciones romanas en España, (137-155). 1974.
- ULRIX, Florent, “Recherches sur la méthode de traçage des routes romaines”, a: Latomus 22 (1963), S. 157–180.
- VITRUBI Polió, M. Los diez libros de Arquitectura. Trad. J.L. Oliver Domingo. 1997. Madrid. Alianza Editorial.

EL DISTRICTE DE BULANSA I LA TOPONÍMIA REPARTIMENTAL

Guillem Rosselló Bordoy

Bulansa, dins els *ayzā'* o districtes administratius de Mayūrqa islàmica, fou l'hereva del territori més romanitzat de l'antiga Majorica d'època clàssica. Abastava el que avui coneixem com els municipis de Pollença, Alcúdia, una petita part d'Escorca, i alguns fragments dels territoris que varen pertànyer al districte d'Inkan.

És, endemés, el territori on la pervivència dels topònims repartimentals és més acusada i la topografia d'aquell període s'ha pogut establir sense gaire problemes, bé per conservació, encara que adulterada del nom, bé per documentació accessòria que ha permès seguir els canvis de propietat i denominació al llarg dels segles.

Si atenem als mecanismes de formació, destaca el percentatge elevat (21,73%) dels topònims dels quals no s'ha pogut definir els seus ètims, tenint en compte que no són ni d'origen àrab, ni llatí. En conseqüència, caldria pensar en intrusions tal volta berebers o, de manera hipotètica, restes fòssils anteriors a la romanització del territori. És problema que resta sense solució en no saber quina fou la llengua pròpia dels pobladors preromans de l'illa de Mallorca.

Segueixen sent importants els noms de lloc d'origen geogràfic (15,65%), cosa no gens rara a causa de la peculiar disposició del territori amb predomini de la muntanya i les pervivències, bàsicament llatines (13,91%), pròpies d'una zona que, com he comentat abans, la importància de Pollentia (20 hectàrees d'extensió) permet afirmar que el grau de romanització fóra elevat. Entre aquestes pervivències tenim el cas concret de *Bóquer* que deriva directament de l'*oppidum bocchoritanum* que era una ciutat indígena confederada, en vies de desaparició en els moments del canvi d'Era, com les *tabulae patronatus* existents així ho permeten afirmar. L'actual grafia normalitzada, *Bóquer*, apunta a una possibilitat consistent en què tals bisíl·labs amb accent tònic a la primera síl·laba puguin ésser derivacions de tal llengua. No deixa de ser una hipotètica proposta de determinació prou aventurada que en el cas de Bulansa tindria un paral·lelisme amb el topònim Síller i altres conservats al districte de les muntanyes com Cúber o Búger, al *ÿuz'* d'Inkan.

Dins la sèrie de mecanismes de formació dels noms de lloc registrats al *Repartiment* o *Llibre del Rei*, els derivats d'arrel arquitectònica (13,91%), antropònims àrabs (12,1%) i noms d'origen clànic (8,69%) són els més freqüents, mentre que la resta suposa una minsa relació d'ínfims percentatges. En conjunt, l'esquema és el que s'indica a continuació:

Animal	1	0,86 %
Color	1	0,86 %
Ofici	1	0,86 %
Vegetal	2	1,73 %
Gentilici	3	2,60 %
Qualificatiu	4	3,47 %
Tribal	3	3,47 %
Clànic	10	8,69 %
Antropònim	14	12,17 %
Arquitectònic	16	13,91 %
Pervivència	16	13,91 %
Geogràfic	18	15,65 %
Sense definir	25	21,73 %
Totals	115	99,88 %

És destacable la quantitat de noms de lloc que s'han pogut situar dins la topografia dels actuals termes municipals que antigament conformaren el districte de Bulansa, tenint en compte que l'extensió no és excessiva si la comparem amb altres ayza' mallorquins molt més extensos superficialment. En total, són 47 indrets mentre que, a la resta de l'illa, els resultats són menors amb escreix:

DISTRICTE	MUNICIPI	EXTENSIÓ	EXTENSIÓ APROXIMADA DEL ÝUZ
Bulansa	Alcúdia	6.320 Ha	21.490 Ha
	Pollença	15.170 Ha	
Muntuy	Llucmajor	52.680 Ha	65.551 Ha
	Algaida	8.761 Ha	
	Montuiri	4.110 Ha	
Al-yibal	Escorca	13.930 Ha	?
Inkan	Inca	5.820 Ha	21.827 Ha
	Selva	4.870 Ha	
	Mancor de la vall	1.990 Ha	
	Campanet	3.460 Ha	
	Búger	824 Ha	
	Sa Pobla d'Uyalfas	4.853 Ha	
Yiynaw	Sineu	4.770 Ha	10.360 Ha
	Llorito	1.740 Ha	
	Sant Joan	3.850 Ha	

EL DISTRICTE DE BULANSA I LA TOPONÍMIA REPARTIMENTAL

DISTRICTE	MUNICIPI	EXTENSIÓ	EXTENSIÓ APROXIMADA DEL ÝUZ
Yartan	Artà Capdepera Son Servera	14.000 Ha 5.497 Ha 4.280 Ha	23.777 Ha
Al-ahwaz al madina	Palma	20.860 Ha	?
Biþra	Petra Ariany	6.990 Ha 4.200 Ha	11.190 Ha

Si comptam amb els topònims recollits a la Remenbrança de Nunyo Sanç, el panorama és semblant:

DISTRICTE	MUNICIPI	EXTENSIÓ	EXTENSIÓ APROXIMADA DEL ÝUZ
Terra de Falinis i Caçor	Felanitx Porreres	16.957 Ha 8.690 Ha	25.647 Ha
Musuh i Bunnola	Valldemossa Deià Bunyola	4.283 Ha 1.510 Ha 8.470 Ha	14.236 Ha
Manaqur	Manacor Sant Llorenç des Cardassar	26.110 Ha 8.210 Ha	34.320 Ha
Canpos i la part d'Adia	Campos Santanyí ses Salines	14.983 Ha 12.639 Ha 3.887 Ha	31.509 Ha
Isburlas	Esporles Banyalbufar	3.573 Ha 1.801 Ha	5.374 Ha

De les propietats del senyor bisbe de Barcelona, del qual no tenim constància de repartiment ni cosa semblant, en són 26, les identificacions localitzades al mapa:

DISTRICTE	MUNICIPI	EXTENSIÓ	EXTENSIÓ APROXIMADA DEL ÝUZ
Al-ahwaz al madina	Calvià Andratx Estellencs Puigpunyent Marratxí	14.500 Ha 8.255 Ha 1.312 Ha 4.230 Ha 5.420 Ha	33.707 Ha

Pel que fa a les propietats del vescomte de Bearn, la identificació és la següent:

DISTRICTE	MUNICIPI	EXTENSIÓ	EXTENSIÓ APROXIMADA DEL ÝUZ
Qanarusa	Alaró	4.370 Ha	22.651 Ha
	Binissalem	2.990 Ha	
	Consell	1.364 Ha	
	Costitx	1.519 Ha	
	Lloseta	1.210 Ha	
	Santa Eugènia	2.048 Ha	
	Santa Maria del Camí	3.760 Ha	
	Sencelles	5.290 ha	

En el territori de Muruh, que va pertànyer al Comte d'Empúries, la proporció d'identificacions és com s'expressa a continuació:

DISTRICTE	MUNICIPI	EXTENSIÓ	EXTENSIÓ APROXIMADA DEL ÝUZ
Muruh	Muro	5.540 Ha	20.496 Ha
	Santa Margalida	8.580 Ha	
	Llubí	3.428 Ha	
	Maria	2948 Ha	

De la partida de Sulyar, que compartiren ambdós magnats, hi ha constància de la pervivència física de nou indrets, dels quals sis consten a la documentació coetània a la conquesta i a la resta del segle:

DISTRICTE	MUNICIPI	EXTENSIÓ	EXTENSIÓ APROXIMADA DEL ÝUZ
Sulyar	Fornalutx	1.924 Ha	6.086 Ha
	Sóller	4.162 Ha	

Per concloure aquest avanç a la toponímia d'època islàmica al districte de Bulansa, voldria fer unes reflexions sobre la presència de noms de lloc de formació híbrida incorporant l'article determinat àrab *al-* a un llatanisme que, en ocasions, va acompanyat de la terminació *-ella* que cal pensar en un diminutiu femení d'origen romanç.

D'altra banda, en el cas de Bulansa, en una sola ocasió queda constatat el mot *tūr* (*roca*, en àrab) i sol mantenir-se convertit en *torre*, malgrat no es conservi cap construcció d'aquesta forma; mentre que la deformació d'al-burÿ (*la torre*, en àrab) resta, temporalment, com *Alborge* per desaparèixer. És el cas de *Santa Anna d'Alcúdia* que adopta el nom de l'oratori medieval a mesura que la defensa murada de la ciutat romana de Pollentia es va demolint per reaprofitar els carreus que la composaven. En canvi, el nom *Alboraïet* que cal derivar-lo de al-burayÿāt, el diminutiu en plural del mot anterior, es conserva a una zona, avui entre els dos municipis on tal cosa fa pensar que la presència de restes prehistòriques en època musulmana s'utilitzàs el mot burÿ per designar els talaiots residuals de la zona (talaiots de Can Xanet, desapareguts; i de Ca Na Manascula, avui a Alcúdia). No és més que

una de les moltes hipòtesis que l'anàlisi toponímica obri constantment i, per això, hem d'assumir que la nostra tasca és més positiva obrint interrogants que tancant-los.

NÚM.	REPARTIMENT	MUNICIPI	ÈTIM	TRADUCCIÓ	NOM ACTUAL
1	Formentor	Pollença	Fruventaria	bladera	Formentor
2	bujar	Pollença	Bocchorum	Pervivència prellatina?	Bòquer
3	xilur	Pollença	?	Pervivència prellatina?	Síller
4	Beni Gotmar	Pollença	Banū Gumara	Clànic	Gotmar
5	Sant Vicenç	Pollença	Sanad wizān (?)	La costa d'enfront?	Sant Viucenç
6	Santuiri	Pollença	Sanat ṭūr	Costa de la roca	Santuïri
7	allanaria	Pollença	An-na'ura	La sinia	Llenaire
8	ariant	Pollença	?	?	Ariant
9	Petruxella	Pollença	<i>Petra + ella</i>	Perv. llatina+diminutiu	Pedruixella
10	Alcastellan	Pollença	<i>Al + castellum</i>	El + perv. lat.	Son Grua
11	almadraba	Pollença	Al-maḍraba	La teulera	Almadrava
12	Mostagarra	Pollença	Matgara	Nom tribal	Mastaguera
13	Culuina	Pollença	Colonia	Pervivència llatina	Colonya
14	Cezarel	Pollença	?	?	L'Assarell
15	Fardarix	Pollença	?	?	Fartàritx
16	Miner	Pollença	?	?	Mina
17	Atacari	Alcúdia	At-tagarī	El tagarí, de la marca	Tacarix
18	Lanuax aben mincar	Alcúdia	Al-bawr	La terra erma	
19	Albecanata	Alcúdia	Al-kaddān	Les pedres blanques	Alcanada
20	Beneizadona	Alcúdia	Banū Zaytūna	Nom clànic	
21	Alcapzal	Alcúdia	Al-qabṭal	L'aqueducte	
22	Alierraz	Alcúdia	Al-ḡaraz	El pedregar	Algerràs
23	Alfonogella	Alcúdia	<i>Al+feniculum + ella</i>	Al+lat.+diminutiu	Fonoieta
24	Vila Roja	Alcúdia	Villa rubra	Vila roja	Vila Roja
25	Alcudina	Alcúdia	Al-qudya	El pujol	Alcúdia
26	Taxara	Alcúdia	Aš-šarā'	Regió de la vora	Xara
27	Taraxna	Alcúdia	?	?	Taraina
28	alborge	Alcúdia	Al-burŷ	La torre	Santa Anna

XXII JORNADA D'ANTROPONÍMIA I TOPONÍMIA

NÚM.	REPARTIMENT	MUNICIPI	ÈTIM	TRADUCCIÓ	NOM ACTUAL
29	muzoch	Alcúdia	?	Nom propi	Can Xanet (¿?)
30	Abu Darraca	Alcúdia	Abū Darraġ	Nom propi	
31	Bertillen	Alcúdia	?	?	
32	Alboraxat	Alcúdia	Al-burayġā t	Les torretes	Alboraiet
33	Guinyent	Alcúdia	Ķinān	Jardins	Gunyent
34	Cacamautx	Alcúdia	¿?	?	Gatamoix
35	Alcalet Alacal	Alcúdia	Al-qalīl al-'aqal (?)	El castellet	S'Esgleïassa
36	Huafeca Beni Maliyx	Alcúdia	?	?	Ets Òscols
37	Montegellos	Alcúdia	?	Mont gelat?	Son Fe
38	Xubulbar	Alcúdia	Subūl barr	Camins de la riba	
39	Palumber	Alcúdia	Columbarium	Pervivència llatina	Es Colombars
40	Palubar	Alcúdia	Columbarium	Pervivència llatina	Es Colombats
41	Sopmilhan	Alcúdia	?	?	
42	Bernedria	Alcúdia	Ķbn 'Atiya	Antropònim	Biniatria
43	auriolhez	Alcúdia	?	?	Oriolet
44	Alazarac	Alcúdia	A-lazraq	El blau	
45	Agdaya	Alcúdia	Aġ-ġay'a	El llogaret	
464	Sant Marti aben Rayma	Alcúdia	Sanad Martin	Pujada dels Beni Martin	
47	Albercutx	Pollença	Al-barqūq	Albercoc	Albercutx

DISTRICTE	MUNICIPIS	HECTÀREES	ÀREES
Bulansa	Alcúdia	6.320 Ha	74 a
Bulansa	Pollença	14.437 Ha	73 a
Muntuy	Llucmajor	32.680 Ha	37 a
Ujntuy	Algaida	9.020 Ha	78 a
Muntuy	Montuiri	4.030 Ha	84 a
Al-yibal	Escorca	14.300 Ha	53 a
Inkan	Inca	5.791 Ha	17
Inkan	Selva	6.722 Ha	75 a
Inkan	Mancor de la vall		

EL DISTRICTE DE BULANSA I LA TOPONÍMIA REPARTIMENTAL

DISTRICTE	MUNICIPIS	HECTÀREES	ÀREES
Inkan	Campanet	3.799 Ha	99 a
Inkan	Búger	795 Ha	90 a
Inkan	Sa Pobla d'Uyalfas	5.399 Ha	43 a
Yiynaw	Sineu	7.142 Ha	36
Yiynaw	Llorito		
Yiynaw	Sant Joan	8.686 Ha	66 a
Yartan	Artà	13.826 Ha	39 a
Yartan	Capdepera	5.497 Ha	28 a
Yartan	Son Servera	4.093 Ha	34 a
Al-ahwaz al madina	Palma	18.265 Ha	66 a
Biṭra	Petra	9.276 Ha	13 a
Biṭra	Ariany		
Terra de Falinis	Felanitx	17.166 Ha	81 a
Caçor	Porreres	8.686 Ha	40 a
Musuh	Valldemossa	4.283 Ha	16
Musuh	Deià	1,548 Ha	65 a
Bunnola	Bunyola	8.263 Ha	23 a
Manaqur	Manacor	34.133 Ha	68 a
Manaqur	Sant Llorenç des Cardassar		
Canpos	Campos	14.731 Ha	68 a
La part d'Adia	Santanyí	16.050 Ha	10 a
La part d'Adia	ses Salines		
Isburlas	Esporles	3,522 Ha	62 a
Isburlas	Banyalbufar	1.781 Ha	82 a
Al-ahwaz al madina	Calvià	14.276 Ha	31 a
Al-ahwaz al madina	Andratx	8.089 Ha	91 a
Al-ahwaz al madina	Estellencs	1.237 Ha	36 a
Al-ahwaz al madina	Puigpunyent	4.180 Ha	18 a
Qanarusa	Alaró	5.860 Ha	78 a
Qanarusa	Binissalem	2.925 Ha	59 a
Qanarusa	Consell		
Qanarusa	Costitx	1.453 Ha	65 a

XXII JORNADA D'ANTROPONÍMIA I TOPONÍMIA

DISTRICTE	MUNICIPIS	HECTÀREES	ÀREES
Qanarusa	Lloseta	1.213 Ha	38 a
Qanarusa	Santa Eugènia	1.925 Ha	47 a
Qanarusa	Santa Maria del Camí	3.886 Ha	29 a
Qanarusa	Sencelles	5.366 Ha	40 a
Muruh	Muro	5.328 Ha	93 a
Muruh	Santa Margalida	8.580 Ha	21 a
Muruh	Llubí	3.428 Ha	85 a
Muruh	Maria	2.948 Ha	32 a
Sulyar	Fornalutx	2.025 Ha	27 a
Sulyar	Sóller	2.025 Ha	95 a

LA TOPONÍMIA DEL REPARTIMENT AL DISTRICTE DE SINEU

Antoni Ginard Bujosa i Andreu Ramis Puig-gròs

INTRODUCCIÓ

Després de la conquesta catalana (1229), el *Llibre del Repartiment* és una font imprescindible, tant per conèixer els topònims precatalans i islàmics i la seva pervivència, com per l'efecte generador de nous noms de lloc que sorgiren amb la incorporació de Mayurqa al sistema feudal. Arran de la presentació d'una ponència a les Primeres Jornades d'Estudis Locals de Sineu, celebrades els dies 17-20 d'abril de 2008, ens plantejarem el treball d'identificació amb el títol "Topònims del *Llibre del Repartiment* en el districte de Sixneu. Propostes per al debat." Ara, aprofitam per mostrar alguns dels casos significatius i, de manera sintètica, presentar els primers resultats.

Amb l'objectiu de contribuir a la identificació i localització dels topònims que, dins el districte islàmic de Ýiÿnau, figuren al Repartiment de Mallorca, es presenten una sèrie de propostes, tot considerant que la situació dels topònims no sempre coincideix amb la posterior divisió dels termes municipals. Per tant, hi ha topònims que s'han de situar fora del terme de Sineu, però que, al nostre entendre, poden tenir relació amb l'antic ýuz' de Ýiÿnaw; també hi ha topònims que provenen dels districtes islàmics de Muntuy i de Biþra, que estan dins els termes actuals de Llorito i de Sant Joan.

Aquest treball té com a precedent una primera proposta d'identificació feta per Andreu Ramis i Guillem Rosselló (2008) relativa a la toponímia precatalana del terme de Llorito. Així mateix, es tenen en compte les aportacions fetes per Guillem Rosselló Bordoy (2007), a escala de Mallorca, i les de Francesc Canuto (2000), per al terme de Sant Joan. La nostra tasca és tributària de tot un seguit d'aportacions documentals imprescindibles per al seguiment del rastre toponímic al llarg dels segles posteriors a la incorporació de Mayurqa a la corona catalano-aragonesa. S'ha de fer un especial esment als treballs de Ramon Rosselló Vaquer, Llorenç Pérez Martínez i Guillem Rosselló Bordoy, juntament amb altres publicacions.

La metodologia que s'ha seguit és la revisió dels topònims del *Repartiment*, per analitzar la seva pervivència directa, encara que sigui per semblança fonètica, i per fer el seguiment de la documentació posterior que dóna indicis del canvi toponímic o de la continuïtat del nom del primer porcioner. En primer lloc, s'ha treballat amb criteris de caràcter filològic o terminològic. En segon lloc, en base als trets territorials (confrontes, indicis de situació, relleu, recursos hídrics, restes d'ocupació humana, etc.). En tercer lloc,

s'ha tingut en compte la disposició de cada un dels noms de lloc dins el text del repartiment atès que la redacció segueix un criteri de caràcter itinerant i de continuïtat territorial.

Les propostes s'han fet bàsicament en funció dels indicis que, tot i que en ocasions siguin irrefutables, no deixen de ser indicis. És evident que cal una tasca complementària, que nosaltres no estem en condicions ni en disposició de fer, especialment a través de l'anàlisi exhaustiva i acurada de la documentació medieval, immediatament posterior al repartiment i de la continuïtat documental en referències més tardanes. L'objectiu futur serà lligar el testimoni del repartiment amb les evidències posteriors als indrets estudiats i, fins i tot, quan sigui possible, acudir a la constatació arqueològica.

LA LECTURA I EL TRACTAMENT DELS TEXTOS

El text del *Llibre del Repartiment* (juliol de 1232) ens ha arribat a través de diverses còpies que, a la vegada, han estat transcrits i interpretades per diferents autors. La qüestió que se'ns ha plantejat és la lectura del text i la unificació de les referències.

Per ordre cronològic, la primera referència al repartiment és de final del segle XVI (1595), procedent de la història de Mallorca de Joan Binimelis, que incorpora l'apartat titulat *De los primeros pobladores que habitaron en la villa y término de Sineu con sus nombres arábicos* (BINIMELIS, 1595 [1927]: IV, 15-18),¹ a més d'altres referències que figuren a les descripcions de les viles. A la versió catalana, el títol és *Dels primers pobladors, que habitaren en la Vila y terma de Sineu que en lengua Arabica se diu Xisneu* (vegeu ALCOVER, 1917: 269-270).

A partir de diverses edicions, s'ha elaborat una taula que reuneix les transcripcions de Busquets/Rotger (1939), de Soto (1984), del còdex llatinoaràbic (2007) i del còdex ARM 18 (2007). En el cas dels dos darrers és essencial la recent publicació feta per Guillem Rosselló Bordoy que permet visualitzar els textos originals. El còdex ARM 18 és el que hem adoptat com a referència.

Una qüestió molt important, a partir de la lectura del text complet, és el fet que la relació de topònims està duplicada:² hi ha una primera relació de propietats, que hem anomenat ARM 18 [A], amb l'encapçalament: *Dels pobladors de Sineu. Aquests són los pobladors los quals són poblats en Sixneu. Et en los seus termens et en les alqueries e dels posseïdors...* (f. 8vb-9ra). Segueix la relació, tot especificant el topònim, l'extensió i el beneficiari, fins que s'inicia l'enumeració dels béns assignats als pobladors de Petra (f. 13ra).

La primera relació apareix reiterada en una segona llista, que hem anomenat ARM 18 [B], i que té dues parts. L'encapçalament de la primera part comença així: *De la porció del senyor Rey en lo terme de Sineu. Aquestes són les alqueries les quals lo Senyor Rey ha en Sineu e en los seus termens per part sua. En comensament dauant la uila de Sixneu Aloffra...* (f. 57 vb-58ra). Tot seguit s'enumeren els topònims i l'extensió, sense que hi consti el beneficiari. Aquesta primera part, amb dues diferències (núm. 29b i 48b), és coincident amb la primera relació

¹ Les referències de Binimelis coincideixen, amb algunes excepcions, amb les vuitanta-tres unitats identificades a la relació que hem anomenat ARM 18 [A].

² Aquesta duplicat és interpretada per diferents autors com a "un segon repartiment" o una "segona conquesta".

ARM 18 [A]. El total de propietats enumerades són 79: *Suma ·D· et ·I· jouades e són ·LXX IX· alqueries* (f. 59va).

Després de la primera part s'hi afegeix la segona amb les cavalleries del terme de Sineu, tot iniciant-se amb les paraules: *Dels homens de Lerida en lo terme de Sineu. Aquestes són les alqueries les quals los homens de Lerida reeberen del senyor Rey en lo terme de Sineu per les lurs caualeries* (f. 59va). La fórmula es repeteix a les diferents cavalleries assignades: els homes de Lleida sumen deu jovades i una alqueria; els homes de Tàrrrega, disset jovades i tres alqueries; els homes de Girona, divuit jovades i dues alqueries;³ els homes de Caldes, tres jovades i una alqueria; els homes d'Apiera, onze jovades i dues alqueries; Ramon de Meaya, dotze jovades i mitja i tres alqueries; finalment, Robert de Tarragona suma trenta-nou jovades i cinc alqueries.

En resum, un cop contrastats els textos, s'han agrupat en dues relacions ARM 18 [A] i ARM 18 [B] que, per motius operatius, inclouen vuitanta-tres unitats toponímiques que són coincidents. La segona relació ARM 18 [B] incorpora, a més, disset peces que corresponen a les cavalleries (numerades del 84 al 100).

Lògicament, hi ha diferències evidents de grafia en la majoria dels casos. També hi ha algunes poques diferències en l'extensió consignada a cada llista. Sobretot hi ha disparitat entre els consignataris de la primera relació amb els noms dels titulars de les cavalleries de la segona llista. Les diferències són precisament les que poden haver menat a diverses interpretacions que considerarem en cada cas.

Segons el text del *Repartiment*, són setanta-nou alqueries. A les vuitanta-tres unitats identificades, la núm. 6 va unida a l'anterior (*Rahal Abu Enbran et Beni Deni*, núm. 5 i 6), mentre que no van precedides de cap indicació la núm. 1 (*Alhoffra aliauffia*), la núm. 14 (*la terra de Muzi abin Acer*) i la núm. 60 (*la honor qui fo d'en Abne Lucet*). Són, per tant, setanta-nou alqueries i rafals que coincideixen a les dues relacions. Per altra part, les unitats 29b (alqueria *Manrici*) i 48b (*rahal Abu Heneit*) només figuren a la segona relació.

Una altra qüestió és la probabilitat que els noms d'algunes alqueries i rafals estiguin repetits dins la segona relació, a la part relativa a les cavalleries. Potser el cas més clar són els núm. 26, 27 i 28 que no figuren a la primera part de la segona relació, però que sembla que corresponen als núm. 93, 94 i 95 de la llista de les cavalleries.

EL CONJUNT TOPONÍMIC

Després d'haver escorcollat el text i unificat la correspondència de registres, el repte és localitzar les referències documentals que provin la continuïtat de les unitats toponímiques identificades i, per tant, la seva possible localització. S'ha fet ús, també, de les propostes d'identificació de diversos topònims dels termes de Sant Joan (CANUTO, 2000), de Llorito (RAMIS; ROSSELLÓ BORDOY, 2008) i de Sineu (ROSSELLÓ BORDOY, 2007). En conjunt, hom disposa d'una primera visió global de la toponímia del que abans fou *Yíynaw* i, més tard, *Sixneu*.

3 En el text hi ha un possible error, perquè dues alqueries, de vuit jovades cada una, sumen divuit jovades.

Un cop vistes les unitats toponímiques de Sineu, també s'han tingut en compte algunes unitats dins els districtes de Muntuy i de Biṭra, situades actualment fora del territori inicialment assignat al districte islàmic de Ȳīṅnaw.

TAULA DE TOPÒNIMS I BENEFICIARIS DEL DISTRICTE DE SINEU

NÚM.	ARM, 18 [A]	EXT. [A]	BENEFICIARI [A]	ARM, 18 [B]	EXT. [B]	BENEFICIARI [B]
1	Alhofra aliauffia	40	Bernat de Mogoda (20) / P. de Murel (20)	daua[n] t la uila de Sixneu Alofra	40	
2	Alq[ue]ria Ben Nazar	6	G. Company	Alq[ue]ria Benuazar	6	
3	Rahal aben Hatiz	7	Bernat Puculul i sos companyons XII	Rahal aben Hariz	8	
4	Alq[ue]ria Beni Gaful	8	Puculul i sos companyons	Alq[ue]ria Benigahul	8	
5	Rahal Abu Enbran et Beni Deni	18	Bernat Puculul i sos companyons	Rahal Abo Ombran	8	
6	[et Beni Deni]		[vegeu núm. 5]	Alqueria Benideni	11	
7	Rahal Nabil	5	Bernat Palet de Barcelona / Mestre Nicolau (2 jovades)	Rahal Nabil	5	
8	Rahal Uaner aben Juluz alguazaria	4	P. Marcel	Rahal Huagner aben Iuluz Abguastia	4	
9	Rahal Huacner almagzen	5	Ponç de Olzet amb cinc companyons	Rahal Huagner abn Agzen	5	
10	Rahal Culuina/colonia/	12	Jaques Sanz	Rahal Culumina	12	
11	Rahal Menairola	8	G. Bou de Barcelona	Rahal Meneirola	8	

LA TOPONÍMIA DEL REPARTIMENT AL DISTRICTE DE SINEU

NÚM.	ARM, 18 [A]	EXT. [A]	BENEFICIARI [A]	ARM, 18 [B]	EXT. [B]	BENEFICIARI [B]
12	Rahal abin Ascar	3	Bernat de Parets i son germà	Rahal aben Azcar	4	
13	Rahal Aliaboz	4	Mestre Nicolau	Rahal Alaxbez	4	
14	La terra / gaard/ de Muzi abin Acer	4	G. de Parets i son germà	Terra de Muci Abin Nacer	4	
15	Rahal Borde Axabee	5	Jueus de l'Almudaina	Rahal Borex Axabee	5	
16	Raha/l/ Benu Zarbez exarq[ui]a	5	Jueus de l'Almudaina	Rahal Bennu Nabez Axarq[ui]a	5	
17	Alq[ue]ria Xerra	10	G. Desbanys de Barcelona i A. Pinxenes (5 i 5)	Alq[ue]ria Exerra	10	
18	Rahal Axemicxulla	4	F. de Gardei de Lleida	Rahal Axerrutxulla	6	
19	Alq[ue]ria Castello	10	R. Font	[n.c.]		
20	Rahal Beni Taref	9	Domingo Clauel (7) i Berenguer de Sant Melió (2)	Rahal abeni Tarif	9	
21	Rahal ben Mabex algarba	3	Domingo Clauel (<i>et en ayxi romanen ad el X jouades</i>)	Rahal abin Nenabey[n] algarbia	3	
22	Alq[ue]ria Corbeyra	14	G. Descamps de Barcelona (7) i P. de Palau (7)	Alq[ue]ria Corbeyra	14	
23	Rahal Benuz Atagari	8	R. de Casals de Lleida	Rahal Benugarp Atagari	8	
24	Rahal Beni Cadrel	6	B. Toz de Tortosa	<i>Rahal abenu Cadrel</i> [f. 58rb]	6	
25	Rahal Beni Axep azagera / atzagueira/	2	Rei	Rahal Beniexep	2	

XXII JORNADA D'ANTROPONÍMIA I TOPONÍMIA

NÚM.	ARM, 18 [A]	EXT. [A]	BENEFICIARI [A]	ARM, 18 [B]	EXT. [B]	BENEFICIARI [B]
26	Alq[ue]ria Cut alcastel			[n.c.]		
27	Rah[al] abn Auabex			[n.c.]		
28	Alq[ue]ria aben Niluz	12,5	Bernat Meliό de Barcelona	[n.c.]		
29	Rahal al- paizari	4	A. Reg de Lleida	Rahal Alpaqzari	4	
29b	[n.c.]			<i>Alqueria Ma[n]rici [f. 58va]</i>		
30	Rahal Alpinnilet al-paizari	4	Cayna	[n.c.]		
31	Rahal Monti	6	Cayna	[n.c.]		
32	Alq[ue]ria Oliber	7	P. de Monsό, nebot del capellà	Alqueria Aliber	7	
33	Alq[ue]ria Benu Nefe	8	G. de Mata i sos companyons	Alq[ue]ria Bennuneffe	8	
34	Raha/l/ abeni Zarrag arraya	5	G. Loreg	Rahal abini Zarrat arraya	5	
35	Rahal abeni Zarragx aben Agzen	6	Joan Lorda (4) i Rei (2)	Rahal abini Zarrax al Magzen	6	
36	Rahal Locoplan	5	Ponç d'Olzet amb cinc companyons	Rahal Locoplati	5	
37	Alq[ue] ria dayat almarchi li -ba-mo[n]ti	6	Balaguer, tender	Rahal Dayat Almarig li Bamati	6	
38	Rahal Abu Bacar alcalel	5	Berenguer de Vilamajor i Bernat son germà	Rahal Abu Bahar Alcalel	5	
39	Rahal Annia	5	G. Mariner de Lleida	Rahal Antija	5	
40	Rahal aben Sanx alpayzari	4	P. de Palau	Rahal aben Sanx Alpazari	4	

LA TOPONÍMIA DEL REPARTIMENT AL DISTRICTE DE SINEU

NÚM.	ARM, 18 [A]	EXT. [A]	BENEFICIARI [A]	ARM, 18 [B]	EXT. [B]	BENEFICIARI [B]
41	Rahal Carrucx arraya Athagari	6	A. Cantador de Tarregona	Rahal Carrucx arraya Azagati	6	
42	Rahal layn algenui	10	Sanx de Bellpuig (5) i senyor Infant (5)	Rahal Algenui + Rahal Algenui	5 + 5	
43	Alq[ue]ria Beni Helcam	5	Bernat de Parets i sons de Vilafranca	Alqueria Benihilcam	5	
44	Alq[ue]ria Almodayne	8	Bernat de Parets i sons germans	Cari Almudeina	8	
45	Alq[ue]ria Addurel	4	Bernat de Parets	Rahal Addureil	4	
46	Rahal Axat	4	Jaffie jueu	Rahal Axat	4	
47	Alq[ue]ria Beny Agiba	8	P. Alcoer	Alqueria abin Aagiba	8	
48	Alq[ue]ria Adorela	6	Bernat Lauaner (?) de Barcelona	Rahal Adorella	6	
48b	[n.c.]			Rahal Abu Heneit [f. 58vb]	6	
49	Alq[ue]ria Beni Durri	6	G. de Saragossa	Rahal Benidurri	6	
50	Raab [sic] Bilela	6	G. de Saragossa	[n.c.]		
51	Rahal Beni Zaber alcayd fere	10	Jaume de Montpeller	Rahal Alcait Fereh aben Zabit	10	
52	Alq[ue]ria Orta	8	Es d'alcun parent d'En Rubert d'En Berenguer de Belvey e d'En G. Robert	Alq[ue]ria Orta	8	
53	Rahal Beni Halfim	8	Jueus de l'Almudaina	Rahal beni Alfán	8	
54	Rahal Beni Apditaf	5	és d'En Almo juseu	Rahal Beni Abderraaf	5	

NÚM.	ARM, 18 [A]	EXT. [A]	BENEFICIARI [A]	ARM, 18 [B]	EXT. [B]	BENEFICIARI [B]
55	Rahal Alahmar	4	P. de Palau	Rahal Alahmar	4	
56	Rahal abeni Embran	6	Berenguer de Terraza <i>e de sa muller</i>	<i>Rahal Abeni</i> [f. 58vb] <i>Rahal abeni Embran</i> [f. 59r]	6	
57	Alq[ue]ria Abu Amet	6	Berenguer Gaeran de Montpeller	[n.c.]		
58	Rahal Alabiath	3	G. Lorach de Tarrega	Rahal Alabiat	3	
59	Rahal Adeffle Exarq[ui]a	8	B. Pocasanc de Barcelona / B. d'Ertuse (?) / A. Pocasanc	Rahal Adeffle exarquia	8	
60	La honor qui fo d'En Abne Lucet prop de la Uila de Xisneu	5	P. Jouan, escrivà	Hunor abn Lucet p[ro]p la uila	5	
61	Rahal alhanat bi-mortit	5	P. de Tortosa i sos companyons	Rahal Alhanat bi Mortit	5	
62	Alq[ue]ria aben Mudalel bi anortit	5	P. de Noueles i sos companyons	Rahal Abe Mudalel Abi Mortit	5	
63	Rahal Algedit	5	P. de Noueles i sos companyons	Rahal Algedit	5	
64	Rahal aben Mutarrif	4	P. de Noueles i sos companyons	Rahal Abe Motarif	4	
65	Rahal Azmeth abn alhatex	5	P. de Noueles i sos companyons	Rahal Hamet abn Allug	5	
66	Rahal almenorq[ui]	4	P. de Noueles i sos companyons	Rahal Almenorq[ui]	4	
67	Rahal ain aafa	6	Arcesio, escrivà (3) i senyor Infant (3)	Rahal Ayn Azaffa	6	

LA TOPONÍMIA DEL REPARTIMENT AL DISTRICTE DE SINEU

NÚM.	ARM, 18 [A]	EXT. [A]	BENEFICIARI [A]	ARM, 18 [B]	EXT. [B]	BENEFICIARI [B]
68	Rahal Abe Mubaxar Labenferix	6	Caynani	Rahal abe Mubexar l-a-ben Sa[n]x	7	
69	Alq[ue]ria ard alayn	8	Examenis de Filera e recobra aquella lo Rey	Alqueria Harat Alayn	8	
70	Alq[ue]ria Alma[n]cha	8	Pasqual de la Cisa de Barcelona	Alq[ue]ria Almanca	8	
71	<i>Rahal Mu[n]tagut azagan [sic]</i>	13	P. de Noueles i sos companyons	<i>Rahal Muntagut Azagari [f. 59ra]</i>	8	
72	Rahal Alamah	5	Pere de Menoch	Rahal Alcanaah	5	
73	Rahal Abu Zuhualat	4	Rei	Rahal Abu Zuhuala	4	
74	Rahal Beni Gaful xica lzagera	3	P. de Belverger	Rahal Benigaful Xicha	3	
75	Rahal Beni Huart	4	R., especiaire de Montpellier	Rahal Abeni Huart	4	
76	Rahal Abe Elaziz abin Sanx	5	Gerau de Castelló de Tortosa i sos companyons	Rahal Abdel Aziz aben Sanx	5	
77	Rahal Alemuti	4	Gerau de Castelló i sos companyons	Rahal Muci	4	
78	Rahal Alubrecati	5	Gerau Castelló i sos companyons	Rahal Allubrecati	4	
79	Rahal aben Jucef	5	Gerau Castelló i sos companyons	Rahal Abi[n] Iuzuf	5	
80	Alq[ue]ria aben Maaxbar	6	P. de Sabisbal de Tarragona	Alqueria Abe Maxbar	6	
81	Alq[ue]ria aben Aabar	6	P. de Sabisbal de Tarragona	Alqueria Aben Amar	6	
82	Alq[ue]ria Malian	4	Carrocio	Alq[ue]ria Maliari	4	

XXII JORNADA D'ANTROPONÍMIA I TOPONÍMIA

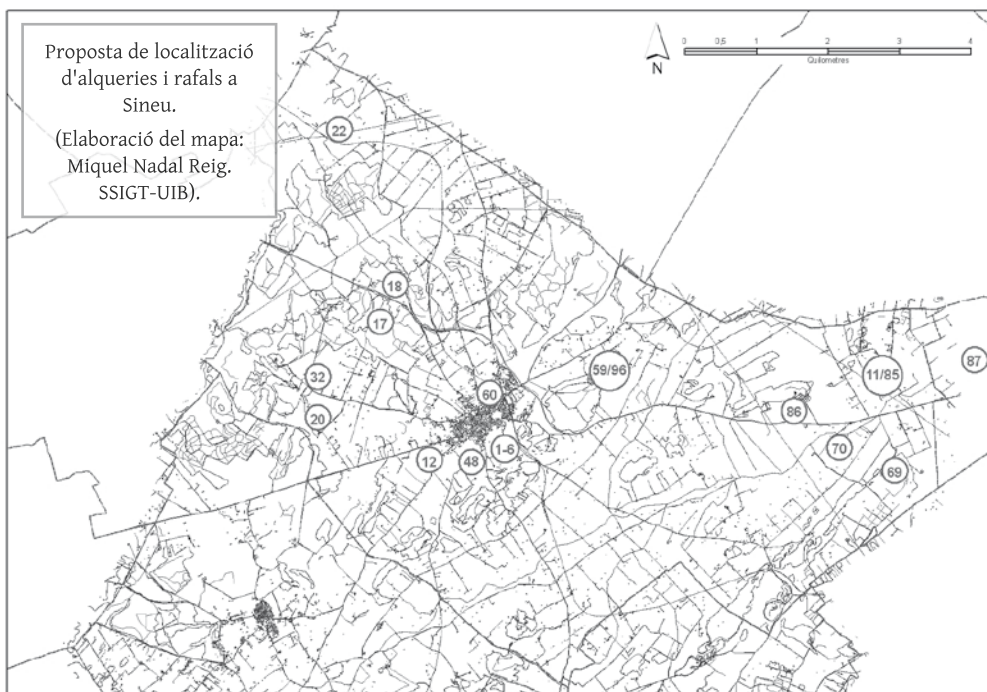
NÚM.	ARM, 18 [A]	EXT. [A]	BENEFICIARI [A]	ARM, 18 [B]	EXT. [B]	BENEFICIARI [B]
83	Alq[ue]ria Solanda	8	Ferran P. de Pina, cavaller	Rahal Sulanda	8	
84				Alq[ue]ria Benihadet	10	Homes de Lleida
85				Rahal Sandatola	6	Homes de Tàrrega
86				Rahal Sant Esteue	6	Homes de Tàrrega
87				Rahal Nebze	5	Homes de Tàrrega
88				Alq[ue]ria Almhandez	8	Homes de Girona
89				Alq[ue]ria Beninaccee	8	Homes de Girona
90				Rahal Aceiara	3	Homes de Caldes
91				Alq[ue]ria Judi	7	Homes d'Apiera
92				Rahal Beniharca	4	Homes d'Apiera
93				Caria Cut Alcastel	6	Ramon de Meaya
94				Rahal abna Nabex	2	Ramon de Meaya
95				Caria aben Guluz	2,5	Ramon de Meaya
96				Caria Adeffle Arechi	16	Robert de Tarragona
97				Rahal aben Huelezfen	3	Robert de Tarragona
98				Rahal aben Sanx	7	Robert de Tarragona
99				Rahal abeni Mauici	6	Robert de Tarragona
100				Rahal Carrux almazen haort min acyiara	7	Robert de Tarragona

Tot seguint l'ordre exposat en el quadre resum, a continuació s'analitzen les diverses referències d'identificació sobre els topònims que, de moment, ha estat possible documentar i que se sotmeten a discussió.

69. Alqueria ard alayn [arḍ al-'ayn] → Son Alcaïnes (Sineu)

L'alqueria ard alayn [arḍ al-'ayn], alqueria 'de la font' o de la 'terra de la font', de vuit joves, correspongué a Eiximenis de Filera. És possible apuntar una hipòtesi d'identificació amb l'actual topònim Son Alcaïnes (Arcaïnes). La vinculació terminològica fou plantejada per JOAN COROMINES (1994: II, 94 s.v. L'Alcaina) que, a més del nostre *Son Arcaines*, treu a col·locació *L'Alcaina* (partida de Balones, a l'est d'Alcoi); *La Caina*, a les fonts del riu Xaló o Gorgos. De l'àrab irq aйн, 'arrel de la font, arrencada de la deu, cap de les aigües d'un riu': com el nom del poble d'*Alcaine*, al Baix Aragó; hi ha també la partida i el mas d'*Alcaine* a Fraga.

A més dels arguments filològics, des del nostre punt de vista, s'han de tenir en compte les característiques del territori a la zona de Son Alcaïnes, a la capçalera del torrent de Banderola/Binicaubell, on hi ha testimonis evidents de captacions d'aigua de tradició andalusina (Torre de Montornes i Son Baró), que podrien justificar la denominació.⁴ Cartografiat al mapa de Mallorca de 1785; documentat per Berard (1789): *Son Arcaynes* (1983: 245) i per Mascaró Pasarius. Fins i tot, la localització a l'inventari del *Llibre del Repartiment* contigua a l'alqueria *Almancha* (alqueria de la bassa o la planícia, núm. 70), fa possible insistir en la nostra especulació.

70. Alqueria Alma[n]cha → es camp Pla (Sineu)

L'alqueria *Almancha* (alqueria de la bassa o la planícia), de vuit jovades, correspongué a Pasqual de la Cisa de Barcelona. A tall d'hipòtesi, plantejam una possible localització i una pervivència d'un dels possibles significats del topònim precatalà. Des del nostre punt de vista, podríem trobar una correspondència amb 'es camp Pla', situat entre es puig d'en Genovart, Son Riera, sa Torre i Son Tei, a la part de llevant del terme municipal de Sineu, prop de Son Arcaïnes. Uns altres criteris per a la identificació serien també la contigüitat en el *Llibre del Repartiment* amb l'*alqueria ard alayn* (núm. 69), l'orografia de l'indret i la continuïtat semàntica del topònim.

78. Rahal Alubrecati → rafal Llobregat (Vilafranca de Bonany)

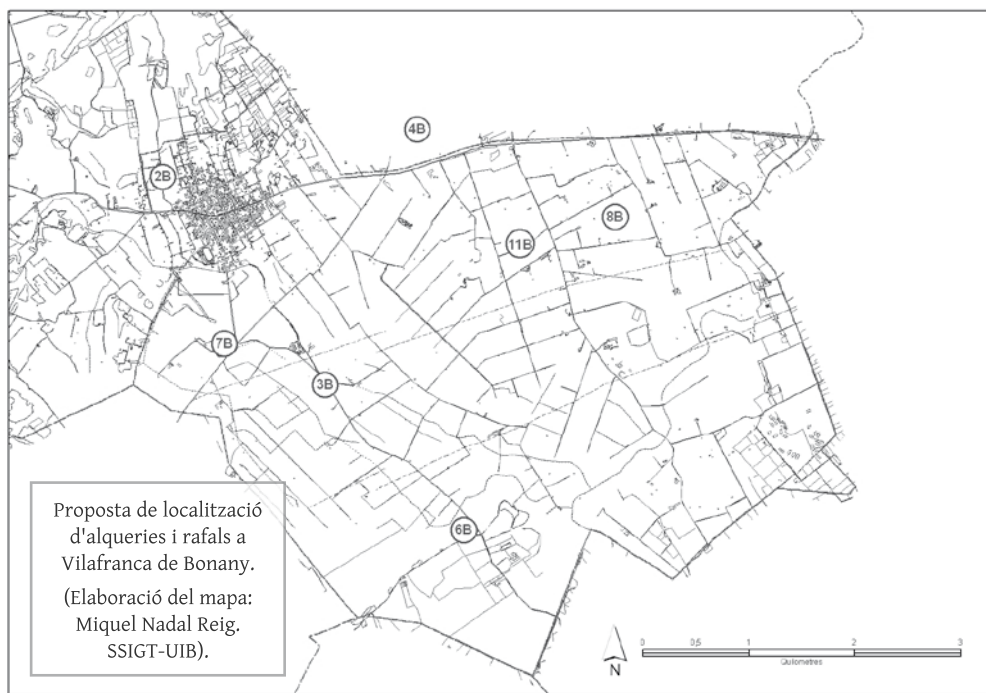
El rafal *Alubrecati*, de quatre jovades, correspongué a Gerard Castelló de Tortosa i companys, juntament amb altres tres pertinences (núm. 76, 77 i 78). És identificable amb les terres de *Llobregat*, una peça que s'ha de situar dins el terme de Vilafranca de Bonany.

El 17 d'agost de 1333, Guerau Calafell de Sineu, procurador d'Ermessenda viuda de Guillem Ribot, suplica davant el lloctinent general, dient que Bernat Roig, ara habitador de Sineu, va vendre o llogar a Berenguer Ribot, fill de l'esmentada dona, la meitat de l'*alqueria Llobregat*, terme de Sineu (ARM Suplicacions S-9, f. 93, a MULET, ROSSELLÓ, SALOM, 1994: 139). Més endavant, RAMON ROSSELLÓ VAQUER, en referència al rafal d'en Figuera, també dins Vilafranca, ha documentat, el 1496, entre les propietats de Salvador Pau Sureda, la cavalleria de Sant Martí d'Alanzell, que incloïa l'alqueria d'Alanzell, el rafal de Boscana i *Llobregat*, l'alqueria Albadellet,⁵ alou i jurisdicció de la cavalleria (vegeu CANUTO, 2000: 219).

Segons P. DE MONTANER (1989: 305, 307, 310 i nota 46), la baronia de Sant Martí d'Alanzell fou adquirida pel ciutadà Arnau Sureda l'1 de juliol de 1391; enmig de les seves terres s'hi trobava la petita cavalleria de Llobregat que comprenia 2,5 *sementeras* dins Alanzell i 2 *sementeras* dins Boscana; el delme pertanyia al rei i la jurisdicció a la baronia. D'acord amb el testament d'Arnau Sureda, de 31 de desembre de 1443, l'honor de Sant Martí comprenia Alanzell, Boscana, Llobregat, Albadellet i l'alqueria anomenada Maria (en aquest cas, referit a Bonany). El 1553, el donzell Pau Sureda de Sant Martí es titulava "senyor de Llobregat".

Els indicis i la documentació fan pensar que Llobregat s'ha de situar a prop de Vilafranca de Bonany i relativament allunyada del terme de Sant Joan i de l'antic districte de Sineu. D'acord amb la documentació, el rafal *Alubrecati* té una correspondència fonètica amb el topònim Llobregat. Mascaró Pasarius la defineix com a antiga alqueria de Vilafranca de Bonany, registrada en el *Llibre del Repartiment* com a *rahal Alubrecati* (GEM s.v. Llobregat). COROMINES (1996: V, 92-93, s.v. LLOBREGAT), per al topònim del riu del Principat, apunta l'origen del llatí RUBRICATUS, 'rogenc', pel color de les aigües del riu i, fins i tot, reula l'origen a un nom ibero-basc, com és *ur-gorri*, 'aigua-roja'. L'extensió del topònim fluvial a una comarca i la conseqüent creació del gentilici condueix Coromines a fer una referència explícita al cas mallorquí: el gentilici nisba *lubreqâti*, pròpiament 'el llobregatenc', d'on

5 GUILLEM ROSSELLÓ BORDOY (2007: 407-413) ha identificat i localitzat l'Alanzell, Boscana i Albadellet dins el districte de Bitra.

prové el nom del “rahal Allubrecati”. Es tracta d’andalusins procedents dels volts de Sant Boi, que des de la reconquesta definitiva, a final del segle X, es retragueren a Mallorca i València.

85. *Rahal Sandatola* → *Banderola* (Sineu)

El *Rahal Sandatola*, de sis jovades, correspongué als homes de Tàrrega, juntament amb els rafals de Sant Esteve i Nebze. El topònim *Banderola* s’ha relacionat lingüísticament amb l’alqueria *Meneirola* (núm. 11).⁶ No obstant això, cal plantejar-se si el topònim

⁶ El rafal *Meneirola*, de vuit jovades, correspongué a G. Bou de Barcelona. És un dels topònims que podria tenir una pervivència i una localització contrastades, si se’l relaciona amb la forma *Banderola*. En qualsevol cas, aquest és un extrem per sotmetre a discussió: per una part, la relació amb *Banderola* prové de COROMINES (1989: I, 59-60). L’origen mossàrab i la relació *meneirola-banderola* també és acceptada per GÀLMÉS DE FUENTES (2004: 63). Per altra part, ROSSELLÓ BORDOY (2007: 168) recull la hipòtesi de Jaume Busquets, com a nom romànc transcrit *Meneirola*, a partir de *rahal men Airola*, un dels rafals d’Airola. Segons Rosselló Bordoï, podria tractar-se d’un diminutiu de *manāra* = almenara, considerat mossàrab o romànc. En tercer lloc, segons JOAN BINIMELIS ([1927]: IV, 16), el *Rafal Menayrola* o *meneyrola* [sic] (ALCOVER, 1917: 270) era (1595) de Joan Arnau. El 6 de juliol de 1231, el rei Jaume I concedeix a Guillem Bou, en franc alou, l’alqueria de *Manairola que sunt octo iovate in termino de Sixneu* (PÉREZ MARTÍNEZ, 1977: 78; citat per MULET, ROSSELLÓ, SALOM, 1994: 61 i 99). No obstant això, l’etimologia apuntada per Coromines i la relació documental de *Manairola* amb G. Bou (1231), tot fa pensar que l’espai definit pròpiament pel topònim *Banderola* s’ha de situar a migjorn del nucli de Maria i en relació a una possible continuïtat territorial de l’agrupació de les unitats núm. 85, 86 i 87. Finalment, en base al nom de l’enfiteuta, també és possible fer esment a l’ordnim actual *es puig d’en Bou*. El 1759, l’antiga possessió *es puig d’en Bou* pertanyia al senyor Nicolau Rossinyol —de Defla—, situada entre Son Vanrell, el camí de Muro, Son Cloques, el terme de Maria, Son Vallfogó i *es Puig d’en Gili* (GEM s.v. Puig d’en Bou, Es). Dins el casc urbà de Sineu perviu el *carrer des Bous*.

Banderola s'hauria de relacionar amb el *rahal Sandatola*. La segona part de la relació del còdex ARM 18 [B] registra, de manera continuada, els rafals *Sandatola* (núm. 85), *Sant Esteve* (núm. 86) i *Nebze* (núm. 87), tots tres concedits als mateixos beneficiaris.

Com veurem, l'agrupació dels tres rafals coincideix amb la continuïtat territorial de Banderola, Son Ferragut i Nepta. La documentació medieval, el 4 d'octubre de 1243, situa Sant Esteve vora l'*alqueria Bandrola*, i el 1426 es documenta l'establiment de Banderola i la meitat de Nepta.

El 2 de setembre de 1358, Ferrando Roig diu que Arnau Pedró ha comprat a la Cort la meitat del molí de Banderola per preu de 160 lliures i 10 sous venut a instàncies dels creditors de l'esmentat Ferrando, però aquell no hi diposita els diners (ARM AH 19, f. 22 v. a MULET, ROSSELLÓ, SALOM, 1994: 89). El 9 d'octubre de 1401, Ferrer Pelliser de Banderola de Sineu fa donació al seu germà Jaume Pelliser de l'alqueria d'Ariany, parròquia de Petra, una casa que té a Ariany, alou de Jordi Serra de Sant Joan, cavaller (ARM Arnau Gayà G-81, f. 184v. a ROSSELLÓ VAQUER, 1994: 19).

Una referència de mitjan segle XVI confirma les confrontes de Banderola amb Son Bacs i Son Ferragut. Des de 1543, Nadal Torrent feia un cens de dues quarteres de blat per la possessió Bandarola, que confrontava amb altres del magnífic Domingo Desbach, Pere Joan Font, Jaume Ferragut i Gabriel de Montornas (PÉREZ MARTÍNEZ, 1963: II, 295). El cadastre de Sineu de 1601 registra *Mos. Antt^a Torrents de bandarolla-la possessió dita bandarolla y las casas y moli, 6.000 £* (AMS Cadastre 1601 2/4, f. 65v). Sobre el territori, els confrontants de Banderola eren Domingo Desbac, que donà nom a Son Bacs (GEM, s.v. Desbac); Pere Joan Font, lligat a Son Font⁷ (GEM, s.v. Font, Son); Jaume Ferragut, que el 1577 era el propietari de Sant Esteve, posteriorment Son Ferragut, i Gabriel de Montornès que el 1567 era el propietari de la Torre de Montornès que confrontava amb Son Bacs, el torrent de Banderola, Son Ferragut i el Pujol (GEM s.v. Torre de Montornès, sa).

Les terres de Banderola se situen a llevant del terme municipal de Sineu, entre el pont de Son Alcaines i Son Rabassa. El mapa de Mallorca de 1785 i BERARD (1789: 245) l'esmenten com a una de les propietats més grans, afectada per establiments, propera al terme de Maria. La propietat de Banderola, l'any 1805, pertanyia a Josep de Togores, compte d'Ayamans (MAS I VIVES, 1994: 55-56). El topònim és posteriorment recollit per MASCARÓ (1962-67); COROMINES (1989: I, 59-60); *Gran Enciclopèdia de Mallorca* i l'*Atlas de la Gran Enciclopèdia de Mallorca* (ca. 1996).

86. *Rahal Sant Esteue* → *Sant Esteve* → *Son Ferragut* (Sineu)

El rafal *Sant Esteue*, de sis jovades, s'assignava als homes de Tàrrega, juntament amb el rafals *Sandatola* i *Nebze*. Podria situar-se a les terres de l'actual Son Ferragut. Una primera referència és del 4 d'octubre de 1243, quan, Ramon, bisbe de Mallorca, amb el consentiment del Capítol, dóna en establiment a Miró de Sanahuga tres peces de terra i dues parts d'una casa de l'*alqueria Sant Esteve*, en el terme de Sixneu, en les cavalleries de Tàrrega, per raó de les vuit jovades que l'esmentat Miró té vora l'alqueria *Bandrola* [sic]; aquestes

7 Son Font confronta amb Son Riera, can Cendra i el torrent de Son Real o de Banderola.

peces anomenades més amunt confronten amb camí públic, amb ullastre i amb honors de Berenguer de Vic, de Pere Rave i de l'esmentat Miró; cens de vuit barcelles de blat i la dècima; fadiga de trenta dies (PÉREZ MARTÍNEZ; COLL TOMÀS, 1988: 55-56, citat a MULET, ROSSELLÓ, SALOM, 1994: 204).

El rafal de Sant Esteve, el 2 d'octubre de 1401, pertanyia a Bernat Ciurana que col·loca en matrimoni a sa filla Francesquina amb Bartomeu Costa de la Ritxola i aporta com a dot l'alqueria [sic], altres terres, dos esclaus i animals diversos (ARM Arnau Gayà i Gabriel Real G-81, f. 1700). Així mateix, el 19 de gener de 1426, Pere Garriga estableix a Pere Real l'alqueria *Banderola* i la meitat de *Nepda*, que confronta amb el camí que va a Artà, alqueria de Rigolf o el Puig, Comunes de Maria fins a la Serra, alqueries de Roqueta i *Sant Esteve*. Poc després, l'esmentat Real ho ven a Antoni Busquet per noranta lliures (ARM Vicenç Verger V-5, f. 188-191 i 201v, a MULET, ROSSELLÓ, SALOM, 1995: 223-224).

Pel que fa a la correspondència amb Son Ferragut, el 1577, *Sant Esteve* pertanyia a l'honor Jaume Ferragut i confrontava amb Son Alcaines, *Banderola* i Son Vallfogó. El 1575-80, les cases foren renovades i s'hi feren portals, arcs i finestres de pedra picada; fou també bastit el portal major i es clogueren els arcs i els capitells amb pedres rodones. El 1580, tenia cases reformades, amb un molí de sang; era dedicada al conreu de cereals i lleguminoses; hi havia una guarda de dues-centes vint-i-cinc ovelles; tenia pagos, oques, gallines, coloms i cans de caça; la casa pairal dels Ferragut —de Sant Esteve— era a la plaça del Fossar de ses Basses, a la vila de Sineu (vegeu GEM s.v. Sant Esteve i Ferragut, Son).

87. *Rahal Nebze* [Nafza] → *Nepta* → *Son Bacs* (Ariany)

El *Rahal Nebze*, de cinc jovades, correspongué igualment als homes de Tàrrega. És contigu al rafal de Sant Esteve i són terres confrontants. Per aquesta raó, diverses referències relacionen *Nepta* amb Sant Esteve (núm. 86) i també amb *Banderola* (núm. 85).

El 1275, arran de la venda d'una tercera part de l'alqueria *Senceres*, *qui alias vocatur lo rafall dels Deulosals*, coneixem les confrontes de *Nepta*: *affrontat ex ·l· parte cum tenendonibus alcherie voccate Columbars et ex alia parte cum tenendonibus voccate Maria et ex alia parte cum tenendonibus alcherie voccate Nepta et ex alia parte cum tenendonibus alcherie quod hodie tenet en Ricolf et cum alcheria d'en Carbonel et d'en Garssia* (ECR 348, f. 149, a MAS FORNERS, 2004: 22). Així mateix, Antoni MAS FORNERS (2002: 326), a la parròquia de Santa Margalida, en el conjunt de topònims d'època andalusina, aporta una referència de l'alqueria *Nepta* —1275— (ECR 348 f. 149-149v): topònim desaparegut, possiblement en el segle XV, que sembla que es correspon amb l'actual *Son Bacs* (recollit per ROSSELLÓ BORDOY, 2007: 281).

Una nova cita apareix en el denominat capbreu d'En Pere de Manresa, dels inicis del segle XV, que detalla les aportacions de Sineu a l'església de Mallorca amb delmes i aious, entre les quals, una peça de terra a l'alqueria *Nebde* de Sineu, amb cens de dues barcelles de forment portades a Ciutat al palau del senyor bisbe (MULET, ROSSELLÓ, SALOM, 1994: 77).

Com ja hem vist, el 19 de gener de 1426, Pere Garriga estableix a Pere Real l'alqueria *Banderola* i la meitat de *Nepda*, que confronta amb el camí que va a Artà, alqueria de Rigolf o el Puig, Comunes de Maria fins a la Serra, alqueries de Roqueta i *Sant Esteve*. Poc després, l'esmentat Real ho ven a Antoni Busquet per noranta lliures (ARM Vicenç Verger V-5, f. 188-191 i 201v). A continuació, el 3 de gener de 1464, Pere Busquet, mercader ciutadà i els

hereus de Lluç Gelabert tenien la possessió de *Nebda*, contigua a Banderola (ARM AH 175, f. 2, a MULET, ROSSELLÓ, SALOM, 1995: 221 i 223-224).

El 5 de febrer de 1510, segons l'inventari de béns, Carles des Bach, donzell, tenia una alqueria en el terme de Petra (Son Bachs) confrontant amb Nepta i Deulosal (Maria, antic terme de Santa Margalida) (ARM Martí Terrers T-860, f. 213v a ROSSELLÓ VAQUER, 1994: 24). El 1652, era de Joan Serralta. El 1685, era propietat de la família Togores.

El 1724 el topònim Nepta continuava viu. A tall d'exemple, algunes dades sobre establiments de la possessió: Miquel Gibert de *Nepta* tenia una quarterada i tres quartons a *Nepta*, valorada en cinquanta-cinc lliures; Antoni *Tugoras alias poll de Maria* tenia una quarterada a *Nepta*, valorada en quaranta-una lliures, tretze sous i quatre diners i Juan *Tugoras alias poll*, dos quartons a *Nepta*, valorats en vint lliures, setze sous i vuit diners (AMS Cadastre 1724 2/18, f. 398v i 399v).

Posteriorment, el mapa de Mallorca, patrocinat per Antoni Despuig (1785), registra la grafia *Sô Bachs*, que el 1800 era propietat de Jeroni Ribera. El 1864, a l'amillament de Petra, el predi Son Bachs figura com a propietat dels Srs. Canuts. A mitjan segle XX, era de la senyora Antònia Gual Serralta i el 2000 del Sr. Miquel Pastor Pastor, nét de l'anterior.

Sobre el topònim, COROMINES (1996: V, 457 s.v. NEPTA) situa Nepta com a topònim viu que designa un paratge dins Son Bacs, en el terme d'Ariany (Mallorca). Cita, a més, el parònim *Molí de Can Nepto* (Maria), del llatí NEPETA 'nepta, planta herbàcia perenne, medicinal (*Nepeta Cataria*)'. Per altra banda, Mascaró (GEM s.v. Nepta) fa referència a una alqueria del terme de Santa Margalida, documentada el 1257. Finalment, JOAN MATEU CLADERA i Mª VICTÒRIA RIUTORT MESTRE (1988: 131), entre els malnoms vius a Sineu, citen NECTO ['netto'], que segurament també és un parònim del medieval *Nepda*.

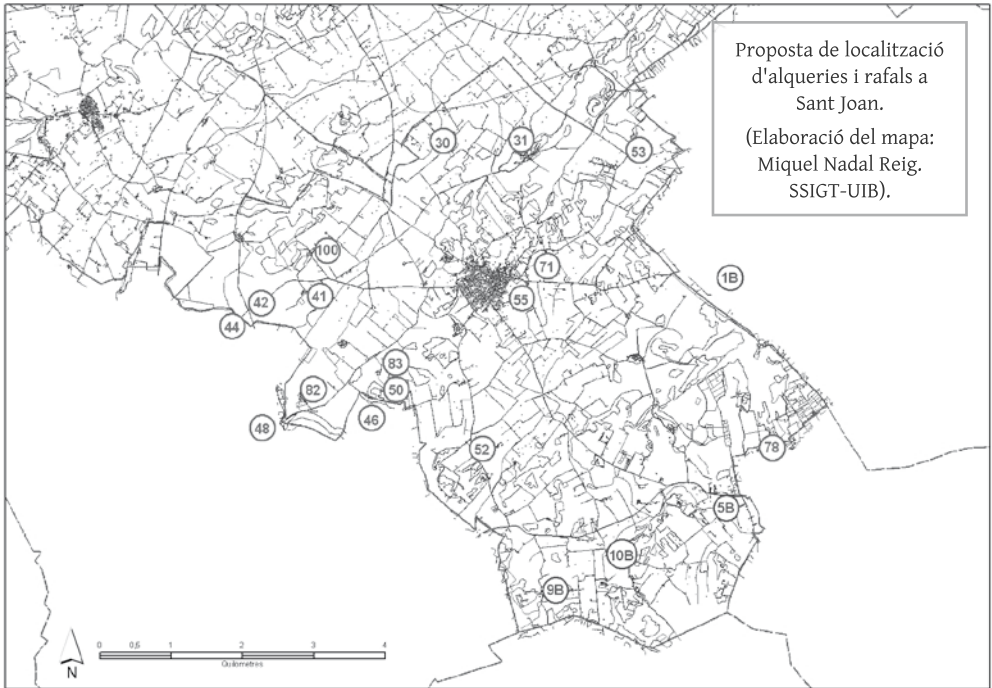
EL CAS D'ALMASSORA DEL DISTRICTE DE BIṬRA

Fora del districte islàmic de *Ûiṭnau*, dins el districte veí de *Biṭra*, s'ha de situar el topònim *Almozor / Almazar / Almassora*, dins Sant Joan, històricament relacionat amb el rafal Llobregat (núm. 78) i altres peces dels termes de Petra i Vilafranca.

2B. *Rahal Almozor / Almazar* → *Es Cremat / Es Rafal Cremat* (Sant Joan)

El *Rahal Almozor* de cinc jovades correspongué a Tomàs *P[ar]tid[en] de Barcelona, sartre et ane en Lop Ferrandiz d'aquí .II. jouades* (ARM 18 A, f. 13va). La relació de cavalleries inclou el *Rahal Almazar*, de cinc jovades (ARM B, f. 60vb).

La referència més primerenca d'aquest rafal *Almozor / Almazar* seria de 1230. PÉREZ MARTÍNEZ (1977: 35) aporta la transcripció d'una carta datada el 30 de juliol de 1230, en la qual Jaume I concedeix a Tomàs Genovés l'alqueria *Amasora* [sic], en el terme de Petra de Mallorca. Pere de MONTANER (1989: 304, nota 42), en referència al rafal *Cremat*, apunta: "El primer dato que tenemos de este rafal es de 1235, año en que con el nombre de *Alçamora* [sic] es vendido por Tomàs Genovès, que poseía su dominio útil por donación real, a Dolça esposa de Ramón de Torà. En 1245 la misma Dolça lo venderá a Guillem Oliver. En 1274

Andreu Oliver adquire el alodio y ese año vende ambos dominios a Ferrer Feliu, quien, en 1265, los venderá, a su vez, a Pasqual Carbó. En 1294 Pere Carbó vende la mitad de la finca y su alodio a un cierto Beltran “del Reyno de Aragón”.

Entre 1316 i 1336, els Rubert obtenien els alous de l'alqueria *Alçamora* [sic] per permuta amb el procurador reial. Els drets passaren per herència als Caulelles. Posteriorment, el 18 d'octubre de 1405, Arnau Sureda adquiria l'alou i el domini directe al ciutadà Joan de Caulelles *alias* Rubert (DE MONTANER, 1989: 309 i nota 84). Segons ROSSELLÓ VAQUER (1985: 100), els estims generals de 1578 identifiquen *Salvador Sureda de Sant Martí, rafal Cremat, 4.000 lliures*.

La primerenca denominació de rafal *Alçamora* ens empeny a identificar aquest nom amb el topònim repartimental *Rahal Almozor / Almazar*.⁸ Per la seva part, Guillem ROSSELLÓ BORDOY (2007: 407), a la sinopsi dels topònims de Biçra, cita el *Rahal Almozor / Almazar*, que apareix als cinc registres documentals que analitza i que transcriu com a *al-musara* (lloc, etapa del camí, estadi, hipòdrom) o *al-mazzar* (el fabricant de beguda).

La nostra hipòtesi és assimilar el topònim repartimental *Rahal Almozor / Almazar* amb l'alqueria *Amasora* (1230) i el rafal *Alçamora* (1235), per la semblança fonètica del topònim (sotmès a metàtesi), la localització i l'evolució de la propietat, fixada a la documenta-

⁸ En una primera aproximació, POVEDA (1979-80: 13-14) aporta les següents referències: ALMASORA, Alq.: Petra (Inau). 1230 *Fontes*. I, p. 35. Vegeu Almazor, Almozar o Almazar; ALMAZOR, Alq.: Petra (Inau), 1242, *Reg.* 342, f. 84v. Vegeu Almozor i ALMOZOR, Rah.: Petra (Inau), RCLA f. 10r. Vegeu Almazor i Almasora.

ció feudal, i que a la llarga es correspon amb l'actual possessió santjoanera d'es Cremat,⁹ situada a la falda occidental del puig de Bonany, dins el terme de Sant Joan. Es Cremat formava part de l'antiga baronia de Sant Martí d'Alanzell, dins Sant Joan, confrontant amb Son Gil i el rafal Satri, i a tocar del poble de Vilafranca, de Sant Martí i el Rafal Figuera (vegeu DE MONTANER, 1989: 302, 304 i mapa pàg. 301).

CONCLUSIONS

Una font de la transcendència del *Llibre del Repartiment* permet extreure una diversitat de conclusions i la tasca començada amb aquest treball necessita una continuació. A hores d'ara, algunes unitats toponímiques no han pogut ser identificades. Les raons són diverses: en primer lloc, les nostres pròpies limitacions; també és possible que alguns noms de lloc hagin perdurat fins a un cert moment de la història i que les proves documentals no hagin caigut en les nostres mans i, finalment, tampoc no s'ha d'excloure la possibilitat que alguns topònims, fruit dels avatars de la història, hagin desaparegut sense deixar rastre. Per altra part, també és imprescindible la localització de documentació inèdita o desconeguda que permeti establir nexes d'identificació.

En definitiva, presentam una primera versió del quadre resum en el qual s'indiquen les identificacions a partir de les dues llistes del text del *Llibre del Repartiment*.

ÏŦNAU				
N.	ARM, 18 [A]	BENEFICIARI [A]	ARM, 18 [B]	LOCALITZACIÓ
1	<i>Alhofra aliauffia</i>	Bernat de Mogoda (20) / P. de Murel (20)	<i>daua[n]t la uila de Sixneu Alofra</i>	Prop de la vila de Sineu
2	<i>Alq[ue]ria Ben Nazar</i>	G. Company	<i>Alq[ue]ria Benuazar</i>	Prop de la vila de Sineu
3	<i>Rahal aben Hatiz</i>	Bernat Puculul i sos companyons XII	<i>Rahal aben Hariz</i>	Prop de la vila de Sineu
4	<i>Alq[ue]ria Beni Gaful</i>	Puculul i sos companyons	<i>Alq[ue]ria Benigahul</i>	Prop de la vila de Sineu
5	<i>Rahal Abu Enbran et Beni Deni</i>	Bernat Puculul i sos companyons	<i>Rahal Abo Ombran</i>	Prop de la vila de Sineu
6	[et Beni Deni]	[vegeu núm. 5]	<i>Alqueria Benideni</i>	Prop de la vila de Sineu

⁹ FRANCESC CANUTO (2000: 218), a partir de ROSSELLÓ VAQUER (1992: 4), assenyala el 1410 com a primera referència documental sobre es Cremat.

LA TOPONÍMIA DEL REPARTIMENT AL DISTRICTE DE SINEU

ÏTÝNAU				
N.	ARM, 18 [A]	BENEFICIARI [A]	ARM, 18 [B]	LOCALITZACIÓ
8	<i>Rahal Uaner aben Juluz alguazaria</i>	P. Marcel	<i>Rahal Huagner aben Iuluz Abguastia</i>	Son Gorners (Llorito)
9	<i>Rahal Huacner almagzen</i>	Ponç de Olzet amb cinc companyons	<i>Rahal Huagner abn Agzen</i>	Son Gorners (Llorito)
10	<i>Rahal Culuina/ colonia/</i>	Jaques Sanz	<i>Rahal Culumina</i>	Son Gelabert (Llorito)
11	<i>Rahal Menairola</i>	G. Bou de Barcelona	<i>Rahal Meneirola</i>	Banderola? / Puig d'En Bou? (Sineu)
12	<i>Rahal abin Ascar</i>	Bernat de Parets i son germà	<i>Rahal aben Azcar</i>	Benàsquer (Sineu)
17	<i>Alq[ue]ria Xerra</i>	G. Desbanys de Barcelona i A. Pinxenes (5 i 5)	<i>Alq[ue]ria Exerra</i>	Serritxola (Sineu)
18	<i>Rahal Axemiculla</i>	F. de Gardei de Lleida	<i>Rahal Axerrutxulla</i>	Serritxoleta (Sineu)
19	<i>Alq[ue]ria Castello</i>	R. Font	[n.c.]	Son Joan Jaume (Llorito)
20	<i>Rahal Beni Taref</i>	Domingo Clauel (7) i Berenguer de Sant Meliò (2)	<i>Rahal abeni Tarif</i>	Binitaref (Sineu) / Son Marron (Llorito)
22	<i>Alq[ue]ria Corbeyra</i>	G. Descamps de Barcelona (7) i P. de Palau (7)	<i>Alq[ue]ria Corbeyra</i>	Corbera (Sineu)
26	<i>Alq[ue]ria Cut alcastel</i>		[n.c.]	Son Joan Arnau (Llorito)
29	<i>Rahal al-paizari</i>	A. Reg de Lleida	<i>Rahal Alpaqzari</i>	Paixarí (Llorito)
30	<i>Rahal Alpinnilet al-paizari</i>	Cayna	[n.c.]	Pinyella (Sant Joan)
31	<i>Rahal Monti</i>	Cayna	[n.c.]	Sa Bastida (Sant Joan)
34	<i>Raha/l/ abeni Zarrag arraya</i>	G. Loreg	<i>Rahal abini Zarrat arraya</i>	Llorac (Llorito)
35	<i>Rahal abeni Zarragx aben Agzen</i>	Joan Lorda (4) i Rei (2)	<i>Rahal abini Zarrax al Magzen</i>	Llorac (Llorito)
36	<i>Rahal Locoplan</i>	Ponç d'Olzet amb cinc companyons	<i>Rahal Locoplati</i>	Copelans (Llorito)
40	<i>Rahal aben Sanx alpayzari</i>	P. de Palau	<i>Rahal aben Sanx Alpazari</i>	Rota d'en Palem (Llorito)

ŶŶNAU				
N.	ARM, 18 [A]	BENEFICIARI [A]	ARM, 18 [B]	LOCALITZACIÓ
41	<i>Rahal Carrucx arraya Athagari</i>	A. Cantador de Tarregona	<i>Rahal Carrucx arraya Azagati</i>	Carrutxa (Sant Joan)
42	<i>Rahal layn algenui</i>	Sanx de Bellpuig (5) i senyor Infant (5)	Rahal Algenui + Rahal Algenui	S'Almudaina des Notari (Montuïri)
44	<i>Alq[ue]ria Almodayne</i>	Bernat de Parets i sons germans	<i>Cari Almudeina</i>	S'Almudaina (Montuïri)
46	<i>Rahal Axat</i>	Jaffie jueu	<i>Rahal Axat</i>	Rafal Aixat (Montuïri)
48	<i>Alq[ue]ria Adorela</i>	Bernat Lauaner (¿) de Barcelona	<i>Rahal Adorella</i>	Tagamanent (Montuïri)
50	<i>Raab [sic] Bilela</i>	G. de Saragossa	[n.c.]	Es Pujol des Notari (Sant Joan)
52	<i>Alq[ue]ria Orta</i>	<i>Es d'alcun parent d'En Rubert d'En Berenguer de Belvey e d'En G. Robert</i>	<i>Alq[ue]ria Orta</i>	Orta (Sant Joan)
53	<i>Rahal Beni Halfim</i>	Jueus de l'Almudaina	<i>Rahal beni Alfan</i>	Son Baró (Sant Joan)
55	<i>Rahal Alahmar</i>	P. de Palau	<i>Rahal Alahmar</i>	La vila de Sant Joan
59	<i>Rahal Adeffle Exarq[ui]a</i>	B. Pocasanc de Barcelona / B. d'Ertuse (¿) / A. Pocasanc	<i>Rahal Adeffle exarquia</i>	Defla (Sineu)
60	<i>La honor qui fo d'En Abne Lucet prop de la Uila de Xisneu</i>	P. Jouan, escrivà	<i>Hunor abn Lucet p[ro]p la uila</i>	Prop de la vila de Sineu
61	<i>Rahal alhanat bi-mortit</i>	P. de Tortosa i sos companys	<i>Rahal Alhanat bi Mortit</i>	Murtitx (Sant Joan)
69	<i>Alq[ue]ria ard alayn</i>	<i>Examenis de Filera e recobra aquella lo Rey</i>	<i>Alqueria Harat Alayn</i>	Son Alcaïnes (Sineu)
70	<i>Alq[ue]ria Alma[n]cha</i>	Pasqual de la Cisa de Barcelona	<i>Alq[ue]ria Almanca</i>	Es Camp Pla (Sineu)
71	<i>Rahal Mu[n]tagut azagan [sic]</i>	P. de Noueles i sos companys	<i>Rahal Muntagut Azagari [f. 59ra]</i>	Es Muntagut (Sant Joan)
78	<i>Rahal Alubrecati</i>	Gerau Casteló i sos companys	<i>Rahal Allubrecati</i>	Llobregat (Vilafranca de Bonany)
82	<i>Alq[ue]ria Malian</i>	Carroccio	<i>Alq[ue]ria Maliari</i>	Meià (Sant Joan)
83	<i>Alq[ue]ria Solanda</i>	Ferran P. de Pina, cavaller	<i>Rahal Sulanda</i>	Solanda (Sant Joan)

LA TOPONÍMIA DEL REPARTIMENT AL DISTRICTE DE SINEU

ÏTÝNAU				
N.	ARM, 18 [A]	BENEFICIARI [A]	ARM, 18 [B]	LOCALITZACIÓ
85			<i>Rahal Sandatola</i>	Banderola (Sineu)
86			<i>Rahal Sant Esteue</i>	Son Ferragut (Sineu)
87			<i>Rahal Nebze</i>	Nepta / Son Bacs (Ariany)
93			<i>Caria Cut Alcastel</i>	Son Joan Arnau (Llorito)
96			<i>Caria Adeffle Arechi</i>	Defla (Sineu)
100			<i>Rahal Carrux almalzen haort min acyiara</i>	Carrutxella / Son Gual (Sant Joan)

MUNTUY				
N.	ARM, 18 [A]	BENEFICIARI [A]	ARM, 18 [B]	LOCALITZACIÓ
1M	<i>Alqueria Atturr</i> [f. 20vb]	Berenguer de Santa Coloma/ Mateu de Cella	<i>Alqueria Attur</i> [f. 64 vb]	Son Miralles (Llorito)
2M			<i>Rahal Beni Galip</i> [f. 67 ra]	Manresa (Llorito)

BIÏRA				
N.	ARM, 18 [A]	BENEFICIARI [A]	ARM, 18 [B]	LOCALITZACIÓ
1B	<i>Alqueria Maria</i> [f. 13rb]	Matheu de Sabadel	<i>Caria Maria</i> [f. 60va]	Bonany (Petra)
2B	<i>Rahal Almozor</i> [f. 13va]	Tomàs Partiden de Barcelona i Lop Ferrandiz (2 jovades)	<i>Rahal Almazar</i> [f. 60vb]	Es Cremat (Sant Joan)
3B	<i>Alqueria Alnzal</i> [f. 14va]	R. de Caltel Bisbal	<i>Caria Abenzal</i> [f. 61ra]	Alanzell (Vilafranca)
4B	<i>Alqueria Mallila</i> [f. 14va]	R. de Caltel Bisbal	<i>Caria Lalila</i> [f. 61ra]	Ets Etzèbits (Petra)
5B	<i>Rahal Alucxel</i> [f. 14va]	R. de Caltel Bisbal	<i>Rahal Alutxel</i> [f. 61ra]	Rafal Setrí (Sant Joan)
6B	<i>Rahal Aboschan</i> [f. 14va]	R. de Caltel Bisbal	<i>Rahal Abo Sohan</i> [f. 61ra]	Boscana (Vilafranca)

BITRA				
N.	ARM, 18 [A]	BENEFICIARI [A]	ARM, 18 [B]	LOCALITZACIÓ
7B	Alqueria de Sant Martí [f. 14vb]	R. sa Clusa	Caria Sant Martin [f. 61ra]	Sant Martí (Vilafranca)
8B	Rahal Albedelle [f. 15va]	R. de Caltel Bisbal	Rahal Albedelle [f. 61va]	Albadellet (Vilafranca)
9B			Alqueria Cucullutx [f. 61vb]	Cugulutx (Sant Joan)
10B			Alcheria Rahal Almurci [f. 61vb]	Hortella (Sant Joan)
11B			Alqueria Cudia Arrom [f. 61vb]	Alcúdiarrom (Vilafranca)

BIBLIOGRAFIA

- ALCOVER, ANTONI MARIA (1917) "Historia de Mallorca del Dr. Juan Binimelis. Codi Serra-Cortada". *BSAL*, XVI, núm. 439: 266- 271.
- BARCELÓ, M.; CARBONERO, M.A.; MARTÍ, R.; ROSSELLÓ-BORDOY, G. (1986) *Les aigües cercades. Els qanât de l'illa de Mallorca*. Palma: Institut d'Estudis Balearics.
- BERARD, GERÓNIMO DE [Edició 1983] *Viaje a las Villas de Mallorca 1789*. Palma: Ajuntament de Palma.
- BINIMELIS, JUAN (1595) [1927] *Historia general del Reino de Mallorca escrita por su primer cronista D. Juan Binimelis, Pbro. Médico, Matemático, Astrónomo y Teólogo, Beneficiado en la Santa Iglesia de Mallorca, dirigida a los Jurados del mismo Reino el año 1595. Tomo Cuarto En el que se refiere la fundación y progresos de las villas del Reino con su derrotero. Traducida de su original mallorquín al castellano por D. Guillermo Tarrasa, Pbro. y Paborde*. Palma: Imprenta de José Tous.
- CANUTO BAUÇA, FRANCESC (2000) Alqueries i rafals del terme de Sant Joan (s. XIII-XVI) a *Sant Joan, una vila set vegades centenària (1300-2000)*. Sant Joan: Col·lectiu Teranyines. (Monografies santjoaneres; 11). Pàg. 179-228.
- COROMINES, JOAN (1989-1996) *Onomasticon Cataloniae*. Barcelona: Curial.
- DE MONTANER, P. (1989) "Las franquicias de una baronía mallorquina: Sant Martí d'Alanzell" a *BSAL*, 45: 299-315.
- GALMÉS DE FUENTES, ÁLVARO (2004) "La toponímia mozàrabe balear" a Homenaje a los profesores Álvaro Galmés de Fuentes y Jesús Moreno Bernal. *Revista de Filología Románica*, núm. 21. Pàg. 9-79.
- Gran Enciclopèdia de Mallorca* (1989-1998) [GEM]. Mallorca: Promomallorca Ed.

- LE-SENNE, AINA; DE MONTANER, P. (1978) “Documentación medieval sobre la honor de Sant Martí” a *Fontes Rerum Balearium Vol. II, Núm 2*. Palma de Mallorca: Biblioteca Bartolomé March. Pàg. 347-356.
- MAS FORNERS, ANTONI (2002) “Colonització feudal i canvi toponímic a la Mallorca rural (1230-1350). El cas de la parròquia de Santa Margalida.” A *Congrés Internacional de Toponímia i Onomàstica Catalanes*. València: Universitat de València. Pàg. 321-339.
- MAS FORNERS, ANTONI (2004) “La primera toponímia catalana dels actuals termes de Santa Margalida i Maria referida a unitats d’explotació agrària” a PLANISI GIL, HERMÍNIA I ROSSELLÓ GAYÀ, MARGALIDA (Coord.) *Sobre onomàstica. Jornades d’Antroponímia i Toponímia (1993-2002)*. Palma: Universitat de les Illes Balears. Pàg. 19-27.
- MAS I VIVES, JOAN (1994) *Josep de Togores i Sanglada, compte d’Aiamans, 1767-1831: biografia d’un il·lustrat liberal*. Palma: Universitat de les Illes Balears; Barcelona: PAM.
- MASCARÓ PASARIUS, J. (1962-1967) *Corpus de Toponímia de Mallorca*. Palma: Gráficas Miramar. 6 vols.
- MATEU CLADERA, JOAN, RIUTORT MESTRE, MARIA VICTÒRIA (1998) *Els malnoms de Sineu. Segles XVI-XX*.
- MULET RAMIS, BARTOMEU; ROSSELLÓ VAQUER, RAMON; SALOM SANCHO, JOSEP M. (1994) *La capitalitat de Sineu. Segles XIII i XIV*. Sineu: Ajuntament de Sineu.
- MULET RAMIS, BARTOMEU; ROSSELLÓ VAQUER, RAMON; SALOM SANCHO, JOSEP M. (1995) *La crisi de la vila de Sineu. Segle XV*. Sineu: Ajuntament de Sineu.
- PÉREZ MARTÍNEZ, LORENZO (1963-1969) *Las visitas pastorales de don Diego de Arnedo a la Diócesis de Mallorca 1562-1572*. Vol. I. Palma de Mallorca Ed. Lorenzo Pérez Martínez.
- PÉREZ MARTÍNEZ, LLORENÇ; COLL TOMÀS, BALTASAR (1988) *Ramon de Torrelles, primer bisbe de Mallorca*. Mallorca: Catedral de Mallorca (La Seu; 1).
- PÉREZ MARTÍNEZ, LORENZO (1977) “Corpus documental balear (I). Reinado de Jaime I” a *Fontes Rerum Balearium 1*. Palma de Mallorca: Biblioteca Bartolomé March. Pàg. 1-112.
- RAMIS PUIG-GROS, ANDREU; ROSSELLÓ BORDOY, GUILLEM (2008) “Toponímia precatalana a Llorito” a BASSA MARTÍN, RAMON; PLANISI GIL, HERMÍNIA; VALLÈS MORAGUES, AINA (COORD.) *XX Jornada d’Antroponímia i Toponímia. La Real*. Palma: Universitat de les Illes Balears; Govern de les Illes Balears. Pàg. 117-147.
- ROSELLÓ BORDOY, GUILLEM (2007) *El Islam en la Islas Baleares. Mallorca musulmana según la Remembrança... de Nunyo Sanç y el Repartiment... de Mallorca*. Mallorca: Universitat de les Illes Balears.
- ROSELLÓ BORDOY, GUILLEM (2007) *Documents Cabdals del Regne de Mallorca. El Llibre del Repartiment i la documentació feudal*. Mallorca: Parlament de les Illes Balears.
- ROSELLÓ BORDOY, GUILLEM (2007) *Documents Cabdals del Regne de Mallorca. Còdex llatinoaràbic del Repartiment de Mallorca*. ARM, s/n. Mallorca: Parlament de les Illes Balears.

ROSSELLÓ BORDOY, GUILLEM (2007) *Documents Cabdals del Regne de Mallorca. Llibre del Repartiment de Mallorca o Llibre del Rei (ARM, 18)*. Mallorca: Parlament de les Illes Balears.

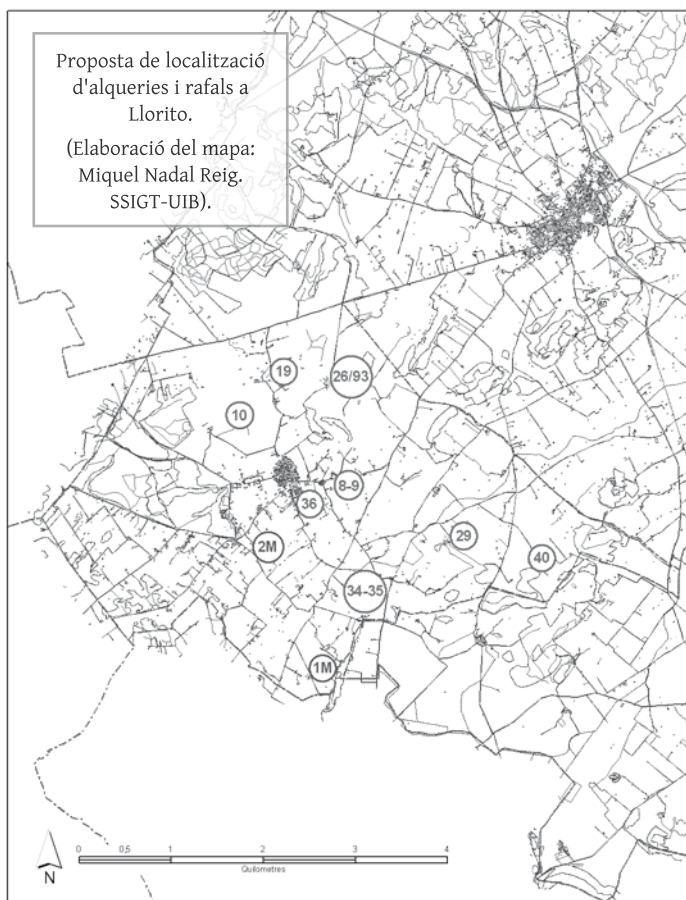
ROSSELLÓ VAQUER, RAMON (1985) *Sant Joan. Segles XIII-XVI (notes històriques)*. Sant Joan: Ajuntament de Sant Joan.

ROSSELLÓ VAQUER, RAMON (1994) *Notes per a la història d'Ariany*. Mallorca: Miquel Font Ed.

ROTGER, JOAN (1939) *Orígens de Sineu*. Palma de Mallorca: Imp. Mn. Alcover.

SOLER GAYÀ, RAFEL (2000) El quanat de Son Baró i altres del terme a *Sant Joan, una vila set vegades centenària (1300-2000)*. Sant Joan: Col·lectiu Teranyines. (Monografies santjoaneres; 11). Pàg. 155-160.

SOTO COMPANY, RICARD (1984) *Còdex català del llibre del repartiment de Mallorca*. Palma: Conselleria d'Educació i Cultura del Govern Balear.

Tema 3

**ANTROPONÍMIA.
ASPECTES FILOLÒGICS I HISTÒRICS**

**ESTUDI SOBRE ELS LLINATGES
MÉS COMUNS DE SANTA MARIA DEL CAMÍ
A PARTIR DEL *CORPUS D'ANTROPÒNIMS*
MALLORQUINS DEL SEGLE XIV DE
JOAN MIRALLES I MONSERRAT**

Maria del Camí Dols Martorell

El present treball, com ja bé diu el seu títol, tracta de veure quins són els llinatges més comuns al poble de Santa Maria del Camí en el segle XIV a partir del llistat d'homes d'armes de la part forana de 1359, recollit i publicat per Joan Miralles i Monserrat.

Si agafam com a matèria primera el Corpus d'Antropònims del citat autor, s'ha de dir que l'obra és un acurat i detallat estudi antroponímic que, a més, es troba dividit en tres parts juntament amb l'índex. Comença amb una introducció, on l'autor ens emmarca l'origen del treball, la presentació del corpus a partir de diferents llistes de monedatges, dels deutors de l'aljama jueva, d'homes d'armes i de quèrns de setmana i acaba la primera part fent un estudi diplomàtic dels manuscrits.

La segona part està conformada pel Corpus Antroponímic pròpiament, en el qual trobam el llistat sobre l'impost del monedatge (1308, 1329, 1336, 1350) de les viles d'Inca i Montuiri, i també hi apareixen les parròquies del pla de la Ciutat de Mallorca: Santa Eulàlia i Sant Nicolau i el del call jueu. Alhora, s'hi presenten els homes d'armes de la Part Forana de 1359. En aquest capítol hi ha els quèrns de setmana de les parròquies de Sant Nicolau i de Sant Miquel (a Ciutat de Mallorca) que daten de mitjans del segle XIV, els taxats queixosos per massa encarregats, els contribuents al socors en guerra de la parròquia de Sant Miquel (1364) i el monedatge del mateix districte parroquial de 1390.

Segueix una extensa bibliografia que fa referència a l'antroponímia medieval per acabar amb l'índex.

El nostre llistat d'homes d'armes de la Part Forana, i en concret, el de Santa Maria, data de 1359. En aquest llistat s'inclouen tots els homes d'entre 16 a 60 anys en disposició de poder usar armes¹ i també tots els pobles de Mallorca exceptuant Alcúdia i Pollença.

¹ Rosselló Lliteras, Joan (1984): *Els homes d'armes de Mallorca. Llista de la part forana (1359)*, Ed. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Palma de Mallorca.

Si parlem d'homages d'armes, s'ha d'especificar el per què d'aquesta premissa i en aquesta època. Així, doncs, ens emmarcarem en el regnat de Pere IV.

És durant aquest període que es deixen entreveure les conseqüències dels problemes succeïts en etapes anteriors: després de la Pesta Negra de 1348, els estats es troben en una gran depressió tant humana com econòmica.

Durant el regnat de Pere IV s'han de tenir en compte dos capítols importants per l'esdevenir de la Corona d'Aragó i, en concret, pel Regne de Mallorca. Aquests són la guerra contra Gènova (1351-1356) i la guerra contra Castella (1356-1365).

La primera té com a rerefons les rivalitats existents entre Gènova i Venècia pel control del comerç d'Orient. Aquestes eren dues repúbliques que intentaven que el comerç d'Orient fos seu i el gran centre que es disputaven era Constantinoble. Venècia s'alià amb Pere IV perquè Gènova era aliada amb Castella, enemiga de la Corona d'Aragó.

Després d'una sèrie d'encontres, comença el segon capítol bèl·lic: la guerra contra Castella. En el segle XIV, la corona castellana estava en mans de Pere I el Cruel. Aquest, per poder començar en conflicte, al·legà que dues naus genoveses havien estat destruïdes en aigües catalanes; i que Elionor de Castella i els seus fills, Ferran i Joan, havien estat increpats per part de Pere IV d'Aragó. A aquests motius, s'hi sumaren causes de tipus pecuniari.

El conflicte va ser una disputa directa entre les dues potències de la Península Ibèrica.

Mentrestant, Pere IV d'Aragó es troba en la recerca d'aliats, entre ells Enric de Trastàmara, que havia estat expulsat del territori i s'havia refugiat a França. Alhora, el rei intenta dur a terme una política mediterrània, la qual es fonamenta en tota una sèrie de punts que són els següents:

1. L'annexió de Mallorca (1343).
2. La pau amb Gènova i la pacificació de Sardenya (1356).
3. L'annexió de Còrsega, Sicília i els estats grecs d'Atenes i Neopàtria.

També es marca els objectius comercials que s'han d'aconseguir: la creació de tota una xarxa de consolats en el Mediterrani i reprendre l'amistat amb el Marroc i Tunís.

Però aquests bons propòsits per part de Pere IV es veuen desestabilitzats per tot un grup de factors contraris:

1. L'avanç turc en el Mediterrani.
2. L'augment de la pirateria i el corsarisme.
3. L'afluència de l'integrisme islàmic.

Al mateix temps, s'ha de tenir en compte que les lluites entre els dos Peres estan immerses dins el conflicte de caire internacional com és la guerra dels 100 anys, entre França i Anglaterra.

Així, és, dins tot aquest entramat, quan Pere IV decideix dur a terme el recull dels homes d'armes de la Part Forana de Mallorca, per veure de quin excedent humà comptava per poder fer front als atacs castellans.

Finalment, malgrat tots els esforços de Pere IV, no van donar el fruit esperat i la balança de la guerra es va inclinar cap la Corona de Castella, tenint unes conseqüències nefastes per a la Corona d'Aragó.

Explicat el context històric de l'època en la qual s'enquadra l'estudi sobre la relació d'homes d'armes, podem passar a determinar quins són els llinatges més comuns de la vila de Santa Maria del Camí en el segle XIV.

El conjunt, que ens ofereix l'obra, és el següent:

Agost	Deviu	Mestra
Arapat	Diuranca	Perdiguer
Asquerdó	Domenech	Rogeres
Aymeric	Faliu	Roqua
Babiloni/ Bebiloni	Ferer	Salent
Casteyó	Gomar	Sans
Cauha	Gordiola	Serda
Cayelles	Holiva	Soller
Dachs	Izony	Tarradell
de Bergua	Marí	Tayalocha
de Rozes	Martí	Torrella
des Puig	Masqaró	Trobat

D'aquests llinatges, el grup més nombrós és el de *MESTRA*, seguit per *Trobat*, *Roqua* i *Aymerich*.

Començarem, doncs, a fer una anàlisi del significat d'aquests cognoms i de la seva procedència.

AGOST, nom propi d'home, derivat del llatí *August*, però, a vegades, s'utilitza com a llinatge català i com a topònim del poble d'Agost, a l'Horta d'Alacant.

ARAPAT, variant gràfica d'*arrapat*. És possible que sigui derivat d'*arrap*, “ferida superficial feta amb ungles o amb un altre instrument agut”, “discussió o conversa breu”. Aquest llinatge no ens apareix a cap obra lexicogràfica consultada.

ASQUERDÓ, diminitiu d'*esquerda*, “fragment agut de caire que es desprèn d'un cos dur en rompre'l, conjunt de bocins de pedra picada amb caires que serveix per fer el pis ferm dels camins o per mesclar amb ciment i fer-ne morter”. També existeix el llinatge *Esquerda* a Sant Feliu de Guíxols, Terrassa, Borges, Falset, entre d'altres. És curiós que actualment a Santa Maria del Camí encara es mantingui el sobrenom en femení de *Ca n'Esquerdona*. És una finca rústica a un quilòmetre del centre, encara ben viu per tots.

AYMERICH, variant gràfica del nom propi d'home, *Eimerich*, *Elmeric*. Ve del germànic *Haimrich*, “casa poderosa, casa rica”. Documentat a partir del segle X.

BABILONI/ BEBILONI, gentilici derivat del llatí *babylonicus* “nadiu o propi de Babilònia”, es troba documentat a Catalunya com a nom personal de dona al segle XII. Llinatge existent a Tàrraga, Alcovà, Almassora, Borriol i a Mallorca, amb la seva variant *Bibiloni*. Aquest llinatge és un clar indicador de procedència, del lloc d’origen.

CASTEYÓ, llinatge català, variant gràfica de *Castelló*, existent a Albal, Alcoi, Almatret, Anglesosa, Bagà, Barcelona. Beneixama, Biar, Borriol, Celrà, Cocentaina, Dènia, Elx, Gualta, Falset, Ibi, etc. La varietat *Castejó* la tenim a Barcelona, Girona, Palma i Maó. Ve del llatí *castilione*.

CAUHA, Tal volta sigui una deformació de *Caua*, “cornella, auccell negre del gènere *corvus*”, “de color fosc”. O de *Cava*? “cova, camí excavat per a la conducció de tropes” i en termes toponímics és un poblet de 54 habitants situat a la dreta del riu Segre, al sud de la muntanya de Gadí.

CAYELLES, variant gràfica de *Canyelles*, vila situada a 7 quilòmetres al nord de Vilanova i la Geltrú. És un llinatge existent a Barcelona, Berga, Bisbal del Penedès, Corbera, Valls i Mallorca.

DACHS, en germànic antic *dac/ daga* “llum, claror”, en cèltic significa “bo”. És plural de *Dach*, llinatge existent a Pardines, Barcelona, Lluçà i València. La variant *Dachs* apareix a Avinyonet, Cistella, Ribes, Vidrà, Vilacant, Barcelona, Vic, entre d’altres. Segons Montoliu seria originari del nom propi germànic *Dago*, de les aigües.

de BERGA, llinatge derivat del topònim, *Berga*, ciutat cap de comarca del Berguedà, situada a la dreta del riu Llobregat. Apareix a Àger, Almacelles, Barcelona, Mallorca, Perpinyà, etc.

de ROZES, potser *de Roses* o *de Rodes*? *Roses* és una vila situada a l’Alt Empordà. També funciona com a llinatge a Cades, Ripollet, Vila-real i Mallorca. Segons Moll (DCVB), pel que fa a la seva etimologia, probablement té l’origen en el nom grec de l’illa de Rodes. Però també pot procedir de l’accident geogràfic del golf de Roses, a la costa Brava.

des PUG, del llatí *podium*. Hi ha la variant *Puig*, llinatge existent al Gironès i a Mallorca i precedit de la contracció *des* (com en el nostre cas) es localitza a Mallorca.

DEVIU, de *Daviu*, nom propi d’home, equivalent a *David*, profeta i rei d’Israel. És un llinatge que apareix a Cantallops, Figueres, Palafrugell i Mallorca.

DOMENECH, del llatí *Dominicus*, nom propi d’home que significa “del Senyor”. És un llinatge que apareix a totes les regions catalanes.

FALIU, de *Feliu*, del llatí *Felice*, “feliç, que gaudeix de felicitat o que dóna felicitat”. Llinatge existent a Girona, Llagostera, Riumors, Àger, Barcelona, Dènia, Benissa i Mallorca.

FERER, de *Ferrer*, del llatí *ferrariu* “qui treballa el ferro”. És un llinatge bastant estès per tots els pobles de les Illes Balears.

FIOL, del llatí *filiolu*, “fillet”, persona considerada en relació als seus padrins i especialment de baptisme. Llinatge existent a Port Bou, Bagur, Olot, Sant Feliu, Centelles, Mora d'Ebre, Benessal, València, Agullent, Alfafar, Xàtiva, Alcoi, Alacant, Dènia, Ondova, Pedriguer, Mallorca i Menorca.

GOMAR, del nom propi germànic *Godomar*. És un llinatge existent a Barcelona, Argençola, Potons, Tona, Lleida, València, Arbell, Aranyó, Blancafort, Querol, Valls, Cabra, Tarragona, Cullera, Alzina, Albaida, Poble de Duc, Alfarrasi, Gandia, etc.

GORDIOLA, de *Guardiola*, diminutiu de *Guàrdia*. És el nom de pobles del Penedès, del Pla d'Urgell, del Berguedà, de la Noguera, de la Garrotxa i del Pla del Bages. També ens apareix com a llinatge a Banyoles, Barcelona, Hospitalet, Agramunt, Almatret, Morella, Forcall, Torreblanda, Xert, Dènia, Calp, Callosa, Monnòver, Xàtiva i Mallorca.

HOLIVA, d'*Oliva*, sembla venir d'un nom de baptisme germànic que apareix documentat en el segle IX però, probablement, té el seu origen llatí. Llinatge existent a la zona de Barcelona i rodalies, com també a Mallorca i Menorca.

LOAT, participi del verb *lloar*, “manifestar aprovació de perfeccions o bones qualitats com inherents a una persona o cosa”.

MARÍ, del llatí *marinu*, “pertanyent a la mar”, “qui té la professió de navegar”. Llinatge existent a la Jonquera, Campllong, Capellades, Barcelona, Banyeres, Esplugua, Castelló, València, Cullera, Elx, Mallorca, Eivissa i Menorca.

MARTÍ, del cognom llatí *Martinus*, nom propi d'home. Apareix a Osor, Gombreny, Barcelona, Valls, València, Alcoi, Mallorca i Menorca.

MASQARÓ, *Mascaró*, la seva etimologia és incerta. Forma derivada de *màscara*, d'origen incert. Llinatge existent a Banyoles, Barcelona, Tàrbena, Benimantell, Mallorca i Menorca. És considerat, també, un sobrenom.

MESTRA, femení de *Mestre*, del llatí *magister*, “home que es dedica a ensenyar”. Apareix a Celdrà, Barcelona, Artesa, Agramunt, Banyeres, Bennassal, València, Altera, Gata, Alcoi i a les Illes Balears.

PERDIGUER, del llatí *perdicariu*, pertanyent o relatiu a les perdius, del substantiu *perdiguer*, “criador de perdius”. Llinatge existent a Barcelona, Fenollosa i Alboraià.

ROGERES, plural de *Rogera*, forma femenina de *Roger*. D' *Hrodgaer*, compost d' *hord*, “fama”, i per *gair*, “llança”. És un nom de procedència germànica. El significat de

Rogera és: una partida de terra del terme de Juneda, però alhora és un llinatge existent a ciutats com ara Almassora o Vila-real.

ROQUA, del mot prerromà *rocca*, del qual s'ignora l'origen exacte. Per roca s'entén com una massa de pedra de gran volum i en estat natural. En termes toponímics s'utilitza per designar grans masses de pedra, muntanyes, antics castells bastits sobre una penya, etc. Ens apareix, com a llinatge, a Celrà, Mont-ras, Igualada, Valls, el Catalot, Àger, Almatret, Benassal, Catí, Mallorca i Menorca.

SALENT, de *Sallent*, del substantiu *sallent* (del llatí *saliente*) “cascada, salt d'aigua”. Nom d'una vila del Pla de Bages. Llinatge existent a Banyoles, Cades de Morella, Cabrera de Mataró, Barcelona, Maresa, Vic i Sabadell.

SANS, de *Sanctius*, cognom derivat de *sanctus*, “sant”. És nom de sant martiritzat a Córdoba al segle IX. Ens apareix escrit sovint *Sans* i *Sanz*, a Gurb, Ventalló, Berga, Barcelona, Badalona, Valls, Agramunt, Albi, València, Mallorca i Menorca. També és el nom del llogaret del municipi de l'Ènova, a València.

SERDA, del llatí *ceretanu* “nadiu de Ceretània” (Cerdanya), antiga regió dels Pirineus. *Cerdà* (escrit *Serdà* o *Sardà*) és un llinatge molt estès a Catalunya, País Valencià i Mallorca.

SOLLER, de *Soler*, del llatí *solarium*, derivat de *solum* “sòl”. Llinatge molt estès per totes les regions del Principat, País Valencià i les Illes Balears.

TARRADELL, diminutiu de *terrat*, del llatí *terratum*, “cobert de terra”.

TAYALOCHA, cognom propi de la zona del Rosselló. Ens apareix documentat a partir del segle XIV.

TORRELLA, del llatí *turricella*, “torreta”. Poble de la costera de Ranes, prop de Xàtiva. Llinatge existent a Terrassa, Barcelona, Perafort, Llobera, Castelló i Mallorca.

TROBAT, participi del verb *trobar*. Nom aplicat a un infant expòsit. És un llinatge existent a Celrà, Girona, Hostalric, Pals, Algaida, Lluçmajor i Porreres.

Repasats els llinatges que ens apareixen al *Corpus d'antropònims mallorquins del segle XIV*, del doctor Joan Miralles i Monserrat, referent a la llista d'homes d'armes de 1359 de la vila de Santa Maria del Camí podem extreure que el grup més nombrós, com ja hem dit, és el del *Mestra* amb la presència de set homes amb aquest cognom. Els altres només s'hi presenten una o dues vegades, no més.

S'ha de tenir en compte que també hi apareixen sobrenoms, com ara *n'Albiyana*, *en Cogolles*, *en Marset* i *en Py*. No podem saber si aquesta designació era el llinatge o bé un malnom amb el qual es coneixia a aquestes persones.

N'Albiyana, tal vegada sigui deformació d'*Albinyana*, vila del Penedès prop del Vendrell. També és llinatge català i valencià. Del llatí *Albiniana*, nom de poble i de persona.

En segon lloc, tenim **en Cogolles**, de *cogoll*, “punt més elevat”, també funciona com a nom d'una muntanya prop de Barcelona. Prové del llatí *cuculli*, “punta”.

Se'ns presenta alhora **en Marset**, que potser sigui diminutiu de *Mars*, nom del déu de la guerra, segons la mitologia romana, i nom d'un planeta dedicat a l'esmentat déu i que se suposava que estava presidit per ell.

En darrera posició tenim **en Py**, del llatí *Pinu*. En toponímia es designa al poble del cantó d'Oleta, a Conflent. I s'ha de dir que actualment, encara, existeix una família amb el malnom, en femení, de *Ca na Pi*.

Recordem, alhora, que els llinatges santamariers, com a la resta de Mallorca, són, molts d'ells, procedents de llinatges catalans. N'hi ha que tenen la funció de patronímics, n'hi ha d'origen germànic, llinatges que demostren qualitats físiques o morals, els que denoten un ofici o professió i els derivats de topònims o d'accidents geogràfics.

A manera de conclusió, aquest mostreig dels llinatges més comuns de Santa Maria durant el segle XIV respon a les mateixes premisses que els d'altres localitats de les Illes Balears, els quals, molts d'ells, provenen del Principat i del País Valencià a causa del repoblament després de la conquesta catalano-aragonesa de 1229.

ELS NOMS DE LES MINES DE LIGNIT D'ALCÚDIA I POLLENÇA I LA SEVA TOPONÍMIA EN DISSEMINAT

Gabriel Alomar Garau i Manuel Espinosa Galán

1. INTRODUCCIÓ

A final del segle XIX, la descoberta de l'existència a l'illa de Mallorca d'un tipus de roca sedimentària anomenada lignit —en realitat, una forma més de carbó, utilitzada com a combustible fòssil— va engegar una intensa activitat extractiva fins a l'acabament de la primera meitat del segle XX. Aquesta activitat propicià una continuada demanda d'obertura d'exploracions mineres, que en la documentació trobada prenen diferents noms, l'estudi dels quals té un important interès toponímic i geogràfic. De fet, la toponímia de les mines mallorquines ha romàs gairebé inèdita, i fins al moment present no s'ha escomès una investigació destinada a estudiar els aspectes toponímics dels llocs d'extracció de carbó a fons, ni tampoc la seva localització geogràfica. En aquesta comunicació es presenta la col·lecció dels noms de les mines de lignit d'Alcúdia i Pollença, més un recull de topònims que se citen en la documentació, i que es refereixen als noms de lloc en disseminat de tot l'entorn geogràfic de les mines que són objecte d'aquest estudi. Aquests topònims interessen perquè informen i corroboren la seva existència a final del segle XIX i principi del XX i, per tant, permeten fer comparacions evolutives dels toponímics dels termes d'Alcúdia i Pollença.

L'origen de l'extracció del mineral anomenat lignit en aquesta part de l'illa de Mallorca sembla que es troba en l'excavació, tot cercant aigua, que es va fer a la zona que després ocuparia la mina *Virgen del Puig*. La construcció d'un pou degué permetre identificar la presència de traces del mineral lignit en l'aigua que s'extreia. El primer concessionari per explotar aquest mineral, de nom Miguel Serra Cabanellas, residia a Palma però era d'origen pollencí, de manera que és possible que el nom d'aquesta primera mina es referís a la Verge del Puig venerada en el puig de Maria, dins el terme municipal de Pollença.

Així, als entorns d'aquest primer lloc de proveïment de lignits s'anaren formant altres llocs que constituïren les explotacions mineres existents, i a les quals s'adjudicava un nom distintiu. En realitat, de la cinquantena d'expedients d'obertura d'una mina que existeixen, referides als termes d'Alcúdia i Pollença, s'ha comprovat que només tres d'elles varen ser finalment obertes i explotades. En tot cas, l'explotació fou prou intensa com per permetre l'exportació del carbó vegetal cap a la península o altres destinacions, tal com s'ha pogut

comprovar en un llibre de registre dipositat a l'Arxiu Municipal d'Alcúdia, que comptabilitza les entrades i sortides de vaixells des del port d'Alcúdia durant els anys 1887 i 1889, cap a Almeria, Barcelona, Águilas o Cartagena. A banda d'això, és probable també que aquests mateixos lignits s'empressin per a la producció d'energia elèctrica en una primera central de producció instal·lada a Alcúdia, així com per proveir d'energia una fàbrica de ciment localitzada precisament a Son Fe.

2. BREU APUNT GEOGRÀFIC I GEOLÒGIC

La història geològica de la Terra ha possibilitat, al llarg dels seus 4.500 milions d'anys, la formació de roques que han servit de matèria primera per a usos energètics, un dels quals és, precisament, l'ús dels lignits com a material de combustió. La presència de lignits a Mallorca té com a base geogràfica un marc geològic segons el qual a final del Cretàcic, a la zona que avui ocupa l'anomenat Promontori Balear, i quan les illes Balears no estaven formades encara com a tals, es formaren un conjunt de llacs allunyats de la mar, d'aigües somes i dolces. Durant l'època oligocena es formà a l'àrea, la qual seria la que avui ocupa Alcúdia, una important xarxa hidrogràfica que creà un marc vegetal dominat per plantes frondoses. Això es produí en un ambient climàtic de caràcter càlid i humit. De fet, la zona d'Alcúdia probablement constituïa el tram final de l'extensa xarxa de rius i torrents que començava en les muntanyes de les anomenades Catalànides. El resultat fou una gran aportació de matèria vegetal transportada fins a aquells llacs, material que es va anar descomponent fins a fossilitzar-se en forma de carbó, d'una antiguitat que la majoria d'autors situen en els 30 milions d'anys. Això ha suscitat algun exercici d'imaginació en alguns autors, que han recreat el paisatge —paleogeografia— que podia constituir la zona lacustre esmentada, segons les il·lustracions de les figures 1, 2 i 3.

Figs. 1 i 2. Mallorca fa uns 40 milions d'anys (Eocè), segons COLOM (1983).

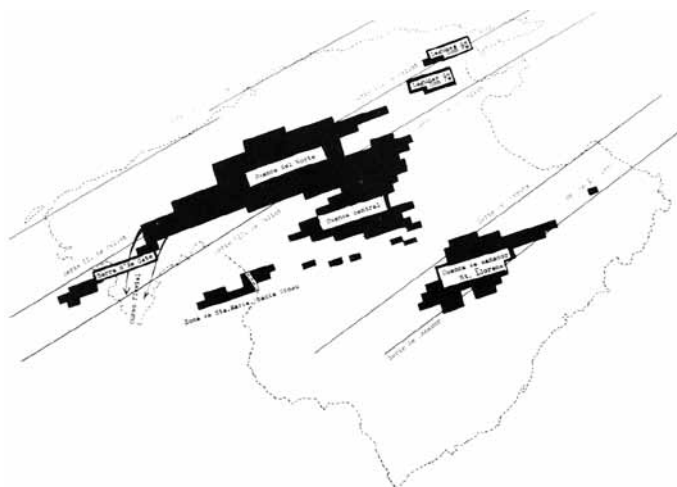

Fig. 3. Els llacs de l'Oligocè, fa entre 33 i 23 milions d'anys, segons el mateix COLOM (1983).

3. LES FONTS D'INFORMACIÓ SOBRE LES MINES DE LIGNITS A MALLORCA

Durant els anys a què fan referència les mines consignades en la present comunicació, el procés de creació d'una mina d'extracció del mineral lignit a Mallorca seguia un procediment administratiu regulat per l'anomenat *Reglamento General de la Minería*. La persona

interessada en obrir una explotació minera havia de seguir els tràmits que imposava aquest *Reglamento* i fer front, a més a més, a unes despeses de tramitació i cànon anual en concepte de compensació a l'Estat. La quantitat a pagar solia dependre de la superfície (en hectàrees) que es tenia en explotació.

Dins l'àmbit geogràfic de Son Fe, a Alcúdia, el registre de la *Demarcación Minera de Baleares*, dipositat a l'Arxiu del Regne de Mallorca (ARM) té al voltant de cinquanta expedients tramitats, que són, de fet, els intents d'explotació del recurs mineral, tant els de mines que s'explotaren com els expedients caducats o anul·lats. El cas és que, d'acord amb la documentació revisada, les explotacions que finalment funcionaren foren únicament tres: *Virgen del Puig*, l'any 1890 (amb 12 'pertinences'); *Josefina*, l'any 1916 (amb 169 'pertinences'); i *Adela*, l'any 1918 (amb 295 'pertinences'). El nom "pertinences" es refereix en tots els casos a una mesura de superfície equivalent a una hectàrea (10.000 m²) de terreny. La primera d'aquestes explotacions era propietat de Miguel Serra Cabanellas, veí de Palma, si bé l'any 1907 fou comprada per la societat *J. Vilanova y Compañía*, propietat de Joaquín Vilanova i Llopis. Les dues explotacions restants foren propietat de Sebastián Vilanova i Llopis (possiblement germà de l'anterior, encara que potser fossin la mateixa persona amb un ús del nom indistint). Aquest mateix propietari fou qui es va fer càrrec, l'any 1916, de l'explotació de la mina *Virgen del Puig*, donant un gran impuls a l'activitat extractiva, fins al punt d'adquirir les esmentades 169 pertinences d'una nova explotació minera que s'inscriví amb el nom de *Josefina*. Aquest nom sembla que es refereix a Josefa Muntaner Fals, muller de Sebastián Vilanova. Anys més tard adquireix les mines *Pepita*, *Adela* i *Mercedes*, noms que es probable que corresponguin a persones del seu entorn familiar o d'amistats. Després d'ell, foren diferents empreses les que se succeïren en l'explotació de les mines: *J. Vilanova y Compañía*, societat mercantil domiciliada a Barcelona (1907); *Minas de Alcúdia de Responsabilidad Limitada* (1909); *Crédito Balear* (1917), i *Carbones y Cementos de Son Fe S.A.* (1952). De fet, en el moment d'expedir-se la caducitat de la darrera concessió, l'any 1983, el nom que figurava era *Carbones y Cementos de Son Fe S.A.*

Tot plegat, les fonts consultades per conèixer els aspectes d'interès de les mines de lignit d'Alcúdia i Pollença han estat les següents:

- Documents de la *Demarcación Minera de Baleares*: Arxiu Regne de Mallorca (ARM).
- Padrans municipals d'habitants d'Alcúdia, actes i registres d'entrades i sortides de vaixells: Arxiu Municipal d'Alcúdia (AMA).
- Padrans municipals d'habitants de Sa Pobla i exemplars de la revista Sa Marjal: Arxiu Municipal de Sa Pobla.
- Registres anuals de matrícula del *Censo de Empresas Contribuyentes de la Cámara de Comercio, Industria y Navegación* (anys 1927-1965): Cambra de Comerç, Indústria i Navegació.

4. ELS NOMS DE LES MINES DE LIGNIT D'ALCÚDIA I POLLENÇA

Del registre de la *Demarcación Minera de Baleares* relatiu als expedients d'obertura i explotació d'una mina dins els termes d'Alcúdia i Pollença, es desprèn la següent relació de noms de mines (en negreta s'indiquen les mines finalment explotades):

NOM DE LA MINA	TERME MUNICIPAL	PERTINENCES (HA)	ANY
Adela	Alcúdia	295	1918
Adela	Alcúdia		1927
Alegre	Alcúdia		1909
Ampliación a Catalina	Alcúdia		1918
Anita	Alcúdia		1909
Antonia	Alcúdia		1913
Antonia y Francisca	Alcúdia		1914
Catalina	Alcúdia		1912
Catalina	Alcúdia		1912
Catalina	Alcúdia		1918
Catina	Alcúdia		1898
Concepción	Alcúdia-Pollença		1925
Corona de Espinas	Alcúdia	23	1894
Francisca	Alcúdia		1911
Francisca	Alcúdia		1912
Francisca	Alcúdia		1913
Francisca	Alcúdia		1924
Francisco	Alcúdia		1910
Getzemaní	Alcúdia	32	1893
Josefina	Alcúdia	169	1916
Josefina	Alcúdia		1927
La Bienvenida	Alcúdia		1918
La Buena	Alcúdia		1892
La Catalina	Alcúdia		1899
La Ciudad de Ponce	Alcúdia		1892
La Concordia	Alcúdia	12/11	1894
La Confianza	Alcúdia	50	1890
La Constancia	Alcúdia	52/20	1890

XXII JORNADA D'ANTROPONÍMIA I TOPONÍMIA

NOM DE LA MINA	TERME MUNICIPAL	PERTINENCES (HA)	ANY
La Fe	Alcúdia	20	1890
La Prevención	Alcúdia	12/9	1894
La Verdad	Alcúdia	12/9	1894
La Virgen de la Victoria	Alcúdia	25	1890
La Virgen del Puig	Alcúdia	12	1890
Margarita	Alcúdia		1908
Margarita	Alcúdia		1908
Margarita	Alcúdia		1912
Margarita	Alcúdia		1912
Mercedes	Alcúdia-Pollença		1918
Mercedes	Alcúdia-Pollença		1927
Modesta	Alcúdia		1902
Oscols	Alcúdia		1909
Pelayo	Alcúdia		1901
Pepita	Alcúdia		1917
Pepita	Alcúdia		1927
Pepita	Alcúdia		1927
Rafael	Alcúdia		1911
Rafael	Alcúdia		1911
San Juan	Alcúdia		1910
San Rafael	Alcúdia		1910
San Sebastián	Alcúdia		1910
Salom	Alcúdia		1918
San Bartolomé	Alcúdia-Pollença		1918
San Cristobal	Alcúdia		1910
San Jaime	Alcúdia		1890
San Joaquín	Alcúdia		1910
San José	Alcúdia		1914
San Miguel	Alcúdia		1900
San Rafael	Alcúdia		1910
San Rafael	Alcúdia		1912
San Sebastián	Alcúdia		1927
Santa Ana	Alcúdia		1892
Teclita	Alcúdia		1907

NOM DE LA MINA	TERME MUNICIPAL	PERTINENCES (HA)	ANY
Teclita	Alcúdia		1907
Teclita	Alcúdia		1910
Victoria	Alcúdia		1908
Virgen de la Victoria	Alcúdia		1910
Virgen del Carmen	Alcúdia		1900

Tenint en compte la taula adjunta, s'han trobat **49** noms diferents referits a mines d'extracció de lignits pertanyents als municipis d'Alcúdia i Pollença. Si s'atén el nombre d'expedients de mines d'aquests termes municipals, en realitat apareixen 68 noms, tot i que 19 dels quals són noms repetits. Les primeres mines consignades són de l'any 1890, i van prendre els noms de *La Confianza*, *La Constancia*, *La Fe*, *Virgen de la Victoria*, *Virgen del Puig* i *San Jaime*. És curiós observar com, a partir de l'any 1899, es deixa de designar les mines amb un substantiu o nom comú femení precedit del corresponent article (*La Confianza*, *La Constancia*, *La Fe*, *La Buena*, *La Concordia*, *La Prevención*, *La Verdad*, *La Catalana*), i els noms escollits prenen la forma de noms propis, preferentment femenins: *Catina*, *Pelayo*, *Modesta*, *Teclita*, *Margarita*, *Victoria*, *Anita*, *Francisco*, *Francisca*, *Rafael*, *Catalina*, *Antonia*, *Pepita*, *Adela*, *Mercedes*, *Concepción*, *Josefina*.

L'observació dels noms emprats per designar una mina de lignit permet comprovar, amb relació a la seva estructura formal, que cap dels topònims són pròpiament geogràfics. Així, disset mines es designen com a antropotopònims —noms de persona majoritàriament femenins i, a més a més, amb grafia castellana: *Adela*, *Anita*, *Antonia*, *Catalina*, *Catina*, *Francisca*, *Francisco*, *Concepción*, *Josefina*, *Margarita*, *Mercedes*, *Modesta*, *Pelayo*, *Pepita*, *Rafael*, *Teclita*, *Victoria*—. Catorze mines es designen com a hagiopotònims (els que tenen connotacions religioses): *San Juan*, *Sant Rafael*, *San Sebastián*, *San Bartolomé*, *San Cristóbal*, *San Jaime*, *San Joaquín*, *San José*, *San Miguel*, *San Rafael*, *Santa Ana*, *Virgen de la Victoria*, *Virgen del Carmen*, *Virgen del Puig*. Finalment, sis mines es designen amb substantius abstractes o de qualitat: *La Concordia*, *La Confianza*, *La Constancia*, *La Fe*, *La Prevención*, *La Verdad*. La resta de noms prenen denominacions de diferents tipus.

5. ALGUNES CONCESSIONS MINERES I LA TOPONÍMIA DELS LLOCS DE LA SEVA DEMARCACIÓ

La primera concessió minera que va ser explotada dins el paratge de Son Fe és de l'any 1890, i el seu sol·licitant va ser l'esmentat Miguel Serra Cabanellas, que va donar el nom de *Virgen del Puig* a la mina. Aquesta és una verge que es venera en el proper puig de Maria, dins el municipi de Pollença, de manera que, com s'ha dit, és probable que se servís d'aquest fet per adjudicar el nom a la seva primera explotació. La mina que es pretenia explotar tenia un perímetre que abastava 12 *pertenencias* —és a dir, 12 hectàrees—, dins de les quals hi

havia una sèrie de possessions. Una era la de Son Fe (veg. Foto 1), que l'any 1685, segons els *estims* —el cadastre de l'època—, era la possessió més valorada del terme municipal d'Alcúdia (VALERO, 2008): en concret, 8.578 lliures. El seu propietari era D. Pedro Verí.

Altres possessions d'importància eren les de Son Roger, Biniatria, Son Seguer, Son Siurana, Els Oscos, Gatamoix i La Torre. Els terrenys que ocupaven aquestes finques es varen veure afectats per demarcacions mineres posteriors, a final del segle XIX i principi del XX, encara que només es varen arribar a explotar l'esmentada *Virgen del Puig* (1890) i altres dues: *Josefina* (1916) i *Adela* (1918). En els anys en què ara ens movem, totes les grans possessions esmentades han desaparegut o s'han fragmentat considerablement.

Fotos 1 i 2. A l'esquerra, cases de la possessió de Son Fe. A la dreta, el puig de Son Fe.
Fotos: G. Alomar-Garau i M. Espinosa Galán

El procediment d'una concessió minera incloïa una descripció dels terrenys en els quals quedaria situada la mina, i després un enginyer de mines recorria el lloc per tal de realitzar la demarcació. Tant un com l'altre incorporaven a la documentació en forma de textos i plànols certa toponímia en disseminat relativa al lloc, i que els servia per ubicar l'espai que havia de ser objecte d'explotació dels seus recursos subterranis.

Així, en l'expedient de la mina *Virgen del Puig*, el sol·licitant diu que el punt de partida a partir del qual es pot seguir un rumb i que, després de mesurar unes distàncies determinades, tancarà el perímetre de la mina, estava dins els terrenys de Can Prim, propietat de Miguel Cifre, de malnom *Bruguet*. Aquest lloc llindava pel nord i per l'est amb els terrenys de Juan Capó, de malnom *Botilla*. Pel sud, llindava amb terrenys de Miguel Cerdá, del predi de Can Faveta o, per l'oest, amb el terreny de Juan Bagot. Tots aquests terrenys degueren pertànyer a la possessió de Son Fe, nom que ara ha passat a denominar, simplement, un paratge (veg. Foto 2).

D'altra banda, en el cas de l'expedient de la segona mina concedida —*Josefina* (veg. fig. 4)—, el sol·licitant parla de llocs com ara Son Fe, Biniatria, Son Siurana, Can Cremat i Son Simó. L'enginyer del cos nacional de mines recorre la zona per fer la conseqüent demarcació i, en l'acta corresponent, descriu els llocs en els quals ha situat unes estaques a mode

de fites d'identificació de límits de la concessió. També fa menció dels noms i malnoms dels seus propietaris dels terrenys. Així, s'esmenten Son Simó, Can Barret, Can Simó, Can Puro, Can Botilla, Juan *Pichera*, Onofre *Pichera*, José *Llauna*, Miguel Planas, Jaime Roch, Miguel Mairata, Pablo Taberner, Benito Chopel, Can Bolet o Catalina Llobera. El malnom *Pichera* és probable que es tracti de *Pixera*. Una gran part d'aquests malnoms es poden sentir avui dia dins el municipi de Sa Pobla. La raó és que la cara orientada a l'est del puig de Son Fe pertany a aquest terme municipal.

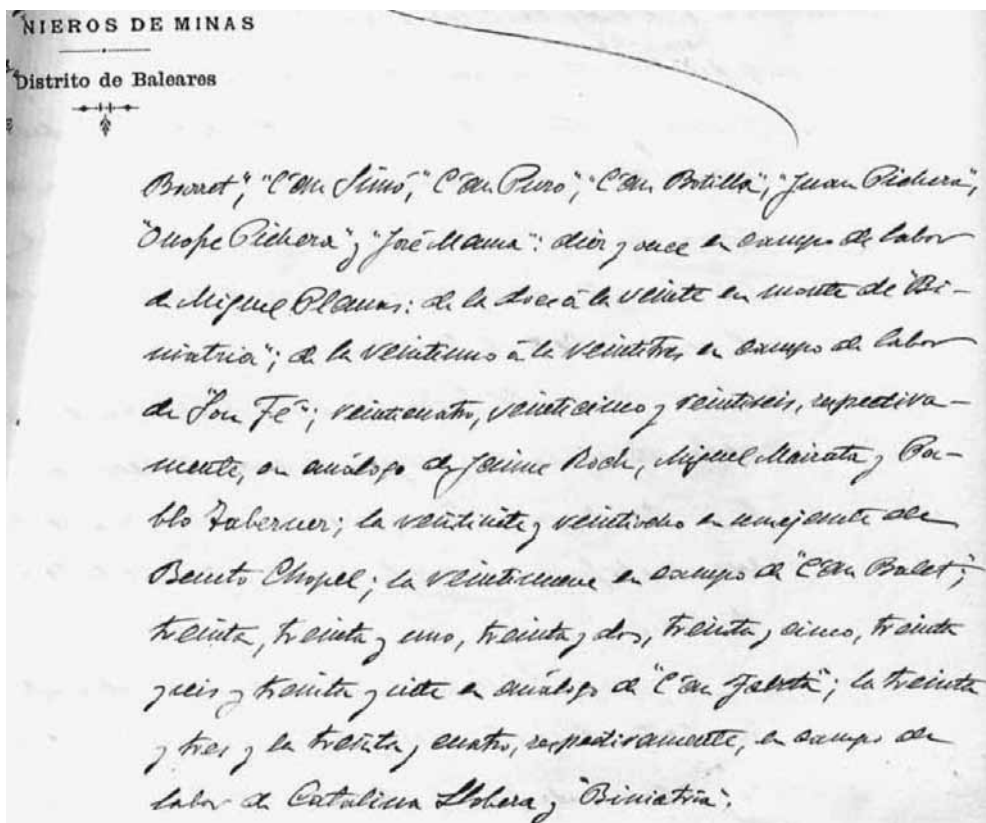

Fig. 4. Boci d'acta de demarcació de la mina Josefina.

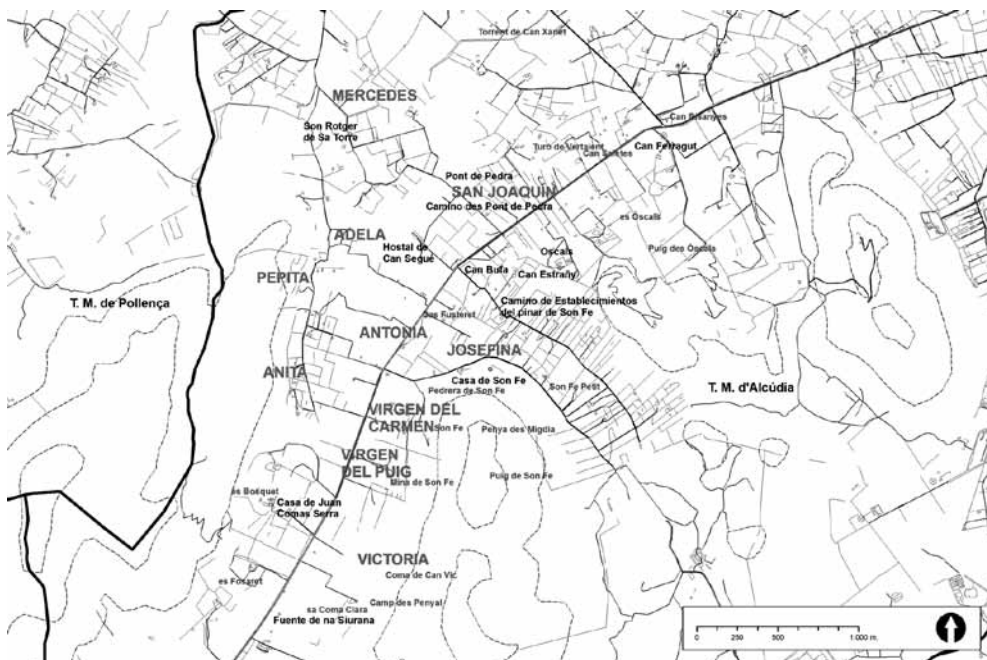
En l'expedient de la mina *Adela* es repeteixen certs topònims i noms: Can Bolet, Benito Chopel, Pablo Taberner, Miguel Mairata, Jaime Roch, Can Barret, monte de Son Rotger de Sa Torre, Can Segué, Can Ferrer, Son Siurana, Juan *Pichera*, Onofre *Pichera*, Can Botilla, Can Puro, Can Simó i Can Faveta. En l'expedient de la mina *Mercedes* es consignen els següents noms: Can Ferragut, Can Gat —propietat de Martí Vives, l'amo en Tofolí—,

Gabriel *Figareto* o Juan de Can Puig. En l'expedient de la mina *San Joaquín* apareixen Can Segué, Can Bufa, Can Estrañy (*sic*), Can Barret, Can Ferragut i Son Rotger de sa Torre. En l'expedient de la mina *Antonia* apareix el topònim Can Horrach, finca que era propietat de D. Antoni Palou, i que avui dia ha quedat dividida pel camí de l'ermita de Son Fe. En els expedients d'altres demarcacions mineres es consignen altres topònims que, en alguns casos, es repeteixen. En la taula següent s'assenyalen aquest topònims:

NOM DE LA MINA	PUNT DE PARTIDA DE LA MEDICIÓ	PROPIETARI
San Bartolomé	Son Rotger	
San Cristóbal	Els Óscols	
Francisca	Son Fe, Can Faveta	
San José	Can Faveta, Can Horrach, Son Fe, Son Siurana, La Torre	
Catalina	Oriolet	
Francisca	Can Bregat	
Concepción	Son Rotger de l'Olivar	
Teclita	Can Cremat	
Margarita	Can Cremat	
Victoria	Can Cremat	
La Prevención	Can Teo	José Estades y Miró
La Concordia	Can Cadena	Arnaldo Seguí Crespí
Virgen de La Victoria	Can Prim	Miguel Cifre, <i>Brugué</i>

6. BIBLIOGRAFIA

- BAUZÀ RULLAN, J. (1946): *La Edad de los lignitos de Son Fé*. BRSHN. Madrid.
- COLOM, G. (1983): *Los lagos del Oligoceno de Mallorca*. Gráficas Miramar, Sa Nostra, Palma.
- CRESPÍ BESTARD, D. (1994): *Inventari de Dipòsits Minerals de les Balears*. Museu Balear de Ciències Naturals, Sóller.
- CUERDA J. i SACARÈS, J. (1992): *El quaternari al Migjorn de Mallorca*. Conselleria de Cultura, Educació i Esports. Direcció General de Cultura, Palma.
- VALERO, G. (2008): "Les possessions d'Alcúdia segons els estims de 1685", a *VI Jornades d'Estudis Locals d'Alcúdia*. En premsa.

Mapa 1. Alguns noms de les mines de Son Fe, del seu entorn i toponímia en disseminat.

NOMS D'ALGUNS PERSONATGES DE LA HISTÒRIA DE MALLORCA D'ETIMOLOGIA DUBTOSA O NO PROU ACLARIDA (*VIOLANT*, *ESCLARMONDA*, *NUNÓ*, *CARRÒS*, *ÀRIAS*, *ASSALT*, *MAGNET*, *MEEM*, *MINGOT*, *PROET* I *VECIÀ*)

Antoni Llull Martí

Començaré, seguint en principi un ordre jeràrquic, pels noms de dues reines de Mallorca: *Violant* i *Esclarmonda*. El primer, nom de la segona muller del rei En Jaume I i filla del rei d'Hongria, té una aparença llatina, però el seu origen lingüístic i significat no són prou clars. Entre els segles XIII i XIV, *Violant* fou el nom d'importantes dames de la Cort i de la noblesa catalana i, a la nostra illa, es troba en famílies nobles o d'alt estament fins al segle XVIII. L'esmentat rei tingué una filla anomenada també *Violant* que, pel seu matrimoni amb el rei Alfons X, introduí aquest nom a Castella, amb la forma acastellanada *Violante*. Fou, a més, el nom d'una altra reina de Mallorca, muller del rei En Jaume III, el d'una reina de Nàpols, i el d'una emperadriu de Bizanci.

Pel que fa a l'etimologia del nom, no hi ha unanimitat d'opinions. Tant pot ésser d'origen grec, com llatí o germànic, però en qualsevol dels casos ha estat tan alterat que ha esdevingut difícil reconèixer amb seguretat el seu origen. Purament per la semblança formal, es pensà que provenia del llatí *viola* 'violeta', però això sembla poc probable. S'ha apuntat també cap al grec *Ióle*, d'etimologia incerta, i cap al germànic *Wioland*, nom citat per Förstemann com a compost amb *viola*, mot germànic, variant de *véla* 'fabricar artificialment' i *land* 'terra, país'. (F. 1553)¹.

Convé considerar el cas d'una neboda de la nostra reina *Violant*, que nomia com ella, filla d'un germà seu que regnà a Hongria amb el nom de Béla IV, la qual es casà amb un noble polonès i després de quedar vídua es retirà a un convent, on hi morí amb fama de santa. El que ens interessa, des del punt de vista onomàstic, és que en els documents de la seva beatificació, en llatí, apareix com a *Jolenta* o *Jolanta*, i que en polonès li diuen la beata *Jolenty* i també la beata *Helena*, nom grec al qual fou assimilat *Violant*, tot i que és quasi segur que no hi té res a veure. Avui dia, i possiblement també en el segle XIII, *Violant* era *Jolán* en

¹ FÖRSTEMANN ENRST, *Altdeutsches Namenbuch, Erster Band, Personennamen*, Bonn, 1900. Dins aquest treball el cit com a F. i les xifres que segueixen corresponen al número de la columna en la qual es troba el nom ressenyat.

hongarès (que devia sonar *īolán*, poc més o menys) i és probable que d'aquesta forma sortissin *Violant* i també *Iolanda*.

Pel que fa a *Esclarmonda*, escrit també *Sclarmonda*, *Esclarmunda* i *Esclaramunda*, fou el nom de la muller del rei Jaume II de Mallorca (Esclarmonda de Foix), i d'altres importants dames de la Corona d'Aragó i de la Provença. En el segle XIV, normalment es troba a la nostra illa només dins famílies nobles o de cavallers, però en el segle XV també apareix, tot i que no fos gaire usual, dins famílies d'estaments més baixos. Abans d'acabar el segle XVI ja havia deixat d'usar-se o havia esdevingut raríssim.

L'origen i significació d'aqueix nom són prou discutibles. Aparentment, es tracta d'un nom germànic, però no l'he vist documentat fins al segle XII, quan el comte Roger IV de Foix i Cecília de Trencavel decidiren posar aquest nom a una filla seva, la primera Esclarmunda o Esclarmonda, que entraria en la història per la seva activa, sacrificada i heroica participació en el moviment religiós dels càtars. Tot i que aleshores els noms germànics encara eren, per tradició familiar, molt usuals, feia segles que havien deixat de crear-se'n, entre d'altres motius perquè la població, tant dins França com a Catalunya, desconeixia la llengua a la qual pertanyien i ignoraven el significat dels elements dels quals s'havien servit els antics parlants de llengües germàniques, com ara els francs i els gots, per a formar la seva rica antroponímia. A causa d'aquesta desconeixença, *Rosamunda*, per exemple, era considerat d'origen romà, per la coincidència dels seus components germànics amb mots llatins.

Sembla que l'aparició d'*Esclarmonda* dins el segle XII, quan feia segles que no es creaven noms germànics, fou a causa de qualcú, tal vegada del mateix comte de Foix, que volgué un nom original per a la seva filla, per a la creació del qual tingués present l'antic nom germànic *Clarmunt*, però no en sabés la significació, i pensàs que era un nom format amb elements llatins. De fet, el mot germànic *klâr*, germà, per l'origen indogermànic comú, del llatí *clarus*, s'havia usat segles abans en altres noms (vegeu F. 369), i *mund*, que significava 'protecció', coincidia en la forma femenina amb el llatí *munda*, 'pura'. Per a nosaltres, resultaria un nom de significació més transparent si hagués estat "*Claramunda*", però no fou aquesta la forma escollida. Pens que és prou creïble que, en la composició del nom, s'utilitzàs una variant de *clar* "*esclar*" que sembla que aleshores era usual en aquella regió occitana, i que per al segon element es pensàs en el llatí *mundus*, *munda*, més tost que en el germànic *mund*. El nom quedava bé i tenia tot l'aspecte d'un nom de l'avior, similar a molts d'altres encara ben usuals en aquell segle. Aquesta hipòtesi ja la vaig formular l'any 2002, si bé aleshores no mostrava dubtes sobre l'origen germànic del segon element i ara, sis anys després, pens que ben bé podria tractar-se de la forma coincident llatina, en el cas, molt probable, que no hagués estat en la ment del creador del nom cap mot germànic.

Entre els personatges que acompanyaren el rei En Jaume a la Conquesta de Mallorca, i alguns altres que trobam citats en documents del segle XIII relacionats amb els repobladors de l'illa, n'hi ha alguns que es resisteixen a ésser interpretats amb seguretat i, en alguns casos, ni tan sols podem saber amb certesa d'on, ni de quina llengua provenen. D'entre els que tinc recollits corresponents a persones que tingueren part en el Repartiment i alguns altres que obtingueren propietats o algun càrrec dins el govern de l'illa durant l'esmentat segle, n'he seleccionat nou que em semblen d'etimologia prou dubtosa i que, tot i que per a cadascun apuntaré aquella que consideri més probable, en cap cas no m'atreviria a assegurar que sigui la vertadera.

El més anomenat entre els beneficiats pel Repartiment és *Nunó Sanç*, comte del Rosselló i de la Cerdanya, fill del comte Sanç I de Cerdanya i Provença, nét de Ramon Berenguer IV i oncle del rei En Jaume I, al qual acompanyà amb alguns vaixells i nombroses tropes a la conquesta de Mallorca. En el Repartiment li correspongueren més de 16.000 hectàrees de terreny rústic, 338 cases i 80 botigues dins la ciutat. D'aquest botí, n'hagué de repartir una gran part a les tropes i gent al seu servei, i altres propietats seves foren canviades o venudes. Tot això originà una ingent quantitat de documents dels quals ens n'ha arribat un nombre ben considerable, uns en llatí i altres en català.

Com que en aquell temps encara no existia l'accentuació gràfica, el nom es troba escrit *Nuno*, (i de vegades *Nono*, *Nonno* i *Nunno*) però és quasi segur que es deia *Nunó* o devia haver-hi una variant amb accentuació aguda; i la forma *Nunyo*, amb què podem trobar-lo citat en algunes històries, sembla un castellanisme o aragonesisme. Fou molt poc usual dins la Corona d'Aragó, i bastant corrent a Castella, amb la forma *Nuño*, si es tracta, com sembla, del mateix nom, que donà lloc al llinatge castellà *Núñez*. La mare de l'esmentat comte nomia *Sancha Núñez de Lara*.

Diversos autors han apuntat que aqueix nom és derivat del llatí *nonus*, síncope de *novenus*, 'novè', però aquesta etimologia sembla que no té prou consistència. Hi ha alguns personatges romans anomenats *Nonius* i alguns màrtirs citats, en llatí, com a *Nonnus*, forma que no es correspon exactament amb l'esmentada en primer lloc. Un escriptor grec de començaments del segle V que habitava a la Tebaida, a Egipte, també era anomenat *Nonnus* que, com a nom comú, significava 'monjo' o 'ermità' i 'avi', i sembla que en la llengua del país també podia voler dir 'sant'.²

Förstemann, Kremer i Moll creuen que *Nunó* és un nom d'origen germànic, tot i que els dos primers indiquen que també en llatí existeix un element nominador *non/nun*, d'origen incert.³ D'altra banda, he trobat *Nonius* com a *cognomen* romà, però no com a *praenomen*. És prou sabut que a la Roma clàssica s'usaven com a noms personals *Primus*, *Secundus*, *Tertius*, *Quartus*, *Quintus*, *Sextus*, *Septimus*, *Octavius* i *Decimus*, però sembla que ni *Nonus* ni *Novenus* no s'usaven mai per anomenar un fill que feia nou en l'ordre dels germans; no he sabut aclarir per quin motiu, tot i que podria estar basat en alguna superstició relacionada amb aqueix nombre.

Un altre cavaller molt important fou *Carròs* (altrament escrit *Carroç* i *Carroz*), misteriós personatge pel que fa al seu origen, que també acompanyà el rei En Jaume a la Conquesta de Mallorca. Devia ésser home ric perquè participà en l'expedició bèl·lica amb una galera de la seva propietat i sabé guanyar-se la confiança del rei fins al punt que aquest el féu cavaller i li donà càrrecs importants i una bona part en el repartiment de les cases i finques preses als sarraïns. Després de la victòria, el nomenà almirall de l'estol reial i, com a tal, anys després prengué part en la conquesta de València, on obtingué grans propietats, i allà establí la seva residència. Diversos historiadors diuen que era fill d'un comte alemany,

2 Ho dona com a segur el *Lemprière's Classical Dictionary of Proper Names mentioned in Ancient Authors*, editat per primera vegada l'any 1788 i reeditat diverses vegades per Routledge & Keegan Paul, London, Henley and Boston. L'edició emprada és la de 1951, reimpressió de 1978, pàg. 411.

3 Vegeu FORSTEMANN, op. cit. col. 1172 i 1773; KREMER, DIETER, *Die Germanischen Personennamen in Katalonien*, Barcelona, I.E.C., 1969-1982, p.182, i MOLL, FRANCESC DE B., *Els Llinatges Catalans*, 2ª edició, ampliada, Palma, 1982, p. 117.

però no n'hi ha hagut cap, que jo sàpiga, que hagi aclarit qui era aqueix comte, i fins i tot hi ha dubtes sobre si *Alemanya* era el nom del pare o es referia al gentilici. Sembla que, com en el cas de Cristòfor Colom, per algun motiu que desconeixem, a *Carròs* no l'interessà mai descobrir amb exactitud d'on provenia.

Però així com de *Colom* sabem que és un nom llatí, i en coneixem bé el significat, de *Carròs* no en tenim clara ni tan sols la procedència lingüística. El que sembla segur és que no s'avé gaire amb cap nom d'origen germànic. Alguns historiadors apunten que és un nom italià, però jo no n'he trobat cap, en aquesta llengua, que hi concordi, ni li he trobat prou semblança amb cap altre nom dels usuals en aquell temps a Espanya, a França o a Alemanya. El que més s'hi sembla és el cognom italià *Carroggio*, que podria provenir del mot *carrocchio*, que era un carro de quatre rodes sobre el qual, durant l'edat mitjana, les tropes italianes hi duïen alçada la seva bandera, mot que al seu torn provenia del llatí medieval *carrociium*. A Sardenya són usuals els llinatges *Carrucciu* i *Garrucciu*, que possiblement hi estan relacionats. Podríem pensar que si el català *Ambròs* es correspon amb l'italià *Ambroggio*, igualment s'avé *Carròs* amb *Carroggio*, però sembla que es tracta d'una analogia casual.

Sota el regnat de Jaume II, alguns fills de *Carròs*, entre ells Francesc, almirall de l'estol reial com ja ho havia estat son pare, prengueren part en la conquesta de Sardenya, ja dins el segle XIV, i una branca de la família s'hi establí constituint l'important comtat de *Quirra*, que durant segles fou el senyoriu feudal més gran de l'illa.⁴

Dins el segle XIII també a Mallorca s'usà, com a nom de dona, *Carrossa*, probablement feminització de *Carroç*. Dins el terme d'Artà hi ha una possessió anomenada Carrossa, topònim antic que pot tenir, o no tenir, a veure amb el nom de dona derivat del nom del personatge referit però no amb el mot que designa el carruatge de luxe homònim, puix que aquest no aparegué fins al segle XV.

Un altre nom del qual, en principi, pot semblar fàcil establir-ne l'origen i significació és *Àrias* o *Àries*, però resulta que mirat de prop, la cosa es complica.

Es tracta d'un nom molt rar en català, del qual només n'he trobat uns pocs casos, referits a Mallorca, a la documentació del segle XIII i XIV. Un tal *Arias Ioannis* firma com a testimoni a un document datat l'any 1233, i per ventura un descendent seu, citat com a *Aries Iuaynes* o *Yuanes* (segurament una variant del cognom castellà *Yáñez*) apareix en un document de l'any 1264 i en un de 1268, i tal vegada es tracta del mateix que l'any 1263 era governador del castell d'Alaró. En el segle següent es troba un *Aries Ferrandis* que en el 1343 era ciutadà de Mallorca, de vegades citat com a *Naries*.

Aebischer cita un *Aries* trobat en un document de l'any 1010, i diu que també havia trobat *Aries* com a cognom romà i com a nom de persones de fora de la península ibèrica, però no en fa cap comentari etimològic.⁵ En principi, podem pensar que possiblement vingui del llatí *aries* 'xot', però sembla molt poc probable que sigui aquesta l'etimologia correcta. Podria tenir alguna relació amb *Aria*, nom llatí d'un antic país d'Àsia, a l'est de *Parthia*, o amb el nom ènic *arius* amb què eren coneguts els habitants de la Tràcia, o amb el nom de

4 Una referència força extensa de la família *Carroz* a Sardenya es troba a la *Grande Enciclopedia della Sardegna*, a cura de F. Floris, Newton & Compton Editori, Moncalieri, 2007, volum 2, pàgs. 401-406.

5 AEBISCHER, PAUL, *Essai sur l'ononastique catalane du IXe. au XIe. siècle*, extret de *l'Anuari de 1928* de l'Institut d'Estudis Catalans, Edit. Balmes, Barcelona, 1928, pàg. 41.

família romà *Arius* o *Arrius*, que es troba antigament com a nom personal d'etimologia no aclarida.⁶ Perin indica que podria provenir del nom del déu Ares (Mart, entre els romans) i aqueix del grec *áres*, 'ariet', o potser de l'hebreu '*arî*, 'lleó'.⁷ D'altra banda, hi havia un nom etrusc que es troba escrit *Araz*,⁸ del que no se'n coneix el significat, que podria haver originat el llatí *Arias*. En el món clàssic també era molt poc usual, i no he sabut trobar cap sant amb aquest nom.

Prou dubtosa també és l'etimologia d'*Assalt*, *Asalt* o *Assalit*. Fou conegut a Mallorca per haver estat el nom d'un lloctinent reial Assalit de Gudar, just acabada la Conquesta, i el d'alguns cavallers mallorquins dels segles XIII i XIV.

En els documents en llatí, aquest nom sol ésser escrit *Assaldus* i *Assalitus*. Resulta temptador relacionar-lo amb el nom germànic *Ansovald*, que es troba també amb les variants *Asuald* i *Asolt*, antecessors del nom personal *Osvald*, inusitat al nostre país, i també amb el llinatge castellà i italià *Ansald*. Però vet ací que Kremer no reconeix *Assaldus* com a germànic i, en aquest cas, no veig quina pugui ésser la seva procedència.

Al *Llibre del Repartiment de Mallorca*, hi figura també un tal **Magnet**, sense cognom (no el necessitava perquè sembla que era l'únic amb aquest nom dins el seguici reial), que havia acompanyat el rei En Jaume a la Conquesta i devia ésser un personatge important perquè el rei li concedí una alqueria, un rafal i altres possessions prop de Pollença. Dins el terme d'Artà hi ha una possessió anomenada Son Maganet, nom que possiblement és el mateix, si bé una mica alterat. No l'he trobat usat com a nom de bateig de nascuts a Mallorca. Pens que probablement es tracta d'un diminutiu de *Magne*, en llatí *Magnus*, nom de diversos màrtirs i d'alguns sants medievals.

D'etimologia encara més difícil és el nom d'un altre dels personatges que participaren en la Conquesta, l'anomenat **Meem** Peris. Pertanyia a la comitiva de l'Infant D. Pedro de Portugal, el qual baratà les seves possessions a Mallorca i els seus drets al comtat d'Urgell pel senyoriu dels castells i viles de Morvedre, Sogorb, Almenara, Castelló de Burriana i Morella. Sembla que aleshores Meem Perich va vendre també les seves propietats i se'n tornà amb el seu senyor, sense deixar cap arrel a l'illa, però el seu nom figura en molts de documents relacionats amb la Conquesta i el Repoblament, i a més és molt curiós per la seva singularitat. **Meem** o *Meen* Perich sembla que era aragonès o castellà i, en tal cas, és molt probable que el seu nom sigui derivat d'*Hermenegildo*, nom d'un fill del rei got *Leovigild*, que morí màrtir l'any 585.

Sembla que, exceptuant *Chlodovech*, que acabà convertit en Lluís, no hi ha cap altre nom germànic que hagi produït tants derivats com *Hermenegild*. En llatí, ja era citat com a *Ermenegildus*, *Ermenegildus*, *Hermenegildus*, *Erminigildus*, *Ermegildus*, *Ermehildo*, *Hermüildo*, *Ermeildus*, *Hermegillus*, *Menigildus*, *Menegindus*, *Minigildus*, i altres; i en la llengua vulgar castellana aparegué escurçat amb les formes *Menendo* (origen del cognom *Menéndez*) i *Meendo*, i *Mendo* (d'on *Méndez*).⁹

6 Entre els personatges amb aquest nom, el famós *Arrius* (Arri), cap de la secta herètica dels arrians en el segle III.

7 PERIN, JOSEPHUS, *Onomasticon*, vol. V i VI del *Lexicon Totius Latinitatis* de Forcellini i altres, Bolonya, 1965.

8 MCCALLISTER, RICK M. & MCCALLISTER-CASTILLO, SILVIA, *Etruscan Glossary*, <http://www.etruscans1.tripod.com/language/etruscan/Mhtml>.

9 MENÉNDEZ PIDAL, RAMÓN, *Ménéndez, Méndes, Mendes*, dins *Nueva Revista de Filología Hispánica*, III, México,

Però hi ha una altra possible etimologia, que en el cas que l'esmentat personatge hagués vingut de França, crec que seria la més plausible: derivat del nom del sant citat en llatí com a *Mevennus*, que fou ermità i fundador del monestir de Gael, dins la Bretanya, del qual en fou abat durant molts d'anys, i on hi morí l'any 617. Els francesos el coneixen per *Saint Méen*, i és un sant a qui els bretons han tingut una notable devoció, honorat també a Cornwall amb el nom de *Saint Mewan*. El monestir que va fundar, anomenat *Monastère de Saint Méen*, encara existeix dins la diòcesi de Rennes. No sabem com deien *Meem* o *Meen* els catalans del segle XIII que havien d'anomenar-lo, però possiblement pronunciaven diferenciades les dues *e*: una com a neutra i tancada, o oberta, l'altra; o una tancada i l'altra oberta.

Un tal *Mingot* participà també en la Conquesta i en el Repartiment i li correspongué l'alqueria Moragues de sis jovades. No és citat amb cap cognom ni altre indicatiu complementari perquè devia ésser, com en el cas de *Meem*, l'únic amb aquest nom. Finalment no es degué quedar a Mallorca, perquè no apareix en documents relacionats amb el repoblament de l'illa. He dubtat entre si incloure'l o no en aquesta relació perquè l'etimologia sembla prou senzilla, però ho he fet per a evitar que sigui pres per una afèresi de *Domingot*, cosa que hauria estat molt poc probable en aquella època. Molt més ho és que es tracti d'un escurçament, amb canvi vocàlic, d'un nom d'origen germànic, *Armengot*, variant d'*Ermengaud* corrent entre els segles X i XIII.¹⁰

En *Proet* o *Proeth*, que segons el *Llibre dels Feys* procedia de Lleida, amb el seu conciutadà Johan Xico i els seus homes, durant el siti de la ciutat rasaren una part del vall de la murada perquè poguessin entrar-hi, passant per damunt, els cavalls armats.¹¹ Després torna a ésser citat aquest personatge en el *Llibre del Repartiment*, segons el qual accedí a la propietat de l'alqueria *Azzar* de sis jovades, dins el districte d'Inca i amb un germà seu a la de *Castubenyon*, dins el de Montuiri, també de sis jovades.¹² Sembla que aquest personatge no es quedà a viure a l'illa ni hi deixà descendència, i no he tornat a trobar el seu nom ni a les històries de Mallorca, ni a les de Catalunya.

I aquest nom no tan sols fou rar dins la Corona d'Aragó, sinó per onsevilla. Pens que molt probablement es tracta del nom d'un mític rei de l'antic regne grec de Tirint, anomenat en llatí *Proetus*, citat en el Llibre VI de *La Ilíada*, i d'un altre personatge citat en el segle II dC per l'escriptor, viatger i geògraf grec Pausànies amb motiu de la descripció de Tebes, la ciutat grega a Egipte, de la qual ens explica que a la murada tenia set portes, una de les quals era anomenada *Proetida*, del nom d'un Προιτος que era originari del país, però no se sabia en quina època havia viscut ni de qui descendia.¹³

És molt probable, doncs, que *Proet* sigui la forma catalana de l'esmentat nom grec, del qual no n'he sabut trobar cap etimologia prou segura. Pens que podria estar compost pel mot grec προ 'davant, en primer lloc', que es troba com a component en altres noms com Procopi,

1949, pàgs. 363-371, recollit dins el llibre del mateix autor *Estudios de Lingüística*, Colecc. Austral, núm. 1312, Espasa-Calpe, Madrid, 1961, pàgs. 35-57.

10 V. KREMER, op. cit., pàg. 261.

11 *Llibre dels Feys*, capítol 126.

12 *Còdex Català del Llibre del Repartiment*, transcrit i comentat per Ricard Soto Company, editat per la Conselleria d'Educació i Cultura del Govern Balear, Palma, 1984, pàgs. 51, 79 i 105. Una vegada hi és citat com a Proeth, i dues com a Proet.

13 PAUSÀNIES, *Descripció de Grècia*, llibre IX, cap. 8.

Protàgores, Protògenes, etc., però el segon element no veig clar a quin mot grec pugui correspondre. Perin posa com a possible el significat d'agressor'.¹⁴ I, d'altra banda, no podem descartar que sigui un hipocorístic català del nom llatí, molt rar a Catalunya, *Probus*,¹⁵ que ens consta que en la seva forma femenina, *Proba*, havia produït *Proa*. I no podem descartar que fos un malnom basat en un hipocorístic d'aquesta forma femenina.

Vecià és l'últim dels noms als quals em referesc en aquesta comunicació. Nom raríssim i difícil de desllatigar. El duqué un personatge que tingué propietats importants a l'illa en el segle XIII, per la qual cosa apareix en diversos documents, uns en català i els altres en llatí. Sol ésser citat com a Veyà de Malbosch, en català, i com a *Veciano de Malbosch*, en llatí. I un document de l'any 1230, cita un *Veyano Guilaberto*, que sembla que era un dels homes de Marsella que vingueren a la Conquesta amb el rei En Jaume.

Podria ésser la forma catalana del patronímic d'un antropònim romà molt poc corrent, *Vetius*, (Veci), nom d'un dels primers màrtirs de la Gàlia, en el segle II, *Vetius* (o *Vettius*) *Epagatus*, membre d'una important família romana, senador de Bourges, martiritzat a Lió amb sant Ireneu i quaranta cristians més, honorats per l'Església el dia 2 de juny. D'aquest nom també podria provenir el d'un poble de l'Anoia anomenat Veciana.¹⁶ Perin ens indica que la forma *Vectius* o *Vettius* era nom de família romana, i cita alguns personatges que el dugueren, però no posa entre els seus derivats cap *Vetctianus* ni *Vettianus*. A un glossari de veus etrusques,¹⁷ hi veig *Vete*, com a nom de família, i *Vetis*, com a nom d'una deessa; *Vete* i *Vetus* com a nom d'home. Podria ésser que tinguessin relació amb el romà *Vetius* del qual, quasi amb tota seguretat, en sortí el nom propi *Vetianus*, 'Vecià'.

14 PERIN JOSEPHUS, op. cit, t. VI, pàg. 530.

15 MOLL, op. cit. pàg. 285 opina que el llinatge català *Prous* pot venir del llatí *probus*, i COROMINES, JOAN, en la seva obra *Onomasticon Cataloniae*, VI, pàg. 284, ens mostra la mutació del llatí *Proba* en *Proa* i després *Prua*.

16 COROMINES, JOAN, *Onomasticon Cataloniae*, tom VII, pàg. 449.

17 MCCALLISTER, & MCCALLISTER-CASTILLO, op. cit.

ALGUNS MALNOMS DE POLLENÇA A PRINCIPI DEL SEGLE XVI

Maria Barceló Crespi

A l'Arxiu del Regne de Mallorca es conserven disset volums del notari pollencí Antoni Aulí, major, que comprenen una cronologia que va des de 1505 fins a 1548. Hi ha un altre notari amb el mateix nom, però menor (potser un nét) i els seus protocols van de l'any 1570 a 1609.

Les signatures corresponents als volums d'Antoni Aulí, major, són A-158 fins a A-174 i comprenen tres llibres d'inventaris, dos de testaments, deu de protocols i dos de manuals de notari.

A les acaballes del quatre-cents i principi de la centúria següent, almenys, a Pollença destacaren diversos notaris com ara els esmentats Aulí, Arguimbau, i Llitrà. És cert que els més importants membres de la nissaga dels Llitrà desenvoluparen l'art de la notaria a la ciutat de Mallorca. Igualment eren d'origen pollencí els notaris Joan Gradolí i Pere Martorell i sembla que també ho era Joan Porquer, tots ells establerts a la capital mallorquina.

En un percentatge alt els documents es refereixen a Pollença encara que adesiara n'apareix algun d'Alcúdia i en menor quantitat de sa Pobla o de Campanet. Els llibres d'Antoni Aulí, major, pel que fa a Pollença, presenten una informació abundant, oferint un retrat molt fidedigne de la vila i dels seus habitants. Sobretot, ho són les dades de caràcter econòmic les quals apareixen amb més freqüència com són compres i vendes de propietat, establiments d'emfiteusi, contractes d'arrendament agrari i un llarg etcètera, a més dels testaments i inventaris.

El notari Aulí a l'hora d'escriure apuntava el nom i el llinatge (convé recordar que en aquells anys les persones sols porten un llinatge) dels protagonistes dels seus documents, i sovint hi afegia el malnom. Els malnoms, a Mallorca, comencen a fer-se presents en la documentació a final del segle XV.

En una societat certament endogàmica els noms i els llinatges es repetixen en gran manera i per això de vegades es complementa amb algun distintiu com ara *major*, *menor*, *vell*, *jove*, etc. I també amb un malnom l'origen del qual pot obeir a motius molt diversos: defecte físic, ofici...

Per altra banda, les persones que havien viscut a possessions gairebé sempre se les coneixia pel nom de la propietat i això ha perviscut fins a les acaballes del segle XX, mentre les possessions varen complir amb una funció i varen tenir vida.

En poques ocasions trobam malnoms aplicats a dones. Aquestes més aviat eren conegudes pel llinatge del marit, pare o tutor però feminitzat.

El buidatge sistemàtic dels llibres del notari Aulí del primer terç del segle XVI (fins a 1530, data totalment convencional) ha proporcionat un nombre considerable de malnoms de Pollença no repetits. Sols han estat citades dues dones amb malnom. Així mateix, se n'han afegit alguns més, pocs, provinents d'altres notaris.

Les dificultats de l'escriptura, les variades grafies d'un mateix nom, la redacció en llengua llatina, etc. són, sens dubte, un entrebanc afegit a l'hora de transcriure el document que en aquest cas s'ha fet certament perceptible.

En la documentació consultada ha resultat interessant comprovar que un malnom, sovint, pertany a una determinada família; els noms propis masculins són els de l'antroponímia mallorquina tradicional (Joan, Pere, Antoni, Miquel, Jaume, Sebastià); els llinatges, en la seva majoria, són els considerats com a típics pollencins (Cànaves, Cerdà, Cifre, Martorell, Vila).

El malnom se sol escriure després de la paraula *alias* tant en textos en català com en llatí. D'altra banda, les persones que s'identifiquen pel lloc d'on han estat o estan (gairebé sempre possessions) el topònim va precedir de la fórmula *dit de*. En els textos en llatí el malnom en general és escrit en català.

Cal pensar que gairebé tots els homes apareguts devien dedicar-se a la pagesia o eren propietaris agraris perquè en cas contrari, en especial en el cas dels menestrals, s'especifica l'ofici.

L'anàlisi del mostreig ha proporcionat el següent resultat:

ANY	PERSONA	MALNOM	SIGNATURA
1487	Gabriel Martorell	<i>Carrió</i>	ARM, Prot. P-382, 25
1491	Pere Seguí	<i>Heres [Hereu]</i>	ARM, Prot. P-386, 54v
1492	Jaume Andreu, prevere	<i>Caynes</i>	ARM, Prot. P-454, 252
1501	Pere Llobera	<i>del cap de la paret</i>	ARM, Prot. P-443, 116
1502	Gabriel Melià	<i>Cordó</i>	ARM, Prot. M-591, 45
1505	Joan Roger	<i>Mittissal</i>	ARM, Prot. A-160, 6v
1505	Miquel Pont	<i>Rosset</i>	ARM, Prot. A-160, 7
1506	Joan Cabanelles	<i>Toro</i>	ARM, Prot. A-160, 11v
1506	Miquel Andreu	<i>Caynes</i>	ARM, Prot. A-160, 16v
1507	Pere Cànaves	<i>Xixich</i>	ARM, Prot. A-160, 26v
1508	Guillem Palou	<i>Fedrí</i>	ARM, Prot. A-160, 45v
1510	Antoni Castell, prevere	<i>Gruat</i>	ARM, Prot. P-405, 16
1512	Jaume Cànaves	<i>Cuyraça</i>	ARM, Prot. A-162, 43
1515	Gabriel Sitjar	<i>Refal</i>	ARM, Prot. A-162, 103v
1515	Jaume Martí	<i>Temorer</i>	ARM, Prot. A-162, 103v
1515	Rafel Cabanelles	<i>Barbut</i>	ARM, Prot. A-162, 110v

ALGUNS MALNOMS DE POLLENÇA A PRINCIPIS DEL SEGLE XVI

ANY	PERSONA	MALNOM	SIGNATURA
1515	Joan Vives	<i>Lonzo</i>	ARM, Prot. A-164, 3
1515	Miquel Santacreu	<i>Frare</i>	ARM, Prot. A-164, 23
1517	Arnau Vila	<i>Pey</i>	ARM, Prot. A-164, 146v
1518	Pere Andreu	<i>Caynes</i>	ARM, Prot. A-161, 46
1518	Joan Cànaves	<i>Xoti</i>	ARM, Prot. B-172, 10
1519	Pere Martorell	<i>Muça</i>	ARM, Prot. A-163, 98
1519	Pere Santacreu	<i>Merçal</i>	ARM, Prot. A-163, 21
1519	Pere Andreu	<i>Caynes</i>	ARM, Prot. A-163, 56
1520	Joan Campamar	<i>Mistical</i>	ARM, Prot. A-163, 149
1520	Joan Tomàs	<i>Nicolau</i>	ARM, Prot. A-163, 161v
1521	Pere Torres	<i>Nero</i>	ARM, Prot. A-163, 248v
1522	Miquel Martorell	<i>Xenet</i>	ARM, Prot. A-163, 312v
1522	Pere Vila	<i>Pey</i>	ARM, Prot. A-163, 330
1522	Miquel Cabanelles	<i>Colleret</i>	ARM, Prot. A-163, 333
1522	Antoni Martorell	<i>Gat</i>	ARM, Prot. A-163, 351
1522	Sebastià Martí	<i>Temorer</i>	ARM, Prot. A-161, 122
1522	Joan Martí	<i>Tamorer (?)</i>	ARM, Prot. A-167, 7
1522	Jaume Martí	<i>Temorer</i>	ARM, Prot. A-159, 236
1523	Guillem Cabanelles	<i>Botani</i>	ARM, Prot. A-158, 367
1523	Guillem Martí	<i>Poderós</i>	ARM, Prot. A-161, 140
1523	Francesc Cassador	<i>Moscaroles</i>	ARM, Prot. A-165, 6
1523	Guillem Vila	<i>Pey</i>	ARM, Prot. A-165, 18v
1523	Joan Porquer	<i>Badoiç (?)</i>	ARM, Prot. A-165, 22
1523	Pere Cànaves	<i>Xixich</i>	ARM, Prot. A-166, 9
1523	Martí Martorell	<i>Talabot</i>	ARM, Prot. A-166, 43
1523	Antoni Cànaves	<i>Xuti</i>	ARM, Prot. A-166, 108
1523	Antoni Seguí	<i>Papa</i>	ARM, Prot. A-166, 110
1523	Jaume Cànaves	<i>Patit</i>	ARM, Prot. A-167, 168
1523	Joan Cifre	<i>Rafall</i>	ARM, Prot. A-167, 185v
1523	Joan Cabanelles	<i>Botana</i>	ARM, Prot. A-167, 222
1523	Guillem Cànoves	<i>Taix</i>	ARM, Prot. A-167, 111
1523	Joan Perdigó	<i>Papagay</i>	ARM, Prot. A-167, 149
1523	Pere Seguí	<i>Cabay</i>	ARM, Prot. A-167, 149

XXII JORNADA D'ANTROPONÍMIA I TOPONÍMIA

ANY	PERSONA	MALNOM	SIGNATURA
1523	Francesc Martí	<i>Tamorer</i>	ARM, Prot. A-167, 164
1523	Bernat Astrader	<i>Soltaro</i>	ARM, Prot. A-167, 166
1523	Pere Vila	<i>Pey</i>	ARM, Prot. A-167, 166
1524	Miquel Martorell	<i>Penet</i>	ARM, Prot. A-161, 155
1524	Antoni Reig, barber	<i>Guillo</i>	ARM, Prot. A-167, 238
1524	Antoni Melià	<i>Baçó</i>	ARM, Prot. A-167, 244
1525	Miquel Martorell, paraire	<i>Carrió</i>	ARM, Prot. A-165, 214
1527	Antoni Tutzó	<i>Cuch</i>	ARM, Prot. A-161, 314
1527	Joan Campamar	<i>Mitiçal</i>	ARM, Prot. A-165, 313
1527	Pere Cifre	<i>Diable</i>	ARM, Prot. A-165, 322
1527	Mateu Martorell	<i>Bibi</i>	ARM, Prot. A-167, 331
1528	Gabriel Cànaves	<i>Catoy</i>	ARM, Prot. A-171, 10
1528	Pere Martorell, paraire	<i>Xenet</i>	ARM, Prot. A-171, 9v
1528	Pere Martorell	<i>Roig</i>	ARM, Prot. A-171, 13v
1528	Pere Martí	<i>Pere petit</i>	ARM, Prot. A-171, 37v
1528	Pere Ferrer	<i>Bosch</i>	ARM, Prot. A-171, 39v
1528	Gabriel Carbonell	<i>Carrió</i>	ARM, Prot. A-167, 346
1529	Sebastià Nato	<i>Novell</i>	ARM, Prot. A-168, 19
1529	Pere Castell	<i>Guillo</i>	ARM, Prot. A-169, 3v
1529	Joan Martí	<i>Ponç</i>	ARM, Prot. A-169, 15
1529	Joan Reig	<i>Guillo</i>	ARM, Prot. A-169, 15
1530	Miquel Santacreu	<i>Frare</i>	ARM, Prot. A-171, 53
1531	Sebastià Martorell	<i>Xenet</i>	ARM, Prot. A-168, 57v
1531	Perot Santacreu	<i>Pau</i>	ARM, Prot. A-168, 61
1531	Joan Cabanelles	<i>Toro</i>	ARM, Prot. A-168, 65
1532	Pere Santacreu	<i>Mertall</i>	ARM, Prot. A-168, 88
1532	Francesc Llofriú	<i>Matabous</i>	ARM, Prot. A-168, 89v
1532	Guillem Martí	<i>Tonet</i>	ARM, Prot. A-170, 100v
1533	Pere Castell	<i>Gruat</i>	ARM, Prot. A-168, 102
1533	Joan Castell	<i>Roig</i>	ARM, Prot. A-168, 102
1533	Pere Ferrer	<i>Perrot</i>	ARM, Prot. A-168, 127v
1533	Agustí Llobera	<i>Baguí</i>	ARM, Prot. A-168, 101

ALGUNS MALNOMS DE POLLENÇA A PRINCIPIS DEL SEGLE XVI

ANY	PERSONA	MALNOM	SIGNATURA
1500	Joan Martí	<i>dit de la plaça</i>	ARM, Prot. P-415, 198
1507	Martí Cifre	<i>dit de Colonya</i>	ARM, Prot. A-160, 22v
1507	Joan Totxa	<i>dit de les Eres</i>	ARM, Prot. A-160, 39
1512	Pere Llobera	<i>dit del cap de la peret</i>	ARM, Prot. A-159, 33
1513	Pere Martí	<i>dit de Bàlig</i>	ARM, Prot. A-159, 35
1515	Martí Amorós	<i>dit de Font Xicha</i>	ARM, Prot. A-162, 112v
1515	Jaume Cifre	<i>dit de Colonya</i>	ARM, Prot. A-162, 108v
1516	Bernat Cifre	<i>dit de Colonya</i>	ARM, Prot. A-159, 81
1517	Guillem Totxa	<i>dit de las Eres</i>	ARM, Prot. A-159, 105
1517	Jaume Suau	<i>dit de la Puncta</i>	ARM, Prot. A-167, 312
1518	Pere Martorell	<i>dit de Mortitx</i>	ARM, Prot. A-162, 116v
1520	Pere Seguí	<i>dit Heres [Hereu]</i>	ARM, Prot. A-159, 178
1520	Joan Campamar	<i>dit de Bòqer</i>	ARM, Prot. A-163, 207v
1520	Pere Campamar	<i>dit de Formentor</i>	ARM, Prot. A-163, 149
1521	Miquel Cifre	<i>dit de la Serell</i>	ARM, Prot. A-161, 118
1522	Joan Martorell	<i>dit d'Eriant</i>	ARM, Prot. A-159, 216
1522	Joan Cifre	<i>dit de Colonya</i>	ARM, Prot. A-159, 219
1522	Joan Sala	<i>dit de Castell</i>	ARM, Prot. A-159, 258
1522	Joan Company	<i>dit de Vàllitx</i>	ARM, Prot. A-159, 236
1522	Pere Cerdà	<i>dit de Pedruxella</i>	ARM, Prot. A-159, 349
1522	Joan Cànaves	<i>dit de Mastagera</i>	ARM, Prot. A-163, 327
1522	Joan Martorell, major	<i>dit del Holm</i>	ARM, Prot. A-167, 48
1522	Mateu Vila	<i>dit del Pla</i>	ARM, Prot. A-168, 1
1523	Llorenç Cabanelles	<i>dit de Sant Vicenç</i>	ARM, Prot. A-166, 45
1523	Bartomeu Lufriu	<i>dit del Madraba</i>	ARM, Prot. A-166, 93
1523	Guillem Cànaves	<i>dit de Vàllig</i>	ARM, Prot. A-165, 41
1523	Antoni Cànaves	<i>dit de Moço</i>	ARM, Prot. A-165, 43
1523	Bernat Bertran	<i>dit del Pla</i>	ARM, Prot. A-165, 73v
1523	Pere Cànaves	<i>de Vàlix</i>	ARM, Prot. A-167, 185
1524	Joan Porquer	<i>dit de Formiguera</i>	ARM, Prot. A-168, 154
1524	Antoni Cerdà	<i>dit del Pont</i>	ARM, Prot. A-168, 147
1525	Mateu Vila	<i>dit de la Font</i>	ARM, Prot. A-165, 169v
1525	Guillem March	<i>dit de Montaya (?)</i>	ARM, Prot. A-168, 160

XXII JORNADA D'ANTROPONÍMIA I TOPONÍMIA

ANY	PERSONA	MALNOM	SIGNATURA
1527	Bartomeu Cerdà	<i>dit de la Placa</i>	ARM, Prot. A-161, 273
1527	Damià Llobera	<i>dit del cap de la peret</i>	ARM, Prot. A-161, 291
1527	Pere Martorell	<i>dit de Fartàrig</i>	ARM, Prot. A-161, 296
1527	Joan Pont	<i>dit del Arboçar</i>	ARM, Prot. A-161, 314
1527	Francesc Cabanelles	<i>dit de Sant Vicens</i>	ARM, Prot. A-165, 333
1528	Joan Llobera	<i>dit del Recó</i>	ARM, Prot. A-171, 8
1529	Pere Cànaves	<i>dit de Vàllig</i>	ARM, Prot. A-169, 56
1529	Bernat Roger	<i>dit de Navarra</i>	ARM, Prot. A-171, 40v
1529	Mateu Vila	<i>dit de la Font</i>	ARM, Prot. A-168, 24
1529	Jaume Cerdà	<i>dit de Predruxella</i>	ARM, Prot. A-168, 25v
1530	Joan Martorell	<i>dit de Fartàrig</i>	ARM, Prot. A-168, 46
1530	Sebastià Soliveres	<i>dit de Vàlig</i>	ARM, Prot. A-168, 51
1530	Pere Vila	<i>dit del Pujol</i>	ARM, Prot. A-168, 52v
1531	Pere Pont	<i>dit de Fartàrig</i>	ARM, Prot. A-168, 57v
1532	Joan Martorell	<i>dit del forn petit</i>	ARM, Prot. A-168, 98
1533	Pere Castell	<i>dit del Mercat</i>	ARM, Prot. A-168, 102
1533	Mateu Vila	<i>dit de Benimaymo</i>	ARM, Prot. A-168, 124
1533	Joan Bertran	<i>dit del Pla</i>	ARM, Prot. A-168, 128
1533	Miquel Soliveres	<i>dit de la Coma</i>	ARM, Prot. A-168, 138

ANY	PERSONA	MALNOM	SIGNATURA
1519	Pereta Collella, muller de Damià Collell, paraire	<i>Àngela</i>	ARM, Prot. A-163, 59v
1523	Joana Moscaroles, vídua	<i>Regina</i>	ARM, Prot. A-167, 166

Nota: Els noms i llinatges s'han normalitzat però s'ha mantingut literal el malnom i, per això, va en cursiva.

SOBRE UNA LLISTA DE MONEDATGE DE MONTUÏRI DE 1308

Joan Miralles i Monserrat

L'IMPOST DEL MONEDATGE

Ens proposam en aquesta ocasió presentar la llista de monedatge de Montuïri corresponent a l'any 1308, quan tot just feia vuit anys que havia estat fundada la pobla reial de Montuïri. Es tracta de la llista més antiga de contribuents, no solament referida a la nostra vila sinó també a Mallorca en general. Tal com dèiem en el nostre *Corpus d'antropònims mallorquins del segle XIV* (1997): “Segons Eulàlia Duran, en principi el monedatge és un “impost periòdic establert ja al segle XIII en diferents regnes hispànics per tal d’evitar que el rei fes ús de la seva regalia fent encunyar moneda rebaixada de llei però mantenint-ne el valor nominal”. A la Corona d’Aragó l’introduí el rei Pere I: “L’impost requeia sobre tots els béns mobles i immobles a raó de 12 diners per lliura, tenia caràcter general i no n’estaven exempts ni la noblesa ni l’Església ni els ordes militars”. Als regnes de València i de Mallorca fou instituït a les Corts de València del 1266, però “de manera efectiva a Mallorca no fou establert fins el 1300 per Jaume II de Mallorca”. El monedatge del morabatí és un impost que es pagava cada set anys, de vuit sous de moneda del Regne de Mallorca, que s’havia de fer efectiu a la procuració reial pels veïns que tenien un patrimoni de deu lliures o més, en moneda de Mallorca. Estaven exempts de pagar-lo els veïns que, sota el corresponent jurament i amb el testimoni de dos veïns, acreditaven no tenir béns o posseir un patrimoni inferior a deu lliures. No pagaven, en definitiva, els cavallers o hòmens de paratge, els preveres, els menors d’edat, els esclaus no manumissos o els veïns que tenien una residència a la vila inferior a deu anys. També, l’absència del veí o el desconeixement de la seva residència, així com la separació matrimonial o el fet d’haver pagat a una altra banda apareixen com a justificació per a no fer efectiu el monedatge”.¹

En la mateixa obra esmentada ja fèiem la descripció del manuscrit que conté la llista de monedatge: “La llista del monedatge de Montuïri es troba dipositada en l’Arxiu del Regne de Mallorca i té la signatura RP 2037. El manuscrit té dotze folis en forma de quern de 350 mm x 300 mm. La foliació és feta a llapis, es troba en un regular estat de conservació i està

¹ JOAN MIRALLES I MONSERRAT: *Corpus d'antropònims mallorquins del segle XIV*, Institut d'Estudis Catalans, Repertoris de la Secció Filològica, III, Barcelona, 1997, pàg. 17 i 18.

escrit a un sol corondell. L'enquadernació és en pergami. L'escriptura és la gòtica cursiva de principi del segle XIV i el foli 2r duu la data d'elaboració: "IIII jor(n)s d(e)l mes de mayg en l'a(n)y d(e) MCCCCVIII".

Hi ha dues mans que hi intervenen: la primera és l'autora de pràcticament tot el text del manuscrit, mentre que la segona només intervé en la nòtula primera i potser respon a l'autoria de Bernat Mesquida, llevador del monedatge de Porreres. En la portada, de pergami, trobam el títol: *Monedage*, en lletra del segle XVIII o, potser, de principi del segle XIX, i *de Muntueri*, en lletra coetània de principis del segle XIV. El manuscrit està escrit en català. L'*incipit* de la portada és: "Monedage de Muntueri. Armario 33. 1308. En Peli-ser. En Lorach", i el del foli 2: "IIII jor(n)s d(e)l mes de mayg en l'a(n)y d(e) MCCCCVIII. R(emembrança) q(ue) fa en Joha(n) Pelic(er) e en B(ere)nguer d(e) Lorach". L'*explicit*, del foli 5 diu: "It(em), los h(er)jeus d'(e)n Tona, los quals pagare(n) II mor(abatins)". D'altra banda, la nòtula 2 acaba: "It(em), fem de messió en saigts: V sol(s) VIII d(ine)r(s)".²

2. ELS LLINATGES

Els llinatges que apareixen a la llista són, per ordre alfabètic, els següents³:

1. **Agiló**: Variant gràfica de *Aguiló*, del cognom llatí AQUILONE, diminutiu de AQUILA, "àguila".⁴
2. **Albardà**: Segurament en l'accepció de "bufó, home que amb son parlar o amb sos posats procura fer riure els altres" o "persona molt beneita, irreflexiva o inconsiderada". Sembla que no es troba com a llinatge. De l'àrab **al-bardán** "el foll, el qui diu bestieses".
3. **Albert**: Del nom germànic *Athalbert*, "noble brillant".
4. **Amigó**: Diminutiu de *amic* < AMICU, "amic".
5. **Anglès**: Del gentilici *anglès*. Deu tenir relació amb *Anglès*, nom d'una vila de la comarca de la Selva.
6. **Aragonès**: Del gentilici *aragonès*, nadiu o propi d'Aragó.
7. **Ardit**: De l'adjectiu *ardit* "atrevit".

² Ib. pàg. 21.

³ Feim constar que en la transcripció hem seguit el criteri de la col·lecció Els Nostres Clàssics i, per tant, hem accentuat els noms a la moderna. També hem desenvolupat les abreviatures.

⁴ Pel que fa a l'explicació de cada llinatge ens hem basat en les obres clàssiques de referència: el *Diccionari català-valencià-balear*, d'Alcover-Moll (Palma de Mallorca 1930-62), *Els llinatges catalans*, de Francesc de B. Moll (Mallorca 1982), el *Diccionari de la llengua catalana*, de l'IEC, 2^a ed. (Barcelona 2007), el *Nomenclàtor oficial de toponímia de Catalunya*, Generalitat de Catalunya, IEC (Barcelona 2003), el *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana* de Joan Coromines (Barcelona 1980-91), la nostra obra en premsa *Les guies de Balears residents a l'Argentina (1918 i 1929). Estudi geohistòric i filològic*, amb la col·laboració d'Aina Jofre, etc.

8. **Balester:** Variant gràfica de *ballester*, del nom d'ofici *ballester*, “fabricant de balles-tes” o “guerrer armat de ballesa”.
9. **Barber:** Del nom d'ofici *barber*, “qui té per ofici afaitar la barba i tallar els cabells; cast. *barbero*. Antigament els barbers exercien també la cirurgia menor (sagnies, aplicació de sangoneres, extracció de dents, etc.)”.
10. **Barcelona:** Del nom de la ciutat de *Barcelona*.
11. **Benet:** Del llatí BENEDICTU “beneït”, nom del fundador de l'orde benedictina.
12. **Blanch:** Variant gràfica de *blanc*, De l'adjectiu *blanc*, del germànic *blank*, nom de color.
13. **Borreyl:** Variant gràfica de *Borrell*, del llatí BURRELLU, “vermellós”. A l'alta edat mitjana fou un prenom corrent a Catalunya.
14. **Bóta:** Del substantiu *bóta*, “recipient fet de dogues de fusta per a tenir líquids”.
15. **Botereyl:** Variant gràfica de *Botarell*, nom d'un municipi del Baix Camp (Tarragona) i, amb la grafia *boterell*, significa un “determinat tipus de contrafort exterior”.
16. **Briquas:** Nom d'origen desconegut. Potser sigui un error de l'escrivà o un error de lectura.
17. **Bru:** De l'adjectiu *bru*, del germànic *bruns*, “gris fosc, que tira en negre”.
18. **Campaner:** Del nom d'ofici *campaner* “fabricant de campanes” o “sonador de campanes”.
19. **Carbó:** Del substantiu *carbó*, del llatí CARBONE. Probablement fa referència a la morenor de pell de l'individu en qüestió.
20. **Carboneyl:** Variant gràfica de *Carbonell*, diminutiu de *carbó*. En el segle XII apareix ja com a malnom. Com l'anterior, deu fer referència a la morenor de pell.
21. **Cavayler:** Variant gràfica de *cavaller*, “home que ha rebut l'orde de cavalleria”.
22. **Claver:** Del nom d'ofici *claver*, del llatí CLAVARIU, “dipositari de les claus d'una caixa”.
23. **Coleyl:** Variant gràfica de *Collell*, derivat diminutiu de *coll*, del llatí COLLE, “muntanyeta” o “pas entre muntanyes”.
24. **Comes:** Plural del substantiu *coma*, del llatí CUMBA, “depressió planera en terreny de muntanya” o “prat alterós i abundant de pastura”.
25. **Conil:** Variant gràfica de *Conill*, del substantiu *conill*, del llatí CUNICULU, nom d'animal rosegador.
26. **Cuch:** Variant gràfica de *Cuc*, del nom d'animal invertebrat *cuc*.
27. **d'Ampóries:** Variant gràfica de *d'Empúries*, del nom de l'antiga ciutat d'*Empúries*, a l'Alt Empordà.

28. **Darnius:** Del nom del municipi de Darnius, a l'Alt Empordà.
29. **de Bages:** Del nom de la comarca de *Bages*, a la regió de Manresa.
30. **de Bastagays:** Nom d'origen desconegut. Potser sigui error de l'escrivà o un error de lectura.
31. **de Bonastre:** Del nom del municipi de *Bonastre*, a la comarca del Tarragonès.
32. **de Bordils:** Del nom del municipi de *Bordils*, al Gironès.
33. **de Campplà:** Del nom de lloc compost *camp* i *pla*.
34. **de Caszes:** Variant gràfica del nom de lloc *cases*.
35. **de Caszesnoves (Caszesnoves):** Variant gràfica del nom de lloc compost de *cases* i *noves*.
36. **de Crexel:** Variant gràfica del nom del municipi de *Creixell de Mar*, a la comarca del Tarragonès.
37. **de Fuxà:** Variant formal de *Foixà*, del nom del municipi d'aquest nom, al Baix Empordà.
38. **de Magayló:** Variant gràfica de *magalló* "magall petit, aixadell", diminutiu de *magall* "eina semblant a una aixada estreta". Per extensió el mot *magall* també està documentat amb l'accepció de "persona molt rústica o grossera". Avui a Mallorca tant *magall* com *magalló* són mots inusitats, però a Montuiri existeix el malnom *Magall* des del segle XVIII. També, *Magallón* és el nom d'un poble de la província de Saragossa.
39. **de Mayoles:** Variant gràfica del nom de l'antic poble i actual barri de *Malloles* a la ciutat de Perpinyà, al Rosselló.
40. **de Montseriu:** Variant formal del nom de lloc *Montsoriu*, antic castell del municipi d'Arbúcies, a la comarca de la Selva.
41. **de Puigserver:** Variant gràfica del nom de lloc *Puigserver*, al municipi de Senterada, a la comarca del Pallars Jussà.
42. **de Romanyà (de Romayà):** Del nom de lloc *Romanyà*, al municipi de Pontós (*Romanyà de Besalú*), a l'Alt Empordà, i al municipi de Santa Cristina d'Aro (*Romanyà de la Selva*), a la comarca del Baix Empordà.
43. **de Ropià (Ropià):** Variant gràfica del nom del municipi de *Rupià*, a la comarca del Baix Empordà.
44. **de Santa Luchaya:** Variant formal de *Santa Llocaia*, del nom del municipi de *Santa Llocaia*, a la comarca de l'Alta Cerdanya. També hi ha el municipi de *Santa Llogaia d'Alguema*, a l'Alt Empordà, i el poble de *Santa Llogaia del Terri*, del municipi de Sant Andreu del Terri, al Gironès.
45. **de Tolossa:** Variant gràfica del nom de la ciutat de *Tolosa*, a la comarca del Languedoc.
46. **de Tona:** Del nom del municipi de *Tona*, a la comarca d'Osona.

47. **de València:** Del nom de la ciutat de *València*.
48. **de Vilanova:** Del nom de lloc compost *Vilanova*, de *vila* i *nova*, nom de diversos pobles i municipis.
49. **des Frexe:** Variant gràfica del nom d'arbre *freixe*, del llatí FRAXINU. Hi ha també alguns municipis i antics termes amb aquest nom.
50. **des Lor:** Variant gràfica de *des Llor*, del nom d'arbre *llor*, “llorer”, del llatí LAURU.
51. **des Mas:** Del substantiu *mas*, del llatí MANSU, “casa de camp”.
52. **des Pou:** Del substantiu *pou*, del llatí PUTEU, “pou”.
53. **des Torrent:** Del substantiu *torrent*, del llatí TORRENTE, “curs d'aigua intermitent”.
54. **des Vilar (Vilar):** Del substantiu *vilar*, del llatí VILLARE, “finca rústica”.
55. **Domènec:** Variant gràfica del nom *Domènec*, del llatí DOMINICU “del Senyor”.
56. **Escanella (Scanella):** Variant gràfica d'*Escanella*, potser variant del substantiu *esconella*, diminutiu d'*escona* “dard o llança curta que tiraven a distància”. Les *esconelles* eren un “enginy de transport compost d'un bastiment de barres combinades amb cordes formant bossa a banda i banda del bast (Mall.), o de barres corbades formant ganxos a cada banda d'una bístia (Penedès), que s'emprava per a tragar garbes o feixos de llenya”.
57. **Escarp:** Nom d'un monestir cistercenc (*Santa Maria d'Escarp*), al municipi de la *Granja d'Escarp*, a la comarca del Segrià.
58. **Espanya:** A l'època medieval tenia dues accepcions, “la Península Ibèrica en la seva unitat geogràfica” i “la part de la Península Ibèrica no catalana o dominada encara pels sarraïns”.
59. **Esteve:** Del nom *Stephanu*, nom grec del primer màrtir cristià.
60. **Ferri:** De l'adjectiu *ferri*, “ferreny”.
61. **Ffonoyl (Fonoyl):** Variant gràfica del substantiu *fonoll*, del llatí FENICULU.
62. **Folquet:** Nom diminutiu de *Folc*, del nom propi germànic FULCUS.
63. **Genover:** De l'antic gentilici de la ciutat de Gènova.
64. **Gilabert:** Variant formal del nom d'origen germànic *Gelabert*, “fletxa brillant”.
65. **Ginovart:** Variant formal del gentilici *genovard*, de la ciutat de Gènova.
66. **Gisbert:** Del nom germànic *Gisiperht*, “brillant per la sageta”.
67. **Gorgori:** Variant formal del nom de persona *Gregori*.
68. **Gramatge:** Del nom llatí GRAMMATICU, “gramàtic”.
69. **Granyel:** Variant gràfica de *granyell*, alhora variant formal del substantiu *granell* “gra petit” o “graner, dipòsit de gra”.

70. **Grayana:** Variant gràfica de *Granyana*, partida de l'horta de Lleida on hi ha el santuari del mateix nom.
71. **Guàrdia:** No sabem si es refereix a *guàrdia*, del germànic *wardja*, usat com a topònim, o de l'ofici de *guardià*, “encarregat de guardar”.
72. **Guarrer (Guarer):** Variant gràfica del mot *guerrer*, derivat de *guerra*, del germànic *werra*. Potser fa referència a l'accepció mallorquina de “qui festeja l'enamorat o enamorada d'un altre”.
73. **Guayalons:** Variant gràfica de *Guanyalons*, del nom germànic *Wanilone*, derivat del radical *wan* “esperança”, documentat en context llatí (*Gudalonis*) com a nom de persona català al segle X.
74. **Guerau:** Del nom germànic *Gairoald*, “govern de la llança”.
75. **Guialmon:** Variant formal de *Guillelmon* o *Guillemó*, diminutiu de *Guillem*, del germànic *Willahelm*.
76. **Johan:** Variant gràfica del nom d'apòstol *Johannes*, “Déu dóna gràcia”, en hebreu.
77. **Laupart:** Variant gràfica del nom germànic *Lleupart*, derivat de *Leuba*, “estimat”, amb creuament del mot llatí LEOPARDU.
78. **Marquès:** Del títol de *marquès*, “noble que en la jerarquia dels títols nobiliaris està entre el comte i el duc”.
79. **Massot:** De l'àrab *Mas'úd*, nom propi personal.
80. **Matheu:** Variant gràfica de *Mateu*, de *Mattaheus*, nom d'un dels quatre evangelistes.
81. **Matós:** Variant formal de *Matons*, diminutiu de *Mata*.
82. **Michel:** Variant gràfica de *Miquel*, del bíblic *Michael*, nom d'arcàngel.
83. **Mieres:** Nom d'un poble de la comarca de la Garrotxa (Girona), del llatí MILIARIAS.
84. **Mirales:** Variant gràfica de *Miralles*, nom d'un antic poble del municipi de Prats de Molló (Vallespir), d'una església i d'un antic poble del municipi d'Espluga de Serra (Lleida), d'una masia i d'una antiga església (Sant Genís) de Cercs (Berguedà), d'un antic castell del municipi de Vilajuïga (Alt Empordà) i d'un antic castell al poble de Santa Maria de Miralles (Anoia), documentat, com l'anterior castell, ja al segle X. És el llinatge més freqüent a Montuiri. Del llat. vg. MIRALIAS, pl. de MIRALIA, talaia de guaita.
85. **Miret:** Derivat diminutiu de *Mir*, del germànic *Miro*, “famós, il·lustre”.
86. **Moltó:** Del substantiu *moltó*, mascle de l'ovella.
87. **Moschari:** Variant gràfica de *Moscari*, nom d'un poble del municipi de Selva.
88. **Moyà:** Variant gràfica de *Moià*, nom d'un municipi de la comarca del Bages.
89. **Mut:** De l'adjectiu *mut*, “que no pot parlar”.

90. **Paschal:** Variant formal de *Pasqual*, del llatí PASCHALIS, nom de diversos sants.
91. **Pelicer:** Variant gràfica de *pellisser*, “que treballa o comercia en pells”.
92. **Perató:** Variant gràfica de *Peretó*, derivat diminutiu de *Pere*.
93. **Plegamans:** Nom d’un poble i cap del municipi de Palau-solità, al Vallès Occidental.
94. **Pol:** Del nom llatí *Paulus*, nom de Sant Pau.
95. **Ponç (o Pons):** Del llatí *Pontius*, derivat de *pontius* “la mar”, nom de diversos sants, documentat ja al segle X, en context llatí (*Poncius*), com a nom de persona català.
96. **Raffal:** Variant gràfica de *Rafal*, de l’arab *rahl*, “casa de camp”
97. **Ramon:** Del nom germànic *Raginmund*, nom de diversos sants, compost de *ragan*, “consell”, i *mund*, “protecció”, documentat, en context llatí (*Raimundo*) com a nom de persona català al segle IX.
98. **Restolanes:** Nom d’origen desconegut. Potser es tracta d’un error de l’escrivà o, tal volta, d’un error de lectura.
99. **Riba:** Del llatí RIPA, “vora de mar o d’un curs d’aigua”.
100. **Ripol:** Variant gràfica de *Ripoll*, nom del municipi del Ripollès que dona nom a la comarca.
101. **Roquer:** Derivat de *roca*, en l’accepció “que viu o està entre roques”.
102. **Rosseyló:** Variant gràfica de *Rosselló*, nom d’una comarca de la Catalunya del Nord.
103. **Russiyol:** Variant gràfica de *Rossinyol*, ocell de la família de les turdines, del llatí vulgar *RUSCINIOLU, var. de *LUSCINIOLU.
104. **s’Olivera:** Del nom de l’arbre que fa olives, *olivera*, del llatí OLIVARIA, amb l’article salat.
105. **sa Font (Font):** Del substantiu *font*, derivat del llatí FONTE, amb l’article salat.
106. **sa Garriga:** Del substantiu *garriga*, amb l’article salat, derivat d’una arrel pre-romana KARR, mot documentat ja al segle IX.
107. **sa Manera:** Variant gràfica de *sa Menera*, del nom de *la Menera*, municipi de la comarca del Vallespir (Catalunya del Nord), al límit amb la Garrotxa, actualment ja en territori de l’Estat francès, del llatí MINARIA.
108. **Sabater:** Del nom d’ofici *sabater*, “qui fa sabates”.
109. **Sarrià:** Nom d’un poble del Gironès i d’un barri de Barcelona.
110. **Sent Johan:** Variant gràfica del llinatge compost *Sant Joan*, nom de diversos llocs de Catalunya.
111. **Sent Martí:** Variant gràfica del llinatge compost *Sant Martí*, nom de diversos llocs de Catalunya.

112. **Sent Pol:** Variant gràfica del llinatge compost *Sant Pol*, nom de diversos llocs de Catalunya: *Sant Pol de la Bisbal*, *Sant Pol del Maresme*, *Sant Pol de Mar*, etc.
113. **Serra:** Del substantiu *serra*, “cadena de muntanyes”, nom de diversos llocs de Catalunya.
114. **Soler:** Del substantiu *soler*, “solar, terreny”. També pot referir-se a alguns dels llocs amb aquest nom. *Soler* és el nom d’un despoblat del municipi de Bolvir (Baixa Cerdanya). Amb l’article *el* (*el Soler*) és el nom d’una caseria del municipi de Calonge de Segarra (Anoia), d’una masia i antiga caseria de la parròquia d’Ordino (Andorra), d’un poble del municipi de Graus i, sobretot, d’un municipi del Rosselló (Catalunya del Nord), amb un antic castell. Del llatí SOLARIUM, “soler, sòl, solar”.
115. **Sozia:** Variant gràfica de *Socia*, mot compost de *sau* (de *saul*, “salvat”) i *sia*, pres. de subj. del verb *ésser*. És un dels llinatges lligats a circumstàncies del naixement.
116. **Ssa Rruvira (Ruvira):** Variant gràfica del substantiu *rovira*, “roureda”, del llatí vulgar *ROBEREA, “roureda”. És el nom de diversos llocs de Catalunya.
117. **Taylada:** Variant gràfica de *Tallada*, nom de dos pobles de Catalunya: *la Tallada*, del municipi de Freixenet de Segarra, i *la Tallada d’Empordà*, municipi de la comarca del Baix Empordà.
118. **Terrencs:** Plural de l’adjectiu *terrenc*, “pertanyent a la terra”.
119. **Torra:** Variant gràfica del substantiu *torre*, del llatí TURRE.
120. **Torreylla:** Variant gràfica de *Torrella*, variant formal de *Torroella*, nom de diversos llocs de Catalunya: *Torroella de Baix*, poble del municipi de Sant Fruitós de Bages, *Torroella de Fluvià*, municipi de l’Alt Empordà i *Torroella de Montgrí*, municipi del Baix Empordà.
121. **Trobat:** Participi del verb *trobar*, referit a un infant que han trobat abandonat. És, per tant, un altre llinatge lligat a circumstàncies de naixement.
122. **Uchguet:** Variant gràfica de *Huguet*, derivat diminutiu de *Hug*, del germànic *Huguo*, “seny”.
123. **Verger:** Del substantiu *verger* (del llatí VIRIDIARIU), “lloc abundant d’arbres i plantes, jardí”.
124. **Vergili:** Variant formal dissimilada de *Virgili*, procedent del nom llatí VIRGILIUS o VERGILIUS.
125. **Vermeyl:** Variant gràfica de l’adjectiu *vermell* (llatí VERMICULU), nom de color.
126. **Vilahür:** Variant gràfica de *Vilaur*, municipi de l’Alt Empordà.

3. CLASSIFICACIÓ DELS LLINATGES

Des del punt de vista semàntic podem distingir:

1. Noms que representen el nom patern i/o matern. Inclou noms d'origen llatí, bíblics, de sants, germànics, àrabs o d'origen semític, etc. En la nostra llista podem incloure-hi: *Agiló, Albert, Benet, Domènech, Esteve, Folquet, Gilabert, Gisbert, Gorgori, Guayalons, Guerau, Guialmon, Johan, Laupart, Massot, Matheu, Michel, Miret, Paschal, Perató, Pol, Ponç (Pons), Ramon, Uchguet i Vergili*.
2. Noms de lloc. Bona part d'ells inclouen la partícula de(s) i/o l'article salat. A més de noms de localitats s'afegeixen els gentilicis, orònims, hidrònims, fitònims i noms d'edificis, etc.: *Anglès, Aragonès, Barcelona, Botereyl, Coleyl, Comes, d'Ampòries, Darnius, de Bages, de Bonastre, de Bordils, de Campplà, de Caszesnoves (Caszesnoves), de Crexel, de Fuxà, de Magayló, de Mayoles, de Montseriu, de Puigserver, de Romanyà (de Romayà), de Ropià (Ropià), de Santa Luchaya, de Tolossa, de Tona, de València, de Vilanova, des Frexe, des Lor, des Mas, des Pou, des Torrent, des Vilar (Vilar), Escarp, Espanya, Ffonyl (Fonoyl), Genover, Ginovart, Grayana, Guàrdia, Matós, Mieres, Mirales, Moschari, Moyà, Plegamans, Raffal, Riba, Ripol, Roquer, Rosseyló, s'Olivera, sa Font (Font), sa Garriga, sa Manera, Sarrià, Sent Johan, Sent Martí, Sent Pol, Serra, Soler, sa Rruvira (Ruvira), Taylada, Terrencs, Torra, Torreylla, Verger i Vilahiir*.
3. Noms d'oficis, càrrecs o dignitats: *Balester, Barber, Campaner, Cavayler, Claver, Gramatge, Marquès, Pelicer i Sabater*.
4. Noms de circumstàncies de naixement: *Sozia i Trobat*.
5. Sobrenoms o malnoms. Inclou noms de parentesc, parts del cos, defectes físics, qualitats i noms d'animals i/o d'objectes: *Granyel, Albardà, Amigó, Ardit, Ferri, Guarrer (Guarer), Mut, Conil, Cuch, Moltó, Russiyol, Bota, Escanela (Scanela), Blanch, Borrell, Bru, Carbó, Carboneyl i Vermeyl*.
6. A part queden alguns llinatges que per ara romanen inexplicats: *Briguas, de Bastagays i Restolanes*.

CONCLUSIONS

1. Crec que és interessant remarcar que es tracta de la llista de contribuents al monedatge més antiga que tenim, tant de Montuïri com de Mallorca en general, quan tot just feia vuit anys de la fundació de la pobla reial de Montuïri, el 1300.

2. La llista apareix dividida en tres grups, els propietaris que tenen casa i més de 10 lliures: 85 persones, els macips de la parròquia sense casa i béns que valen menys de 10 lliures: 78 persones, i macips sense alberg però que posseeixen béns per valor de més de 10 lliures: 20 persones. Són, en total, 183 persones esmentades, però cal tenir en compte que en algun cas sembla que es tracta de repeticions: *Berenguer sa Garriga*⁵, *l'ehreu d'en Font*⁶, *l'ehreu de n'Arnau Mut*⁷, *n'Elicsèn, muylar que fo d'en Pere de Caszesnoves*⁸, *Barthomeu Esteve pichaperes*⁹ i *Barthomeu Fonoyl*¹⁰. Sembla també que els *dos pobils d'en Torra* són els mateixos que a la fi de la llista surten com a *los hereus d'en Torra*. Si fos així la xifra de contribuents seria 183-8: 175 persones.
3. Majoritàriament la llista inclou noms masculins. Només hi ha cinc esments de dones: *na Maria, muylar que fo d'en Bernat Miret, n'Alichsèn, muylar que fo d'en Pere de Caszesnoves, na Guayalons, na Barcelona* i una *Elicsèn, muylar que fo d'en Pere de Caszesnoves*, que deu ser repetició de la mateixa ja esmentada.
4. Hi ha l'esment d'algú que no viu a la vila: *Johan des Mas, lo qual està a Menorcha*. També de gent que no fa encara deu anys que és a la terra: *Berenguer sa Garriga, Jacme de Santa Luchaya, Guillem Vilahür, Jacme de València, Pere Vila* i, una vegada més, un *Berenguer sa Garriga* que deu ser repetició del tot just esmentat. També hi ha algun esment d'hereu: *l'ehreu d'en Font, l'ehreu de n'Arnau Mut* i *los hereus d'en Torra*, els quals, com hem dit, tornen a aparèixer al primer grup com a *dos pobils d'en Torra*.
5. En total surten 126 llinatges per a un total de 175 persones, una quantitat molt considerable. La raó és evident. Fa poc temps de l'arribada d'aquests repobladors, d'origen divers. Alguns devien venir d'altres localitats de Mallorca i d'altres de fora i encara no hi ha havia hagut persistència de població en un territori i, per tant, encara no hi ha l'"endogàmia antroponímica" que sí que ja és observable alguns segles després. Així i tot hi ha alguns llinatges compartits per diversos contribuents: *Ponç (Pons): 5, Ripol: 5, Guayalons: 4, de Romanyà (Romayà): 3, des Vilar (Vilar): 3, Guarrer (Guarer): 3, Albert: 2, Barber: 2, Benet: 2, Borreyl: 2, Botereyl: 2, Bru: 2, de Caszesnoves (Caszesnoves): 2, Claver: 2, Comes: 2, Conil: 2, Cuch: 2, de Bages: 2, de Ropià (Ropià): 2, de Tolossa: 2, des Mas: 2, Escanela (Scanela): 2, sa Font (Font): 2, Marquès: 2, Matheu: 2, Moyà: 2, Mut: 2, Pelicer: 2, Raffal: 2, sa Manera: 2, Sabater: 2, ssa Ruvira (Ruvira): 2 i Vergili: 2*. La resta de llinatges tenen un sol portador.

5 El seu nom consta en el primer grup de contribuents i es torna a repetir en el tercer. En ambdós casos es diu que "jurà que no ha X anys que és en la terra".

6 L'hereu d'en Font apareix en el primer grup i torna a aparèixer en el tercer.

7 Com l'anterior, l'hereu de n'Arnau Mut apareix en el primer i en el tercer grup.

8 També apareix en el primer i en el tercer grup.

9 Apareix en el grup primer, però en el segon torna a aparèixer un *Barthomeu, picaperes*, ratllat, que deu ser el mateix.

10 Apareix en el grup primer, però en el segon torna a aparèixer un *Berthomeu Ffonoyl* ratllat, que deu ser el mateix.

6. La llista no inclou ni malnoms pròpiament dits ni tampoc noms d'oficis, tret d'un *Barthomeu Esteve, pichaperes*, que deu ser el mateix que apareix, ratllat, en el grup de macips sense casa i amb béns inferiors a deu lliures. Surten també alguns misatges: *en Berenguer, misatge del rector, en Guillem, misatge d'en Pons de Caszes, en Pere de Bordils, misatge qui està ab en Guillem Pelicer, en Bernat, misatge de Mianes, en Guillem, misatge de Mianes, i, segurament també en Barthomeu de Tolossa, qui està a Mianes i en Xanxo Aragonès, qui està a Mianes.*

7. Bona part dels llinatges apareixen en grafies apartades de la normativa actual i fins i tot de la grafia tradicional a Mallorca: *Agiló, Balester, Blanch, Borreyl, Botereyl, Briquas, Carboneyl, Cavayler, Coleyl, Conil, Cuch, d'Ampóries, de Bastagays, de Caszes, de Caszesnoves, de Crexel, de Fuxà, de Magayló, de Mayoies, de Puigserver, de Romayà, de Ropià (Ropià), de Santa Luchaya, de Tolossa, des Frexe, des Lor, Domènech, Escanela (Scanela), Ffonoyl (Fonoyl), Ginovart, Granyel, Grayana, Guarrer (Guarer), Guayalons, Guialmon, Johan, Laupart, Matheu, Michel, Mirales, Moschari, Moyà, Paschal, Pelicer, Perató, Pons, Ripol, Rosseyló, Russiyol, sa Manera, Sent Johan, Sent Martí, Sent Pol, Sozia, ssa Rruvira (Ruvira), Taylada, Torra, Torreylla, Uchguet, Vermeyl i Vilahür.*

8. Alguns dels llinatges apareixen en variants formals que ens poden orientar sobre la pronunciació col·loquial: *de Caszesnoves (Caszesnoves), de Fuxà, de Mayoies, de Montseriu, de Santa Luchaya, des Vilar (Vilar), Ginovart, Gilabert, Gorgori, Guialmon, Laupart, Matós, Paschal, Sent Johan, Sent Martí, Sent Pol, ssa Rruvira (Ruvira) i Vergili.*

9. Alguns dels contribuents deuen ser els caps de brot, els genearques de diverses famílies que han donat lloc a topònims, sobretot amb la partícula *Son*, que han arribat fins avui. Així tenim un *Jacme Moyà i Pere Moyà* que potser han donat lloc, ells o algun dels seus descendents, al topònim *Son Moià* actual. El mateix podem dir de *Ferrer Ripol, Arnau Ripol, Berengueró Ripol, Pere Ripol i Bernadó Ripol* relacionables amb l'actual *Son Ripoll*, en *Bernat Moltó*, amb *es Puig Moltó*, en *Pere Cuch i Guillem Cuch*, amb *Son Cuca, Arnau sa Manera i Nadal sa Manera*, amb *Son Manera, Bernat Guarrer, Bartomeu Guarrer i Pere Guarer*, amb *Son Guerrer, Bernat de Bages i Jacme de Bages*, amb *Son Bages, Guillem Coleyl*, amb *Son Collell, Arnau Mut, amb Son Mut, Francesch Conil i Ponç Conil*, amb *Son Conill*. D'altra banda, *Bernat de Romanyà, Berenguer de Romayà i Arnau de Romayà* poden explicar la denominació medieval de *es Puig de Romanyà*, actual *Puig de Sant Miquel*. També el nom de *Pere Trobat* pot ajudar a explicar l'origen de *Son Trobat*, a l'actual municipi d'Algaida (antigament Castellitx) i *Arnau Mirales* és el genearca del *Miralles* que donà origen, al segle XVI, al *Son Miralles* actual en terres de Lloret de Vistalegre, dit popularment *Llorito*, antigament *Manresa*, i a *Son Miralles*, també dit *l'Almudaina dels Miralles* (segle XVI), en terres montuïreres.

10. En aquesta llista surten alguns llinatges que han perdurat fins avui a la nostra vila d'una manera pràcticament ininterrompuda: *sa Manera*, avui *Manera*, *Sozia*, avui *Socias*, *Mirales*, avui *Miralles* i *Riba*, avui *Ribas*.

LLISTA DE CONTRIBUENTS PER ORDRE ALFABÈTIC DE LLINATGES

Barthomeu Agiló	Guillem Coleyl
Bernat Albardà	Bernat Comes
Andreu Albert	Guillemó Comes
Pere Albert	Ffrancesch Conil
Alicsèn, muyler que fo d'en Pere de Caszesnoves	Ponç Conil
Pere Amigó	Guillem Cuch
Bernat Anglès	Pere Cuch
Xanxo Aragonès, qui està a Mianes	Vinon (?) d'Ampòries
Bernat Ardit	Johan Darnius
en Balester	Bernat de Bages
Arnau Barber	Jacme de Bages
Pere Barber	Pere de Bastagays
na Barcelona	Solanes de Bonastre
Barthomeu, picaperes	Pere de Bordils, misatge qui està ab en Guillem Pelicer
Berenguer Benet	Berenguer de Campplà
Pere Benet	Ponç de Caszes
Berenguer, missatge del rector	Guillem de Crexel
Bernat, misatge de Mianes	Bernat de Fuxà
Simon Blanch	Johan de Magayló
Berthomeu Borreyl	Ramon de Mayoles
Guillem Borreyl	Jacme de Montseriu
Guillem Bóta	Pere de Puigserver
Jacme Botereyl	Bernat de Romanyà
Jacme Botereyl	Arnau de Romayà
Bernat Briquas	Berenguer de Romayà
Guillem Bru	Ramon de Ropià
Pere Bru, carnicer	Jacme de Santa Luchaya
Guillem Campaner	Guillem de Tolossa
Berenguer Carbó	Barthomeu de Tolossa, qui està a Mianes
Berenguer Carboneyl	Pere de Tona
Bernat Caszesnoves	Jacme de València
Bartomeu Cavayler	Ramon de Vilanova
Berenguer Claver	Arnau des Frexe
Ramon Claver	Berenguer des Lor

Arnau des Mas	Bernat Matheu
Johan des Mas	Jacme Matós
Arnau des Pou	Ramon Michel
Bernat des Torrent	Pere Mieres
Antich des Vilar	Arnau Mirales
Felip des Vilar	Bernat Moltó
Pere Domènech	Berenguer Moschari
Elicsèn, muyler que fo d'en Pere de Caszesnoves	Jacme Moyà
Jacmó Escanela	Pere Moyà
Guillem Escarp	Arnau Mut
Guillem Espanya	Ffrancesch Mut
Barthomeu Esteve, pichaperes en Ferri	Pere Paschal
Jacme Folquet	Guillem Pelicer
Barthomeu Fonoyl	Matheu Pelicer
en Font	Bernat Perató
Micholau Genover	Pere Plegamans
en Gilabert	Berenguer Pol
Ramon Ginovart	Bernadó Ponç
Ramon Gisbert	Bernat Ponç
Berthomeu Gorgori	Monet Ponç
Pere Gramatge	Pere Ponç
Thomàs Granyel	Pericó Pons
Pere Grayana	Ffrancesch Raffal
Massian Guàrdia	Monet Raffal
Pere Guarer	Guillem Ramon
Barthomeu Guarrer	Guillem Restolanes
Bernat Guarrer	Bernat Riba
Guayalons	Arnau Ripol
Berenguer Guayalons	Berengueró Ripol
Bernat Guayalons na Guayalons	Bernadó Ripol
Michel Guerau	Fferrer Ripol
Guillem Gualmon	Pere Ripol
Guillem, misatge d'en Pons de Caszes	Bernadó Ropià
Guillem, misatge de Mianes	Guillem Roquer
Pere Johan	Nadal Rosseyló
Pere Laupart	Guillem Russinyol en Ruvira
Maria, muyler que fo d'en Bernat Miret	Berenguer s'Olivera
Micholau Marquès	Michel sa Font
Ramon Marquès	Berenguer sa Garriga
Pere Massot	Arnau sa Manera
Arnau Matheu	Nadal sa Manera
	Fferrer Sabater
	Guillemó Sabater

Bernat Sarrià
Barthomeu Scanela
Bernat Sent Johan
Berenguer Sent Martí
Ramon Sent Pol
Pere Serra
en Soler
Barthomeu Sozia
Bernat ssa Rruvira
Berenguer Taylada
Jacme Terrencs

en Torra
Guillemó Torreylla
Pere Trobat
Berenguer Uchguet
Ffrancesch Verger
Barthomeu Vergili
Bernat Vergili
Berenguer Vermeyl
Guillem Vilahür
Pere Vilar

Annex

**XXI JORNADA
D'ANTROPONÍMIA I TOPONÍMIA
Santa María del Camí, 2008**

NW
Mestral
315°

N
Tramuntana
0° o 360°

NE
Gregal
45°

W
Ponent
270°

E
Llevant
90°

SW
Llebeig/Garbí
225°

S
Migjorn
180°

SE
Xaloc
135°

FENÒMENS ATMOSFÈRICS A LA MORFOLOGIA URBANA DE MALLORCA. ELS VENTS

Catalina Busquets Vallcaneras

1. INTRODUCCIÓ

Els noms dels carrers tenen relació amb aspectes característics de les mateixes vies; ja sigui per la seva situació geogràfica, per algun tret destacat, perquè hi ha viscut qualque personatge memorable (Mossèn Alcover, Arxiduc Lluís Salvador) o perquè es fa referència a algun vestigi localitzat o predominant a aquest lloc en el passat (per exemple, *carrer de sa pansa*). S'ha de dir, però, que moltes vegades no té res a veure amb tot això.

A tots els municipis de Mallorca, hi són presents noms de carrers amb nom de vents o simplement del topònim vent.

Aquests noms expressen les posicions relatives d'aquests vents sobre un mapa. En determinats casos, hi ha carrers que reben el nom d'un vent en concret, perquè és el que predomina a la zona; altres es localitzen en un municipi com si es tractàs d'una rosa dels vents imaginària (com si la rosa dels vents sobrevolàs el municipi).

La comesa existent en aquest cas ha estat la realització d'una anàlisi dels noms dels vents als carrers de tots els municipis de Mallorca, tot i que també s'anomenen alguns topònims relacionats amb aquests que, per un motiu o un altre, m'han cridat l'atenció.

El moviment de l'aire és un fenomen natural que té lloc cada dia i cada nit, però que per la seva intensitat o direcció, o totes dues coses, agafa una importància o una altra. En aquest cas se cerquen els noms de vents en funció de la situació d'origen d'aquests, prenent com a referència la seva situació dins la rosa dels vents.

La rosa dels vents és el diagrama vectorial per representar la intensitat i la freqüència dels vents en cada direcció en un indret i durant un període de temps determinats. Els vents principals que conformen la rosa dels vents, i que són el bessó d'aquest estudi, són: tramuntana, mestral, llevant, xaloc, migjorn, llebeig, ponent i gregal.

2. OBJECTIUS I METODOLOGIA

L'objectiu principal ha estat conèixer quins municipis contenen carrers amb noms de vents a l'illa de Mallorca, cosa que permet saber, també, quins municipis no disposen de cap nom relacionat amb aquest factor de l'objecte d'estudi en el nom dels seus carrers.

A partir de la recerca primària (conèixer quins municipis tenen nom de vents i quins no) s'ha cercat quins municipis contenen tots els noms dels vents presents a la rosa dels vents.

Aquesta informació ha permès fer una anàlisi de quins vents són els més i menys comuns als carrers dels municipis de Mallorca.

Durant el moment d'aprofundiment personal dins aquesta morfologia toponímica urbana, s'han trobat, i mencionat posteriorment, diferents noms relacionats amb altres fenòmens atmosfèrics que m'han cridat l'atenció, ja que la seva presència en els noms dels carrers es pot deure a fenòmens meteorològics destacats en temps passats.

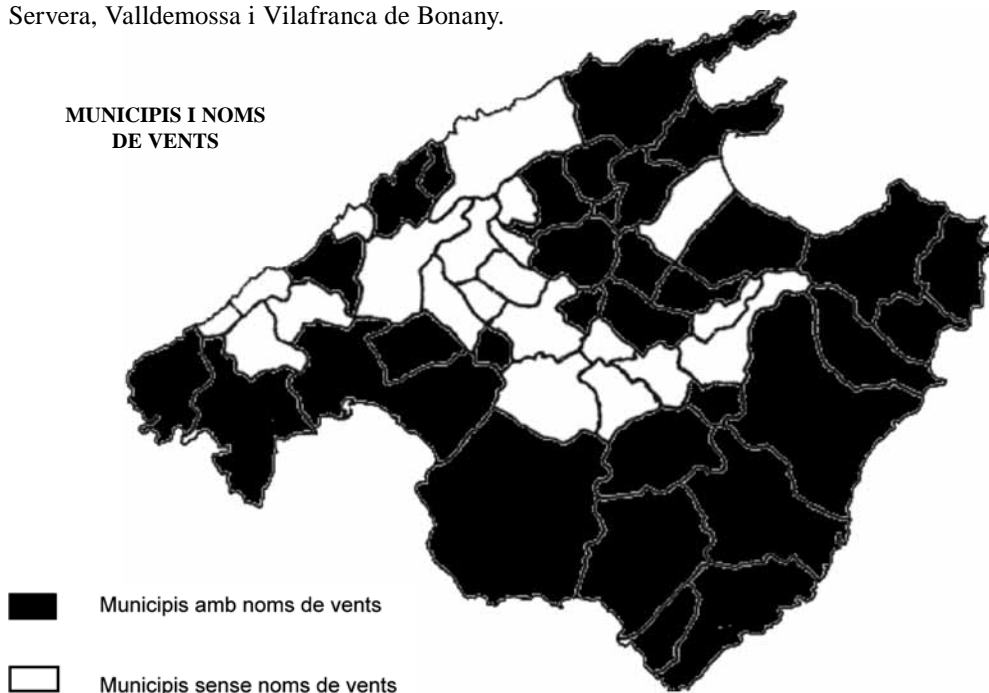
La font utilitzada per esbrinar els noms dels carrers mallorquins ha estat el cadastre, el qual s'ha pogut consultar en línia a través de la pàgina web <<http://ocv.catastro.meh.es>>.

3. ANÀLISI

3.1. Municipis i carrers de vents

De cinquanta-tres municipis que conformen l'illa de Mallorca, trenta-dos disposen de qualque nom de vent en els seus carrers. Aquests municipis són: Alcúdia, Andratx, Artà, Búger, Calvià, Campanet, Campos, Capdepera, Costitx, Felanitx, Fornalutx, Inca, Llubí, Lluçmajor, Manacor, Maria de la Salut, Marratxí, Palma, Pollença, Porreres, sa Pobla, Sant Joan, Sant Llorenç, Santa Margalida, Santanyí, Selva, ses Salines, Sineu, Sóller, Son Servera, Valldemossa i Vilafranca de Bonany.

MUNICIPIS I NOMS
DE VENTS

Com es pot veure al mapa anterior, els municipis que no contenen ni un nom de vent als seus carrers són aquells que destaquen per la seva poca extensió o població, o totes dues coses, de l'interior de l'illa i de la zona de Tramuntana. Aquests municipis són: Alaró, Algaida, Ariany, Banyalbufar, Binissalem, Bunyola, Consell, Deià, Escorca, Esporles, Estellencs, Lloret, Lloseta, Mancor, Montuïri, Muro, Petra, Puigpunyent, Santa Eugènia, Santa Maria i Sencelles.

3.2. Municipis que disposen de tots els noms dels vents

Els municipis de Mallorca que tenen tots els noms de vent que conté la rosa dels vents són: Alcúdia, Andratx, Manacor, Palma, Pollença, Sant Llorenç i Santanyí.

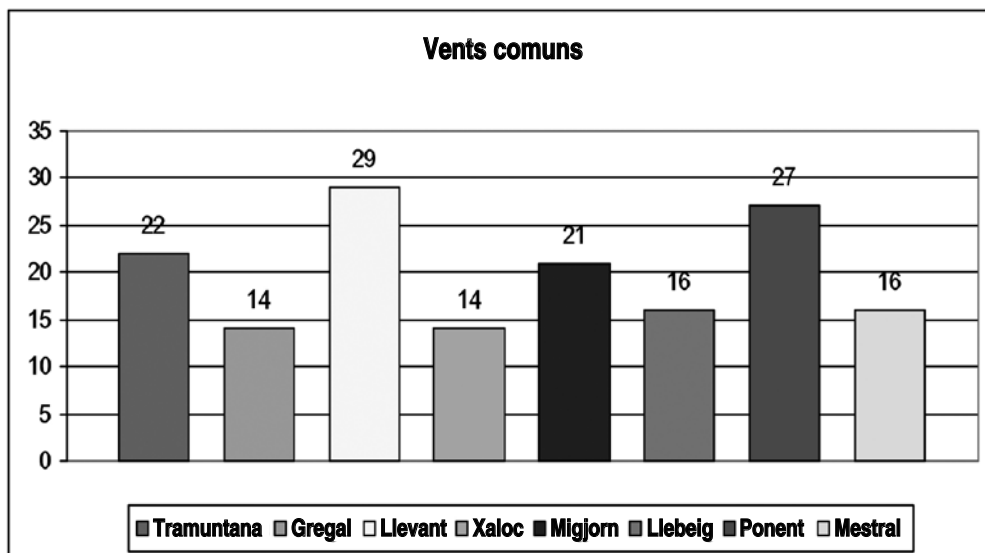
A vegades, aquests destaquen per tenir diferents nuclis de població, i utilitzar una sèrie de vegades els mateixos noms que, en aquest cas, vénen representats pels noms dels vents.

Sant Llorenç des Cardassar és el municipi que té més noms de vents als seus carrers, amb tretze topònims. Manacor i Santanyí el segueixen amb deu.

3.3. Els vents més i menys comuns als carrers dels municipis de Mallorca

Tramuntana, gregal, llevant, xaloc, migjorn, llebeig, ponent i mestral són els noms dels vents que es troben a la rosa dels vents.

Al gràfic següent es poden veure els vents més i menys comuns utilitzats en la toponímia dels carrers mallorquins.

Llevant és el vent que ve de l'est i es caracteritza per portar la humitat arreplegada durant el seu recorregut per la mar. S'identifica amb el Déu Euros, segons la mitologia grega, portador del fred, les pluges i les tempestes de la tardor. És el vent més comú als carrers de Mallorca, atès que hi és present a vint-i-nou carrers de l'illa.

El segueix el vent de Ponent, identificat amb Zèfir, segons la mitologia grega. Aquest vent ve de l'oest i ens arriba a les Illes escalfat després de travessar la península. La seva presència abraça vint-i-set carrers de Mallorca.

Tramuntana és un vent fred i fort d'origen polar, identificat amb Bòreas, Déu del vent més violent de tots i el buf del qual portava les temperatures més fredes, segons la mitologia grega. D'altra banda tenim migjorn, vent del sud i personificat amb Notos, segons els grecs. Són el tercer i el quart vent respectivament amb major presència als carrers dels municipis mallorquins.

Aquests són els quatre vents principals de l'element aeri, ja que coincideixen en els quatre punts cardinals.

Gregal, xaloc, llebeig i mestral són altres vents importants, però com es pot veure al gràfic anterior, la seva importància és menor.

3.4. Municipis i topònims relacionats

Dins aquesta barreja de noms i vents, hi han hagut determinats topònims que m'han cridat l'atenció per la seva presència arreu dels carrers de la morfologia municipal i urbana de l'illa.

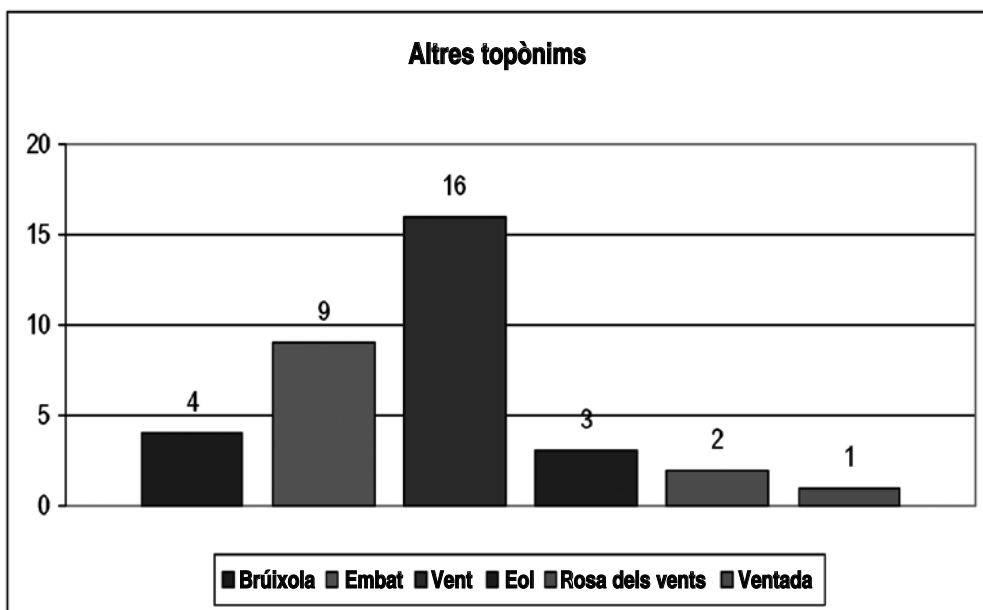
Els topònims destacats són:

- **Brúixola:** instrument d'orientació que consisteix en una agulla imantada que gira lliurement i assenyala sempre el nord magnètic de la terra.
- **Embat:** vent que bufa del mar cap a la terra i que dura més o manco des de mitjan matí fins que es fa fosc.
- **Eol:** a la mitologia grega els déus el van anomenar Déu del vent i li van concedir el domini de tots els vents, els quals havia de mantenir tancats i els havia de deixar fugir segons les necessitats que tingués.
- **Rosa dels vents:** diagrama vectorial per a representar la intensitat i la freqüència dels vents en cada direcció en un indret i durant un període determinats.
- **Vent:** moviment de l'aire a la superfície terrestre, i agafa diferents noms segons diferents característiques, ja sigui per la seva orientació, intensitat, etc.
- **Ventada:** bufada forta de vent, amb un augment sobtat de la seva força.

S'ha de dir que aquests topònims no només són exclusius en presència a aquells municipis que disposen de noms de vents als seus carrers, ja que hi ha municipis que contenen topònims relacionats amb el vent que no disposen de cap nom de vent en la seva morfologia urbana.

La presència d'aquests noms arreu dels municipis mallorquins es configura de la següent manera:

- **Brúixola:** Campos, Manacor i Pollença (en dues ocasions).
- **Embat:** Alcúdia, Calvià, Campos, Lluçmajor, Manacor, Palma, Porreres (en dues ocasions) i Sant Joan.
- **Eol:** Alcúdia, Andratx i Capdepera.
- **Rosa dels Vents:** Campos i Sant Llorenç des Cardassar.
- **Vent:** Alcúdia, Bunyola, Costitx, Fornalutx, Inca, Lloret, Manacor, Montuïri, Palma (en dues ocasions), Pollença, Santa Margalida, Selva, Son Servera i Vilafranca de Bonany (en dues ocasions).
- **Ventada:** Palma.

Així, per tant, els municipis amb carrers de vents i que, a més, contenen altres topònims relacionats són: Alcúdia, Andratx, Calvià, Campanet, Campos, Capdepera, Costitx, Fornalutx, Inca, Lluçmajor, Manacor, Palma, Pollença, Porreres, Sant Joan, Santa Margalida, Selva, Son Servera i Vilafranca de Bonany.

I s'han de destacar els municipis que, sense tenir cap nom de vent, sí que hi tenen altres topònims relacionats. Aquests municipis són: Bunyola, Lloret i Montuïri.

BIBLIOGRAFIA

[http://ca.wikipedia.org/wiki/Vents_\(mitologia\)](http://ca.wikipedia.org/wiki/Vents_(mitologia))

<http://ocv.catastro.meh.es>.

www.termcat.cat

